KUN. DR. V. PADOLSKIS

KEŁIONĖ Į ŠVENTĄJĄ ŽEMĘ

I

IŠ ROMOS Į JERUZALĘ

MARIJONAI.

LTSR
Ateizmo
muziejaus
BIBLIOTEKA

F-5348.

IŠLEIDO —
MARIJONAI
SPAUSDINO —
MARIJONŲ SPAUSTUVĖ, Marijampolėje 1938 m.

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETO
BIBLIOTEKA
Inv. Nr. A 226594(1)

Skiriu

Brangiajam Broliui

Kunigui Daktarui Jonui

Marianapolio

Thompson, Conn.

Kolegijos Direktoriui

Italija

Pietų Slavija

Vengrija

Rumunija

Bulgarija

Turkija

Graikija

Rodi

Kipras

Sirija

Galilieja

PRAKALBOS VIETOJ

Išvysti kada nors Šventąją Žemę niekuomet nesitikėjau. Niekuomet nemaniau, kad mano sapnai apie keliones į tolimus kraštus kada nors išsipildys. O tačiau daug valandų praleisdavau besvajodamas apie tolimus kraštus ir keliones. Šveicarijos aukštosios Alpės, Italijos žydrasis dangus; kirvio nepaliesti grįžračio miškai, kur dieną ir naktį čiulba įvairiaspalviai paukščiai bei landžioja tankumynuose nuostabiausi žvėrys, kur į dangų išdidžiai stiebias gražuolės palmės, žavėjo mane.

Tai buvo mano sapnas ir jaunystės svajonės. Troškau, kad tai virstų realybe.

Mano svajonės vien svajonėmis nepasiliko. Penkis metus teko praleisti nuostabiojoj Šveicarijoj, gėrėtis jos gražiąja gamta, kopti į amžinu sniegu nuklotas jos kalnų viršūnes, stebėti žavųjį Alpių saulėtekį. Ilgus ilgus metus mane globojo ir žydrasis Italijos dangus, maitino šalis, kurios didžiuliai žemės plotai vynuogynais nukloti, kur fygos auga, kur soduose žiemą ir vasarą oleandrai, citrinos bei apelsinai žaliuoja.

Nors tikrųjų grįžračio miškų man dar neteko išvysti, bet jau teko būti grįžračio zonoj, kur dienos temperatūra siekia 40 ir 50 laipsnių Celsijaus, kur gyveną žmonės niekuomet nemato žiemos, kur amžinai pavasaris ir vasara viens kitą pakeisdami viešpatauja. Tai Jordano slėnis, Jericho oaza su bananų, datulių ir palmių sodybomis, kur, tarsi sustingęs stiklas, stūkso Mirties jūra. Čia man teko lankytis 1932 metų vasarą.

Tais metais Romoje baigiau Šv. Rašto Institutą. Kelionė į Šventąją Žemę, pažinimas to krašto bei jo gyventojų papročių privalėjo vainikuoti šias studijas. Tai savaime suprantama. Juk veik visos Šventraščio knygos pasaulio šviesą išvydo kaip tik anam mažutėly tolimam Palestinos krašte, ir kad pagaliau anų laikų papročiai dar ir šiandien yra dalinai išlikę. Šventrašty yra minimos taip pat įvairios Palestinos vietovės. Jų apžiūrėjimas daug padeda patį tekstą geriau suprasti. Štai kodėl mokslui rūpi tas vietas atpažinti ir jų akivaizdoje aiškintis Šv. Rašte aprašomus įvykius. Kiekvienas todėl Šv. Rašto studijozas, jei tik ištekliai leidžia, stengiasi tą kraštą aplankyti ir visas tas istorines vietas savo akimis pamatyti.

Bet yra ir kitų motyvų, kurie traukia į Palestiną krikščionį. Tai, kad ten gimė, augo, mokė žmoniją ir mirė už ją Kristus, pasaulio Išganytojas. Savo prakaitu ir krauju Jis pašventė šio krašto kelius ir takus, miestai ir kaimai girdėjo

Jo dieviškus žodžius, kalnai ir uolos Jį besimeldžiantį stebėjo. Kaip tad gera ir malonu Kristaus mokslo išpažinėjui vaikščioti savo Mokytojo pramintais takais, savo akimis išvysti tas vietas, kurios Jį buvo priglaudę, kurios vienu ar kitu būdu yra surištos su mūsų švento tikėjimo paslaptimis.

Ir mano kelionę į Šventąją Žemę nulėmė šie įvairūs motyvai. Sujungti gi mokslo tikslus su giliausiomis kiekvienos krikščioniškos sielos aspiracijomis buvo gera proga. Mat, Šv. Rašto Institutas Romoje kasmet vasaros atostogų metu rengia mokslinę ekskursija į Šventąją Žemę. Ji iškeliauja maždaug rugpiūčio pabaigoje iš Neapolio ir laivu į Palestiną vyksta per Atėnus, Konstantinopolį, pro Rodi ir Kipro salas, užsukant dar į Tarsą ir Beirutą. Nuo Beiruto prasideda atskirų vietų lankymas Sirijoje. Paskui automobiliu keliaujama per Damaską į Galilieją, iš čia į Jeruzalę, kur tenka gyventi apie tris savaites. Apie 15 d. spalio ekskursija keliauja į Egiptą, ir po 10 dienų laivu grįžta į Neapolį ar Brindizį.

Prie šios ekskursijos gali prisidėti visi, kurie nori moksliškai pažinti Šventąją Žemę. Faktinai tačiau didžiausią ekskursantų dalį sudaro pats Šv. Rašto Instituto auklėtiniai, kurių vienas kitas dažnai ten praleidžia ir visas vasaros atostogas. Šiuo atvėju, išlaikę kvotimus, jau liepos mėnesio pradžioje jie vyksta į Jeruzalę, kur jiems tenka gyventi apie penkias savaites iki bendros ekskursijos rugsėjo mėnesio pradžioje, kurios jie važiuoja pasitikti į Beirutą Sirijoje. Esant Jeruzalėje, jiems ruošiamos specialios paskaitos iš topografijos ir lankomos vietos, kurias dėl laiko stokos ne bus galima pasiekti didžiosios ekskursijos metu. Taip pat lankomos šventavietės Jeruzalėje, studijuojama žmonės ir jų papročiai, žodžiu, viskas, kas liečia Šventąją Žemę. Taip pasiruošus, bendroji ekskursija tikrai bus naudinga kiekvienam jos dalyviui.

Į šių laimingųjų skaičių ir aš patekau. Liepos 7 dieną prof. O' Rourke vadovaujami, trys Instituto auklėtiniai turėjome išplaukti laivu iš Neapolio į Šventąją Žemę. Tik, laimei ar nelaimei, įvyko skilimas, kurio kaltininku buvau aš pats. Mat, iš Lloyd Triestino šiais metais imamas laivas man pasirodė nepatogus: iš Atėnų jis tiesiai plaukė į Rodi salą, visai aplenkdamas Konstantinopolį. Pamatyti tačiau senąją Bizantijos sostinę — senas mano širdies troškimas. Užtat nutariau skirtis iš bendros grupės ir skubiai pradedu ruošti naują savo kelionės maršrutą: Roma, Ankona, Loretas, Fiume, Zagrebas, Budapeštas, Bukarestas, Konstanca, Varna, Konstantinopolis, Atėnai, Rodi, Kipras, Beirutas, Jeruzalė. Tiesa, šiuo atveju tenka keliauti vienam. Bet mane tai negąsdina. Keliauti pripratęs, kalbose tikiuosiu taip pat susigraibysiąs. Pagaliau ir finansiniu atžvilgu tas daug keblumų nesudaro:

kur bebūsiu, vis tiek reiks pinigas mokėti, o pagaliau nedidelis nukrypimas ne daug ir išlaidų pareikalaus. Pasaulio gi bus pamatyta daug. Kad ši kelionė būtų tikrai naudinga, tenka ryžtis keliauti pamažu, nesiskubinant, žymesnėse vietose apsistojant net kelioms dienoms.

PASIRUOŠIMAS

Pirmas kelionės rūpesnis — finansai. Tik sunkiai apsišarvavęs litais gali leistis į tolimą ir ilgą kelionę. Tad jau kelis mėnesius prieš pačią kelionę teko adresuoti keliems Macenams laiškus ir... mano kelionė buvo užtikrinta. Tebūnie čia jiems pareikšta mano širdinga padėka!

Informacijų kelionės reikalais taip pat keletą mėnesių prieš kelionę pradėjau ieškoti. Buvo tikra darbymetė. Į galą Romoje nebeliko nė vieno informacinio biuro, kurio nebūčiau aplankęs, kai kuriuos net po keletą kartų. Bet tada jau ir mano kambarys savotišku informacijų biuru pavirto: stalas, knygų lentynos ir kedės buvo nuklotos informacinio pobūdžio knygomis, brošiūromis, įvairiais vietovių paveikslais, žemėlapiais. Reik pripažinti, propagandinės medžiagos kelionių biurai nepašykšti.

Tačiau kelionei rengimosi karštis turėjo veikiai atslūgti. Artinosi birželio vidurys, artėjo ir baigiamieji egzaminai. Kiek rūpesnio, kiek vargo, kiek nemigo naktų... O čia dar karščiai. Asfaltas Romos gatvėse tada į tešlą pavirto. Nevienas neapdairus keleivis jame net apklimpo. Bet studentas į nieką tada neturi kreipti domės. Jis tik viena privalo prieš save matyti: laimingai baigti egzaminus.

Po egzaminų išsiruošti kelionei ne daug laiko beliko, juo labiau, kad reikėjo išgauti 7 vizas. Tad per kelias dienas teko bėgioti iš vieno konsulato į kitą. Neišvengta ir trukdymų. Graikų konsulate tik tranzito vizą pavyko gauti, su teise sustoti Graikijoje keturias dienas. Buvau prašęs įvažiavimo vizos, norėdamas kiek ilgiau sustoti krašte, kiek ilgiau pagyventi klasikine senove; norėjau taip pat geriau įsiklausyti dabartinės graikų kalbos. Deja, mano prašymas buvo atmestas. Man, kaip katalikų dvasininkui, įvažiuoti į Graikiją su įvažiavimo viza esąs reikalingas specialus Užsienio Reikalų Ministerijos leidimas, pareiškė konsulas. Pasiūlyta jis telegrama prašyti. Bet šiuo atveju nebuvo prasmės. Jei graikų stačiatikiai taip bijo katalikų dvasininkų, nusprendžiau pasitenkinti keturias dienas praleidęs Heliados šalyje.

Sunkumų teko patirti ir rumunų konsulate, kur su apykurčiu konsulu vos - ne - vos susikalbėti pavyko. Rumunijos konsulatas Romoje man atrodė vedamas labai nekultūringai. Ką manyti apie jo atstovaujamą tautą? Šis pirmas susitikimas su Rumunijos įstaiga mane labai slėgiančiai paveikė ir nepalankiai nuteikė rumunų tautos atžvilgiu. Pradėjau net apgailestauti, kam važiuoju per tokią nekultūringą, mano spėjimu, šalį.

Vizą į Palestiną Britų konsulas išdavė be jokių svyravimų. Taip pat ir Vengrijos, Jugoslavijos bei Turkijos vizas gavau be kliūčių. Vengrijos konsulas dar įteikė priedų plačią informacijų knygą apie savo kraštą ir išlydėjo su širdingiausiais linkėjimais kelionei. Prancūzų konsulas be trukdymų išdavė vizą į Siriją bei Libaną. Tokiu būdu kelias į Palestiną atviras.

PASKUTINĖS DIENOS ROMOJE

Paskutinės dienos Amžinajame Mieste!... Čia praleisti šeši studijų metai šiandien man buvo gražūs kaip sapnas. Bet gaila. Šis sapnas pradėjo jau blankti ir bėgti nuo manęs. O ateitis taip neaiški, taip nežinoma, apdengta nepermatomu šydu. Aiškiai jaučiu, kad iš mano rankų sprūsta gražiausia mano gyvenimo dalis, pilna švelnių svajonių ir šviesių vilčių ateičiai. Jau paskutinį kartą sėdžiu ant Monte Mario ir gėriuosi saulės spinduliuose paskendusia Roma.

Jei ne šv. Petro bazilikos varpai, dar ilgai būčiau rezgęs savo svajonių gijas. O jie vis garsiau, vis smarkiau šaukė kvietė tikinčiuosius ateiti pagerbti Galiliejos Žvejį. Juk šiandien šv. Petras, birželio 29 d. Roma iškilmingai švenčia savo globėjo šventę. Kiekvienas geras romėnas skaito savo šventa pareiga tą dieną aplankyti šv. Petro baziliką, pasimelsti prie Apaštalų Kunigaikščio karsto.

„... šv. Petro bazilikos varpai... vis garsiau, vis smarkiau šaukė kvietė tikinčiuosius...“

Skubu ir aš. Gatvės pilnos žmonių. Šv. Petro bazilikos aikštėje minios tik juoduoja. Prie bazilikos durių kabo iš žalumynų nupintas bučys, Bažnyčios simbolis. Ant kupolos ir fasadoje vyksta paskutiniai pasiruošimai nakties iliuminacijai. Iš tiesų, Roma moka pagerbti savo Globėją.

Šv. Petro bazilika atrodo it neramių bičių avilys. Aplink ir viduje viskas tik šlama, tik ošia.

Nesugaudysi ten slenkančios minios balso. Kiekvienas bildėsys ir balsas pinasi į vieną bendrą ošimą ir nyksta aukštuose bazilikos skliautuose. Tai tikrai nepaprasto tūrio avilys, sugebąs talpinti net 70,000 žmonių.

Prie šv. Petro karsto bei stovylos, kurią šiandien puošia popiežiški drabužiai, prieiti sunku. Kiekvienas nori prieiti, su tikėjimu prispausti lūpas ir galvą prie Žvejo kojos. Taip ir slenka minia pamažu, kaip drumstas Tiberio vanduo, pro savo Globėjo stovylą. Ji neša kartu ir mane. Jos srovei nebeatsispirsi ir jai priešinga linkme nė žingsnio nepažengsi.

6 val. prasideda mišparai. Dalyvauja pats Vatikano valstijos sekretorius kardinolas Pacelli. Pamainomis du vyrų chorai ugningai gieda mišparų psalmes. Pasigirsta ir galingieji himno žodžiai: „O felix Roma, quae duorum Principum es consecrata glorioso sanguine!" Tikrai laiminga Roma! Šiandien jos vardas ir kultūra pasiekė pasaulio ribas. Ji vienintėlė, kuri gali pasauliui ištiesti pagalbos ranką ir išvesti žmoniją į šviesesnę ateitį. Čia juk yra toji Uola, kurios nė pragaro vartai nenugalės.

Rytojaus dieną, birželio 30, laikau šv. Mišias prie šv. Petro karsto. Tai Dangaus malonių meldimas tolimai ir ilgai kelionei į kraštą Dieviškojo Išganytojo ir Jo bendradarbių.

Prieš apleisiant Romą man buvo svarbu gauti iš Šventojo Tėvo palaiminimas. Reikė-

f- 5348
VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETO BIBLIOTEKA
Inv. Nr. A226594 (1)
LTSR

jo tad pasirūpinti audiencija. Čia ypač esu dėkingas Jo Šventenybės Rūmų Magistrui M. Sales O. P., man gerai pažįstamam dar iš studentavimo laikų Šveicarijos Fribourge, kur jis buvo dogmatinės teologijos profesorius. Jo aprūpintas bilietu, lengvai patekau į audiencijų salę. Maldininkų buvo keletas šimtų. Sutikau ir man pažįstamų veidų. Tai kolegos, kurie, prieš apleisiant Romą, atėjo nusilenkti prieš Baltąjį Senelį, jo palaiminimo gauti.

Maldininkai jau buvo išsirikiavę eilėmis ir su nekantrumu laukė pasirodant Šventojo Tėvo. Kaip teko patirti, jis buvo užtrukęs kalbantis su Prancūzijos ambasadorium. Tad buvo laiko šiek tiek pasidairyti ir į pažines sueiti su atvykusiais Romon iš Kalabrijos jaunuoliais. Jie buvo Gioventù Cattolica Italiana organizacijos nariai, atvykę su dvasios vadu.

Apie pirmą valandą pasirodė ir patsai Šventasis Tėvas. Išgirdę jį lydinčių kareivių komandos balsą, mes visi puolėm ant kelių, nors tuo norėdami pagerbti Kristaus Vietininką ant žemės. Maloni šiluma perėjo tada kūną. Kaip gera būti mylimo Tėvo namuose, kaip malonu išvysti Kristaus Vietininko tėvišką veidą! Kiekvienas popiežiaus pamatymas sukelia tikinčiajame malonių Bažnyčiai atsidavimo jausmų. Juk jis atstovauja Kristų, Jo Bažnyčią, jis yra įpėdinis šv. Petro, kuriam Kristus pasakė: „Tu Petras - uola, ir ant tos uolos aš pastatysiu savo

Bažnyčią, ir pragaro vartai jos nenugalės" (Mt. 16, 18).

Pijus XI, monsignorų ir gvardijos kareivių apsuptas, perėjęs kitas sales, kur buvo susirinkę maldininkų, atėjo pagaliau ir į mūsų kambarį. Mes klūpojom be žado. Jis gi prie kiekvieno iš mūsų priėjęs padavė ranką Žvejo žiedui pabučiuoti. Dabar mūsų akys tik į jį vieną buvo nukreiptos ir gaudė kiekvieną jo mostą. Jis gi pilnu malonaus šypsnio žvilgsniu čia pažvelgia į mus, čia meiliai glosto vaikučius bei tėviškai juos kalbina, čia vėl maloniai prabyla į jaunuolius, italų katalikiškojo jaunimo organizacijos narius, iš toli atvykusius pas savąjį Tėvą. Iš jo nušvitusių akių matyti, kaip brangūs jo širdžiai šie mažulėliai bei jaunuoliai. Nežemiškoj vizijoj jis regi juos savo valdomos Bažnyčios šulais ir ramsčiais, ir sudeda juose visas šviesios ateities viltis.

Bet laikas taip bėga. Jis palaimina mus ir išnyksta iš mūsų akių. Mes tačiau vis dar klūpom. Džiaugsmo kupina širdis dar ilgai neleidžia mums pakilti.

SUDIEV, ROMA!

Aušo karšta liepos 2 d. Tik vėlai naktį užbaigus ruoštis kelionei, miegas buvo neramus, dažnai pertrauktas jaudinančių būsimosios kelionės sapnų. Bet pakilau anksti. Skubiai užlipau ant terasos paskutinį jau kartą pasidžiaugti didingu Romos vaizdu. Sugniužusi prie mano kojų, Roma dar miegojo. Aplink viešpatavo tyla. Tik toli toli žvangėjo skambučiai ir bildėjo ratai. Retkarčiais pasigirsdavo ir botago pyškėjimas. Į visa tai monotoniškai pynės vyriškos dainos balsai. Tai italai savo dviračiuos vežimuos vežė romėnams pilnas statines vyno, kurias jie turės tą dieną ištuštinti.

Nežiūrint, kad tekančios saulės spinduliai dar tik veržės pro Sabinų kalnus, jie jau žadėjo dienai nemalonią kaitrą. Dar nespėjo atvėsti vakarykščia diena, o štai jau prasidėjo kita tokia pat nepermaldaujamai įkyriai kaitri. Ko ko, bet šilumos vasarą saulutė romėnams nešykšti.

Traukinys į Ankoną, į Adrijos pajūrį, išėjo 7 val. ryto. Vos apsigyniau nešikų, kurie jėga traukė lagaminus iš rankų, norėdami man patarnauti. Bet nutariau niekam jų neduoti. Tai saugiau. Ypač keliaujant Rytų kraštuose, spėjau, toks atsargumas būsiąs naudingas ir todėl jau dabar reikėjo pratinti savo rankas lagaminus nešti.

Į kupę, kur patogiai mane įsodino kun. prof. Vaitkevičius MIC, atėjęs mane išleisti į kelionę, įsėdo ir du vokiečiai medicinos studentai, pusnuogiai, įsiavę į trumpas odos kelnaites. Gal šis drabužis kelionei ir patogus, bet italams, kiek žinau, jis nepatinka. Dažnai teko nugirsti italų pašaipos žodžius, kada panašiai apsitaisę vokiečių moksleiviai bei studentai šmaižiojo Romos gatvėse, muziejuose ar bažnyčiose.

Šiuodu buvo tipingi bavarai. Vienas iš jų — gabus paišytojas, nešėsi pilną kuprinę prisikrovęs įvairių paveikslų škicų, paties paišytų savo kelionėj po Italiją, kitas — švelniai valdąs smuiką. Tai buvo jų pragyvenimo šaltinis kelionėje. Už gražias arijas italai maloniai jiems suteikdavo nakvynę ir maisto, kai tuo tarpu už paskubomis nupaišytus jų veidų ir sodybų paveikslus, už įvairius škicus jie sumesdavo po keletą lirų. Taip jie buvo apkeliavę jau pusę Italijos. Galą eidavę pėsti, paskui vėl važiuodavę. Tai gana romantiška kelionė. Tikri wandervogeliai, savo jaunatvėje pamatę daug pasaulio.

Traukinys bėga greitai. Nyksta Romos pastatų stogai, bažnyčių bokštai, tik toli toli dar spindi šv. Petro bazilikos kupola. Bet ir ta netrukus išnyksta. Prasideda ganyklos, po kurias slankioja būriai avių. Kiek toliau stūkso gūbos nukirstų kviečių, ar geltonuoja kvietienojai. Tuo tarpu Lietuvoj dar tik baigiami valyti šienai.

Horizonte išnykusi Roma, prieš akis atsivėrę platūs laukai ir priminę gimtąjį kraštą, panardino mane liūdesio ir ilgesio bangose. Gaila buvo apleisti Amžinąjį Miestą, kur per šešetą metų teko gyventi ir darbuotis. Ilgai negalėjau atplėšti akių nuo ūkanose paskendusios Romos. Ten liko pusė mano sielos. O traukinys dabar mane nešė vis tolyn ir tolyn.

PER APENINUS

Kelionė į Loretą buvo labai maloni. Traukiny sutikau kolegų, kurie važiavo į Asyžių. O jausmas, kad važiuoji ne vienas, gaivina ir palaiko keleivio dvasią. Be to, ir šnekūs italai nuobodžiauti neduoda. Tai gražus jų privalumas, kad savo bendrakeleivį jie visuomet maloniai užkalbins ir galop su juo išsiskirs, kaip su geriausiu bičiuliu.

Nejučiomis pervažiuojame Campagna Romana, ganyklas ir dirbamos žemės plotus su italų sodybomis. Mūsų traukinys pagaliau prisiartina prie pat Tiberio upės, kurio dumblini vandens pamažu slenka Amžinojo Miesto link. Siunčiu juo sveikinimų krūvą saviškiams.

Nuo Orte iki Terni traukinys bėga Nera upės pakrante. Tik jis jau pradeda ilsti. Mat, artinamės prie Apeninų. Ir oras jau žymiai vėsesnis. Javai dar ant kelmo, bet jau noksta. Dar kiek aukščiau kalnuose javai visam savo žalume. Kaip gražus čia gamtos vaizdas! Tarp aukštų stačių uolų visur žaliuoja medžiai, kur-ne-kur teškena upelis. Ir dangus mėlynai mėlynai nudažytas. Akims tai didelis poilsis. Romoje kaitra spėjo jau viską išdžiovinti. Ten tavo akis jau neišvys žaliuojančios pievelės, kai čia viskas tik žaliuoja, tik gyvybe dvelkia.

Mūsų traukinys pūškuoja labai smarkiai, nors pirmyn slenka tik vėžlio greitumu. Nuo

Terni prikabino net antrą garvežį: vienas traukia, kitas stumia. Ir taip pamažu kopiame į kalną. Ima net pagunda šokti iš traukinio pasiskinti puokštę gėlių, kurių čia begalės ir įvairiausių spalvų.

Netrukus pradėjome leistis žemyn ir kaskart vis greičiau. Kalnai pradėjo spaustis prie žemės, bet ir medžiai retėjo. Pravažiavę pro Trevi, prie kalno išsistačiusį miestą, pasiekėm Foligno. Tai vidutinis, su 33, 400 gyv., Umbrijos miestas, garsus savo palaiminąja Angela iš Foligno, kurios kūnas užlaikomas čia pat šv. Pranciškaus bažnyčioje.

Į šiaurę nuo Folingo guli išsitiesęs žavintis Perugijos slėnis, alyvų miškais nusodintas. Rytiniam jo šone, prisiglaudęs prie Subazijo kalno, tūno su 20, 100 gyventojų serafiškasis Asyžius. Tai šv. Pranciškaus ir šv. Kliaros gimtinė bei jų veikimo centras. Su meile ir pavydu čia saugojami ir šių dviejų šventųjų kūnai. Du kartu čia man teko lankytis, tad šiandien tik iš toli tenka pažvelgti į šį brangų katalikų širdžiai miestą.

* * *

Asyžius sutraukia labai daug lankytojų. Ypač vasarą jų ten gausu. Tada gatvėmis dieną ir naktį aidi Pranciškaus Bernardonės garbei šventosios giesmės, karštos maldos kyla iš maldininkų širdžių prie šventojo karsto. Porcijunkulų koplytėlė taip pat be atvangos yra lankoma. Visur jauti, kad šv. Pranciškaus atminimas yra gyvas; jauti net jo dvasią, kuri čia pat sklendena ir tave globoja. Sielai tada taip malonu ir gera!

Šv. Damijono bažnytėlėj kabo tas pats kryžius, kurs kadaisia prabilo į šv. Pranciškų. Čia pat esančiam vienuolyne gyveno, dirbo ir baigė savo dienas šv. Kliara. Visi daiktai, kuriais naudojosi šventojji, kruopščiai surinkti ir saugojami. Čia ir tas pat kambarėlis, kurio lange pasirodė su monstrancija šventoji, kada saracėnai puolė miestą ir vienuolyną; čia tas pat daržėlis, kur šv. Pranciškus kūrė himną sesei saulei. Ir visa, rodos, dar taip neseniai, prieš keleta tarsi dienų tai įvykę.

Už valandos kelio, kalnuose, yra Karčeri. Čia kadaisia meldėsi ir pasninkavo kartu su savo draugais šv. Pranciškus. Dar ir šiandien išskėtę savo šakas ir iškeroję stovi seni alyvmedžiai, daugiau kaip 700 metų amžiaus, kuriuose tupinčius paukštelius anuomet šnekino šventasis, skatindamas ir juos šlovinti gerąjį Dievą. Tikrai nuostabūs yra alyvos medžiai! Jei tik jie prižiūrimi, jų pūvantis liemuo apipjaustomas, jie auga šimtmečiais. Nenuostabu tad, kad šie alyvmedžiai galėjo išlikti iš šventojo laikų.

Šiandien Asyžius didžiuojasi savo bažnyčiom. Dviejų aukštų su kripta šv. Pranciškaus patriarchalinė bazilika, išpuošta Cimabuės ir

Giotto, Porcijunkulų koplyčia su Šv. Marijos Angelų Karalienės bazilika, šv. Kliaros bažnyčia ir kitos, savo varpų gaudimu pripildo visą miestą ir apylinkes. Jų balsas pasiekia net kalnus ir aidi toli toli.

Kiekvienas, kuris lankėsi Asyžiuj, gėrėjosi ramiomis jo vasaros naktimis, klausėsi maldininkų giesmių, kvėpavo ta mistiška nuotaika, kuri laiko apgaubus visą miestą ir apylinkę, su džiaugsmu širdy grįžta į šį serafiškąjį miestą. Deja, šios laimės ir džiaugsmo aš šiandien patirti negalėjau. Traukinys jau mane nešė Fabriano link, karts nuo karto sunkiau atsidusdamas, sunkiai alsuodamas ir vargiai traukdamas per vėl kylančius Apeninus.

* * *

Malonu lankytis nors ir mažuose italų miesteliuose. Daugelis jų yra pastatyti pačioj kalnų kalnelių viršūnėje. Matyt, senovėj saugumo tikslais buvo parinktos tokios aukštos vietos, sunkiai prieinamos priešui ir lengviau apginamos. Šiandien tačiau tai menka nuo priešo apsauga.

Visa Umbrija yra kalnuotas kraštas. Gausiai čia auga alyvmedžiai, vynuogės, fygos, kviečiai, kukurūzai ir kitoki javai. Kalnuose ganosi didelės bandos avių, iš kurių pieno dirbami sūriai. Namai statomi tik iš akmens, kurių čia daugybės. Prie kiekvienos sodybos užvestas nors mažas vynuogynas. Vyno nė vienas italas sau nepasivydi. Riekė duonos ir stiklas vyno, kartais dar pridedama džiovinta fyga — mėgstamiausias italo užkandis. Ir svečiui pavaišinti jis stato bonką vyno ir gniūžtę džiovintų fygų. Umbrijoj praleidžiant dvejas vasaros atostogas pačiam teko matyti, kaip italai rūpestingai tvarko savo vynuogynus. Deja, ne visi pasiturinčiai gyvena, ne visi pajėgia ar nori įsigyti spaustuvą vynuogėms spausti. Tada kojomis tenka traiškinti uogas.

Umbriečių religinis jausmas gilus, nors ne visuomet sąmoningas. Jie mėgsta šventes, iškilmingas procesijas savo miestelio ar kaimo gatvėmis. Ta proga nešama Madonos ar kokio nors šventojo statula, miniai trukšmingai giedant, dažnai ir orkestrui pritariant, „Evviva Maria". Ne retai net šaudoma iš revolverių, ar sprogdinamos bombos. Juk visa apylinkė turi žinoti, kad kaimelyje šventė. Kartais net kaimyninėj parapijoj girdimos giesmės. Tiesa, jų bažnyčios ne toli viena kitos, už trijų keturių kilometrų. Malonu tokiomis progomis įsimaišyti į minią ir religinės nuotaikos kupina širdimi drauge su minia kartoti „Evviva Maria".

* * *

Stoviu prie traukinio lango ir gėriuos pro mano akis skriejančiais pažįstamais vaizdais: nyksta vienas po kito pažįstami kaimai, skrieja pro akis lankytų bažnyčių bokštai, kurių varpams pritariant, prieš keliolika metų ir aš, įsimaišęs į italų būrį, giedojau „Evviva Maria". Bet dabar tik malonus prisiminimas.

Staiga šie malonūs vaizdai nutrūko. Traukinys vėl įsipainiojo į plikas uolas. Niekas jau nebevilioja akių. Greit pravažiavom ir pro Fabrianą, kur ilsis šv. Romualdo, kamaldulių ordino įsteigėjo, kūnas. Nudžiugau, kad traukinys vėl pradėjo leistis nuo kalno ir įvažiavom į plačią lygumą, panašią į didžiulį sodą. Visur žaliavo medžiai, vynuogynai, vietomis noko javai.

Pagaliau išvydome ir tyvuliuojančią Adrijos jūrą. Privažiavę Falconara Marittima, pajūriu pasukome į Ankoną, kurią pasiekėm netrukus. Buvo jau pusiau trečią po piet. Kadangi iki traukinio į Loretą dar buvo 2 valandos laiko, buvo gera proga aplankyti patį miestą.

ANKONA

Ankona žymus Adrijos pajūrio miestas, išsistatęs prie dviejų kalnų, su puikiu karišku uostu. Gyventojų 83,300. Miestas, 754 metais Pipino padovanotas Popiežiui, su mažomis pertraukomis jam priklausė iki 1860 m., kada jis buvo prijungtas prie Italijos. Dabar Ankone yra to vardo provincijos sostinė ir žymiausias Markų mieste.

Norėdamas miestą geriau apžiūrėti, patraukiau pėsčias. Deja, čia mano labai apsirikta.

Miesto centras nuo stoties buvo dar gana toli. Tad vieną du kilometru teko eiti pajūriu pro ilgus apšepusius namus, daugumoj krautuvėms panaudotus. Tik dabar viskas buvo uždaryta. Mat, ankoniečiai, kaip ir visi padorūs italai, karštą popietės laiką, uždarę savo įmones, eina kiek pasnausti.

Miesto centras kiek toliau nuo pajūrio. Čia turtingos krautuvės, gražūs namai. Bažnyčios tačiau ne tokios puošnios, kaip Romoje. Arčiau pajūrio gatvelės siauros, surūkę namai. Tai žydiškoji miesto dalis.

Man belandžiojant po šias gatveles, oras pasidarė nepakenčiamai tvankus. Tai buvo besiartinančios audros pažymys. Ir ištiesų, netrukus visas dangus apsiniaukė tamsiais debesimis ir prapliupo lietus. Lijo ne ilgai, bet smarkiai. Į keletą minučių pajūrio gatvės tapo savotiškais kalnų kriokliais, kurie nešė su savim viską, kas pakliuvo. Ir jūra ošė bangavo, supdama net didelius laivus.

5 val. traukinys mane jau nešė į Loretą, į pietus nuo Ankonos. Kaip gera dabar buvo po pastoge. Nors jau nelijo, bet dangų dar raižė palši debesys, primindami tik ką praėjusią audrą.

Lauke vėsu. Visa tad krūtine kvėpuoju pro atdarą traukinio langą. Aplink visur žaliuoja laukai, net akį veria. Ir vėl prisimena kaitrų nukankinta Roma, kur viskas išdžiūvę, saulės spindulių išdeginta. Koks laimingas šis Italijos kampas, kur Dievas nepašykštėjo žemei lietaus!

Pravažiuojame Castelfidardo. 1860 m. čia vyko garsios kovos tarp Popiežiaus zuavų ir italų revoliucionierių.

LORETAS

Štai ir Loretas! Nuo stoties gražiai matyti pasirėmusi ant kalno Dievo Motinos bazilika su ja supančiu vienuolynu. Kadangi miestelis už pustrečio kilometro, tenka važiuoti autobusu.

Ne aš vienas atvažiavau aplankyti šios stebuklingosios vietos, pagerbti Dievo Motinos Marijos. Mūsų čia visas būrys. Vis tai šnekūs italai, karštai mylį Madoną.

Loretas mažas miestelis su 2,900 gyventojų. Bazilika, statyta XV šimtmety gotiškame stiliuje ir vėliau įvairiais atvejais perdibta, su vidury stovinčiais vadinamaisiais Dievo Motinos nameliais iš Nazareto, sudaro miestelio centrą. Gatvės, kurios tik veda į baziliką, vien devocionalijų krautuvėmis apstatytos. Ir restoranų čia gausu. Tai ženklas, kad čia laukiama suvažiuojant daug maldininkų. Tik dabar savininkai skundėsi blogais metais. Mat, dėl krizės žymiai sumažėjo maldininkai ir į Loretą.

Pirmas mano žingsnis Lorete buvo pagarbinti Dievo Motiną Mariją jos garbei pašvęstoje bazilikoje ir aplankyti „Šventąjį Namelį‘ (Santa Casa), kuriame, pasak padavimo, gyvenusi Nazarete Šventoji Šeimynėlė. Padavimas sako, kad, netikėliams užėmus Šventąją Žemę, norėdami „Šventąjį Namelį“ apsaugoti nuo išniekinimo, angelai jį pernešę 1291 metais iš Nazareto į Tersatą Dalmacijoje (netoli Fiumės miesto); iš čia 1294 metais jį pernešę į Rekanatą (netoli Loreto) ir galop 1295 m. į patį Loretą. Dabar „Šventasis Namelis“ yra apsuptas gražios, tikinčiųjų duosnumu išpuoštos, bazilikos. Ir pačio „Šventojo Namelio“ išorinės sienos išpuoštos nepalyginamo grožio marmuro skulptūromis. Pagal Bramantės projektą, visus šiuos pagražinimo darbus atliko Stansovino, Bandinelli ir kiti. Viduj sienos plikos, surūkę nuo degančių žvakių ir nudėvėtos nuo nuolatinių žmonių prisilietimų. Kiekvienas juk nori prie šių šventų sienų prispausti savo galvą ar ranką pridėti. Altoriuje yra stebuklinga juoda Dievo Motinos statula. Čia nuolat žiba žvakės, dega aukso ir sidabro lempos. Nuolat meldžiasi taip pat maldininkų būriai. Ir man malonu prisidėti prie Marijos garbintojų skaičiaus. Taip gera tada širdžiai, o mintys skrenda toli toli į Nazaretą, į Šventąją Šeimynėlę.

Bazilika, gaubianti „Šventąjį Namelį“, nuolat puošiama. Daugelis tautų čia turi savo koplyčias, kurias puošia pagal savo išgales ir skonį. Kai kurios jų tikrai puošnios, savų genialių me-

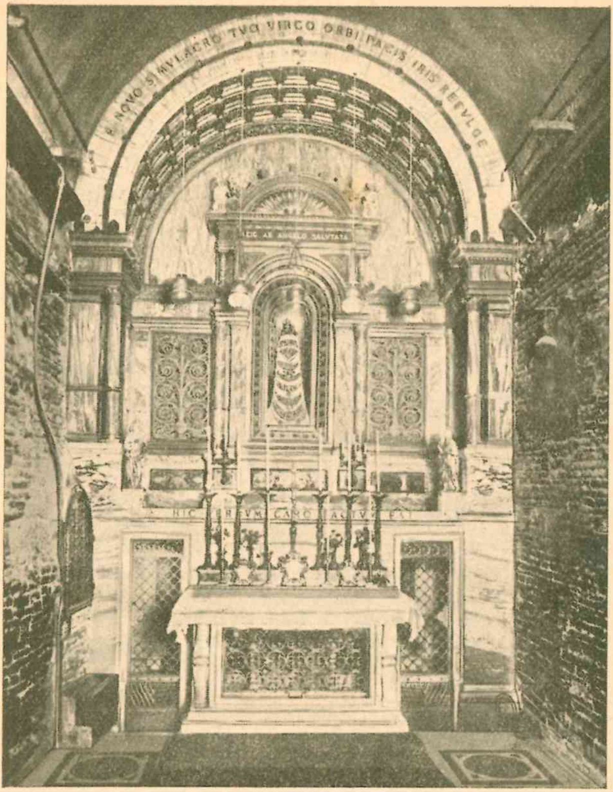

„Altoriuje yra stebuklinga juoda Dievo Motinos statula. Čia nuolat žiba žvakės, dega aukso ir sidabro lempos“.

nininkų išdabintos. Keletą kartų jas apėjau. Bet veltui čia ieškojau lietuvių koplytėlės. Guodžiau tada save, kad vis dėlto kada nors ir lietuvis įsigys Marijos šventovėj nuosavą kampelį, kurį galės globoti ir puošti didesnei Dievo Motinos garbei.

Lorete nejučiomis man prabėgo kelios susikaupimo ir maldos valandos. 11 val. turėjau iš Ankonos išplaukti į Fiumę, tad jau reikėjo skubiai grįžti. Bet oras nesikeitė. Ankonoje lietus krito be paliovos. Skubėjau tad ieškoti pastogės laive.

Keleivių buvo daug, tad vos tik apie 12 val. nakties mūsų laivas „L. Mocenigo" pakėlė inkarą. Išvažiavęs iš uosto, švelniai bangų supamas, laivas pasuko šiaurės link, į Fiumę.

Bet gamtos vaizdais pasigrožėti neteko. Aplink viešpatavo tamsi naktis, lietaus plaujama. Tik rytą, kada iš kabinos išėjau ant denio pasižvalgyti, prieš akis saulės spinduliuose jau švietė Istrijos pakraščių vilos, mėlynavo žydrios švelnios Adrijos bangos. Pravažiavę keletą Kvarnėro įlankos salų, įplaukėm į Fiumės įlanką, tarsi ežerą, kurio gilumoje, prisiglaudęs prie kalno, baltavo Fiumės miestas.

FIUMĖ

Fiumė, kroatiškai Rjeka, dabar priklauso Italijai ir turi 52,930 gyventojų. Prieš pasaulinį karą miestas priklausė Vengrijai ir buvo vienintėlis jos uostas. 1918 m. spalių 30 d. fiumiečių atstovai pareiškė norą prisijungti prie Italijos, tačiau Versalio taikos konferencija jį pavedė Pietų

Slavijai. Italai, be abejo, tuo nebuvo patenkinti. Tada jų poetas ir karys, Gabriele d' Annuzio, ginklu pasiryžo klausimą išspręsti Italijos naudai, jėga užimdamas miestą su savo kariais (1919 m.). Tai „želigovskiados“ prototipas Fiumės klausimas tokiu būdu tarptautinėj plotmėj vėl buvo atviras ir turėjo būti rišamas įvairiais atvejais. Rapallo sutartimi (1920 m. lapkričio 12 d.) Fiumės sritis paskelbiama nepriklausoma, su kai kuriomis teisėmis Pietų Slavijai ir Italijai. Galutinai klausimą išrišo 1924 m. sausio 27 d. Mussolinis, susitardamas su Pietų Slavija. Šia sutartimi Fiumė priklauso Italijai, bet jos priemiestis Sušak jau Pietų Slavijos žinioje. Abi valstybes skiria įtekanti į Adriją Fiumara ir jos kanalas.

Reikia pripažinti, kad miestas visai teisėtai priklauso Italijai. Juk 80% gyventojų italai. Labai nežymi dalis kalba kroatiškai. Man pačiam tai teko patirti svečiuose pas fiumiečius.

Išlipęs iš laivo tuoj pajutau šventadienio nuotaiką. Tai buvo sekmadienis, liepos 3 d. Žmonės gražiai pasipuošę skubėjo į bažnyčią. Skubėjau pasimelsti ir aš.

Užėjau į Tėvų Kapucinų aptarnaujamą Nekaltai Pradėtos Švenčiausios Mergelės Marijos bažnyčią. Įspūdis kuo geriausias. Bažnyčia, nors ne Sumos laikas, buvo veik pilna žmonių, ypač daug vaikučių, kurie čia atvykę su savo tėveliais.

Visi, jauni ir suaugę, buvo giliai susikaupę maldoje. Tai padarė man malonaus įspūdžio.

Sužavėtas fiumiečių religine nuotaika, išėjau pasidairyti po miestą. Gatvėj sutikti itališki tipai jau šviesesnio veido; sutinki ir slaviškų tipų bei kiek vokiškų.

Nuėjau iki Pietų Slavijos rubežiaus, iki Fiumaros kalno tilto vidurio. Deja, čia jau reikalavo vizos, ir turėjau grįžti atgal. Tiesa, vizą turėjau, bet tik po keletos valandų galėjau ja pasinaudoti. Bet Sušaką tada tik pervažiuoti teko. Dabar tad tik iš tolo, tik per kanalą teko pažvelgti į seniau buvusį Fiumės priemiestį.

Mano laimei, iš čia buvo matyti Tersato bažnyčios bokštų viršus. Tersatas tai vieta, kur, pasak padavimo, prieš atkeliamas į Loretą, stovėjęs „Šventasis Namelis“. Dabar gaudžianti iš Tersato varpų balsai skelbė vidudienį ir kvietė žmones maldai.

Mano vaikščiojimas parubežiu, pasistiebimas norint geriau pamatyti esančią ant kalno Tersato bažnyčią, matyt, budriai italų policijai atrodė įtartinas. Tuojau du policininkai pastojo man kelią ir visu deramu policijai rimtumu pareikalavo iš manęs dokumentų: „il passaporto, Signore!“ Negalėjau sulaikyt savo juoko, kad jiems atrodžiau toks įtartinas. Radę dokumentus tvarkoj, giliai nusilenkė ir daugiau nebesirodė.

„Nuėjau iki Pietų Slavijos rubežiaus, iki Fiumaros kanalo tilto vidurio“

Fiumės miestas gražiai išsistatęs prie kalno, prieinančio jūrą. Parkų labai daug. Bet ir gatvės gausiai medžiais nusodintos. Malonaus pavėsio kaitroje žmonėms nepašykštėta. Gatve lipant į kalną atsiveria kas kart gražesnis vaizdas į Adrijos įlanką. Po dešinei matyti Istrijos pusiasalis, tiesiai prieš akis įlankoje plūduriuoja išmėtytos salos. Į rytus ir šiaurę niūrai stūkso Karsto plikosios uolos.

Negali atsigrožėti žavinčių jūros vaizdu, kada saulė maudosi bangose. Kaip gera būtų ilgiau pasigrožėti šia akį viliojančia gamta, vietos jaunimu, gražiai išaugusiu ir stipriu, kurio čia pilnos gatvės. Jauti, kad plazda juose jėga ir sveikata. Ir visuomenė čia maldingai nusiteikusi. Tai parodė sausakimšos šio sekmadienio bažnyčios.

Bet ilgiau čia būti negaliu. Traukinys jau šniokščia pūškuoja ir nerimsta. Pamažu pagaliau jis pradeda slinkti Pietų Slavijos link, išplėšdamas mane iš jaukaus miesto ir jo simpatingų gyventojų tarpo.

Chorvatų krašte

Peržengus Italijos — Pietų Slavijos rubežių, visa savo būtybe pajutau išplėštas esąs iš savųjų tarpo. Gaila man buvo apleisti tą kraštą, su kuriuo jau buvau supratęs, kurio gyventojus laikiau savais žmonėmis. Septyni čia praleisti metai buvo giliai įspaudę mano sieloje šiam kraštui pagarbos ir meilės jausmus. Ir kai dabar traukinys, nesustojęs Sušake, Fiumės priemiestyje, bet jau esančiam pietų slavų valdžioje, šniokšdamas lipo į plikąjį Karsto kalnyną, mano akys dar vis ieškojo nykstančios Italijos plotų ir jos vandenų.

Pietuose prieš mano akis dar švytėjo visame savo grožyje Kvarnėro įlanka, salomis nusagstyta. Saulė gausiai žėrė auksinius savo spindulius į tingiai viena kitą besivejančias jūros bangas. Toli toli pamažu slinko garlaivis Abacijos, žymaus Italijos kurorto link. Kiek į kairę, saulės spinduliuose švytėjo ir Bukari įlanka, viliodama savęsp keleivio akis.

KARSTAS

Bet užtat Karsto vaizdas buvo šiurpus ir grąsus. Be plikų pabalusių suskilusių uolų, šen ten pasitaikančio mažučio krūmelio, daugiau nieko nebuvo matyti. Man prisiminė tada kadaisia skaityta Henry Bordeaux apysaka „Le Lac Noir", kur aprašoma niūrūs Savojos kalnų vaizdai ir savojardų kasdieniai vargai. Žmonės ten žemę kasti purenti norėtų, bet kastuvas vien tik akmenis beranda. Bet čia dar blogiau: čia kastuvas žemėn visai nebelenda. Užtat čia nė gyventojų nematyti. Tik toli toli kalnų įdubimuose, tikriau pasakius, dauburiuose kur - ne - kur riogsojo keletas padrikusių trobelių, prie kurių ganėsi viena kita ožka.

Sunkus čia kalniečio gyvenimas. Menki pragyvenimo ištekliai jį verčia susispausti. Net duonos kąsnius tenka skaičiuoti. Nenuostabu tad, kad tokiems gyvenimas nedelsdamas veidą vagomis išrašo ir jaunas pirm laiko pasensta. Tokių gyvenimo išvagotų veidų teko matyti ir Italijoj, besibastant po Apeninų ir Alpių uolas. Koks skirtumas tarp šitų ir Lietuvos skurdžių?! Šie ir nedirbdami greičiau duonos kąsnį suranda. Mūsų daržininkus aniems nė neprilygink. O vis tik mūsiškis daugiau už anuos skundžiasi gyvenimo dalia ir neprietekliais.

Nors Karsto vaizdas niūrus, net šiurpus, bet ir čia akis randa sau grožio. Tai laukinis grožis, kuris patraukia ir pasiturintį keleivį ir vietinį skurdžių, prirakindamas jį tarsi grandinėmis prie gimtojo krašto. Jis myli šį laukinį savo gimtąjį kraštą ir jo neapleidžia.

Apie pusvalandį pavažiavęs tarp plikų Karsto uolų, mūsų traukinys sustojo. Tai pirmoji mūsų stotis Pietų Slavijoje, chorvatų žemėje. Čia peržiūrėjo mūsų pasus. Į lagaminus nė nežiūrėjo, patikėję mūsų žodžiams, kad nevežame tabako nė kitų draudžiamų dalykų.

Su nepasitikėjimu dairiausi aplink. Kiekvienas šio krašto gyventojas šiandien man atrodė įtartinas, piktų minčių brandintojas prieš svetimtaučius. Niekuomet neturėjus geros nuomonės apie Balkanų pusiasalio gyventojus, šiandien ypač jie atrodė įtartini. Šios dienos italų laikraščiai kaip tik rašė, kad Pietų Slavijoj užpulti ir nužudyti keli svetimtaučiai. Ar ir aš kartais nebūsiu jų auka? Dabar man prisiminė ir netolimo Sarajevo įvykiai, sukėlę tokį baisų Europoje karą. Prieš keletą dienų įvykusi kabineto krizė rodės dar mažiau saugumą laiduojąs dalykas. Tad šiandien mano karščiausias troškimas ir vienintėlė mintis — kuogreičiausia apleisti Pietų Slaviją.

Ši valstija, vadinama serbų, chorvatų ir slovėnų karalija, atsirado tik po Didžiojo karo (1918 m.), sujungus tris pietų slavų gimines: serbus, chorvatus ir slovėnus. Į ją pateko Serbija, Juodkalnija, Bosnija, Hercogovina, dalis Dalmatijos ir šalys atskilusios nuo pietinės Vengrijos, tarp kurių ir Chorvatija.

Ši pastaroji, nekalbant apie kitas, pergyveno daug skurdžių ir audringų valandų kovose dėl savo laisvės. Nuo 1102 iki 1526 m. Chorvatija priklausė vengrų karūnai. Turkų antplūdžio metu ji daug kenčia nuo šių pastarųjų, iš kurių juos išlaisvina austrai, kurie dabar savo ruožtu tampa Chorvatijos viešpačiais ir kartu prispaudėjais. Chorvatai nerimsta. Norėdami pasipriešinti centralistinei Habsburgų politikai, jie rengia sąmokslus ir sukilimus. 1809 m. Napoleonas prijungia Chorvatijos dalį (ligi Savos) prie Ilirijos karalijos, bet Vienos kongresas, naujai pertvarkydamas valstijas, visą Chorvatiją pripažįsta Vengrijos karūnos žeme (1814 m.). Dabar chorvatams tenka kovoti ir su trokštančia juos sumadjarinti Vengrija. Tik 1868 m. sutartimi su Vengrija dualistinėje Austro - Vengrijos santvarkoj Chorvatija atgauna savo politinę reikšmę. Nuo tada chorvatai turi savo seimą, baną ir vyriausybę Zagrebe (Agrame). 1918 m. spalių 29 d. Chorvatijos seimas šią uniją su Austro - Vengrija panaikino ir kartu su kitais Austro - Vengrijos pietų slavais susijungia su Serbija ir Juodkalnija į vieną Pietų Slavijos karaliją. Deja, dėl serbų centralistinių tendencijų chorvatai kiek apsivylę ir ugdo savyje separatistines mintis. Centrinė valdžia yra serbų rankose, kurie, kaip stačiatikiai, įvairiais būdais spaudžia katalikus — chorvatus. Chorvatai daugumoj katalikai. Tiesa, paskutiniu laiku, ministerio pirmininko Stojadinovičiaus dėka, rasta modus vivendi su katalikais ir ruošiamasi pasirašyti konkordatas su Vatikanu.

Kadangi valstija dar nebuvo spėjusi konsoliduotis, su baime teko važiuoti per ją. Traukinys iš Fiumės turėjo tik II klasę. Ja ir važiavau. Bet dabar atėjo kitas traukinys iš Spalato su trečiąja klase, tad į ją ir persėdau. Taip rodės geriau pritinka studentui keliauti.

Dar kiek laiko važiavome plikais Karsto kalnais. Bet vaizdas netruko pasikeisti. Prasidėjo puikūs miškai ir gražios pievos. Akys negalėjo prisisotinti gražios gamtos reginiais ir plaučiai tyru kvapiu kalnų oru. Pro akis dabar skrido šimtametės eglės, ąžuolai ir kitoki lapuočiai. Tik, deja, traukinys pradėjo greitai leistis žemyn. Pravažiavome Oguliną ir Karlovacą. Kalnai visai išnyko. Prasidėjo lygios lankos ir laukai, ant kurių baltavo dar ant kelmo įvairūs javai. Klimato skirtumas pavažiavus kiek į šiaurę čia ryškiai buvo matyti. Juk šiuo metu Romos apylinkėse jau visi javai buvo nuvalyti.

Mano vagone tikra šventadienio nuotaika. Pilni koridoriai linksmų chorvatų, vyrų ir moterų. Visi pasipuošę vietos išdirbiniais, marškiniai raudonai išsiuvinėti. Lietuvoje panašiai pasipuošusius teko matyti kacapus. Moteriški veidai man taip pat priminė Lietuvoj matytus tipus. Ir iš viso chorvatų veidai šviesesni negu Italijoj matyti.

Netoli Zagrebo mūsų traukinys žymiai aptuštėjo. Jau ir temti pradėjo. Paskutiniai saulės spinduliai raudonai nudažė Zagrebo apylinkės kalvas. Bet ir jie tuoj išnyko. Tad Zagrebas savo svečius jau su šviesomis pasitiko.

ZAGREBAS (AGRAMAS).

Pirmas įspūdis buvo geras. Prie pat stoties didžiulis Esplanados viešbutis, su plačiomis terasomis. Dabar čia griežė muzika ir vaišinosi svečiai. Buvo nemaža ir šokančių. Visi, matyt, buvo patenkinti gyvenimu, pavergti žvaigždėto dangaus ir šilto malonaus vasaros vakaro. Ir toliau einant buvo jaučiamas įsilinksminęs miestas. Pro atviras restoranų duris sklido dainos ir aidėjo gitarų muzika.

Nutariau Zagrebą apleisti ryt po piet. Tad dabar teko ieškoti patogios nakvynės viešbutyje. Apsistojęs ir išsidėstęs daiktus, jau rengiausi išeiti į miestą, kai į mano kambarį įsiveržė pats šeimininkas ir prisispyręs pradėjo reikalauti apleisti jo namus. Iš pradžių nesusivokiau, ko jis iš manęs nori. Ir tik pakartotai paragintas apleisti kambarį ir viešbutį supratau savo nelaimę. Pradėjau jam įrodinėti, kad niekur kitur eiti nenoriu, nes Zagrebe nieko nepažįstu. Bet manęs jis nė klausyt nenorėjo, ir reikalas dar labiau susipainiojo. Dabar jau ne tik jo viešbutį, bet ir Zagrebą ir Pietų Slaviją apleisti raginti pradėjo.

Štai tau, dėde, ir Velykos! Reiškia, neklydau spėliodamas Pietų Slavijoj rasiąs nesvetingą, net nehumanišką tautą. Jei būčiau galėjęs, vienu akymirksniu būčiau dabar išnykęs iš Pietų Slavijos. Bet kodėl gi aš negaliu Pietų Slavijoj pasilikti? Nejaugi Lietuva pykstasi su pietų slavais, už ką mane, jos pilietį, šie nenorėtų priimti? Bet priežastis, už ką man galėtų atsakyti nakvynę, vis nebuvo aiški. Susikrimtęs rūsčiai paklausiau tada šeimininko: už ką gi pagaliau jūs mane varote lauk? Iškilmingai jis tada atvėrė mano pasą ir pirštu nurodė parašą: Transit sans arrêt. Reiškia, niekur negaliu Pietų Slavijoj sustoti. Tad kur man dabar naktį dėtis? Važiuoti toliau... Bet kur? „Šiandien jau nėra jokio traukinio iš Zagrebo į Vengriją, kur turiu važiuoti", pareiškiau rūsčiai ir pakartodamas viešbučio šeimininkui. Tai išgirdęs, mano šeimininkas tuojau angelu virto. Ir jis ir aš esame išgelbėti! Jei jau nebėra priemonių apleisti kraštą, tai tada jisai gali svetimšaliui su tranzito viza suteikti nakvynę. Dėl šio incidento jis pakartotinai mane atsiprašė. Esą toki jau policijos įsakymai. Ir policija šioj kontrolėj labai stropi. Dar prieš saulės tekėjimą ji ateina tikrinti svečių pasus. Taip nori apsaugoti šalį nuo jai nepageidaujamo elemento.

Aušo trečioji mano kelionės diena. Tai buvo pirmadienis, liepos 4 d. Mišias atsilaikęs katedroje, pasistiprinęs chorvatiškais pusryčiais, po daugelio metų paragavęs ir rūgusio pieno, taip mėgstamo chorvatų, išėjau lankyti miesto, pradedant Pranciškaus Juozapo aikšte, esančia ties pat geležinkelio stotimi. Nuo čia viena aikštė seka kitą: Pranciškaus Juozapo, Akademijos ir Zrinskio aikštės, visos apsodintos puikiomis gėlėmis, gražiai apaugusios medžiais, tarp kurių pastatyti puošnūs stilingi rūmai: Meno paviljonas, Chemijos laboratorija ir Mokslų Akademija. Zrinskio aikštėje tarp medžių įtaisyta vieta orkestrui, kuris popietinėmis valandomis dažnai čia sutraukia linksmas chorvatų minias.

Jellačičo aikštėje, pačiam miesto centre, svetimtaučiui įdomu pasidairyti. Kas rytas čia vyksta prekymetis, sutraukiąs apylinkės kaimiečius, tad galima čia pamatyti įvairiausius chorvatų tipus, tautiškus rūbus, jų liaudies išdirbinius ir žemės ūkio gaminius. Aikštę radau jau pilną žmonių. Vienoj pusėj buvo išstatytos pardavimui, daugumoj vazonuose, gėlės. Chorvatai myli gėles. Noriai jomis puošia savo namus. Kitoje aikštės pusėje buvo susispietę uogų pardavėjos: vyšnių, žemuogių ir kitų. Tvarka visur pavyzdinga. Moters pasipuošę kaimietiškais drabužiais, dažnai raudonai išsiuvinėtais. Paukščių rinką vėliau teko rasti už miesto.

Katedra, šv. Vladislovui pašvęsta, pastatyta gotiškame stiliuje. Pradėta statyti XII šimtmety, baigta tik 1419 m. 1881 m. žemės drebėjimo apgadinta, 1890 - 1902 m. rūpestingai restauruota. Iš bokšto labai puikus reginys į visą miestą, jo apylinkes ir kalnus. Labai nustebau, kai mane keltu užvežė į bokštą ir atgal, ir už tai nieko nereikėjo mokėti. Tai pirmas ir paskutinis atsitikimas visoj mano kelionėj, kad už tokį patarnavimą nebuvo reikalaujama atlyginti. Vyskupo rūmai, kurie čia pat prie katedros ir supa ją iš trijų pusių, labai charakteringi. Savo bokštais labai panėši į viduramžių pilį.

Ne toli katedros mažoj, bet senoj Švenčiausios Marijos bažnytėlėj teko praleisti tikrai malonią valandėlę, stebint chorvatų pamaldumą. Kiek čia susikaupimo, nuoširdumo, kiek pietizmo teko matyti sumenkusiuose chorvatų veiduose. Jautei, kad jie čia ateina pas savo Dangaus Motiną vargų prislėgti ir meldžiasi su didžiu pasitikėjimu. Tai man priminė maldingus Lietuvos kampelius.

Sugrįžęs į Jellačičo aikštę, pasukau plačiąja miesto gatve Ilica. Čia didžiausios ir puošniausios miesto krautuvės ir didžiausias judėjimas. Pagaliau funikuliaru užvažiavau į Aukštąjį Miestą — Grič, kur susitelkę Zagrebo aristokratų rezidencijos. Čia gatvės plačios, švarios, gerai išgrįstos, bet viskas apmirę. Ši ramybė tačiau aristokratų mėgiama. Įdomi čia ir šv. Morkaus bažnyčia, su dengtu emaliuotomis plytomis tautinių spalvų stogu. Čia pat stovi ir buvusių seimo bei bano, Chorvatijos valdytojo, rūmai.

Zagrebą dar puošia gražūs universiteto rūmai bei teatras, pašto rūmai, pramonės muziejus ir kt. Bet jų puošnumu gerėtis nebuvo laiko. Reikėjo skubėti ruoštis į kelionę — į Budapeštą.

Zagrebas man paliko malonų įspūdį. Turįs apie 155,000 gyventojų, miestas nuolat auga ir plečiasi. Tai Chorvatijos sostinė ir chorvatų intelektualinis bei prekybos ir pramonės centras. Universitetas veikia nuo 1874 metų ir dabar turi 7 fakultetus. Yra dar daug ir kitų įvairių aukštųjų bei vidurinių mokyklų, kurios visos klesti. Tuo chorvatai didžiuojasi ir jomis remia šviesias ateities viltis.

Pramonė čia taip pat neapleista. Apdirbama daug medžio, odos, gaminama popieris, įvairūs tabako dirbiniai, audžiama įvairūs audiniai. Klesti ir vyno pramonė.

Žmonės širdingi. Pradžioj pasireiškęs mano nepasitikėjimas visiškai išnyko. Su vienais susikalbėjau vokiškai. Juk prieš Didįjį Karą Chorvatija priklausė Austro - Vengrijai. Su kitais, kiek reikėjo, susikalbėjau rusiškai. Vis, mat, slaviška kalba.

Pirmą valandą po piet mano traukinys jau apleido Chorvatijos sostinę ir skubėjo į šiaurę, mane nešdamas į Vengrijos sostinę — Budapeštą.

Važiuojant iš Zagrebo į Budapeštą, laukai atrodė nederlingi. Dideli žemės plotai buvo apsėti kukurūzais, bet jie prastoki. Pievų daug; jos visos apsodintos gluosniais ir karklais. Kaikur buvo šienaujama. Namų teko matyti ir su šiaudiniais stogais. Tik kur-ne-kur spoksojo miškeliai.

Vengrijoje

Netrukus privažiavome ir Vengrijos rubežių — Gyékényes. Muitininkai buvo mandagūs. Tik pasų kontrolė kiek griežtesnė. Pasirodo, Vengrijoj suvaržytas valiutų išvežimas; todėl mano pase jie kruopščiai sužymėjo įvežiamus pinigus, kad paskui galėčiau juos be vargo išsivežti.

Traukinys tik po geros valandos išsijudino iš vietos, dabar jau vengrų žemėje. Vaizdas čia tik nežymiai pasikeitė. Tie patys javais apsėti laukai. Tik čia buvo matyti daugiau rugių, kurie vietomis buvo kertami, kai kur gi jau nukirsti riogsojo gubose. Čia taip pat buvo matyti namų šiaudiniais stogais, gal net daugiau kaip Pietų Slavijoje.

Bet traukinys vis skuba ir skuba tolyn į šiaurę, į šiaurės rytus, nešdamas mus žaibo greitumu per Vengrijos lygumas. Vaizdas pradeda pamažu keistis. Štai jau matyti ir vynuogynų. Medžių ir kviečių kaskart vis didesni plotai pralekia pro akis. Kai kur sušvyti ir dvaras, paskendęs kviečių jūroje.

Mūsų traukinys apytuštis. Zagrebe ne daug keleivių buvo įsėdę, bet dabar ir tie patys vis nyko ir nyko. Kupėje aš pasilikau vienas. Maniau ramiai pasieksiąs ir Budapeštą. Deja, ramybę ir gerą nuotaiką suardė bilietų tikrintojas, įžiūrėjęs mano bilietą esant netvarkoje: esą aš važiuojąs ne tuo keliu. Bilietas išduotas pietinei geležinkelio linijai, kuri yra privatinėse rankose, aš gi važiuojąs valstybiniu geležinkeliu. Nustebau tai išgirdęs. Apie tai man niekas nieko nebuvo sakęs, taigi nė nežinojau, kad Vengrijoje, šalia valstybinių, dar yra ir privatinių bendrovių geležinkelio linijų. Čia mano teisinimasis nežinojimu man nieko nepadėjo. Reikėjo pirkti naują bilietą. Mano paguodai jis tik tiek tepasakė, kad Budapešte privatinės bendrovės už nepanaudotą bilietą pinigus man grąžinsią.

Tuo tarpu mano kišenėje neliko nė vieno pengo (pengas Vengrijos piniginis vienetas). Bet dėl to nerimauti nebuvo laiko. Prieš mano akis vis nyko už viens kitą greičiau gražūs laukai, plačios lankos. Ir visur tik viena lyguma. Nepastebėtos mano mintys nuskrido ir į Lietuvos lygumas. Tuo tarpu saulutė jau slėptis pradėjo toli vakaruose ir žemę apdengė nakties sutemų skraiste.

Netrukus pasirodė ir pirmutiniai Budapešto priemiesčių žiburiai. Pervažiavome ir Dunojų. Mano džiaugsmui dabar jau nebuvo ribų. Dainelės žodžiai „Siuntė mane motinėlė į Dūnojų vandenėlio“ nuolat pynėsi su miesto gatvių vaizdais, iki galop minčių giją nutraukė sustojęs Centralinėje stotyje traukinys.

BUDAPEŠTAS.

Kiek nerimau Pietų Slavijoje, tiek malonu ir jauku buvo patekus tarp madjarų. Tai aukštos kultūros žmonės. Ir labai paslaugūs. Mano bendrakeleivis, įsėdęs į traukinį netoli Budapešto, mokąs vokiškai, buvo mano burna ir akys svetimame mieste. Palydėdamas mane tramvajum iki Panonijos viešbučio, kuriame buvau nutaręs apsistoti, tuoj supažindino mane su kai kuriais tramvajaus keleiviais mokančiais vokiškai, pristatydamas mane kaipo lietuvį. Ir tuoj visame tramvajuj skambėjo tik Lietuvos vardas. Vieni, tiesa, raukė kaktas, norėdami atspėti kurioje pasaulio dalyje tas kraštas yra, kiti gi, pasirodo, gerai orientavosi geografijoj ir net gerai nusimanė apie paskutinius įvykius Lietuvoje. Vilniaus vardas taip pat suskambo jų burnoje. Ir kada man reikėjo išlipti ties Panonijos viešbučiu, pavažiavus apie 10 minučių, mes jau buvome dideli bičiuliai. Širdingai jie man spaudė ranką, linkėdami ilgiau pasilikti gražioje jų sostinėje.

Budapeštas tikrai gražus. Abiem pusėm Dūnojaus išsistatęs, miestas susideda iš dviejų dalių: Budos dešiniajame Dūnojaus krante ir Pesto — kairiajame. Buda yra tai aukštoji ir seniausioji miesto dalis, apsupta keletos kalnų, su karališkais rūmais, senomis bažnyčiomis ir kitais senovės meno paminklais. Pestas yra žemutinė Budapešto dalis, apimanti didesnį plotą. Tai naujoviškasis miestas. Gyventojų miestas 1930 m. turėjo (be priemiesčių) 1,005,000, su priemiesčiais gi 1,600,000. Per Dūnojų pastatyti 6 tiltai jungia Budą su Pestu. Iš Dūnojaus salų Budapešto rajone žymiausioji yra Margaritos sala (62 ha) su mineraliniais sieros šaltiniais, maudyklėmis, sporto aikštėmis ir parku. Prie pat Dūnojaus yra nuostabiai gražūs parlamento rūmai. Visas miestas apima 19,500 ha plotą. Taigi didelis plotas tenka apeiti, taip daug yra ko pamatyti. Deja, tam tegalėjau pašvęsti tik 2 dienas.

Budapešto vardu miestas pavadintas tik 1872 metais, sujungus Budą su Pestu į vieną miestą. Septimo Severo laikais dabartinio Budapešto vietoje kairiajame Dūnojaus krante romėnai buvo įkūrę kariuomenės stovyklą, Aquincum vadinamą. Vėliau ši vieta ėjo iš rankų į rankas. Čia gyveno iš eilės gotai (275), vandalai (337), hunai (407), gepidai (453), lombardai (567), avarai (568). Vėliau miestą užėmė frankai, vedami Karoliaus Didžiojo (799), ir galop madjarai (889), suomių totorių rasės tautelė. Prie karaliaus Arpado I (apie 890 - 907), šv. Stepono I (997 - 1038) ir kitų valdovų Pestas plėtėsi ir augo iki XIII šimtmečio, kada jį visiškai sunaikino totoriai (1240 m.).

Karalius Bela IV (1235 - 1270 m.) išgriautąjį Pestą atstatė, taip pat sustiprino Budą, kurią išpuošė ypač Motiejus Korvinas (1458 - 1490 m.). Deja, 1526 m. turkai miestą išgriovė. 1541 m. jis vėl patenka turkų valdžion ir iki 1686 m. Budapeštas yra turkų pašos rezidencija. Nuo 1784 m. Budapeštas vėl Vengrijos sostinė. 1872 m. Budą sujungus su Pestu, miestas nenustojo plėtęsis iki Didžiojo Karo, kada Trianono taikos sutartimi (1920 m. birželio 4 d.) Vengrija žymiai apkarpyta kaimyninių valstybių naudai. Rumunija gavo 100.000 km^2 su 5.200.000 gyventojų, Pietų Slavija 63.000 km^2 su 4 mil. gyv., Austrija 4.000 km^2 su apie 300.000 gyv., ir Čekoslovakija apie 63.000 km^2 su 3.500.000 gyventojų. Tada baigė egzistuoti ir dvilypė Austro - Vengrijos valstybė, valdoma Habsburgų. Reik tačiau pažymėti, kad kai dabartinėje Vengrijos karalijoje madjarų yra 90 procentų, prieškarinėj Vengrijoj jų buvo tik 54 procentai. Visi kiti daugumoj buvo tai pavergtos svetimos tautos. Nenuostabu tad, kad nesuaugę su svetimu kūnu, po Didžiojo karo jos atkrito. Madjarai tačiau to nenori suprasti ir rūstauja ant kaimyninių tautų, kad atplėšė po gabalą jų žemių.

Iki šiol mažai buvau pažinęs madjarus ir jų kraštą. Jų kalboje visiškai nepajėgsiu susigraibyti. Vokiečių kalba, kuria palyginamai daugelis čia Budapešte kalba, veik vienintėlė skynė man kelią.

Pirmas informacijas apie miestą gavau viešbutyje. Apdovanotas Budapešto planu dar Romoje, dabar leidausi į kelionę. Dūnojus pirmas mane patraukė. Keletas žingsnių, ir, štai, jau stoviu ant Elzbietos tilto, virš mėlynųjų Dūnojaus bangų. Taip gausiai Dūnojus buvo nušviestas elektros žiburių, kad tarsi įkaitusi lava jis slinko po mano kojomis. Kartu su Dūnojumi į mane plaukė ir švelnūs muzikos aidai. Tai rodėsi tik sapnas esąs, taip šio reginio buvau apsvaigintas.

Kiek atsipeikėjęs, pasukau kairiuoju Dūnojaus pakraščiu, Pranciškaus Juozapo gatve (rakpart), iš kur sklido taip meliodingi muzikos garsai. Čia radau didžiulius viešbučius ir restoranus. O publikos nesuskaitysi. Ne tik restoranai, bet ir šaligatviai ir gatvė jos pilni. Vieni sėdėjo prie stalelių ir vakaro vėsumoj užkandžiavo, vaišinosi vynu ar alumi. Kiti vaikštinėjo šen ir ten, ir bent praeidami stengės pasiklausyti žavinčios čigonų muzikos. Į šių tarpą įsimaišiau ir aš. Dabar jau ne per radiją, bet koncerto vietoj teko pajusti muzikalinį madjarų genijų. O madjarai mėgsta muziką, ypač tą, kurioje yra įpintos jų tautinės dainų meliodijos. Tai liudijo visa Vigado aikštė ir Dūnojaus krantinė, nustatyti kėdėmis. Už tam tikrą atlyginimą čia buvo galima atsisėdus pasiklausyti muzikos. Tą vakarą dauguma tų kedžių buvo užimtos.

Rytojaus dieną, antradienį, liepos penktą, prasidėjo tikrosios ekskursijos po miestą. Atsilaikęs katedroje Mišias, leidausi į kelionę. Nors buvo palyginamai anksti, 7 val. ryto, bet krautuvės jau buvo atdaros ir gatvės pilnos žmonių. Reiškia čia kitokiu tempu negu Romoje gyvenama. Romėnai aplamai tuo metu dar saldžiai miega.

Budapešto katedra — bazilika, statyta romaniškame stiliuje (1851 - 1905 m.) ir pašvęsta šv. Stepono garbei, gali pasididžiuoti savo vidaus įrengimu. Visos bazilikos vidaus sienos išklotos brangiu marmuru. Švara visur pavyzdinga. Daug kas man gyrė madjarų dievotumą. Dabar pats savo akimis tai pastebėjau. Tai nebuvo lengvo tipo kai kurių italų dievotumas, bet gilus susikaupimas maldoje prieš Švč. Sakramento altorių. Ypač mano akį atkreipė vienas jaunuolis, su gracija ir širdingu dievotumu tarnaująs Mišioms. Taigi esama pasauly maldingų žmonių, kurie gali būti daug kam pavyzdys.

Pirmutinis mano rūpestis madjarų sostinėje šį rytą buvo atgauti pinigus už nepanaudotą pietų geležinkelio linijos bilietą. Šiuo tikslu teko užeiti į įvairias įstaigas (prieš pora dienų valdžia buvo perėmusi iš privatinių bendrovių visas geležinkelio linijas), kur turėjau progos susitikti su įvairiais valdininkais. Jie visi man buvo labai malonūs ir stengėsi įvairiais būdais patarnauti. Ypač daug susirūpinimo mano reikalais parodė pats atsiskaitymo skyriaus direktorius. Skyrėmės kaip seni pažįstami, geriausi bičiuliai. Tikrai bičiuliškai jis mane ragino nevažiuoti per barbarų šalį — Rumuniją.

Tai buvo madjaro patrijoto balsas. Jis jokiu būdu negalėjo užmiršti kaimynų padarytą skriaudą savo tėvynei. Dar daug kartų teko matyti kaip madjarai skaudžiai atjaučia, jų manymu, savų kraštų atplėšimą. Knygynų languose visur teko matyti išstatytas knygas su dideliu parašu įvairiose kalbose: Teisingumo Vengrijai — Iustitia pro Hungaria. Šv. Stepono katedros kanauninkas, su kuriuo turėjau progos kas rytas susitikti zakristijoje, atsisveikindamas man tarė: „Melskis, broli, kad Vengrija vėl būtų didelė ir galinga“. Ir tai jis man pasakė su tokiu tonu, kad lengva buvo pajusti, kaip skaudžiai jis pergyvena savo tautos nelaimę. Tada man prisiminė Lietuva. Ir ji nustojo savo teritorijos dalies, savo sostinės. Kadgi ir mes paskleistumėm tokias knygas su antrašu: Iustitia pro Lithuania! Mes labiau už ką kitą turime teisės reikalauti Vilniaus teisingumo vardu.

Popietė paskirta Budos lankymui. Monumentaliniais laiptais lipant prie žvejų bastijono, prie šv. Stepono stovylos, reginys žavintis. Žemai prie pat kojų pamažu slenka Dūnojus, skandindamas savo bangose stilingųjų čia pat pakrantėje esančių parlamento rūmų šešėlius; toliau kiek tik akis apimti begali rikiuojasi įvai-

„Žemai... pamažu slenka Dūnojus...“

raus dydžio sostinės pastatai. Tai senasai Pestas, šiandien toks žavus. Bet ir Buda savo pastatais įdomus. Vainikavimo bažnyčia, statyta XIII šimtmety romaniškame stiliuje, vėliau įvairiais atvejais perdirbta, įdomi savo istorine praeitimi. Turkai ją buvo kadaisia mečete, paskui tvartu pavertę. Tai joje 1867 m. buvo vainikuoti Vengrijos valdovai Pranciškus Juozapas I ir karalienė Elzbieta. Įdomu buvo pamatyti ir karalių pilis, kur tiek meno, tiek grožio sutelkta yra. Be iškilmingų priėmimų, kuriuos retkarčiais čia surengia Vengrijos regentas Horthy, šie rūmai veik visuomet tušti. Užtai turistai po juos vaikščioja drąsiai. Kaip tačiau dar netolimi tie laikai, kada čia vaikščiojo tik didenybės! Dabar laikai kiek pasikeitė, bet madjaro dvasia vistik pasiliko ta pati: ir dabar dar madjaras prisirišęs prie karaliaus. Vengrija ir šiandien yra karalija, tik be karaliaus. Kol sostą kas užims, visakuo rūpinasi regentas. Kada gi tas šv. Stepono sostas vėl bus užimtas, pasakyti sunku, juo labiau kad tai priklauso ir nuo kaimyninių valstybių, kurios tam priešinasi. Įdomu dar pamatyti karališkuos rūmuos šv. Stepono, buv. Vengrijos karaliaus (997 - 1038 m.), koplytėlė, kur saugojama šio šventojo brangi relikvija, dešinėji ranka.

Kiek toliau į pietus pro karališkuosius rūmus išsikišęs dunkso šv. Gėlerto kalnas (Gellerthegy). Vienoje jo olojo įtaisyta jauki koplytėlė, Budapešto gyventojų noriai lankoma. Įdomūs yra ir kryžiaus keliai. Kiek žemiau iš žemės veržiasi šilti mineraliniai šaltiniai. Čia pat ištaigingai pastatytas viešbutis su pirtimi, kainavęs 10 milijonų pengų (pengas turi truputį daugiau vertės, kaip litas), visuomet turi lankytojų.

Kalno viršūnėje riogso senos tvirtovės griuvėsiai. Nuo čia labai platus vaizdas į miestą ir jo apylinkes, kalnuotas ir miškingas. Saulė pro medžių šakas bėrė jau paskutinius savo spindulius, viską nudažydama raudonai, ir kalną pradėjo supti maloni vakaro vėsuma, juo malonesnė, kad diena buvo karšta. Danguje pradėjo mirkčioti žvaigždutės. Nejučiomis mano akys nukrypo į šiaurės rytus, iš kur pradėjo dvelkti malonus vėjelis. Jaučiau, kad jis į čia atskrido iš gimtojo krašto, iš Lietuvos, ir neapvaldomas ilgesys užgulė mane. Niekuomet nejaučiau Lietuvą taip brangią kaip dabar. Ji rodės taip arti, vos už keletos kalnelių, o aš toks bejėgis ją pasiekti. „Lėkčiau, lėkčiau kad galėčiau, sparnus paukščio kad turėčiau“.

Sekančią dieną teko aplankyti stilingus parlamento rūmus. Rūmų stilius įvairus: maišosi bizantiški, veneciški ir gotiški motyvai. Viduj žėri tik auksas ir marmuras. Tautos atstovams turi būti tikrai malonu čia posėdžiauti. Puošni sosto salė, didingas magnatų kambarys dar ir dabar primena, kad Vengrija yra karalija, tiesa, belaukianti savo valdovo.

Tautinis madjarų muziejus turi sutelkęs daug retų rinkinių, didelių mokslo ir meno vertenybių. Ypač malonu buvo matyti pagerbtus žymiausius tautos sūnus (Liszt, Kossuth ir kt.), kurių įvairūs palikimai kruopščiai surinkti ir čia sudėti. Čia kabojo ir apdraskytos vėliavos, kovų už nepriklausomybę liudininkės (1848 m. sukilimas prieš austrus). Kiek meilės tautai, kraštui ir valstybei įkvepia toks reginys! Jis uždega ir kitus anų didvyrių pavyzdžiu aukotis savo tėvynei, dirbti jos labui. Čia man prisiminė Karo Muziejus Kaune. Ir jo eksponatai sužadina patrijotinius Lietuvos sūnų jausmus. Įdomūs dar savo rinkiniais meno ir žemės ūkio muziejai, botanikos ir zoologinis sodai, gražus miesto parkas.

Paskutinei dienai pasilikau aplankyti Margaritos salą, žinomą savo karštais mineraliniais sieros šaltiniais (+ 37^0 C.), maudyklėmis, sporto aikštėmis ir parku su dideliu rožynu. Noriai čia renkasi Budapešto gyventojai, ypač turtingesnieji, nes įėjimas į salą apmokamas. Tai nepaprastai įdomi poilsiui vieta. Pavakare čia linksmina susirinkusius karo ir čigonų muzika. Malonu taip pat buvo pasivažinėti garlaiviu žydriuoju Dūnojum. „Auf den schoenen blauen Donau", nuolat skambėjo mano ausyse Strauso muzikos garsai.

Dvi dienos Budapešte prabėgo nejūčiomis. Tiek gamtos grožio ir meno turtų, sutelktų vienoj vietoj, dar nebuvo tekę matyti. Visa tai pagaliau vainikavo gyventojų švelnumas ir svetingumas. Paklaustas, kodėl taip trumpai pas juos pasilieką̨s, viena tegalėjau atsakyti: aš vėl pas jus sugrįšiu. Taip, mano pasiryžimas apleidžiant Budapeštą buvo vėl kada nors šį svetingąjį puošnųjį miestą aplankyti, juo labiau, kad tokiu trumpu laiku visko negalėjau apeiti, ypač apylinkes, kuriomis tik nuo šv. Gėlerto kalno tegalėjau pasigrožėti.

Budapeštą apleidau liepos 6 d., trečiadienį, naktiniu traukiniu. Kadangi buvo mėnesiena, aiškiai buvo matyti, kaip mūsų traukinys pūškavo per lygumas, nešdamas mane Rumunijos link.

Rumunijoje

Ketvirtadienį, liepos 7 d. 7 val. ryto mūsų traukinys įsiveržė į Rumunijos pasienio stotį Oradea Mare. Patikrinus pasus, per Transilvaniją leidomės toliau į krašto vidurį. Laukai čia atrodė jau mažiau derlingi; prie ūkių rioglinėjo būreliai žąsų. Netrukus iš žemės pradėjo veržtis kalneliai, kylą kas kart vis aukštyn, pliki ir miškais apaugę. Stotyse buvo matyti sukrauta daug malkų ir lentų. Jie laukė transportuojami į krašto vidurį bei užsienin.

Transilvanija, kuria dabar važiavau, iki Didžiojo karo priklausė Vengrijai. Tik Trianono sutartimi (1920 m.) ji prijungta prie Rumunijos. Trys penktadaliai jos gyventojų yra rumunai. Bet yra ir madjarų ($^{1}/_{3}$). Be to, čia dar gyvena daug vokiečių ($^{1}/_{10}$), žydų, čigonų ir kt. Mano kupėje iš Budapešto važiavo vienas Rumunijos žydas, grįžtąs iš Jungtinių Šiaurės Amerikos Valstijų. Oradea Mare įsėdo dar keletas žydų. Nuo tada ramybės mano kupėje jau nebuvo. Mane vis tiek nustebino jų maldingumas. Galą pavažiavus, jie išsiėmė filakterijus (maldos diržus), apsirišo aplink kaktą ir kairiają ranką, ir pradėjo melstis. Ir meldėsi širdingai, nesivaržydami žiūrinčių į juos praeivių.

Pernakvojęs Cluje (Kliuže), Transilvanijos sostinėj, liepos 8 d., penktadienį, po piet išvažiavau į Bukareštą. Kelionė ilga ir iš pradžių kiek nuobodi. Už Cluj kalneliai nedideli. Apylinkėje žmonės, kiek buvo galima pastebėti, vertėsi žemės ūkiu. Augą javai dar visur buvo žali.

Su nekantrumu laukiau pasirodant Karpatų, kuriuos teišvydau tik sekančią dieną 5 val. ryto. Vos tik įvažiavome į Karpatus, aš jau buvau ant kojų. Ryto vėsa, maloniai dvelkiąs nuo Karpatų vėjelis, gaivino mane išvargusį po neramios kelionės nakties. Traukinys tik pamažu lipo į Karpatus, stumiamas ir traukiamas dviejų garvežių. Kalnų reginys tikrai malonus. Apaugę eglėmis ir lapuočiais, su gražiai žaliuojančiomis pievomis pašlaitėse, Karpatai rodės toji palaimos šalis, kur be šilumos dar yra pakankamai ir dregmės. Ir čia gali viskas gražiai augti ir žaliuoti.

Nejučiomis mano lūpos sušnibždėjo dainiaus žodžius: „Pavasaris eina Karpatų kalnais". Tiesa, tai rašydamas poetas apie kitokį pavasarį Karpatuose galvojo. Bet šiandien aš vis tik tą pavasarį supratau žodine prasme ir juo gėrėjaus.

Dar neseni laikai kada Balkanuose buvo tas kitoks pavasaris. Tai buvo tautinio atbudimo pavasaris. Lietuvoje tada dar buvo žiema. O dabar?! Su skausmu veržėsi iš krūtinės gilus atodūsis prisiminus paskutinius įvykius Lietuvoje. Dar ir dabar Lietuvoje žiema. Dar ir dabar jos dvasią laiko sukaustę ledai.

Taip slinko galvoje juodos mintys dėl Lietuvos ateities, kada Karpatų kalnai, mūsų dainiaus atgaivinti, man kalbėjo apie netolimoj praeity čia gyvenusius žmones, kovojusius už savo politines ir religines laisves. O mes?

Taip svajojant, veik nepastebėtai įvažiavome į Brasovą, paskui į Predealį. Prieš Didįjį karą čia buvo Rumunijos rubežius. Tik Trianono sutarties dėka, visas šis kraštas, nuo Oradea Mare iki Predealio, visa Transilvanija, kitaip sakant, pirma priklausiusi Vengrijai, atiteko Rumunijai. Kaip Vengrijai Trianonas yra įkūnytas neteisingumas, barbariško plėšimo legalizavimas, taip Rumunijai jis yra išvadavimas savo žemių, gėdos nuplovimas ir tyriausio džiaugsmo šaltinis. Ir yra ko džiaugtis. Juk Rumunija išaugo daugiau negu dvigubai (iš 131,000 km^2 iki 295,000 km^2). Be Transilvanijos, prie Rumunijos dar prijungta Besarabija, Bukovina ir kt.

Rumunija paskelbta karalija tik 1881 m. Rumunų dabar gyvenamas kraštas yra tai senovės Dakija ir pats rumunai spėjama esą kilę iš Trajano laikais čia apgyvendintų kolonistų. XIV šimtmetyje jie čia įsteigė Moldavijos ir Valakijos kunigaikštystes. Iš pradžių jos buvo vengrų priklausomybėje, paskui gi teko mokėti duoklę turkams (1392 — 1716). Kunigaikščiai (vaivados), vėliau vadinami haspodarais, buvo skiriami paties Sultono. Dažniausiai tai būdavo graikai, kurie įvairiais būdais spausdavo gyventojus, įvesdami net baudžiavą. Rusų — turkų karų metu šią šalį buvo užėmę rusai (1769 — 74; 1806—12; 1853 — 54). Aukštutinė Moldavija (Bukovina) 1774 m. atiteko Austrijai, rytinė gi jos dalis (Besarabija) 1812 m. teko rusams. 1856 m. Paryžiaus kongresas rusų globą šiame krašte panaikino ir vėl jį pavedė turkų globai, didžiųjų valstybių priežiūroj. 1859 m. išrinkus Aleksandrą Kūzą Moldavijos ir Valakijos kunigaikščiu, jo asmeny šios dvi kunigaikštystės tapo sujungtos. Ši personalinė dviejų kunigaikštysčių unija 1861 m. tapo realine, ir naujoji kunigaikštija pavadinta Rumunijos vardu. 1866 m. nuvertus Kūzą, naujuoju Rumunijos kunigaikščiu buvo išrinktas Karolis von Hohenzollern - Sigmaringen. 1877 m. bendromis jėgomis su rusais sumušus turkus, Rumunija paskelbta nepriklausoma. Darbas tęstas toliau, ir 1881 m. Rumunija paskelbta karalija.

Po Didžiojo karo padidėjusi Rumunija kultūroje labai nevienoda. Buvę vengrų valdžioje rumunai žymiai kultūringesni; rytų Rumunijos gyventojei kultūroje žymiai atsilikę. Dabar rumunai yra prancūzų kultūros įtakoje. Jų jaunuomenė eina mokslus daugiausia Prancūzijos universitetuose.

Gyventojų Rumunija turi 18 mil., iš kurių tačiau rumunų tik 13 mil. Madjarų yra pusantro milijono, vokiečių 800,000. Yra dar ukrainiečių, rusų, bulgarų, turkų, čigonų ir kt.

Rumunija turtinga. Nors daugumoj tai ūkio šalis, bet ir žemėj slepias dideli lobiai: anglis, geležis, druska, auksas, žibalas. Predealio stoty teko matyti paruoštus vežimui ištisą eilę vagonų žibalo, kuris apdirbamas įvairiose Rumunijos vietose.

Iš Pradealio buvo netoli į Sinaiją, karaliaus vasaros rezidenciją. Vieta tikrai graži. Kalnuose tarp miškų prie karališkosios rezidencijos buvo matyti pristatyta daug puošnių vilų ir viešbučių. Diduomenė ir turtuoliai čia mėgsta vasaroti šalia savo valdovo. Ir stoties pastatas čia daug gražesnis negu kitur.

Pagaliau įvažiavome į valakų lygumą, kuri tęsiasi iki Bukarešto. Po tiesei ir kairei buvo matyti miškų. Laukai nelabai derlingi. Javai jau buvo nunokę ir vietomis nukirsti. Dideli žemės plotai buvo apsėti kukurūzais. Namų su šiaudiniais stogais teko matyti net netoli Bukarešto.

BUKAREŠTAS

Traukinys sustojo šiaurinėje stoty. Susiradęs sau viešbutį (Hôtel Nord), atsilaikęs šv. Mišias išėjau pasižvalgyti po miestą, apie kurį tiek gero man buvo pripasakoję mano kolegos rumunai.

Bukareštas pastatytas viduryje Valakijos lygumos, pusiaukelėje tarp Dūnojaus ir Karpatų, Dimbovicos klony. 1698 m. jis tapo Valakijos sostine, gi 1859 metais — sostine visos Rumunijos. 1934 metais Bukarešte gyventojų buvo 750,000 kurių $^1/_5$ dalis žydai, $^1/_{10}$ vokiečiai. Bukarešte lengvai galima susikalbėti vokiškai, ne maža taip pat kalbančių prancūziškai. Katalikų Bukarešte yra tik $^1/_{10}$ dalis; daugumoje tai vokiečiai ir vengrai. Bažnyčių katalikai turi tik 5, kai tuo tarpu stačiatikiai jų turi net 130. Bet ir visam krašte katalikų yra žymiai mažiau. Daugelis jų, ypač Transilvanijoje, yra unitai, savo liturgijoje vartoją rumunų kalbą.

Miestas laukto gero įspūdžio nepadarė, ypač tik ką lankiusis Budapešte. Tiesa, miesto vidurinėje dalyje yra gražių stilingų namų, parkų, bet šiaip ypač pakraščiai apleisti, vargingi ir nuskurę, gatvės kreivos. Norima dabar jas ištiesti ir miestą kaip galima gražiau išpuošti.

Per miestą teka Dimbovicos upė, padalindama jį į dvi nelygias dalis. Upės krantai išmūryti ir sujungti 19 tiltų. Svarbiausios gatvės Calea Viktoriei ir bulevardul Elizabeta. Aplankęs gamtos muziejų, karalius ir Cotroceni rūmus su botanikos sodu, keletą kartų perėjęs svarbesnėmis miesto gatvėmis, Kiselevo aleja, apžiūrėjęs keletą puošnių bažnyčių (puošniausia yra Domnica Balaša bažnyčia), tariaus miestą pažįstąs. Laukiau tad progos iš Bukarešto išvažiuoti, juo labiau kad karštis čia buvo nepakenčiamas, žmonės nesimpatingi ir stoka švaros. Sužinojęs, kad į Konstantinopolį laivas išplaukia iš Konstancos liepos 11 d., pirmadienį, Bukareštą apleidau sekmadienio vakarą, čia pabuvęs dvi dienas.

KONSTANCA

Kelionė iš Bukarešto į Konstancą nebuvo maloni. Rumunai čia buvo tiek nemandagūs ir nekultūringi, kad, nekreipdami dėmesio į kitus keleivius, tuoj gulė ant suolo nakties poilsiui, neduodami kitiems nė atsisėsti. Reikėjo jėga pasidaryti sau vietos, nustumiant jų kojas žemėn. Jie tai už pikta neskaitė. Jie vėl kėlė kojas ant suolo, tik dabar jau mažiau vietos pasiryžę užimti.

Naktis buvo šviesi. Bet Valakijos lyguma, kuria dabar važiavome, buvo labai nuobodi, ir nakties valandos slinko labai pamažu. Reikėjo ir man ieškoti kampelio valandėlei pasnausti. Bet ir aš tik jėga sau vietos ant suolo išsikovojau.

Konstancą pasiekėm 7 val. ryto. Tai Rumunijos uostas prie Juodųjų jūrų. Miestas garsus taip pat savo maudyklėmis — paplūdymiu, kuris čia sutraukia daug vasarotojų. Turėdamas iš Romos rekomendacijos laišką vietos klebonui, skubėjau pas jį, kur radau ir malonią pastogę ir man prieinamą kalbą (prancūziškai).

Nors miestelis didokas, bet katalikų čia nedaug. Bažnytėlė mažutė; tai veikiau koplyčia. Kadangi tik dieną tegalėjau čia būti, reikėjo skubėti lankyti miesto įžymybes, ypač paplūdymį pamatyti. Į jį reikia važiuoti apie 15 min. autobusu. Bet ne daug ten buvo svečių. Kaip teko patirti, daugelis rumunų vasaroję Bulgarijos pajūryje, kur pragyvenimas pigesnis.

Malonu buvo pasižvalgyti ir į Juodąsias jūras. Jos vandens nebuvo toki juodi, kaip pats jų pavadinimas leistų manyti. Jie buvo tamsiai mėlsvi, kaip ir daugelio kitų jūrų vanduo. Tik saulei slenkant vakarop jie pajuosta ir pavirsta derva.

Tik skaudu buvo pažvelgti šiaurės rytų link. Iš ten pučiąs vėjelis rodės neša aimanas rusų, prispaustų bolševizmo. Nuo čia SSSR jau buvo netoli. Geras šuolis, ir Odesoj. Krimas dar arčiau. Tik kaip skaudu jausti šalia savęs artimo nelaimę ir negalėti nieku jam pagelbėti! Ir aš šiandien jaučiaus bejėgis, nieku negalįs padėti tiems, kurie buvo persekiojami už tikėjimą, už sąžinės laisvę, pasilikę be žmogiškų teisių ir be pragyvenimo šaltinių. Kokia skunda turi veržtis iš tų nelaimingųjų krūtinių! Rodės šiandien aš girdžiu jos aidą atneštą vėjo.

ANT JUODŲJŲ JŪRŲ

Italų laivas „Praga", su prekėmis atplaukęs iš Odesos į Konstancą, 6 val. vakaro pakėlė inkarą ir išplaukė į atvirą jūrą, dabar jau Konstantinopolio link. Atsistojęs laivo gale, su malonumu žiūrėjau tai į turbinos sukeltas bangas, tai į nykstančią Konstancą ir į tolstančias Rumunijos žemes. Trijų čia praleistų dienų man pilnai pakako. Kažkodėl mano širdį nepavergė nei kraštas nei žmonės. Jie man atrodė nekultūringi ir nesvetingi. Rekomendacijos laiškai, kuriuos atsivežiau iš Romos, man nepraskynė kelio į jų širdis. Su didele dauguma manę nerišo bendras tikėjimas. Gal ir dėl to aš šiai tautai taip svetimas likau. Taigi dabar išplaukęs į plačiąją jūrą laisviau atsikvėpiau, juo labiau kad buvau italų laive, kur man, kaipo katalikų dvasininkui, buvo rodomas ypatingas meilingumas ir palankumas.

Kelionė jūra man visuomet būdavo maloni. Taigi ir šį kartą patekęs ant denio atsigavau. Kadangi nebuvo vietos antroje klasėje, kurios bilietą turėjau, kajutę gavau pirmoje; tik valgyti tekdavo antroje klasėje. Bet laiką praleisdavau tik su šios klasės keleiviais. Pažintys tačiau buvo labai atsargios. Juk žmonės ir savo tautybe ir tikėjimu žymiai skyrėsi nuo manęs. Be rumunų, turkų, bulgarų buvo keletas rusų. Šiems tik po daugelio ir didelių pastangų, užtariant Italijos konsului, pavyko gauti vizą išvažiuoti iš Rusijos. Buvo tai italas vedęs rusaitę, su kuria ir dviem savo dukrelėm dabar vyko į Italiją, tikėdamasis kad jo giminės gal vis kaip nors juos priglaus. Dėl išteklių stokos, bilietą tik ant denio keliauti tepajėgė nusipirkti, maisto kelionei pasiimdami su savim iš namų. Laivas juos paėmė Odesoje, ir buvo nepaprastai patenkinti, galį važiuoti iš SSSR. Kadangi išpirkus bilietą, veik nieko kelionei neliko, dabar mes jiems sumetėm po keletą centų, kad kelionėje bent maisto galėtų nusipirkti. Bolševikų valdininkas, vykstąs į Konstantinopolį prekybos reikalais, buvo įsitaisęs kiek patogiau: jis keliavo pirmąja klase.

Valgojame mane pasodino prie stalo su dviem turkais, taip pat įsėdusiais į laivą Odesoje. Išvykę uždarbiauti į SSSR, dabar jie grįžo į tėvynė, kad galėtų kiek laisviau atsikvėpti. Jų miliniai drabužiai ir šiurkštūs žvilgsniai buvo bauginą. Spėjau juos esant bolševikus ir todėl labai nejaukiai jaučiausi su jais prie vieno stalo. Užkalbinau juos rusiškai. Bet juodu su nepasitikėjimu žvilgčiojo į mane ir į mano užklausimus atsakinėjo labai nenoriai. Maniau, kad jie supranta, kad esu dvasininkas. Bet ne. Kunigiškai dėvimas kalnieriukas manęs neišdavė: ką jis reiškė, jie neturėjo nė mažiausio supratimo.

Tik vėliau ant denio laisviau išsišneko. Pasirodo, bereikalingas buvo mano nepasitikėjimas jais ir jų privengimas. Nors dirbę bolševikuose, jie visai nebuvo bolševikiškos dvasios ir peikė gyvenimą pas juos. Jų pasakojimu, pragyvenimo ir kitų gaminių brangumas suskurdinęs jų visų gyvenimą. Viskas pardavinėjama kortelėmis. Bazaruose esą galima gauti ir be kortelių, bet viskas ten nepaprastai brangu. Prekės čia patenka iš valdiškų sandėlių nelegaliu būdu. Jei kas ir pajėgtų ir norėtų įsitaisyti gražesnį drabužį, negali to padaryti vien dėl žmonių, kad šie jo neapšauktų buržujum. Štai kodėl ir juodu dėvėjo tik paprastus milinius drabužius, nors būtų pajėgę įsitaisyti geresnius. Menkas santaupas, kurias jie turį, tegalėję išsivežti tik su ypatingu turkų konsulato intervencija. Už religinį persekiojimą jie peikė bolševikus: kiekvienas tegarbinie Dievą, kaip išmano.

Italų jūrininkai man papasakojo žiauresnių dalykų apie skurdą bolševikuose. Jų laivas, pakraujamas prekėmis, Odesoje stovėjęs keletą dienų, todėl ir turėję progos pastebėti, kaip gyvenama bolševikuose. Prie maisto krautuvių jau antrą valandą nakties jie matę stovint eiles žmonių, belaukiant krautuvių atidarymo rytą. Suskurdę ir išalkę vaikai būriais veržbeing davęsi prie jų laivo, laukdami, kad jiems iš laivo išmestų kokį gabalėlį duonos. Nepakęsdami šio reginio sargybiniai, vaikus net apšaudę. Bet jiems Odesoje esą buvę gera. Laisvai galėję vaikščioti po miestą. Svetimtaučiams skirtose krautuvėse esą visko galima gauti, tik reikia mokėti svetima valiuta ir viskas labai brangu.

Vis tai buvo ne labai malonios žinios iš netolimos SSSR. O norėjosi ko geresnio išgirsti apie tą žemišką rojų. Prisiklausius tokių kalbų, nė gražus ramus vakaras ant Juodųjų jūrų nepataisė sugadinto ūpo. Atsitolinę nuo kranto, dabar mes buvome tarp vandens ir dangaus, Dievo Apvaizdos globoje. Jei kokia nelaimė, sudiev, tada pasauli! Bet vis tik jaučiuosi kažkodėl ramus, juo labiau kad nepertoliausia, nors nematomi, buvo jaučiami Rumunijos krantai.

Bulgarijoje

VARNA

Antradienio rytą, liepos 12d., išvydome Bulgarijos krantus. Mūsų laivas plaukė pakraščiu pietų kryptimi ir galop pasuko į Varnos uostą. Miestas ir uostas plevesavo vėliavomis. Vėliavomis pasipuošė ir mūsų laivo stiebai. Mat, į Varną iš savo vasaros rezidencijos, Euksinogrado (5 km į vakarus nuo Varnos), buvo atsilankęs Bulgarijos karalius Borisas, ir čia sutiktas labai iškilmingai. Jį saliutavo iš Odesos atplaukę ir trys italų karo laivai. Vizituodamas uostą, karalius neaplenkė nė jų. Bulgarai gauminiuojasi su italais. Karaliaus Boriso žmona yra Italijos karaliaus duktė Giovanna.

Mes tik nuo denio stebėjome visas šias iškilmes, kai mūsų laivas buvo pakraujamas uoste. Miestas vertas pamatyti. Gyventojų turi 75,000. Garsus savo jūros maudyklėmis, kurios sutraukia svečių net iš užsienių.

BURGAS.

Karaliui apleidus uostą, vėl mes leidomės į atvirą jūrą ir trečiadienio, rytą liepos 13 d., antru kart artinomės prie Bulgarijos krantų, iš kurių kyšiojo maži kalneliai. Netrukus išvydome ir Burgas, į kurio uostą dabar plaukė mūsų laivas.

Burgas yra geriausias Bulgarijos uostas. Gyventojų apie 40,000. 1855 m. čia kurį laiką gyveno A. Mickevičius. Šį kartą bulgarai sutiko mus išleisti į miestą, tik reikėjo laive palikti pasus. Tai nenuostabu. Bet kada įėjome į uosto muitinę, pradėjo iš mūsų reikalauti palikti ir visus brangesnius dalykus ir net pinigus. To buvo jau perdaug. Su šia sąlyga jokiu būdu negalėjau sutikti. Negalėjau jais pasitikėti. Juk grįžtant į laivą jie gali dėl ko nors prikibti ir pinigus kur nudėti. Bet ir taip reikalavimas palikti pinigus buvo visiškai neracionalus. Taigi ėmiausi iniciatyvos ir pradėjau su jais ginčus. Jei jie būtinai reikalaują palikti pas juos pinigus, tesižinie ir su savo miestu. Dalykas ir jiems pasirodė svarstytinas. Pasitarę su muitinės viršininku, valdininkai dabar pasirodė atlaidesni ir pinigus palikti pas juos jau nebereikalavo. Vis tik kiekvienas iš mūsų turėjo pereiti per kratos kambarėlį. Vieni čia paliko savo benzinkas (Bulgarijoj degtukų monopolis), kiti šiaip ką nors vertingesnio turėję. Vienas turėjo palikti sidabrinę papirosų dėžutę. Nieko nepadarysi. Buvom Balkanuose ir tai turėjom pajusti.

Mano ginčas su muitinės valdininkais dėl pinigų atkreipė kitų keleivių akį į mane. Nuo dabar jie mane pradėjo laikyti turtingu žmogumi. Nežinau, ar buvau turtingesnis už juos. Bet jau buvo bloga, kad tokiu mane laikė. Buvau priverstas savo skatikus slėpti giliau. Kelionėje pinigai nejūčiomis kartais pranyksta, ypač kai tenka keliauti tarp visai nepažįstamų žmonių.

Burgase, be keletos gražesnių namų, poros mečečių, nieko ypatingesnio neteko matyti. Katalikų bažnytėlė, prancūzių seselių žinioje ir priežiūroje, nors mažutė, bet labai maloni, jauki ir švari. Skundėsi seselės įvairiais valdžios varžymais jų vedamos prancūziškos mokyklos. Atsilaikęs jų bažnytėlėje Mišias, maloniai seselių priimtas ir pavaišintas, kiek pasižvalgęs po miestą, skubėjau į laivą, kuris 2 val. po piet pakėlė inkarą ir pasuko į atvirą jūrą Bosforo link.

BOSFORU

Bosforas, turkiškai Istambul Boghasi, yra tai sąsiauris tarp Balkanų pusiasalio ir Mažosios Azijos, jungiąs Juodąją jūrą su Marmaro ir Viduržemio jūra. Sąsiauris turi 29 km ilgumo, 600 - 3200 m platumo ir ligi 120 m gilumo. Mokslininkų aiškinimu, geologiniais laikais čia buvęs tik klonis, kuriuo tekėjusi upė iš Egėjo žemyno į Juodąją jūrą. Vėliau, įdubus Egėjo žemynui, po vandeniu pasinėręs ir šis klonis su upe. Tačiau ir dabar čia teka vandens srovė: Bosforo paviršium vandens srovė teka iš

Juodųjų jūrų, gi apačia slenka sūraus vandens srovė iš Marmaros į Juodąją jūrą.

Mūsų laivas pamažu slinko Bosforu Konstantinopolio link. Nežinojei į kurią pusę kreipt akis: visur gražu, visur įdomu. Pakrantemis riogsą tvirtovių griuvėsiai mums kalbėjo apie netolimą praeitį, apie Didžiojo karo laikus. Tiesa, čia nebuvo tokių kovų kaip Dardanelių sąsiaury. Bet ir šį turkai kruopščiai saugojo. Juk tai vartai į Konstantinopolį, per kuriuos briaunamasi ir į krašto vidurį.

Bosforo krantai siekia iki 240 m aukštumo. Juo arčiau į Konstantinopolį, juo krantai gražesni, paskendę medžiuose, tarp kurių kyšo vilos ir pilys. Arčiau Juodųjų jūrų krantai uolėti, pliki, tušti ir nykūs.

Iki šiol su skausmu širdyje turkas Bosforu keliavo, nes čia jis ne visiškai ponas. Pralaimėjus karą, 1923 m. liepos 24 d. Lozanos sutartimi Turkija pasižadėjo čia nestatyti jokių tvirtovių ir fortų, o jau turimus išgriauti. Ir savo pažadus jie įvykdė. Išgriauti fortai ir dabar riogso apleisti ir vieniši. Tiesa, perkėlus sostinę į Ankarą, Bosforo sustiprinimas mažiau reikšmingas, bet vistik jis yra vartai jei ne į sostinę, tai bent į krašto vidurį. O tai irgi labai reikšminga.

Mūsų foto aparatai darbo čia gavo nemaža. Kiekvienas norėjo užfiksuoti atminimui gražiausius Bosforo vaizdus. Staiga mūsų akį patraukė naujas vaizdas: horizonte pasirodė pirmieji Konstantinopolio mečečių minaretai.

Turkijoje

KONSTANTINOPOLIS

Konstantinopolį išvysti buvo sena mano svajonė. Išstatytas Bosforo įlankos — Aukso rago, Konstantinopolis žavi kiekvieną. Tai senovės Naujoji Roma, kaip senoji, išstatyta ant 7 kalvų, su garsia ir audringa praeitimi.

Miestą čia įkūrė megariečiai (Megara doriečių miestas prie Korinto sąsmaukos) 658 m. prieš Kristų, pavadindami jį Bizantija, miesto įkūrėjo Bizo vardu. Gyveną čia žmonės vertėsi žvejyba, bet ypač prekyba tarpininkaudami Europos prekybai su Mažąja Azija ir Viduržemių jūros kraštų su Juodosios jūros kraštais. Miestas todėl įsigijo didelės ekonominės reikšmės, bet militariškai nebūdamas apsaugotas, ne kartą pateko svetimųjų valdžion. Pirmiausia Bizantija pateko persams (515 m.); iš jų miestas išsivadavo tik po Platėjų kautynių (479 m.), Spartos generolo Pauzanijaus dėka. Netrukus ji tampa Atenų sąjungos nariu. Romai kovojant su Makedonija, Pergamu ir Sirija, ji palaiko Romą. Už tai atsidėkodama, Roma Bizantijai suteikia laisvo miesto teises ir ją padaro savo sąjungininke. Vespazijanas tačiau Bizantijos autonomiją panaikino, paversdamas ją paprasta imperijos provincija.

Tapęs imperatorium, Konstantinas Didysis Bizantiją pavadino Naująja Roma, kur jis perkėlė ir savo sostinę, senąją Romą palikdamas Popiežiams (330 m. geg. 11 d.). Septimo Severo sunaikintas (196 m. po Kr.), miestas dabar vėl atsigavo ir išsipuošė gražiomis bažnyčiomis bei įvairiais paminklais. Šio imperatoriaus statybininko vardu miestas netrukus pradėta vadinti Konstantinopoliu — Konstantino miestu.

395 m. Romos imperija skilo į dvi dali: į vakarų ir rytų imperijas. Konstantinopolis tapo rytų imperijos sostine. Dabar miesto likimas tapo artimai sujungtas su visos rytų imperijos likimu. Vidinės, politinės ir religinės kovos, barbarų ir kitų puolimai dažnai slėgte slėgia miestą. Tik retkarčiais jam sušvysti geresni laikai. Tai ypač Justinijono I (527 — 565 m.) laikai, kada miestas vėl nuostabiai išsipuošia. IV Kryžiaus karo metu kryžiuočiai Konstantinopolį paima ir barbariškai jį apiplėšia, sunaikina (1204 m.); čia pat jie dabar įsteigia Lotynų imperiją, imperatorium išrinkdami Flandrijos Balduiną. Graikai šio dalyko niekuomet neužmiršo. Atstačius savoimperiją(1261 m.), gręsiant pavojui iš turkų,

jie velijo geriau patekti turkams, negu prašyti lotynų pagalbos ir globos. Jau 1422 m. Muradas II apgulė Konstantinopolį. Bet miesto paimti nepavyko. 1453 m. geg. 6 d. jį apsupo Mahometas II. Šį kartą miestas spaudimo neatlaikė: geg. 30 d. Mahometas II įsiveržė į miestą. Per tris dienas Konstantino miestas buvo naikinamas ir žmonės žudomi. Šv. Sofijos bažnyčioje, kur žmonės iš baimės priešų buvo susirinkę, pats Mohometas II, įjojęs ant arklio, davė ženklą pradėti skerdynes. Kraujas tada upeliais tekėjo. Nežiūrint vėliau įvairių bandymų miestą iš turkų atimti (1913 m. jo kuo nepaėmė), Konstantinopolis iki šiol neša turkų jungą, taip atpirkdamas savo praeities kaltes.

Atpirkti buvo daug kas. Nors čia veikė daug šventų žmonių (šv. Grigalius Nazianzietis, šv. Jonas Auksaburnis ir kt.), čia buvo skelbiamos ir įvairiausios herezijos. Čia veikė Fotijus (820—891) ir Mykolas Keruliarijus, Konstantinopolio patrijarchai, atskyrę Rytų Bažnyčią nuo Romos. Čia imperatoriai laužė galvas teologijos klausimais ir globojo herezijas, persekiodami tikinčiuosius. Iš čia sklido ir šventų paveikslų naikinimo banga.

Iki Didžiojo karo Konstantinopolis (turkiškai Istambūl arba Stambūl) buvo Turkijos sostinė. Turkus nugalėjus, sąjungininkai Konstantinopolį užėmė (1920 - 1923 m.), bet, negalėdami juo pasidalyti, vėl jį atidavė turkams. Ant senosios turkijos imperijos griuvėsių tuomet kaip tik kūrėsi naujoji Turkija, turkų generolo Mustafa Kemal - Paša vadovaujama. Jau 1919 m. gruodžio mėnesį jis surinko Angoroj (turkiškai Ankara) tautinį turkų susirinkimą, kurs nutarė priešintis santarvei. 1922 m. lapkričio 1 d. šis susirinkimas privertė atsisakyti nuo sosto paskutinį sultoną Mahometą VI. Galop ir sostinė 1923 m. sausio 1 d. perkelta iš Konstantinopolio į Ankarą (75,000 gyv.), senovės Ankyrą, veik vienų turkų gyvenamą, kai tuo tarpu Konstantinopolyje gyvena ir labai daug europiečių. 1927 m. statistikos daviniais, Konstantinopolyje su priemiesčiais) būta 699.869 gyventojai, kurių 65% mahometonai, 27% krikščionys (įvairių ritų katalikų yra 22.568 arba 3,2%, žydų 6,6%.

Konstantinopolis (Europos pusėje) susideda iš trijų dalių: ·Istambūlo, Galatos ir Peros. Istambūlas, išstatytas ant trikampio tarp Aukso rago ir Marmaros jūros, apsuptas senųjų miesto sienų, pasižymi mečečių gausumu, siauromis, kreivomis, nelygiomis bei nešvariomis gatvėmis. Per Aukso ragą nutiesti du tiltai Istambūlą jungia su Galata ir su aukštesniąja miesto dalimi, Pera, į kurią, be vingiuojančių gatvių, yra ir funikuliaras. Šiose dviejose pastarosiose Konstantinopolio dalyse susitelkusi prekyba ir visas miestietiškas gyvenimas. Tai europiečių gyvenamoji dalis. Mažosios Azijos krante yra žymiausias Konstantinopolio priemiestis Skūtari. Taigi

Konstantinopoly susiduria Europa ir Azija, kovodamos už įtaką. Kaip stačiatikybės centrą, kadaisia Rusija Konstantinopolį savo valdžion paimti norėjo. Dabar bent dėl kultūrinės įtakos už Konstantinopolį rungiasi kitos Europos tautos, ypač prancūzai ir italai. Bet Kemalis Ataturkas, Turkijos prezidentas, deda pastangų Konstantinopolį suturkinti ir jo leidžiamieji įstatymai kaip tik siekia tas svetimas įtakas sutramdyti. Dėl to daugelis svetimtaučių priverti laimės ieškoti kitur.

Su įdomumu dabar važiavau į šį nuolatinių rungtynių miestą. Norėjosi savo akimis pamatyti tą vietą, kur kadaisia vyko visuotini Bažnyčios susirinkimai, iš kur sklido po pasaulį naujos doktrinos, iš kur pirmą kart pasigirdo atkaklusis **los von Rom.** Konstantinopolis man buvo dar tuo įdomus, kad čia pirmą kartą man teks susidurti su islamu, kurio apaštalai buvo kadaisia turkai. Vien tik jų vardą išgirdus drebėdavo visa krikščioniškoji Europa.

Išsiįręs iš Bosforo, mūsų laivas įsuko į Aukso ragą. Ir kadangi jis buvo pasiryžęs netrukus plaukti toliau, sustojo pačiam Aukso rago vidury. Į krantą reikėjo tad keltis laiveliu. Čia ir prasidėjo grynai orientališkos scenos

Tuoj mūsų laivą iš visų pusių apsupo turkų luoteliai ir, vos tik jūrininkai nuleido laiptus žemyn, tarsi išalkę žvėrys, šoko turkai į mūsų laivą griebdami iš rankų mūsų lagaminus. Jų

„...mūsų laivas įsuko į Aukso ragą“.

puolimas buvo toks staigus, kad nė priešintis nebuvo laiko. Beliko tik vytis pranykstantį turką ir šokti paskui jį į laivelį. Derėtis dėl kainos už pervežimą į krantą taip pat nebuvo laiko. Visur tik triukšmas, tik šauksmai.

Pasiekus krantą, pasų kontrolę ir muitinę teko pereiti be jokių sunkumų. Mano vargai prasidėjo tik už muitinės ribų. Tiesa, visi nešikai kalbėjo visomis vakarų Europos kalbomis. Bet tame ir buvo visa mano nelaimė. Kiekvienas rizgo į akis, šnekindamas mane ir siūlindamas savo patarnavimus. Galop pradėjo varžytis ir dėl mano lagaminų. Sužinojęs, kad turiu važiuoti į Feri Köi (kvartalas Peroje), vienas drąsesnių griebė į rankas mano lagaminus ir pradėjo juos vilkti prie automobilių. Dabar mane užpuolėvisas būrys šoferių, nuo kurių vos-ne-vos atsigyniau. Su vienu sulygau dėl kainos. Ir kai jis kūrė savo mašiną, kad mane vežtų į Nekalto Prasidėjimo gruzinų vienuolyną, į kurį turėjau iš Romos rekomendacijos laišką, pro atdarus automobilio langus į auto sulindo desėtkas ištysusių rankų, laukiančių bakšiš — arbatpinigių. Buvo labai nejauku, kai reikėjo raginti šoferį, kad mane kuo greičiau išvežtų iš šio bakšišininkų būrio. Rytuose bakšiš tai papraščiausias kasdieninis dalykas. Čia jo prašo visi, kam reikia ir nereikia. Užtenka pamatyti europietį.

Vienuolių gruzinų, kurie visi kalbėjo gražiai prancūziškai ir itališkai, buvau primtas labai maloniai. Per visas tris dienas mano buvimo pas juos, jie mane globojo tikrai tėviškai, davė taip pat vadą mano ekskursijoms po miestą. Iš jų sužinojau, kad šoferiui, kurs mane atvežė pas juos, dvigubai brangiau sumokėjau negu reikėjo. Deja, jau buvo per vėlu. Ryžaus užtat ateity būti apdairesnis ir geriau išmokti su orientalais derėtis.

Pirmą popietę į miestą mane palydėjo armėnas, taip pat prisiglaudęs šiame gruzinų vienuolyne. Jis buvo pirmas mano mokytojas apie Turkiją, kuri iki šiol buvo taip nedrauginga krikščionims, ypač armėnams. Dešimtimis tūkstančių turkai naikino ir skerdė armėnus. Didžiojo karo metu jiems buvo suspindus viltis turėti savo nepriklausomą valstybę. Deja, sąjungininkų neparemti, jie vėl pateko žiaurion turkų malonėn. Vengdami naujų skerdynių, daugelis armėnų emigravo į svetimas šalis. Daug jų priglaudė Graikija. Armėnų tautinio židinio klausimas šiandien jau nebekeliamas. Tiesa, dalis Armėnijos yra bolševikų valdžioje. Tai Armenijos Socialistinė Sovietų Respublika (SSRA), SSSR dalis. Bet ne tokio klausimo išsprendimo jie laukė.

Orientacijai mieste buvo svarbu turėti bendras miesto ir apylinkės vaizdas. Todėl pirmas mūsų žingsnis buvo įlipti į Galatos bokštą. Pastatytas aukštesnėj vietoj, nors pats teturi tik 40 metrų aukštumo, vistik iškyla 150 metrų virš jūros lygmens. Vaizdas čia nepaprastai gražus į visas miesto puses. Pro Stambūlą buvo matyti Marmaros jūra, jį supančios išvirtę sienos, visas Aukso ragas, šiaurėje gražusis Bosforas, rytuose gi Mažosios Azijos krantai ir kalneliai. Prie mūsų kojų, prie Galatos krantinės, rūko laivų kaminai ir sklido į visas puses erzinantis triukšmas.

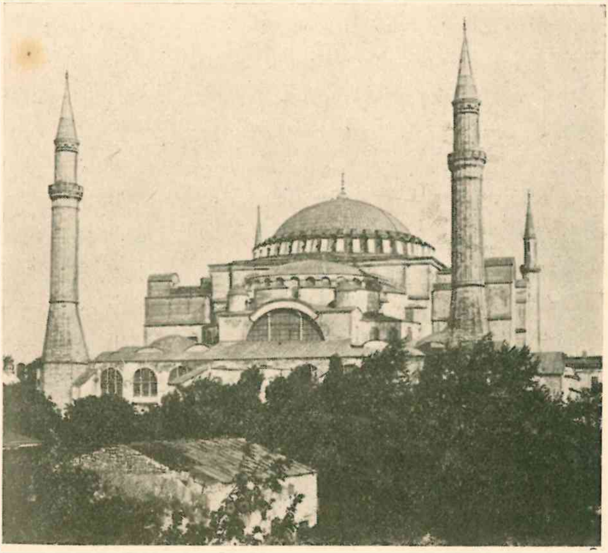

„...pirmiausia teko aplankyti Dieviškosios Išminties... bažnyčią...“

Po šio bendro vaizdo, pirmiausia teko aplankyti Dieviškosios Išminties — Šv. Sofijos (Hagia Sofia) bažnyčią, dabar paverstą mečete, turkų vadinamą Aja Sofia. Tai nepaprasto grožio trijų navų su dviem prieangiais bažnyčia, pastatydinta Justinijono I (532 — 537 m.). Tai tikras statybos meno stebūklas. Jos statybai nieko negailėta: geriausi akmens ir plytos, brangiausias marmuras, auksas. Visos žymiausios pagonių šventyklos šiai Dieviškos Išminties bažnyčiai atidavė, ką turėjo gražiausio ir vertingiausio: marmurą, kolonas, įvairias skulptūras. Vidus buvo gausiai išpuoštas aukso mozaikomis biblijiniais motyvais. Ir kada bažnyčios pašventinimo dieną Justinijonas su iškilme įėjo į bažnyčią, neištvėrė: „Salamone, aš tave nugalėjau", sušuko jisai. Kartu su imperatorium, čia savo vardus įamžino ir du jos architektai: Antemijus iš Tralės ir Izidorius iš Mileto.

Daug ką čia sunaikino turkai. Paėmę miestą, bažnyčią tuoj pavertė mečete. Ir kadangi islamizmo draudžiama mečetėse paveikslai, gražiosios mozaikos, vaizduojančios žmones, taip pat kryžiaus ženklai buvo negailestingai užtepti. Sienos apkarstytos apvaliomis lentomis su tekstais iš Korano. Kiek į dešinę nuo absido jie pasistatė mihrabą, nišą sienoje, nukreiptą Mekos link. Jie meldžiasi tik į ją nusikreipę. Šalia stovi ir sakykla — member, prieš kurią, kairėje pusėje, yra sultono loža. Lauke jie pasistatė keturis minaretus — bokštus, iš kurių muezinas, mečetės tarnautojas, šaukia žmones maldai.

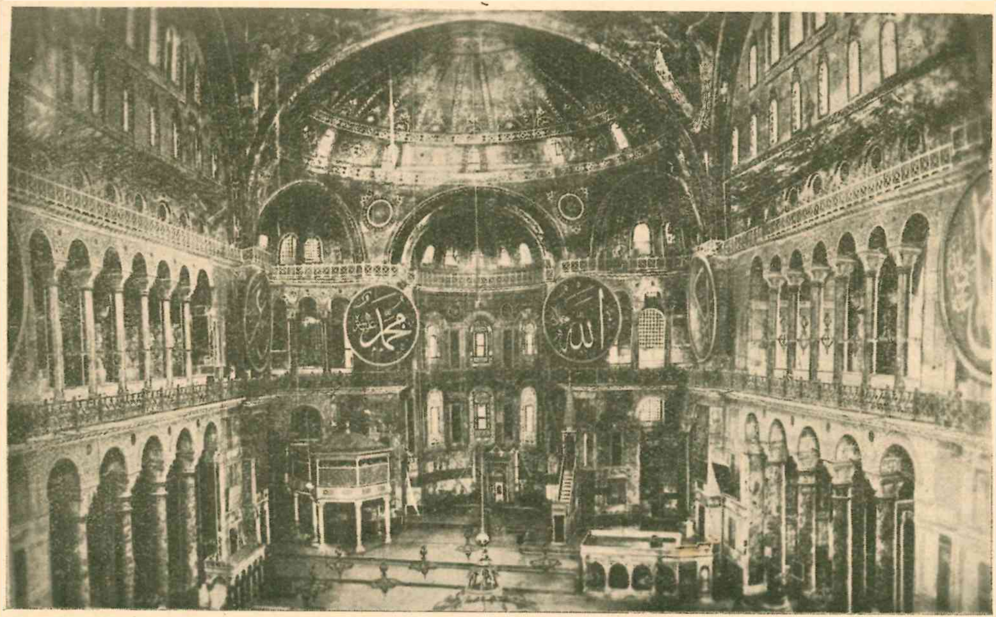

„Sienos apkarstytos... tekstais iš Korano“.

Nors pastatas tokiu būdu kiek sužalotas ir paslėptas jo pirmykštis puošnumas, vis tik ir dabar jis traukia mūsų akis ir širdį. Pagaliau ir ten paslėptieji turtai po truputį atidengiami. Antai, 1931 m. Kemalis Ataturkas meno tikslais leido amerikiečiams pašalinti tinką, kurs dengia gražiąsias mozaikas. Ir man dabar teko pamatyti restauravimo darbus: nartekse (prieangyje) visu puošnumu švytėjo auksiniai mozaikos kryžiai.

Prieš eisiant į vidų, mahometonas mečetės kieme rūpestingai plaunasi rankas, veidą ir net kojas. Dabar ir mums teko matyti, kaip besiruošią maldai turkai stropiai plovėsi prie fontano, esančio čia pat prie mečetės. Eidami vidun, savo apavą jie palieka prie durų. Jų kurpės dabar buvo eilėmis sustatytos. Nieks, atrodo, jų čia nevagia. Bet ir neapsimokėtų, nes jau per daug sudėvėtos. Iš viso buvo galima spręsti, kad jų savininkai ne labai pasiturį. Mes gi, nenorėdami savų palikti prie durių, pas mečetės sargą gavom išsinuomuoti erdvius pantaplius, į kuriuos įsiavėm su savo kurpėmis. Kadangi visa mečetė išklota divonais, tai gera apsauga nuo jų suteršimo. Bet nuoma vis tik kainuoja. Vėliau todėl susigalvojau savo apavą paimti į ranką. Pasirodo, labai patogu. Tada mečetės lankymas nieko nekainuoja, ir koja pasilsi.

Viduje radome keleta turkų besimeldžiant. Nusikreipę mihrabo link, imamo (dvasininko) vadovaujami, jie tai lenkės Mekos link, tai puolė kniūbšti ant žemės, tai vėl stojosi, ir vėl lenkėsi. Kiek toliau susėdęs ant žemės būrelis turkų klausėsi Korano skaitymo. Nuo 1932 m. Koranas skaitomas turkiškai. Anksčiau buvo skaitomas tik arabiškai, nors žmonės jo nesuprasdavo. Bet ir tai buvo nuopelnas jo klausytis. Pasakojo mano vadas, kad pradėjus Koraną skaityti turkiškai, į mečetes atsilankydavę tik po keletą jaunuolių. Tai buvo drąsieji jaunaturkiai. Senesnieji į mečetę tada nė kojos nekeldavę, bijodami už tokį Korano išniekinimą Pranašo bausmės.

Kad dabar Koranas skaitomas turkiškai, liaudžiai suprantama kalba, tai Kemalio Ataturko nuopelnas. Jis deda ir kitokių pastangų sueuropinti Turkiją. 1925 m. jis įvedė grigališkąjį kalendorių; 1926 m. uždraudė daugpatystę ir moterims dengti veidą. Naujų laikų ženklan, tais pačiais metais vieton feskos įsakyti dėvėti skrybėlę. 1928 m. vieton arabiško įvestas lotyniškas alfabetas ir gryninama turkiškoji kalba, apvalant ją nuo arabiškų ir persiškų žodžių. Be to, nuo 1928 m. islamas jau nebe valstybės religija. Deja, tai dar nereiškia, kad krikščionybė turėtų tinkamas sąlygas plėstis.

Islamo moters viešame gyvenime laikosi nuošaliai. Ir mečetėse joms paskirtos specialios vietos — tribūnos. Tik dabar šios tradicijos turkuose sulaužytos. 1933 m. joms suteikta aktyvi ir pasyvi balsavimo teisė. Mečetėse jos daugiau nebevaržomos. Tramvajuose dar iš seniau yra užsilikę atskirtos ir moterims rezervuotos vietos, bet dabar šios vietos joms nėra privalomos. Gali sėstis, kur geriau patinka. Vis tik, teko pastebėti, jos renkasi šias rezervuotąsias vietas. Taip pat nė vienas vyriškis nedrįsta šių vietų užimti. Be to, dar ir dabar yra pasilikę grotomis apkalti moterų gyvenamųjų namų langai. Tik kai kur šios grotos buvo nuimtos. Reiškia, dvasios persilaužimas vyksta pamažu.

Pirmu kart teko pamatyti rytiečių bazarą. Kadangi norėjau išsimainyti pinigų, mano vadas nusivedė mane į savo pažįstamo armėno krautuvę, esančią prie pat bazaro. Čia mus priėmė labai maloniai. Ne tik pinigus čia iškeitė, bet ir pavaišino turkiška kava. Armėnas sklandžiai kalbėjo rusiškai, prancūziškai ir itališkai.

Panašiais pirklių gabumais teko stebėtis ir lankant patį bazarą. Čia buvo didelė žmonių spūstis. Ir triukšmas nemažesnis. Kiekviena gatvelė buvo apstatyta vienos rūšies prekėmis: vienur kilimai, kitur metalo išdirbiniai ir tt. Dairiausi, stebėjau visą šį man neįprastą pasaulį.

Pamatę naują žmogų, prekybininkai čiupo mane už rankos ir traukte įtraukė į savo krautuvę. Veltui gyniausi ir aiškinau nieko nepirksiąs. Bet dėl to jie nesijaudino. „Tai nors pažiūrėk, tamsta“, šaukė jie man. Iš tiesų, buvo įdomu pamatyti įvairius vietos išdirbinius: kilimus, raižiniais išpuoštas atminimui dėžutes ir kt.

Bet ilgiau čia pasilikti nebuvo galima. Ma vos tik spėjom peržengti krautuvės slenkstį, savininkas jau šaukė atnešti svečiams kavos. Vaišes gi priėmus nieko nepirkti irgi nepatogu. Taigi sprukome lauk. Kitur mus sučiupę, jei ne prekių pažiūrėti, tai bent kavos išgerti kvietė pas save. Ir taip kuone prie kiekvienos krautuvės. Net įgriso. Užtat lengviau atsikvėpiau išėjęs iš bazaro, kur ir oras visokiais kvapais pritvinkęs sunkino alsavimą.

Ant rytojaus, penktadienį, liepos 15 d., teko užsiregistruoti policijoj, aplankyti keletą puošnesnių mečečių ir Stambūlo sienas su 7 bokštų pilimi. Kadangi muzulmonai švenčia penktadienį, daugelis krautuvių tą dieną buvo uždarytos. Iš viso reik pažymėti, kad Rytuose yra tik keturios pilnos darbo dienos: muzulmonai švenčia penktadienį, žydai subatą ir krikščionys sekmadienį.

Policijos įstaigos yra Aukštojoje Portoje (turkiškai Bab-i-ali), kur sultonų laikais gyvendavo didysis viziris, Turkijos pirmasis ministeris bei veikė užsienio ir vidaus reikalų ministerijos. Ne vienas Europos diplomatas drebėjo iš baimės žengdamas per šių rūmų slenkstį. Ir man buvo nejauku šiuose rūmuose, kur tiek kraugeriškumo kadaisia parodyta. Bet dabar jau kiti laikai.

Istambūlas garsus savo mečetėmis. Jų priskaitoma iki 481, kurių virš 89 yra buvę krikščionių bažnyčios. Keletą žymesniųjų dabar teko aplankyti. Gražiausia Stambūle yra Suleimano mečetė (Suleiman - Džiami), statyta 1550 - 1566 m., užimanti visą aukštumą prie Aukso rago. Žymi yra ir Mahometo I mečetė (Ahmed-Džiami), statyta 1610 m., su 6 minaretais ir lenktyniuojanti su Mekos Kaaba. Netoli Andrinopolio vartų yra įdomi Kahriė-Džiami mečetė, seniau buvusi bizantiška bažnyčia, statyta Justinijono, bet naujai perstatyta XI šimtmety, išdekoruota gi XIV šimtmety. Tai garsioji Kristaus Pantokratoro (visur, visam kam viešpataujančio bažnyčia, su gražaus darbo mozaikomis, kurios čia atrastos 1876 m. nuėmus tinką. Nežiūrint, kad islamas draudžia mečetėje paveikslus, turkų valdžia vis tik leido šiuos meno kūrinius atidengti. Yra taip pat buvusi bizantiškoji bažnyčia ir Fėtije-Džiami (Pergalės mečetė), statyta XII šimtmety, vadinama Pamakaristos. Turkams sugriovus šv. Apaštalų bažnyčią, prieš perkeliant į Fanarą, čia kurį laiką buvo graikų stačiatikių patrijarcho būstinė. 1594 m. Muradas III ją pavertė mečete. Vis tik yra išlikę gražių mozaikų. Žymi savo didumu yra Mehmed - Fatih - Džiami - Mahometo Nugalėtojo mečetė, statyta 1465 m. Bet kas jas visas aplankys ir jų istoriją aprašys!?

Stambūlo gatvelių kertėse ir šiaip teko pastebėti labai daug turbėjų. Tai žymesniųjų mahometonų kapai. Dažniausiai tai tik akmuo su bokšteliu.

Senovėje Konstantinopoliui buvo laibai svarbus vandens tiekimo klausimas. Šiuo tikslu žemėje buvo įtaisyos cisternos, rezervuarai, kuriuose buvo saugojamas lietaus vanduo. Pats rezervuaras būdavo apdengiamas kolonomis paremtu stogu, ant kurio kartais buvo statomi ir namai. Kadangi cisternos dabar apskritai nereikalingos, jų stogai nuimti ir duobėje užvcsti daržai. Keletas tačiau naudojamų cisternų išliko iki mūsų dienų. Teko aplankyti Jėri - Batan cisterną, statydintą Konstantino, vėliau gi perstatydintą Justinijono. Ilgumo ji turi 111 metrų ir platumo 60. Plytines lubas remia 336 kolonos, po 12 m aukštumo kiekviena. Viršuje cisternos pastatyti namai. Per padarytas lubcse skyles žmonės dar ir dabar semiasi vandens. Turistų pramogai cisternoje plaukioja pora laivelių, kuriais galima pasivažinėti.

Buvo įdomu aplankyti ir graikiškąjį miesto kvartalą Fanarą, kur gyvena graikų stačiatikių patrijarchas, Focijaus ir Mykolo Keruliarijaus įpėdininkas. Prie šv. Jurgio patrijarchato bažnyčios yra patrijarcho rūmai ir graikiškoji patrijarchato mokykla.

Prie Andrinopolio vartų, vaikščiojant miesto sienų griuvėsiais, man prisiminė tos baisios desperatiškos kovos, kurias čia turėjo atlaikyti bizantiečiai gindamiesi nuo savo priešų. Jau prie Heraklijaus 625 m. jie čia turėjo atremti smarkų avarų puolimą. Bet tai nebuvo paskutinis kartas. Apgriuvę sienos šiandien man liūdnos bylojo apie praeitį skaudžią ir žiaurią, kada čia ėjo žūtbūtinės kovos už Bizantijos garbę ir didybę. Deja, Bizantija neatlaikė priešų puolimų.

Į esančią prie Aukso vartų 7 bokštų pilį teko važiuoti tramvajum. Jau graikai šią vietą buvo sustiprinę. Iš pradžių buvusi apvali, vėliau pilis buvo sustiprinta 5 bokštais; 1350 metais pristatyta dar du bokštai. Radę sugriautą, turkai pilį atstatė ir ją pavertė kalėjimu. Pilis dabar vėl apgriauta ir belikę tik 4 bokštai. Keleivis ją lanko su pasibaisėjimu, nes ji primena Paryžiaus Bastiliją ir Londono Towerį. Daugelis žymių žmonių prarado čia savo gyvybę. Šiame kalėjime žuvo 7 janičarų nuversti nuo sosto sultonai, daugeliui vizirų čia nukirstos galvos, čia kalėjo ir nedraugingų valstybių ambasadoriai. Teko matyti kambarį, kuriame nelaimingiesiems buvo kertamos galvos, ir šulinį, į kurį tos galvos būdavo sumetamos. Prieš akis dabar man stojo visi turkų žiaurumai, dėl kurių ne bereikalo drebėjo Europa.

Paskutinę dieną teko pašvęsti muziejų lankymui. Įdomu buvo pamatyti buv. sultonų rūmus — seraijų. Dabar čia viskas kalba tik apie praeitį. Puošniuose rūmų kambariuose išstatyti sultonų parėdai, ginklai, įvairios jų turėtos brangenybės, daugumoj iš krikščionių išplėštos. Ačiū Dievui, Europai šiandien jau nebereikia drebėti prieš sultonų siaubą, kurie niokojo šalis kardu ir ugnimi, nešdami Mahometo mokslą

Turkų vestuosius karus ypač priminė Karo muziejus, įrengtas buvusioje bizantiečių šv. Irenos bažnyčioje. Čia surinkti įvairūs ginklai, patrankos, vėliavos, kovose jau suplyšę, bet užtat garbingai kalbančios apie turkų narsumą. Čia buvo sukrauti ir kryžiuočių Rytuose paliktieji ginklai. Čia teko matyti ir grandinę, kuria buvo uždaromas Aukso ragas. Puldami 1453 m. Konstantinopolį ir negalėdami šios grandinės nutraukti bei pro ją prasiveržti į Aukso ragą, turkai buvo priversti pasinaudoti bizantiečių nelaukta strategija: sausuma savo laivus perkelti iš Bosforo į Aukso ragą, apeinant patį miestą. Ir šį kartą jų žygis pavyko. Kita puse Aukso rago bizantiečiai nebuvo laukę priešo puolimo.

Man įdomiausias buvo senienų muziejus, turtingas kultūros liekanų rinkiniais iš seniausių tautų Rytuose: hetiečių, asiriečių, chaldiečių, frigiečių, palmyriečių, Palestinos, Kipro, graikų, romėnų ir kt. Tiesa, žymi iškasenų dalis yra patekus į Berlyno muziejų. Bet ir čia dar buvo kas pažiūrėti. Kadangi buvau pakelėje į Palestiną, įdomavausi ypač Palestinos iškasenomis, jos kultūros palaikais. Tarp kitko čia teko matyti ir Siloės hebraišką įrašą, atrastą 1880 m. Jeruzalėje. Kada, būtent, karaliaus Ezekijo įsakymu buvo rausiamas Siloės kanalas (apie 700 m. pr. Kr.), turįs atvesti vandenis iš Gihono šaltinio į Siloės tvenkinį (plg. 4 Kar. 20, 20; 2 Kron. 32, 30; Ekli 48, 19), darbininkai apie savo atliktą darbą keletą žodžių įrašė akmenyje. Šis jų įrašas yra kaip tik atrastas ir čia dabar saugojamas. Čia saugojamas ir graikiškas įrašas, atrastas Jeruzalėje 1871 m. mokslininko Clermont-Ganneau, kur mirties bausme draudžiama pagonims pereiti Jeruzalės bažnyčios aptvarą, prie kurio durių šis įrašas stovėjo. Akmeninėje įrašo lentoje dar žymu kirvio ar kūjo smūgiai. Veikiausiai Tito kareiviai, besiveržią į Jeruzalės bažnyčią, bus šį įrašą sudaužę. Kitoje lentos dalyje, kuri yra pražuvusi, tas pats draudimas buvo lotyniškai parašytas.

Nebuvo galima aplenkti neseniai pastatytos šv. Antano bažnyčios. Į šią katalikų bažnyčią prie garsaus stebūkladario ateina pasimelsti ir mahometonai. Bet tai dar ne atsivertimas į krikščionybę. Jų kaip ir nėra. Islamizmas tai sunkiausia misijonieriams dirva.

Turkai labai dėkingi Benediktui XV, tam didžiajam taikos Popiežiui, kurs Didžiojo karo metu ir turkams ištiesė savo tėvišką pagalbos ranką. Už tai atsidėkodama Turkija šiam Popiežiui pastatė Konstantinopolyje gražų paminklą.

Trys dienos Konstantinopolyje taip ir prabėgo nejūčiomis. Jį teko apleisti šeštadienį, liepos 16 d., vakare prancūzų „Messageries Maritimes“ laivu „Patria“, kurs plaukė į Atėnus. Danguje jau pradėjo blykčioti pirmosios žvaigždės, kai mūsų laivas apleido Galatos uostą. Pakraščiais sužibę miesto žiburiai pasakiškai atsišvietė Aukso rage ir Bosfore. Gaila buvo apleisti šį šaunųjį, deja, nelaimingąjį miestą, kadaisia vien krikščionių gyvenamą, krikščionių valdovų valdomą, o dabar pusmėnulio prislėgtą. „Patria" pamažu praslinko pro Seraijų, pro apgriuvusias senojo Stambūlo sienas, Skūtarį palikdamas kairėje. Netrukus jau buvome Marmaros jūroje.

MARMAROS JŪRA

Su Bosforu pietuose susijusi jūra pavadinta joje esančios Marmaros salos vardu Marmaro jūra (turkiškai Mermer Denis). Tai senovės Propontida. Ilgumo ji turi 280 km, platumo 30 - 80 km ir gilumo 1356 m. Dardanelių sąsiauris ją jungia su Egėjų jūra. Neilgai tačiau mes matėme jūros pakraščius. Tik šen ten sušvytėdavo dar koks žiburys. Galop jau nė jų nebuvo matyti. Beliko susiprasti su nauja aplinka, su naujais žmonėmis.

Keleiviai daugumoj buvo prancūzai turistai. Šį kartą todėl ant denio buvo kitoks gyvenimo tempas. Nė valandėlei jie negalėjo pabūti ramiai: jie krykštavo, dainavo ir juokės. Susiradus patefoną prasidėjo ir šokiai. Ir taip iki vėlyvos nakties.

Laivu iš Konstantinopolio važiavo ir Atėnų rytų apeigų vyskupas Calebasi bei vienas prancūzų kunigas. Tuojau suėjom į pažines ir kelionė tapo visai įdomi. Sužinojęs, kad keliauju į Atėnus, vyskupas užsikvietė Atėnuose sustoti jų seminarijoje. Pakvietimas man buvo labai malonus, nes šiaip jokių pažįstamų Atėnuose neturėjau.

DARDANELIŲ SĄSIAURIU

Aušo gražus sekmadienio rytas, liepos 17 d. Kai užbėgau ant denio pasižvalgyti, jau buvom įvažiavę į Dardanelių sąsiaurį, seniau Hellespontu vadinamą. Jis skiria Europą (Gallipolio pusiasalį) nuo Mažosios Azijos ir jungia Marmaro jūrą su Egėjų jūra. Dardaneliai turi 65 km ilgumo, 1, 9 - 6 km platumo ir 80 metrų gilumo. Sąsiaurio paviršium iš Marmaros jūros teka ateinanti iš pat Juodųjų jūrų vandens srovė; iš Egėjų gi jūros, tik priešinga kryptimi, apačia slenka kita vandens srovė.

Dardaneliai visuomet buvo svarbus jūrų kelias. Juk tik juo susisiekia Juodoji ir Viduržemio jūros. Ypač karo metu jis svarbus. Tai gerai suprato turkai ir sąsiaurį apstatė tvirtovėmis, kad reikale galėtų sulaikyti priešo laivus, besiskverbiančius į krašto vidurį, į Konstantinopolį. Tai tikri Konstantinopolio vartai iš Viduržemio jūros pusės.

Turkai Dardanelius valdė iki Didžiojo karo pabaigos. Veltui sąjungininkai, norėdami atskirti Vokietiją nuo Turkijos ir susisiekti su Rusija, 1915 m. vasario - balandžio mėnesiais bandė pro čia prasiveržti į Konstantinopolį. Lozanos sutartimi (1923 m. liepos 24 d.), Dardanelių sąsiauris buvo demilitarizuotas. Šia sutartimi, čia uždraustos statyti tvirtovės, likusios turėjo būti išgriautos. Turkai taip pat įsipareigojo praleisti visus prekybos ir karo laivus; tik savo priešų laivus jiems leista sulaikyti. Reik tačiau pažymėti, kad 1936 m. turkai vėl atgavo teisę užimti Dardanelius savąja kariuomene.

Ypač gražūs Dardanelių Mažosios Azijos krantai, apaugę krūmais ir vaismedžiais, daugiausia alyvmedžiais. Buvo matyti ir augą vynuogynai. Gallipolio pusiasalis labiau suvargęs atrodė. Visur stūksojo pilkos uolos, pakraščiais medžių rečiau kur buvo matyti. Abu sąsiaurio krantai buvo matyti visą laiką. Tai vienoj, tai kitoj pusėj matėsi daug griuvėsių iš Didžiojo karo laikų. Daugumoj tai išgriautų tvirtovių liekanos.

Šis nykus vaizdas priminė netolimoj praeity čia įvykusias žiaurias kautynes. Čia skendo anglų ir prancūzų laivai; čia žmonės, apšaudomi nuo Dardanelių krantų, krito kaip musės. Už čia žuvusius 9 val. ant laivo buvo atlaikytos gedulingos pamaldos. Ir kai 11 val. pravažiavome pro žuvusiųjų Didžiojo karo metu sąjungininkų kapus, visa laivo įgula ir žmonės, susirinkę ant denio, pagerbė čia kritusius už laisvę. Didžiulis kryžius jau iš toli skelbė, kad čia ilsisi tie, kurie narsiai savo krūtinę priešui atstatė. Ir čia turėtų būti parašas, kaip kadaise Tesalijoj prie Termopylių tarpeklio, kur žuvo (480 m. pr. Kr.) narsusis Leonidas su 300 spartiečių, norėjusių sulaikyti Kserkso kariuomenę: „Keleivi, pasakyk Europai, kad mes čia gulime paklusnūs jų įsakymams“. Ir kai mūsų laivas su pusiau nuleista vėliava pamažu slinko pro šią amžinojo poilsio vietą, daugelis šluostė savo ašarotas akis.

Tą dieną visi buvo daugiau užsimąstę ir tik pašnabždomis tarp savęs kalbėjosi apie praėjusio karo žiaurumus.

Kiek lengviau atsikvėpė keleiviai įvažiavę į Egėjų jūrą. Čia kelionė buvo tikrai maloni. Atrodė tarsi keliaujame didžiuliame ežere. Išmėtytos po jūrą salos mus supo iš visų pusių. Taip praplaukėme Imbroso ir Lemnoso salas, palikdami jas dešinėje; Metylėnė, seniau Lesbosas, liko kairėje. Kairėje liko ir Chio sala. Pirmadienio rytą, liepos 18 d., pravažiavome pro Sūniono kyšulį ir pasukome Pirėjaus, Atėnų uosto link.

Graikijoje

Pirėjaus uostas, kuriame mums dabar teko išlipti, yra 7 km (geležinkeliu 12 km) nuo Atėnų. Gyventojų 270.000. Tai žymus nuolat augąs pramonės miestas, siekiąs veik Atėnus. Susisiekimas su Atėnais iš čia labai geras, nes kas 15 min. į Atėnus eina elektrinis traukinys.

ATĖNAI

Išlipęs iš laivo ir atlikęs visus sienos perėjimo formalumus, patekau į malonią Vyskupo Kūrijos globą, kurios atstovai buvo atvykę į Pirėjų pasitikti savo vyskupo. Į Atėnus teko važiuoti automobiliu. Tai neilga, nors kiek įkyri kelionė. Plentas buvo labai išvažinėtas ir šoferis turėjo nuolat budėti, kad išvengtų duobių. O judėjimas didelis. Automobiliai, sunkvežimiai tik skuba ir skuba. Vis tik ir ši kelionė man teikė savotiško malonumo. Medžiais apaugę pakraščiai karts nuo karto atidengdavo Atėnus ir prieš mūsų akis maloniai sušvytėdavo Akropolio siluetas. Malonus švelnus jausmas užplūsdavo tada mano sielą. Štai, dar akimirka, ir jau būsiu senovės meno ir mokslų sostinėj. Netoli, rodos, tie laikai, kada Graikija plačiajam pasauliui iš čia skelbė savo doktrinas. Iš čia taip pat sklido gili dvasios kultūra. Ir Roma, kuri tik kumštį težinojo, atkreipė į Atėnus savo akį. Pavergusi Graikiją, Roma savo ruožtu buvo Graikijos pavergta. Graikija užvaldė Romos dvasią: ji tapo jos mokytoja ir auklėtoja.

Bet visų nugalėtoja norėjo būti Evangelija. Ji negalėjo todėl aplenkti ir Graikijos, ypač Atėnų, pagoniškos dvasios kultūros centrą. Ją čia atnešė Apaštalas Povilas. Perėjęs Makedoniją, jis čia atėjo iš Berėjos, ten kilus sumišimui prieš jį. Kaip nuostabiai Dievo Apvaizda panaudoja savo tikslams ir piktus žmones! Kilęs prieš jį sumišimas verčia Apaštalą keliauti toliau ir taip duoda progos ir kitiems išgirsti išganymo žodį. Ypač to žodžio buvo reikalingi Atėnai. Tiesa, politinio vaidmens jie tuomet jau nevaidino. Bet tai buvo meno ir mokslo miestas, sutraukiąs daug žmonių ir iš svetur. Charakterizuodamas Atėnus, evangelistas Lukas pažymi, kad visi atėniečiai ir tenai viešintieji ateiviai nieku kitu neužsiimdavo, kaip tik sakyti ar išgirsti ką nauja“ (Apd. 17, 21).

Atėnai buvo tada ir religinis helėnų centras. Geografas ir istorininkas Pauzanijas (II šimt.

po Kr.), perėjęs visą Graikiją, pastebi, kad Atėnuose buvę daugiau dievų statulų negu visoje Graikijoje drauge. Ne be ironijos išsireiškia Petronijus, Atėnuose lengviau esą rasti stabą negu žmogų. Ir Povilas, atėjęs į Atėnus savo antrosios apaštališkosios kelionės metu (apie 51 m.), rado stabmeldystei pasidavusį miestą ir tuo reginiu buvo sujaudintas iki sielos gilumai.

Savo papročiu, Povilas pirmiausia kreipėsi į žydus ir garbinančius Dievą. Žydų čia buvo ne maža. Jie net savo sinagogą turėjo ir joje subatomis Povilas jiems kalbėjo apie Kristų.

Bet jam rūpėjo ir pagonys. Čia ypač miesto aikštė (agora) atkreipė jo dėmesį, kur rinkdavosi filozofai ir kalbėtojai, subėgdavo taip pat ir žmonės jų pasiklausyti. Kartą į susirinkusių būrį, tarp kurių maišėsi ir epikūrai su stojikais, prabilo ir Povilas, skelbdamas Jėzų ir prisikėlimą. Bet šie nori geriau išsiaiškinti apie skelbiamą naująjį mokslą, ir Apaštalą nusiveda nuošaliau, į Areopagą, į Marso kalvą.

Tai uolėtas kalnelis (115 m virš jūrų lygmens) į vakarus nuo Akropolio, kur posėdžiaudavo vyriausis Atėnų teismas, Areopagu vadinamas, kaip ir pati posėdžių vieta (Areios pagos — Marso kalva). Sudarytas iš buvusių archontų, vyriausių Atėnų valdininkų, viso 31 nario, Areopagas buvo žinomas savo rimtumu ir bešališkumu. Jam tai būdavo pavedamos spręsti kriminalinės bylos. Į posėdžius jis rinkdavosi ne agoroje, bet į nuošalią vietą, toli nuo triukšmo, kad čia ramiai ir šaltai galėtų svarstyti bylas. Iš visos Povilo kalbos, pasakytos Areopage nematyti, kad jis būtų buvęs čia pakviestas pasiteisinti dėl skelbiamo naujojo mokslo. Veikiau, kad ir visi atėniečiai, ieškodami progos išgirsti ką naujo, areopagitai, Areopago nariai, jį čia pasikvietė. Prie jų prisidėjo ir epikūriečiai su stojikais.

Povilas Dievo žodžio jiems nepašykštėjo. Priminęs jų dievobaimingumą — gatvėse, o dabar iš Areopago ir Akropolį su agora jis matė pilnus dievų statulų — jis pradėjo jiems skelbti Nežinomąjį Dievą, Tą, kurs taip arti mūsų yra, kurio tačiau mes nesistengiam pažinti.

Bet dauguma jo klausytojų buvo skeptikai ir pradėjo tyčiotis, ypač iš skelbiamo numirusių prisikėlimo, ir jam sakė: „Pasiklausysime tavęs apie tai kitą kartą“ (Apd. 17, 38). Vargu tačiau jie kada nors daugiau klausė Povilo kalbų. Vis tik šį kartą keletas iš klausiusių jo pamokslo įtikėjo. Tarp jų buvo ir Dionizas areopagitas.

Į tuos pačius Atėnus, kuriuos kadaise Povilas bus apleidęs su dideliu nusivylimu, dabar aš buvau pakelėj. Tiesa, tai jau naujieji Atėnai. Senųjų Atėnų tik griuvėsiai belikę. Vis tik aš važiavau su viltimi, tikėdamasis rasiąs didžiojo Apaštalo nors pėdsakus.

Štai, jau mes ir Atėnuos. Tik pirmas įspūdis prastas. Prie moderniojo miesto prisiglaudę riogsojo iš molio drėbtos trobelės, visai nesiderindamos prie toliau stovinčių puošnių pastatų. Bet užtai jos mums kalbėjo apie netolimos praeities (1922 m.) graikų karus su turkais. Jas čia sulipdė Mažosios Azijos graikai, 1922 m. sukeisti su Graikijoje gyvenusiais turkais. Graikai tada prarado Adrianopolį ir didelius plotus Anatolijoj (Smirną). Kas gi pirmiausia priglaus tremtinius, jei ne sostinė? Štai kodėl Atėnai taip staigiai išaugo į didmiestį su 480.000 gyventojų (drauge su Pirėjum 750.000), kai 1832 m. gyventojų čia buvo tik 2000 ir 1920 m. 300.000 gyv.

„Atėnai įsikūrę... prie Likabeto ir Akropolio kalvų“.

Atėnai įsikūrę maždaug Atikos lygumos viduryje, tarp upių Kefiso vakaruose ir Iliso rytuose, prie Likabeto ir Akropolio kalvų. Dabar tačiau miesto užimamoji vieta nėra pirmykštė. Senieji Atėnai buvo išsistatę arčiau prie Iliso ir ant keletos gretimųjų kalvų: Akropolio, Areopago, Pnikso, Nimfų ir Mūzų kalnelių. Bet šiandien tos vietos apleistos. Tik išlikę jų pastatų griuvėsiai liudija, kad kadaise čia gyvenę aukštos kultūros žmonės.

Akropolis, 156 m. aukščio kalva dabartinio miesto pietuose, jau apie 2000 m. prieš Kristų buvo gyvenamas. Mikėnų laikais (1600 - 1200) Akropolis žymi tvirtovė, bet miestas smarkiau pradeda augti tik X šimtmety, kai susijungia su Atikos kraštu į vieną valstybę. Graikų istorijoje tačiau Atėnai iškilo tik VI šimtmety, kai Pizistratas ir jo įpėdininkai miestą padarė politiniu, meno ir mokslo centru. Akropoly sukurtos tada žymiausios šventovės. Jau Pizistratas uoliai ėmėsi darbo. Jis pastato šventyklą Dionizui ir miestą apsupa mūro siena. Jis imas taip pat statyti ir Olimpo Dzeusui šventyklą — Olimpioną, kurį tik po 500 metų pabaigė statyti imperatorius Hadrijanas. Keletas jo išlikusių kolonų ir šiandien tebestovi. 480-79 m. persų sugriautas miestas vėl atstatomas, ir dar labiau stiprinamas. Temistoklio (527 - 459 m.) įsakymu Atėnai apvesti nauja mūro siena (6 km) ir sustiprintas Pirėjaus uostas. Miltiado sūnus Kimonas miestą išpuošia.

Tada pastatoma ir margoji galerija (stoá poikile), išpuošta žymiausių to laiko menininkų paveikslais, mėgiama kai kurių filozofų susirinkimų vieta. Susirinkimo vietos vardu jie buvo pavadinti stojikais. Gražiausi betgi ir vertingiausi pastatai buvo Periklio (499 - 429 m.) statydinti. 460 m. prieš Kr. pastatomos Ilgosios sienos, kurios miestą sujungė su Pirėjaus uostu, laiduodamos saugų priėjimą prie jūros. 447 - 433 m. Akropoly pastatytas garsusis Partenonas, skaisčiosios Atenos, miesto globėjos, šventykla doriečių stiliuje iš puikaus Penteliko (Atikos kalnas tarp Atėnų ir Maratono) marmuro. Fidijas šią šventyklą išpuošė Atenos Partenos aukso ir dramblio kaulo statula bei daugybe brangių skulptūrų. 437 - 433 m. Mnesiklas pastatė Propilėjus, puošnius į Akropolį vartus. Periklio laikais statytas ir Tezeionas.

Peloponėzo karai (431 - 404 m.) statybos nesutrukdė. Tada pastatytas iš Penteliko marmuro joniečių stiliuje Erechteionas (420 - 407 m.). Prie Likurgo (338 - 26 m.) baigtas statyti V šimtmety pradėtas Dionizo teatras, prie Iliso upės rungtynėms pastatytas didelis stadijonas. Tais laikais čia mokė ir didieji filozofai: Platonas (429 - 347) bei Aristotelis (384-322, 321 m.).

322 m. Atėnai pateko į makedoniečių rankas, bet ir tuomet miestas nesiliovė statęsis. 146 m. čia jau romėnai viešpatauja. Kai 88 m. Atėnai prisidėjo prie Ponto karaliaus Mitridato, kovo-

jančio prieš Romą, romėnų generolas Sulla miestą apgulė ir jį paėmęs (86 m.) smarkiai apgriovė. Tarp kitko sugriautas tada ir Odeonas.

Nuo tada Atėnai nustoja savo politinės reikšmės ir tampa universitetiniu miestu, kur plaukia graikai ir romėnai ieškoti išminties. Šiuo laiku (apie 51 m.) į Atėnus atvyksta ir šv. Povilas. Miestą dabar puošia ir turtingieji romėnai, bet ypač imperatorius Hadrijanas jį buvo pamėgęs (užbaigiamas Olimpionas, pastatoma Hadrijano arka).

Tautų kilnojimosi laikais Atėnai neišvengia barbarų antplūdžio. 267 m. po Kr. miestą užima heruliai ir 395 m. Alariko vedami gotai. Dar ir tuomet Atėnai yra pagonių dvasinės kultūros centras, kur plaukia iš visur pagonys čia pasisemti savo dvasiai peno. Jo neaplenkia nė krikščionys. Antai, Atėnuose mokosi ir šv. Bazilius (330 - 379 m.) ir jo bičiulis šv. Grigalius Nazianzietis (329 - 389 m.). Čia mokėsi ir Julijonas Apostatas.

Bet šis pagonybės centras visai nesiderino su krikščioniška dvasia, kuri kaskart labiau plito į visas šalis. Tai buvo tarsi sala krikščionybės jūroje. Reikėjo tad kaip nors šį pagonybės centrą išgriauti. Tai atliko imperatorius Justinijonas, 529 m. uždarydamas Atėnų universitetą ir pagonių šventyklas paversdamas krikščionių bažnyčiomis. Partenoną jis pavertė Šv. Mergelės

Marijos bažnyčia, Tezeioną pašventė šv. Jurgiui ir tt.

1205 m. Atėnus užėmė kryžiuočiai ir įsteigė Atėnų hercogiją su sostine Atėnuos. Bet 1458 m. Atėnus jau užima turkai ir viską pertvarko savaip. 1469 m. Partenoną jie pavertė mečete, Propilėjus kareivinėmis, Erechteione laikė haremą. Venecijai kovojant su turkais, 1687 m. Venecijos laivyno admirolui Morosini apgulus miestą, granata pataikė į Partenoną ir uždegė turkų tuomet ten laikomą sprogstamąją medžiagą, kuri išardė didesnę Partenono dalį. Venecijiečiai miestą paėmė, bet netrukus turėjo iš čia pasitraukti (T). 1688 m. Traukdamiesi iš Atėnų jie išsivežė ne maža skulptūrų. Miestą valdant turkams, Atėnai visai sunyko ir pasidarė mažu provincijos miesteliu su 6-8000 gyventojų. Ir dauguma meno vertenybių tada iš Atėnų išnyko. Europiečiai jas pirko iš turkų ir krovė į savo krašto muziejus.

Prasidėjus nepriklausomybės kovoms (1821 - 29 m.), miestas vėl smarkiai nukentėjo. Bet nuo 1833 m., tapę naujosios Graikijos sostine, Atėnai pradėjo plėstis ir puoštis kaskart vis labiau. 1835 m. čia įkurtas universitetas, kurs, pradėjęs darbą su 14 studentų, dabar jų turi virš 6000. Miesto gyventojų skaičius padidėjo ypač po Didžiojo karo, kada 1922 m. jaunaturkiai išstūmė graikus iš Smirnos ir Trakijos (Adrianopolio) sričių, kurios, 1920 m. Sèvres sutartimi, buvo atitekę Graikijai.

Džiaugiausi patekęs į garbingos praeities miestą, nors jo lankymo metas nebuvo visai patogus. Karštis buvo nepaprastas (40^0 C). Apie vidudienį gatvėje jau buvo sunku ir kvėpuoti. Reikėjo todėl ieškoti pastogės ir sandariai užsidaryti kambary. Bet ir tas ne daug ką pagelbėjo. Karšto oro srovė veržėsi ir pro uždarus langus ir įkyriai vargino sudribusį kūną. Tokiu atveju žmonės čia gaivinasi šaltu vandenimi, laikomu moliniuose induose. Berasodamas pro indo šonus, vanduo maloniai atvėsta ir tokiu būdu nereikia į jį dėti ledų. Tokios gamybos vanduo ir mane dabar gaivino šioje kaitroje.

Po piet, pradėjęs dvelkti vėjelis, viliote viliojo iš pastogės į gatvę. Nors gatvėse tačiau žmonių dar buvo skystai — dar slėpėsi nuo dienos kaitrų, — bet aš jau neištvėriau ir leidausi per aikštes ir gatves Akropolio link, pakelėj aplankydamas katalikų šv. Dionizo katedros bažnyčią, tikrai vertą Atėnų.

Atėnuose romėniško rito katalikų yra apie 13.000, Apaštališko delegato žinioje; didesnė jų pusė yra graikai, kiti svetimtaučiai, ypač daug italų. Bizantijos ritų katalikų visoj Graikijoj yra tik apie 1800. Jų vyskupas gyvena Atėnuose, pas kurį man dabar kaip tik teko viešėti.

Viskas Atėnuose man buvo nauja. Ir graikų tamsesni veidai ir jų kalba, graikiški taip pat ant įstaigų ir krautuvių parašai. Mano vadui net įgriso manęs belaukiant, kai pradėjau skaityti įvairius gatvėje sutiktus graikiškus parašus ir klausytis gatvėje garsiau besikalbančių žmonių. O man tai buvo be galo įdomu. Be vargo supratau graikiškus parašus. Ne taip tačiau buvo su jų šneka. Veik nieko nesupratus reikėjo žengti toliau ir žiūrėti, ar kitur ką nors suprantamesnio neišgirsiu.

Teko pereiti ir Atėnų rinką. Kiek čia gyvumo ir triukšmo! Rodės jie visi būtų Demosteno mokyklą išėję, taip jiems sekėsi kalbėti ir girti savo prekes. Čia pilna buvo vaisių ir visokiausių daržovių. Nuo vyšnių, fygų, abrikosų, persikų, gražių vynuogių kekių linko jų stalai, melionai ir arbūzai kalnais suversti gulėjo. Šio vaizdo neatlaikiau ir už 4 drakmas stvėriau geltonveidį melioną. Reikėjo juk išnaudoti rytiečių duosnumą.

Pirmas mūsų vizitas senovei buvo Tezeionas, Tezėjaus šventykla, statyta architekto Mikono 437 - 432 m. pr. Kr. doriečių stiliuje iš Penteliko marmuro. Šventykla, kadaise Justinijono paversta šv. Jurgio bažnyčia, išlikusi labai gerai. Tezėjas yra graikų pusiau istoriškas pusiau mitologiškas asmuo, buvęs Atėnų karalium ir pasižymėjęs visa eile didvyriškų žygių: apvalęs šalį nuo plėšikų (Prokrustas), Kretos labirinte nužudęs minotaurą, kovojęs su amazonėmis, nusileidęs į Tartarą ir tt. Šioj šventykloj turėję būti palaidoti šio didvyrio palaikai. Visą šventyklą (cellą) supa gražios marmuro kolonos, po

6 galuose ir po 13 šonuose. Visas pastatas turi 32 m ilgio, 13 m pločio ir 10 aukščio. Gaila, kad apgadintos šventyklą puošiančios skulptūros.

Iš čia pasukom dešinėn keliu į Akropolį. Tai Atėnų aukštasis miestas, iškilęs virš jūros lygmens 156 m (80 m virš miesto), 270 m ilgio ir 156 m pločio, iš visų pusių status. Tai ant šios kalvos buvo įsikūrę pirmieji Atėnų gyventojai. Iš pradžių karaliai, paskui Temistoklis kalvą apsupo sienomis. Miestui prasiplėtus, Akropolis tapo šventąja Atėnų dalimi: čia pradėjo statytis puošnios ir grakščios dievams šventyklos, senos buvo pakeistos naujomis. Į šį šventyklų miestą dabar ir mes drįsome kelti savo kojas.

Lipome senais Propilėjų laiptais. Deja, jų grožio maža kas belikę. Apgriautus radom ir gražiuosius Propilėjų vartus. Penkis metus juos statė Mnesiklas (437 - 432 m.) iš gražiojo Penteliko marmuro. Senovėje dėl savo grožio jis buvo labiau branginamas už Partenoną. Ne taip tačiau šią meno brangenybę vertino lotynai, atkovoję Atėnus iš Bizantijos. Atėnų kunigaikščiai šiuos didingus Akropolio vartus pavertė tvirtove. Turkai šį pastatą dar labiau išniekino, sukraudami čia savo sprogstamąją medžiagą, kurią padegė čia kritusi venecijiečių bomba (1687 m.), susprogdindama visą pastatą.

Užlipus kalvą, tuoj mūsų akis ir širdį pavergė skaisčiosios Atėnos, Atėnų miesto globėjos, šventykla — Partenonas, taip pat statytas iš Penteliko marmuro, bet susilaukęs tokio pat kaip Propilėjai likimo. Su skausmu širdyje stebėjom šventyklos apdaužytas ar išvirtusias kolonas. Neberadom nei Fidijo iš aukso ir dramblio kaulo darytos Atėnos Partenos stovylos nei daugybės kitų čia buvusių brangių skulptūrų. Vis tik, nors ir apgriautas, Partenonas dar ir

„...nors ir apgriautas, Partenonas dar ir šiandien iškalbingai byloja apie didingą savo praeitį...'

šiandien iškalbingai bylojo apie didingą savo praeitį, apie buvusį savo grožį ir garsiuosius Periklio, to meno gerbėjo ir globėjo, laikus (499 - 429 m.). Drauge su šventyklos griuvėsiais, ir mes liūdėjome tų praeities laikų, ne pagoniškų, bet meno ir grožio laikų. Ir šis grožis mums buvo tuo brangesnis, kad krikščionybės pašvęstas. Juk ši Atėnai Partenai pagerbti statyta šventykla buvo kadaise pašvęsta tikrai skaisčiai Mergelei Marijai. Gaila, kad dabar tokiam gražiam tikslui ji daugiau nebetarnauja.

Į šiaurę nuo Partenono yra kitas meno pastatas, nors mažas, bet irgi nepaprastai gražus. Tai Erechteionas, statytas iš Penteliko marmuro joniečių stiliuje (421 - 409 m.). Tai buvo dviguba šventykla, pašvęsta Erechtėjui, legendariškam Atėnų karaliui bei Atėnai Poliai, Atėnų miesto globėjai. Šventyklos prieangio skliautus dar ir dabar savo galvomis remia grakščios kariatidės. Šis pastatas kadaise irgi buvo paverstas bažnyčia ir pašvęstas Dievo Motinai Marijai. Tik turkai drįso jį išniekinti.

Prie Akropolio pietų vakarų pusėje glaudžiasi Erodo Atikiečio Odeonas, muzikai skirtas pastatas, dabar jau smarkiai apgriautas. Kiek toliau Asklepijaus šventyklos griuvėsiai ir galop erdvus Dionizo teatras, talpinąs iki 30.000 žiūrėtojų. Pastatytas iš medžio apie 500 m., kiek vėliau (apie 340 m.) perstatytas iš akmens. Tai čia buvo vaidinamos po atviru dangumi Eschylo, Sofoklio, Euripido ir Aristofano tragedijos bei dramos, kėlusios atėniečiuos grakštaus entuziazmo.

Nors tai buvo tolimos praeities laikai, mūsų vaizduotėje dabar vėl jie atgijo. Drauge su atėniečiais mes sėdome į akmeninius suolus pirmose eilėse ir gėrėjomės gražia helėnų vaidyba, jų kalbos švelnumu. Pro mūsų akis dabar skrido klasikai su savo nemirtingais veikalais. Norėjosi vėl juos imtis į rankas ir čia pat skaityti.

Šiai dienai beliko dar aplankyti Areopagas ir čia bent dvasioje išgirsti kalbantį Tautų Apaštalą. Marso uolėta kalva (115 m virš jūros lygmens), Areopagas, dar ir šiandien keleivių lankomas. Daugumoj tai Apaštalo gerbėjai ir bičiuliai. Kalvos viršūnė, susirinkimų vieta, kiek aplyginta. Laiptų (viso 16), kuriais į aikštelę lipdavo teisėjai, dar ir šiandien yra išsilikę iškalti uoloje, tik amžių būvyje žymiai aptrinti. Dabar ir mes jais lipome į Areopagą, kaip kadaise šv. Povilas drauge su epikūriečiais ir stojikais.

Liepos 19 d., antradienis, skirtas muziejų lankymui. Ypač įdomus buvo Tautinis Muziejus (Ethikon Museion), turtingas archeologiniais rinkiniais. Tiesa, daugelis Graikijos iškasenų pateko į Londono, Paryžiaus ar Berlyno muziejus, bet ir iš to kas čia surinkta jau susidaro puikus vaizdas apie Heliados senovę, garsią meno vertenybėmis. Ypač Mikėnų kultūra (XVI - XIII amžiai pr. Kr.) turtingai čia atstovaujama. Aukso masyvo raižiniai dar ir dabar stebina menininkus. O dievų ir deivių statulas kas čia suskaityti bepajėgs!? Kai kurių tačiau tik galvos ar stuomens belikę. Gražūs ir dažytųjų indų skyriai. Visur jauti didelį skonį ir švelnumą. Tenka tik stebėtis senovės kultūra. Daugely atvejų mes esame toli nuo jų atsilikę ir nežinia kada tą jų kultūros lygį mes bepasieksime.

Malonu buvo matyti ir tą pagarbą, kurią reiškia graikai anglų poetui Byronui, kovojusiam prieš turkus už jų krašto laisvę. Su pietizmu saugojama etnologiniame muziejuj guolis, kuriame mirė šis žymusis Weltschmerz'o — pasaulio sielvarto — poetas (1824 m.).

Gražūs universiteto rūmai primena klasiškinę senovę, kurio stiliuje jie statyti (1837 m.)

Popietiniu laiku teko aplankyti karališkuosius rūmus, parką bei stadijoną, kuriame ruošiamos sporto šventės sutraukia daug grakštaus graikų jaunimo. Nebuvo galima aplenkti ir Olimpiono — Olimpo Dzeuso šventyklos liekanų. Korintiškos sugriautos šventyklos kolonos dabar stovi vienišos ir apleistos; tik keletas jų dar laikosi draugėn susikibę, bijodamos tarsi griūti ant pliko lauko, kur drybso jų sesių jau sudraskyti lavonai. Prie Mūzų kalvos (147 m aukščio) teko aplankyti Sokrato kalėjimą. kur šis šviesusis išminčius baigė savo gyvenimo dienas.

KORINTAS

Liepos 20 d., trečiadienį, teko keliauti į Korintą, Akaijos sostinę, kur kadaise šv. Povilas yra uoliai darbavęsis bekurdamas bažnyčią. Šiai krikščionių bendruomenei yra jis parašęs ir du laišku. Kelionė buvo nepaprastai įdomi, nes tu-

„...šventyklos kolonos dabar stovi vienišos ir apleistos; tik keletas jų dar laikosi draugėn susikibę...'

rėjau progos keletą valandų praleisti šv. Povilo prakaitu aplaistytam mieste, be to, pamatyti senąjį Peloponezą.

Mišias atsilaikiau anksti Tėvų Jėzuitų bažnytėlėj, ir jau 6 val. traukinys, pūškuodamas tarp kalnų, apaugusių alyvmedžiais, mane vežė pietų link. Nors dar buvo anksti, bet jau jautėsi greit prasidėsianti dienos kaitra.

Į Korintą (apie 90 km nuo Atėnų) ne vienas važiavau. Pamatyti šv. Povilo evangelizuotojo miesto keliavo ir keletas ekskursantų iš Anglijos, tokių kaip aš, nepratusių prie kaitrų.

Vis tik mes laikėmės narsiai, nesiduodami savęs įveikti saulės spinduliams, juo labiau kad mus palaikė savotiškai gražūs gamtos vaizdai. Nors mūsų traukinys raižė plikas uolas, plušėjo tarp retų alyvmedžių, bet užtai mėlynuojanti Egėjų jūra mus traukė savęsp. Taip pravažiavome Eleuzį, Megarą ir pasiekėme Korinto sąsmauką, perpjautą kanalo, kurs skiria Atiką nuo Peloponezo. Iškastas 1881 - 93 m., kanalas turi 6343 m ilgumo, 25 m platumo ir 8 m gilumo. Juo sutaupoma 185 km kelio. Kaip tik dabar vienas laivas plaukė pro mus iš Patraso į Atėnus.

Išlipome Naujajame Korinte (Nea - Korinthos). Iš čia į Senąjį, šv. Povilo laikų, Korintą, mums dar liko 5 km kelio ir teko važiuoti vežiku, kadangi geležinkelio į jį nėra. Naujasis Korintas turi 9940 gyventojų, bet vaizdas čia labai šiurpus. Žemės drebėjimo 1928 m. sunaikintas, miestas dar ir dabar neatsigavęs. Dauguma namų dar ir dabar riogsojo griuvėsiais. Pastogę gyventojams teikė tik iš lentų sukaltos ar iš molio drėbtos trobelės. Apdaras ir ištysę saulės nudeginti jų veidai rodė, kaip didis vargas ir skurdas juos spaudžia.

Riščia varė vežikas dulkėtomis Naujojo Korinto gatvėmis savo arklį. Netrukus išvažiavome į laukus. Bet dulkės ir čia mus lydėjo, o saulė kepino dar karščiau. Bet ką tai reiškia ši kaitra ir nuovargis prieš tą dvasios džiaugsmą, kurs dabar buvo užtvindęs krūtinę? Džiaugės akis, bet džiaugės ir širdis. Vienoje ir kitoje kelio pusėje žaliavo vynuogynai, su nulinkusiomis nuo sirpstančių vynuogių kekių šakomis. Kiek toliau, už poros kilometrų, saulėje spinduliavo mėlynieji Korinto įlankos vandens.

Šiuo keliu, kuriuo dabar plušo mūsų arklys, prieš 19 šimtmečių į Korintą pėsčias skubėjo Tautų Apaštalas. Korintas tuomet buvo garsus savo turtais ir pakrikusia dorove. Tad juo labiau čia buvo reikalinga Kristaus mokslo šviesa.

Išsistatęs sąsmaukoje tarp dviejų jūrų, savo dviejų uostų dėka, Korintas greitai tapo pirmaeiliu prekybos miestu ir todėl paskendo turtuose ir prabangoje. Štai kodėl Ciceronas Korintą vadina „totius Graeciae lumen" — pažiba visos Graikijos. Tiesa, Korintas buvo patyręs ir skaudžių valandų. Dar vadinamas Efyra, 146 m. pr. Kr. romėnų generolo Liucijaus Mumijaus miestas buvo išgriautas. Jį atstatė tik Julius Cezaris ir senąją Efyrą dabar pavadino Colonia Laus Iulia Corinthus (46 m.). Nuo dabar miestas augo ir plėtėsi. 27 m. pr. Kr. Augustas ją padarė senatoriškosios provincijos Akaijos sostine.

Su turtais bei prabanga mieste įsigalėjo ir nedorovė. Gyventi korintietiškai reiškė gyventi palaidai. Užtat ypatingu būdu čia buvo garbinama Venera (Afroditė), kuriai miesto akropolyje, prie miesto esančiam kalne, buvo pastatyta ir žymi šventykla. Šv. Povilui, be abejo, teko smarkiai susiremti su šios deivės nedorovingo kulto įtaka į korintiečius.

Korinte klestinti prekyba negalėjo apsieit be žydų. Jie į čia suplaukė iš įvairių kraštų. Kada apie 49 m. imperatorius Kliaudijus įsakė žydams iš Romos išsikraustyti, daugelio akys nukrypo į Korintą. Tarp jų buvo ir Akvilas su Priskile. Juodu jau buvo krikščionys ir vertėsi padangčių dirbimu.

Antrosios savo apaštališkosios kelionės metu (apie 51 m.), atvykęs iš Atėnų į Korintą, Povilas juos rado jau čia begyvenančius ir pas juos sustojo. Kadangi Apaštalas buvo to pat amato, jis pasiliko gyventi pas juos, savo rankų darbu pelnydamas duoną. Apaštalas nenorėjo niekam būti našta. Darbuodamasis norėjo taip pat duoti kitiems darbštumo pavyzdį: kas nedirba, tenevalgo.

Kaip visur, taip ir čia šv. Povilas pirmiausia kreipiasi į žydus. Juk jiems pirmiausia Mesijas buvo pažadėtas. Bet kada šie nenorėjo Povilo skelbiamo mokslo priimti, pradėjo jam prieštarauti ir piktžodžiauti, jis nudulkina savo drabužius ir jiems sako: „Jūsų kraujas ant jūsų galvos; aš nesuteptas; nuo šio meto aš eisiu pas pagonis“ (Apd. 18, 6). Ir jis pas juos nuėjo, kad ir jiems kalbėtų apie Kristų, viso pasaulio Išganytoją. Pagonys noriai klausėsi išganymo žodžio, ir daugelis įtikėjusių į Kristų krikštijosi Jo vardu. Tokiu būdu dauguma Korinto bažnyčios krikščionių buvo kilę iš pagonių. Tiesa, jie nebuvo aukštos kilmės (1 Kor. 1, 26), nebuvo mokyti šios žemės dalykuose. Bet jie leidosi Kristaus kryžiaus veikiami ir buvo jo nugalėti.

Šv. Povilas šį kartą Korinte darbavosi metus ir šešis mėnesius. Bet ne be nuotikių. Kai kartą žydai sukilo prieš Povilą ir jį įskundė Akaijos prokonsuliui Galijonui, esą Povilas įkalbinėjąs žmones garbinti Dievą įstatymui priešingu būdu, Apaštalas buvo atvestas net į teismo rūmus. Tik čia viskas baigėsi laimingai. Galijonas nerado reikalo spręsti jų bylos: „Jei būtų kalbama apie kokią neteisybę, ar didelį nusikaltimą, aš palaikyčiau jus, žydai, tinkamai", prabilo į susirinkusius Galijonas. „Bet, tęsė jis toliau, kadangi keliama ginčų apie mokslą, vardus ir jūsų įstatymą, tai jūs patys žinokitės; aš nenoriu būti tų dalykų teisėjas. Ir jis pavarė juos iš teismo", baigdamas bylos aprašymą, pažymi Lukas (Apd. 18, 14 - 16). Taigi pas Romos valdžią žydai prieš Povilą nieko nepešė.

Baigdamas savo antrąją apaštališkąją kelionę, Povilas iš Korinto išvyko į Jeruzalę. Bet ir kitur gyvendamas Apaštalas visuomet turėjo korintiečius savo širdyje. Jis gyveno jų sielvartais ir rūpinosi jų reikalais. Ne tik du laišku jis jiems parašė, bet ir pakartotinai pas juos atsilankė. Trečiosios kelionės metu Korinte jis praleidžia net tris mėnesius (Apd. 20, 3). Tuo laiku (apie 58 m.) jis čia parašo laišką Romos bažnyčiai. Atgavęs laisvę, prieš savo mirtį Povilas vėl aplanko Korintą (plg. 2 Tim. 4, 20). Taigi

Apaštalo pėdsakai šiame mieste labai žymūs. Juos susekti aš čia vykau.

Palikęs savo karietą pavėsy, ėjau apžiūrėti Apaštalo evangelizuotojo miesto, deja, jau griuvėsiais pavirtusio. Graikai jį vadina Senuoju Korintu — Palea - Korinthos. Kad čia turėjo būti šaunus miestas, galima spėti iš užsilikusių griuvėsių, kurie dar ir dabar išdidžiai kalba apie miesto praeitį. Amerikiečiai čia atkasė daug brangių dalykų.

„Pirmiausia krinta į akį Apolono šventyklos griuvėsiai".

Pirmiausia krinta į akį Apolono šventyklos griuvėsiai. Keletas jos doriečių stiliaus kolonos dar ir dabar tebestovi. Atkasta ir Korinto svarbiausioji gatvė bei rinka (agora), apsupta su arkadomis prieangių. Čia, be abejo, turėjo būti pats miesto centras, visuomet gyvas, judrus. Čia bus vaikščiojęs ir ne kartą prabilęs į susirinkusius ir Apaštalas Povilas. Bet kurį iš šių akmenų čia palietė Apaštalo koja? Neįmanoma tai atspėti. Vis tik čia budįs sargas ryžos man parodyti tą vietą, iš kur Povilas kalbėdavęs į minią. Pamatęs, kad jo aiškinimų klausaus, jis dar drąsiau pradėjo kalbėti apie Povilo atsilankymą Korinte, apie miesto praeitį ir įvairias iškasenas. Atsidėkodamas už aiškinimus, apie kurių prasmę tačiau man tik spėlioti teko, įspaudžiau sargui į ranką keletą drakmų bakšiš. Ir abu buvome patenkinti: jis gavęs pinigą, aš — išgirdęs helėnišką žodį.

Aplankius dar senienų muziejų, teko rengtis grįžti atgal į Nea - Korintą, o iš čia traukiniu į Atėnus. Į Senojo Korinto akropolį nuvykti nebuvo laiko, nes tam reikią bent dviejų valandų. O būt vis tik buvę malonu iš akropolio viršūnės (575 m aukštumo) pažvelgti į Atiką ir Peloponezą. Bet reikėjo pasitenkinti tik bendruoju vaizdu į akropolį, kurio viršūnėje jau iš žemai matėsi krūvos griuvėsių. Tai griuvėsiai venecijiečių ir turkų tvirtovės, tarp kurių riogso ir kadaise garsios Afroditės (Veneros) šventyklos sugriuvę pastatai.

Kas galėjo manyti, kad puošnusis Korintas pavirs kada nors tik griuvėsių krūva? Dingo visa jo didybė ir garsas. Jei ne archeologo kastuvas, šiandien nė šių griuvėsių netektų matyti. Amžiai šią vietą buvo pridengę žemėmis ir smėliu.

Grįžti į Atėnus nebuvo taip lengva. Kaitra nepaprastai vargino keleivius ir spaudė iš kūno prakaitą. „Kad taip kur nors gavus vandens“, ne vienas galvojo ir kalbėjo savo kaimynui. Jau ir liežuvis sunkiai verstis burnoje pradėjo. Pravažiavome keletą stočių, bet čia jokio šulinio, jokio vandens. Kaip pagaliau teko pradžiugti, pamačius vienoje stotyje vandens pardavėjus! Ir už stiklą šalto vandens teko brangiai sumokėti. Kad tai dar būtų buvęs šaltas vanduo! Tai pirmas atsitikimas mano gyvenime, kad už gurkšnį vandens reikia pinigas mokėti. Rodos ir pardavėjai dėl to gėdinosi. Užtat prie stiklo vandens pridėdavo dar po saldainį, tarsi būtų tik saldainis apmokamas, o vanduo priedas prie jo. Vis tik nepajėgiau išstumti Jeremijo Raudų posmą iš savo galvos: „Mes gėrėme savo vandenį už pinigus“ (5, 4).

ELEUZIS

Ketvirtadienio (liepos 21 d.) popietis buvo paskirtas Eleuzio aplankymui (apie 22 km į šiaurės vakarus nuo Atėnų). Su šiuo senovės misterijų miestu, be traukinio, patogiai susisiekiama ir autobusais. Šia pastarąja susisiekimo priemone ir aš pasinaudojau. Bet ir šiandien kaitra buvo ne menka. Termometras rodė 40° C.

Eleuzio šventyklos, graikų archeologų atkastos 1882 - 90 m., įdomios kiekvienam susipažinusiam su senovės misterijomis. Čia buvo garbinamos deivės Demeter, Kore ir Jakchos, taip pat misterijų dalyviams čia buvo užtikrinamas laimingas pomirtinis gyvenimas, jau dabar juos suvienijant su dievybe. Ypač Demeter buvo laikoma amžinojo gyvenimo tarpininke. Misterijų apeigose galėjo dalyvauti tik įšvęstieji, vadinami mistais; kitiems dalyvavimas apeigose buvo draudžiamas mirties bausme. Mistais tačiau galėjo tapti visokio luomo žmonės.

Eleuziečiai misterijas švęsdavo dusyk per metus: pavasarį ir rudenį (rugsėjo - spalių mėnesiais). Pavasarį būdavo mažosios, rudenį didžiosios misterijos. Garsios buvo ypač šių pastarųjų misterijų apeigos, prasidėdavusios Atėnuose įvairiais apsiplovimais ir atnašomis. Rugs. 19 d. po piet įšvęstųjų procesija, kurioj buvo nešami simboliški misterijų daiktai, šventuoju keliu, kurs jungė Atėnus su Eleuziu, traukė į šventąjį miestą — Eleuzį, kur buvo užbaigiamas mistų pašventinimas. Ta proga buvo suvaidinamas Demeteros - Korės mitas, ir pokilyje bei tariamose jungtuvėse su Demetera buvo simboliškai susijungiama su dievybe. Tokiam tai buvo laiduojamas laimingas pomirtinis gyvenimas.

Eleuzio šventovė, pastatyta prie miesto akropolio, užima didelį plotą, tiesa, dabar tik griuvėsiais nuklotą. Žymiausioji vieta yra Demeteros šventykla, su akmens sėdimomis vietomis pasieniais. Viso yra 2.400 tokių sėdimų vietų. Ir propilėjų dabar tik griuvėsiai beriogso. Šventovė buvo sugriauta 395 m. po Kr. Alariko.

Grįžtant, pakelėj į Atėnus, prie šventojo Eleuzio kelio, teko dar aplankyti Dafnį, apleistą XIX šimtmetyje graikų vienuolyną ir bažnyčią, statytą XI amžiuje, vėliau restauruotą (paskiausia 1893 m.). Pastatai įdomūs savo architektūra. Bažnyčią dar ir dabar puošia gražios mozaikos.

GRAIKIJĄ APLEIDŽIANT

Aušo galop liepos 22 d., penktadienis. Pakilau anksti, nes reikėjo rengtis kelionei į Jeruzalę. Nežiūrint karščių, šios kelios dienos Graikijoje prabėgo nejūčiomis, palikdamos gausybę malonių įspūdžių. Būtų malonu dar vėl kada nors Atėnus pamatyti. Bet ar tai kada nors įvyks, turi likti ateities paslaptis.

11 val. ryto, maloniai savo naujųjų bičiulių išlydėtas, buvau jau ant laivo denio Pirėjaus uoste. Mano naujasis laivas „Genova“, priklausąs Lloyd Triestino bendrovei, kelionei jau buvo pasiruošęs. Tik susivėlinę keleiviai dar grūdosi prie rengiamų pakelti tiltų.

Įdomu buvo pasižvalgyti nuo denio į žmonių skruzdėlyną krantinėje, iš kur kilo triukšmas ir klegesys. Atplaukęs iš Konstantinopolio laivas, mūsų dešinėje taikėsi prie krantinės; kiek toliau kairėje laivai buvo pakraunami prekėmis, daugiausia vaisiais. Dar toliau nudegusiais veidais darbininkai sunkiai vilko ant nugaros į sandėlį javų maišus, kuriuos į krantinę kilnojo iš laivo didžiulis kranas. Visur virė darbas ir kova už duonos kąsnį.

Sukaukė pagaliau mūsų laivo sirena, pradėjo drumstis vanduo ir pamažu pamažu mūsų laivas atitrūko nuo krantinės, kur stovėjo keletas mano bičiulių kunigų graikų, atėjusių mane išleisti į kelionę. Gaila buvo skirtis su jais. Jie yra buvę mano širdingi malonūs vadai Atėnuose, mane supažindinę taip pat su gyvenimu Graikijoje. Bet tokia jau keliautojo dalia. Visi kelionėj užmezgami ryšiai labai nepatvarūs. Tolimojo krašto bičiuliams lieka tik pagarbos, meilės ir dėkingumo jausmai.

Išplaukę iš Pirėjaus uosto, dešinėje palikę garsiąją Salamino salą, ties kuria 486 m. pr. Kr., Temistoklio vadovaujamas, mažas graikų laivynas sunaikino didžiulį persų laivyną, drąsiai leidomės Egėjų jūron. Netrukus įsiveržėm ir į Kykladų salyną. Čia jautėmės labai saugiai, nes iš visų pusių buvo matyti žemė. Tarsi valtis ežere, maloniai suposi mūsų laivas ant jūros bangų. Į Dodekanėsą, nuo 1911 m. italams priklausantį salyną, įplaukėm jau naktį.

Rytą, liepos 23 d., šeštadienį, tik pakilęs išbėgau pasižvalgyti ant denio, ir kaip nudžiugau pamatęs šiaurėje Mažosios Azijos pakrantes, gi toli toli kažką juoduojant virš vandens. Tai buvo Rodoso kalnagubriai, prasikišę horizonte iš jūros bangų.

RODOSAS

Rodoso sala tik 18 km atstu nuo Mažosios Azijos žemyno. Ilgumo ji turi 80 km ir platumo 40, viso 1404 km^2, su 54.818 gyventojų, kurių 80% yra graikai, 14% turkai. Be to, gyvena dar italų ir iš Ispanijos kilusių žydų. Sala nors kalnuota (Atairo viršūnė turi 1.240 m aukštumo), bet derlinga. Auga alyvmedžiai, vynuogės, fygos, citrinos, apelsinai, grenados ir kt.

Tarp pirmųjų salos gyventojų reikia skaityti ir fenikiečius, kurie, versdamiesi prekyba, lankydavo Viduržemio jūrų pakraščius ir salas. X šimtmety pr. Kr. čia atsikelia ir doriečiai. VI amžiaus pabaigoj salą pavergia persai. 470 - 412 m. Rodosas yra Atėnų sąjungos narys. Trys pirmiausia saloj įsisteigę miestai, Lindos, Jalysos ir Kamiros, krašto saugumo reikalais, 408 m. pr. Kr. nutaria įsteigti naują sostinę — Rodosą, į kurį suplaukia ir išsiblaškę saloje gyventojai. Bet tai tik pažadina grobuoniškus kaimynų siekimus, ir kraštas ne kartą netenka nepriklausomybės. Trylika metų sala priklausiusi Aleksandrui Didžiajam, 323 m. ji vėl tampa nepriklausoma. 305 m. miestą apgula Makedonijos karalius Demetrius Poliorketes, diadocho Antigono Kiklopso sūnus, nuo 317 m. pradėjęs kovą dėl Aleksandro Didžiojo monarchijos atstatymo. Rodosiečiams tačiau pavyksta priešas atstumti. Dėkingi už tai gyventojai iš bronzos nulieja Apolono statulą, kuri tampa vienu iš septynių pasaulio stebuklų. Ji turėjo apie 34 m aukštumo. 167 m. Rodosas pateko romėnų globon, kuriuos gyventojai palaikė kovoje prieš Ponto karalių Mitridatą. 43 m. pr. Kr. miestas Kasijaus išgriaunamas, bet netrukus jis vėl atsistato. 653 m. po Kr. Rodosas patenka arabams, paskui bizantiečiams. Vėliau dėl jo varžosi genujiečiai ir turkai. Nuo 1310 iki 1522 m. Rodosas yra Joanitų ordino valdžioje, kur jie stipriai įsikūrę gina krikščionis nuo muzlmonų.

Miesto gynimas buvo labai originaliai sutvarkytas. Atskiros miesto sienų dalys buvo pavestos ginti atskiroms kalboms, kitaip tariant, atskiroms tautoms. Devynių tautų riteriai gynė šį miestą: prancūzai, vokiečiai, auverniečiai, aragoniečiai, anglai, provensalai, italai, kastiliečiai ir portugalai. Jei ne išdavimas, priešas jų nebūtų įveikęs, nors miestą apgulė 150.000 kariuomenė, kai gynėjų tebuvo tik 600 riterių ir 4, 500 sąjungininkų karių. Tuomet turkai jau rengėsi Rodosą apleisti, kai vienas žymesniųjų riterių, don d' Amaral, išdavikiškai pasitarnavo Solimanui II, pranešdamas apie sunkią apgultųjų būklę. Apgulimas tęsėsi ir riteriai turėjo kapituliuoti (1522 m. gruodžio 22 d.). Turkai pažadėjo bažnyčių ir krikščionių neliesti, bet riteriai salą turėjo apleisti (1523 m. sausio 1 d.). 1530 m. Karolius V ordinui davė Maltos salą, kur vėliau jis persiorganizavo į Maltos riterių ordiną. Rodoso gi sala iki 1912 m. priklausė turkams. Ouchy sutartimi (1912 m. spalių mėn. 18 d.) ji priskirta Italijai, kuriai ir dabar ji priklauso. Naujųjų valdytojų miestas žymiai apšvarintas ir išpuoštas, ypač uosto krantinė.

Bet vis tik miestas labai ryškiai Viduramžius primena. Dar ir dabar stovi miestą supančios sienos, su bastijonais kampuose, statytos 1478 - 1521 m., nuo kurių drąsiai kovėsi Joanitų riteriai. Sienų ilgumas 4 km. Yra taip pat mieste išlikusi žymi dalis namų, kuriuose riteriai gyveno. Tad visai suprantama kodėl dauguma keleivių iš laivo, kurs sustojo atviroje jūroje, valtimi kėlėsi į krantą aplankyti šios Viduramžių krikščionybės tvirtovės, prieš kurią ne kartą atbuko sarazėnų kardas.

Negalėjau atsilikti ir aš. Bet pirmas mano žingsnis buvo aplankyti katedrą ir atsilaikyti šv. Mišias. Sesers Pranciškonės, kurių vienuolynas sujungtas su katedra, mane priėmė labai maloniai, pavaišino, ir net aprūpino ostijomis bei vynu Mišioms laikyti laive, kur buvo altorius ir visi paramentai. Man tai buvo ypač svarbu rytojaus dienai — sekmadieniui. Juk laivo įgula ir daugumas keleivių buvo katalikai, ir reikėjo jiems duoti progos išklausyti šv. Mišių.

Iš čia leidausi į miesto vidurį. Man rūpėjo pamatyti ypač Riterių gatvė, esanti riterių kvartale, seniau Collachium (collegium) vadinamam. Šis kvartalas, tiktai riteriams rezervuotas, buvo net siena apsuptas. Čia buvo Ordino magistro buveinė, atskiri namai kiekvienos tautos riteriams, kurių patalpose buvo jų valgykla ir vykdavo susirinkimai, kur gyvendavo taip pat jų tautos vadas. Dar ir dabar Riterių gatvėj prie šių namų durių yra išlikę atskirų tautų herbai. Visai kaip XV šimtmety! Įdomu buvo pamatyti ir iš riterių laikų išsilikusią ligoninę. Tai didžiulis keturkampis pastatas iš 1439 m. Antrame aukšte yra 4 didelės salės, buvę ligoninės patalpos. Slaugyti ligonius buvo kaip tik vienas iš Ordino tikslų.

Rodose riterių gyvendavo nuo 450 iki 600. Bet reikale jie gaudavo pagalbos ir iš šalies. Turėjo ne mažą savo laivyną, kurs ne tik puldavo turkus, bet tarnavo ir prekybai. Deja, viskas turėjo tragiškai žūti ir patekti į priešo rankas. Prieš išdavimą neatlaikė nė miesto sienos.

Aplankę Riterių gatvę, stipriai išgyvendami Viduramžius, skubėjome aplankyti ir miesto sienas bei bastijonus. Su skausmu širdyje dabar prisiminėm tas žiaurias turkų kovas su krikščionimis. Kiek daug žmonių krito prie šių sienų, kiek kraujo čia tekėjo! Ir kaip negarbingai baigės tos kovos! Su pagarba tačiau nulenkėm savo galvas narsiuosius krikščionių riterius prisiminę.

Perbėgęs turkų ir žydų kvartalus, nors trumpam užsukau ir į rinką pasižvalgyti, iš kur klegesys ir šauksmai jau už kelių gatvių girdėjos. Ir čia stalai linko nuo vaisių. Ypač vynuogių buvo gausu. Šalia saulėje kaito suversti melionų ir arbūzų kalnai. Bet stebėti ilgiau jų prekes, rodosiečių veidus ir drabužius, nebuvo laiko, nes reikėjo skubėti į laivą, kurs 12 val. turėjo pakelti inkarą.

Ir vėl mes atviroje jūroje. Netrukus horizonte pamažu pradėjo nykti Rodoso salos kontūrai. Kalnagubrio vietoje likosi tik tamsus taškas, bet ir tas veikiai paskendo bangose. Po kiek laiko dar sušvytėjo Mažosios Azijos pakrantės, bet ir jos greit išnyko. Taip likome vieni atviroje jūroje tarp siūbuojančių bangų. Tiesa, nebuvome visai vieni, nes ne toli mūsų laivo iš vandens iškilo delfinai ir sekė mus kurį laiką. Ne po ilgo tačiau ir jie išnyko iš mūsų akių. Pasilikęs vienas, mūsų laivas pasuko pietryčių kryptimi.

KIPRAS

Sekmadienio rytas, liepos 24 diena, mums ruošė naujus vaizdus ir išgyvenimus. Jau 8 val. toli rytuose horizonte iškilo naujas žemės gabalas, kuris kas kart vis didėjo, plėtėsi į šonus ir kilo iš vandens aukštyn. Tai buvo Kipro sala. Joje mūsų laivas turėjo sustoti du kartu: Limasolyje ir Larnakoje. Į Limasolį laivas turėjo atplaukti tik 10 val. ryto, tad buvo pakankamai laiko susipažinti su salos praeitimi ir aptarti ekskursijos po salą reikalus. Nutarta greitomis aplankyti Limasolį ir Larnaką, ir suruošti ekskursiją automobiliu į Famagustą.

Apgyventas frigiečių kilmės gyventojų, Kipras anksti pradėjo būti lankomas fenikiečių, kuriuos čia traukė ypač vario kasyklos. Jie čia kūrė ir savo miestus (pav. Salaminą), drauge įsivesdami ir Astartės (Afroditės) kultą. XIII šimtmety čia apsigyvena achajai. Apie 700 m. pr. Kr. salą užima asiriečiai, iš kurių ją atima 550 m. egiptiečiai. Nuo 526 iki 410 m. ji persų valdžioje. Paskui ją valdo vietos karaliai (iki 333 m.), kada ją pavergia Aleksandras Didysis. Nuo 295 m. ji priklauso Ptolomiejams, gi nuo 58 m. pr. Kr. ji pereina Romos valdžion.

Romos imperijai skilus į dvi dali, Kipras patenka Rytų imperijos žinion. 1191 m. salą užkariauja Ričardas Liūtaširdis; 1192 m. jis ją perleidžia Gvidonui Lusignan, buv. Jeruzalės karaliui, kurio dinastija Kiprą valdo iki 1473 m. Kada paskutinis jos palikuonis Jokūbas II mirė (1473 m.), jo žmona Kotryna Cornaro, kilusi iš Venecijos, tapo Kipro valdove. Bet 1489 m. ji buvo priversta savo karaliją pavesti Venecijos respublikai, ir jos valdžioje Kipras išbuvo iki 1571 m., kada jis pateko turkų valdžion. Susitarus su Aukštąja Porta, 1878 m. salą valdyti perima anglai; 1914 m. ji valdoma protektorato teisėmis, gi 1925 m. Kipras tampa paprasta Anglijos kolonija.

Nors sala dabar priklauso anglams, bet daugumos gyventojų akys nukreiptos į Graikiją ir trokšta susijungti su ja. Ir suprantama kodėl. Juk 80% salos gyventojų yra graikai (beveik visi stačiatikiai). Mahometonų yra 18,5%. Kadangi Turkijos įstatymai čia negalioja, vyrai čia nešioja feską ir moters dengia veidą šydu. Gyventojų saloje dabar yra 348.000.

Kipras turi 220 km ilgumo ir 60 - 80 km platumo, viso 9282 km^2. Yra ir kalnų. Troodo kalnynas siekia 2010 m. Žemė derlinga, tik be laukų drėkinimo neapsieinama. Sėjama daug kviečių, auga puikios vynuogės, tabakas, medvilnė, alyvmedžiai, sezama, šv. Jono duona. Tik skundžiasi ūkininkai dėl menko eksporto.

Mūsų nuotaika laive buvo gera ir šventadieniška. Nebuvo pamirštos ir pareigos Dievui. Jau iš vakaro buvo nutarta suruošti 9 val iškilmingas pamaldas, ir apie tai buvo pranešta keleiviams ir laivo įgulai. Antros klasės koncertų salėje tuo tikslu paruoštas altorius. Malonu buvo matyti besirenkant į pamaldas maldingai nusiteikusius keleivius ir įgulos karininkus, kurie nebuvo užimti savo tiesioginėmis pareigomis. Mišias teko laikyti man pačiam. Bet tai nebuvo paprastos pamaldos. Mišių metu griežė orkestras ir pagiedota solo keletas lotyniškų giesmių. Šioj nuotaikoj nesijautei nė supamas jūros bangų.

LIMASOLIS

Pamaldos buvo jau baigtos, kai mūsų laivas prisiartino prie Limasolio. Kadangi laivas čia ryžosi sustoti tik pusantros valandos, į uostą jis neplaukė ir inkarą išmetė atviroje jūroje. Mes tada laiveliu išsikėlėm į krantą ir keletą kartų apibėgom nedidelį Limasolio miestelį. Gyventojų yra 15.350. Be senos pilies iš XIII - XVI šimtmečio, jis nieko ypatingesnio neturi. Tai paprastas uosto miestelis su ne maža krautuvių. Mūsų akį atkreipė viena kirpykla su originaliais savo klientų aptarnavimais. Kad sušvelnintų dienos kaitrą, prieš kerpamąjį stovėjo mažametis berniukas ir ilga šluota vėdino orą. Kad buvo karšta, mes pats gerai jautėme vaikštinėdami siaurutėmis Limasolio gatvėmis, kur nepajėgė įsiveržti joks gaivinantis vėjelis.

LARNAKA

Į Larnaką (senovės Kition) atvykome 3 val. po piet. Tai geriausias Kipro uostas su 11.880 gyventojų. 449 m. pr. Kr. čia yra miręs kovojusis prieš persus atėniečių generolas Kimonas. Menkas miestelis Viduramžiais, Larnaka pradėjo kilti tik 1571 m., Famagustai patekus turkų valdžion.

Larnakos yra dvi dalys: pajūrio ir vieno kilometro atstume tikrasis miestas. Perėjom vieną ir antrą. Namai daugumoj vieno aukšto, gatvės siauros. Tai paprastas rytietiškas miestelis. Be bizantiškos šv. Lozoriaus bažnyčios, nieko ypatingesnio neteko matyti. Samdėm todėl automobilį ir vykome į Famagustą, už 40 km į šiaurės rytus nuo Larnakos, aplankyti kadaise venecijiečiams priklausiusio miesto, kurio sienos, sutvirtintos bastijonais, ir bažnyčių griuvėsiai dar ir dabar stebina keleivį ir pasakoja apie laikus, kada šis miestas išimtinai krikščionims priklausė.

FAMAGUSTA

Bizantiečių vadinamas Amachostos (smėlio kopos), prancūzų pavadintas Famagusta, išaugo ypač 1291 m., kai į čia subėgo, Akui patekus turkų valdžion, šio miesto gyventojai. Kiprą valdant Lusignaniečiams, Famagusta tapo didžiuliu uostu ir jų arsenalu. XIV šimtmety, klestėjusios prekybos dėka, išaugęs iki 70.000 gyv., miestas nepaprastai praturtėjo. Bet su turtais atėjo ir dorovinis pakrikimas.

Pakelėj į Šventąją Žemę, maldininkai visuomet sustodavo Famagustoje, kur kiekviena bendruomenė (lotynai, graikai, armėnai ir kt.) čia turėjo savo bažnyčias. 1373 m. miestą paėmė genujiečiai ir jį valdė per 90 metų, nežiūrint Kipro karalių pastangų jį atsiimti. Tai buvo miesto smukimo laikotarpis. Tik Jokūbui II Lusignanui pavyko miestą iš genujiečių atimti ir valdyti 10 metų (1463 - 1473). Jam mirus, 1489 m. Kiprui pereinant Venecijos valdžion, ir Famagusta pateko venecijiečiams, kurie atnaujino iki dabar išsilikusias miesto sienas ir uosto molus (1496 - - 1567 m.). Deja, puošnioji Famagusta 1571 m. pateko turkų valdžion. Tai buvo jos nelaimių ir griuvimo pradžia.

Dabar Famagustoje yra 1890 gyv., gi drauge su priemiesčiu Varoša — 6980. Kadaise Famagustoje buvo apie 20 gotiškų bažnyčių, kurių dabar tik griuvėsiai belikę ar, paverstos mečetėmis, tarnauja mahometonų reikalams. Gražioji šv. Mikalojaus katedra, statyta 1300 - 1360 m., ir savo fasada primenanti Reimso katedrą, dabar jau mahometonų maldos namai. Nepaprastai graži, dabar jau apgriuvus, ir šv. Jurgio bažnyčia. Skaudu buvo matyti ir kitas apgriautas baž-

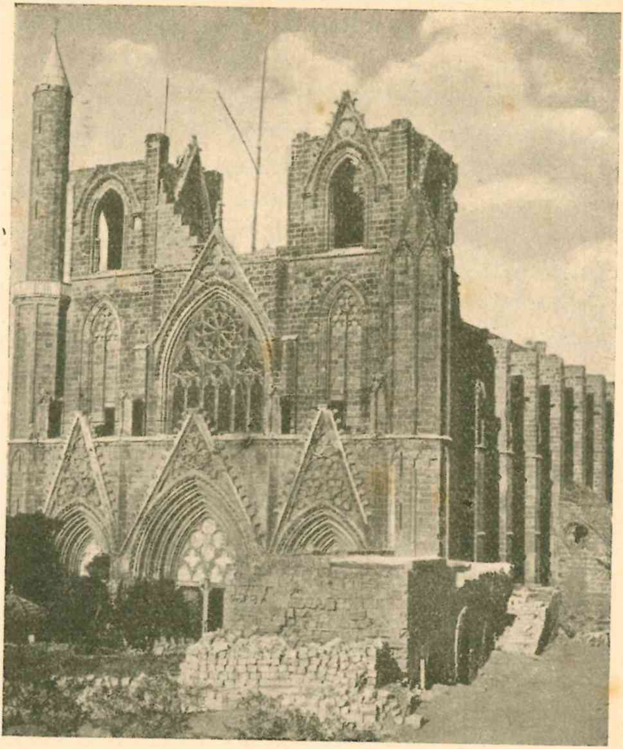

„...šv. Mikalojaus katedra... dabar jau mahometonų maldos namai“.

nyčias, kurių čia tiek daug ir tokių gražių būta. Tik vaikai kartais bėginėja po jų griuvėsius. Dabar jie sekė mus ir ištiesę rankas maldavo bakšiš. Teko dar aplankyti ir karalių rūmus (iš XIII šimtmečio) bei miesto sienas su bastijonais, kurios daugumoj nuostabiai gerai išlikę. Vartuose įmūrytas marmure iškaltas liūtas — Venecijos herbas dar ir dabar liudija, kad tai venecijiečių pastatai.

Saulei leidžiantis grįžome į Larnaką, pakelėj dar aplankydami vieną čiabuvio graiko ūkį. Mokąs kiek angliškai, šoferis buvo mūsų vertėjas. Savininkas skundėsi eksporto menkumu. Nėsą kur dėti sodo vaisius, kurių čia buvo tikrai daug: vynuogių, figų, grenadų, ant žemės gulėjo išpampę melionai ir arbūzai. Visas sodas buvo rūpestingai iriguojamas. Už šios sodybos tęsėsi abiem kelio pusėm dideli ganyklų plotai, po kuriuos vaikštinėjo vilningos avys, saugojamos piemenų.

Pajūry radome susirinkusį beveik visą Larnakos miestą. Graikai ir turkai pasipuošę baltomis gėlėmis vaikštinėjo krantine ir gaivinosi malonia vakaro vėsa. Kai kurie turkai čia buvo atsivedę visas savo haremo moteris, juodu šydu uždengtais veidais. Tai buvo tarsi gedulingoji eisena. Tik graikės čia jautėsi laisviau.

Gaila buvo neaplankius Salaminą, esančią tik už 4 km nuo Famagustos, kurią pirmoje savo apaštališkoje kelionėje yra aplankęs šv. Povilas su Barnabu, kilusiu iš Kipro, ir Morkum, antrosios Evangelijos autorium. Taip pat nebuvo galima aplankyti ir netoli Limasolio esantį Pafą, kurį Povilas tos pačios kelionės metu irgi yra evangelizavęs. Kai Pafe Povilas skelbė

Dievo žodį salos prokonsuliui Sergijui Povilui, jam pasipriešino žynis Barjėzus, vadinamas Elimu, žydas, norėdamas prokonsulį nukreipti nuo tikėjimo. Bet užtai žynis buvo apakintas. Šį stebūklą regėjęs prokonsulis įtikėjo į Kristų (Apd. 13, 6-12). Iš čia šv. Povilas su savo bendradarbiais išplaukė į Pergę Pampilijoje, Mažojon Azijon, tęsti toliau savo apaštališkojo darbo.

Deja, šias apaštalų prakaitu aplaistytas vietas aplankyti neteko. Reikėjo skubėti tolyn į Rytus, į patį krikščionybės lopšį.

Larnaka jau su žiburiais mus išleido. Bet ir iš mūsų laivo veržės gausi šviesos srovė į tolstantį pajūrio miestą. Tarsi fantastiškas gyvas miestas, slinko mūsų laivas į pietryčius vis tolyn ir tolyn. Liepos 25 d., pirmadienį, 7 val. ryto jis jau beldės į Beiruto uosto Sirijoje duris. Vidudienį jis vėl kėlė inkarą ir Sirijos bei Palestinos pakraščiais slinko pietų kryptimi. Haifą pasiekė pavakare, o kol laive buvo atlikti visi sienos perėjimo formalumai, mus ir visai sutemo. Gavęs automobilį, nakvynei išvažiavau į Nazaretą. Iš čia liepos 27 dieną, trečiadienį, išvykau į Šventąjį Miestą-Jeruzalę.

Sirijoje

Maloniai prabėgo penkios savaitės studijų ir kelionių po Jeruzalę bei jos apylinkes. Dangus visuomet mėlynas, kristalinis. Per dienų dienas joks debesėlis nepridengia karštosios saulutės. Todėl slapstomės namų pavėsiuos, eidami gatve glaudžiamės prie namų sienų. Jei ne visą, tai bent dalį savęs tikiesi apsaugoti nuo varginančių saulės spindulių.

O kaip malonu pavakare, kai pradeda pūsti nuo jūrų atskridęs vėjelis! Pamatę pro langą vėjo siūbuojamas alyvmedžių bei kiparisų šakas, tuoj skubėdavom ant namo terasos ir čia, vėjui atstatę savo krūtines, pilna burna gaudydavom jūros drėgme atskiestą vėstantį orą. Su nerimu žvalgėmės tada į tolimus vakarus, kur už kalnų ošė banguojančios jūros, ir žiūrėjom, ar nepakils debesėlis ir nepridengs negailestingąją saulutę, ar neatneš gaivinančio lietaus. Sudrėkintą žemę rodės tada išbučiuoti galėtum.

Deja, mūsų lūkuriavimai buvo veltui. Dangus ir toliau skaisčiai mėlynavo, o laukai, kiek tik apėmė akys, gulėjo pabalę ir išpurtę. Visur buvo jaučiama didelė vandens stoka. Ir cisternose mažėjo vanduo. Buvom perspėti vandenį taupyti.

IŠ JERUZALĖS Į BEIRUTĄ

Labai nudžiugom išgirdę, kad ryt, pirmadienį, rugsėjo 5 d., važiuojame Sirijos lankyti. Juk tai keletos šimtų kilometrų kelionė į šiaurę. Gal ten bus vėsiau, ir lengviau atsikvėpti galėsim.

Keleivių susidarė nemažas būrelis — viso 6 žmonės. Žymiausias iš būrio buvo prof. A. Mallon, žymus archeologas egiptologas, mūsų ekskursijos vadas, pagarsėjęs ypač kasinėjimais prie Mirties jūros (Teleilat Ghassūl). Jo tautietis, prancūzas, šv. Rašto profesorius Cahors seminarijoje, atsitiktinai prisidėjo prie mūsų grupės. Per 29 metus savo profesoriavimo seminarijoje, jis trečiu kart buvo atvykęs į Palestiną, bet geriau pažinti Siriją nebuvo turėjęs progos. Tik dabar jam sušvito viltis pasiekti Sirijos gilumą. Ir jis tą progą išnaudojo, prisidėdamas prie mūsų grupės. Tai labai malonaus būdo žmogus. Nežiūrint savo rimtesnio amžiaus, visuomet linksmas, visuomet maloniai besišypsąs. Jis noriai prisidėdavo prie mūsų dainų ar giesmių, kurias ilgų kelionių metu giedodavom ar dainuodavom.

Ir pats vienas neatsisakydavo ką nors padainuoti prancūzų kalba arba tarmiškai. Viena buvo galima jam prikišti: jis lengvai užmiršdavo savo daiktus. Tokios pat silpnos atminties buvo ir jaunasis Tėvelis Karmelitas, laisvosios Airijos sūnus, prisidėjęs prie mūsų Sicheme (Nablus). Bet užtat nusivokimas archeologijoje pas jį buvo stiprus. Jungtines Amerikos Valstijas mūsų grupėje atstovavo du balsingi Skriptūros studijozai, bebaigią savo studijas Romoje. Einant kuklias fotografo pareigas, visuomet šį būrį turėjau savo akyse.

Į automobilį kaip tik patogiai visi sutilpom ir jau anksti rytą pasileidom Sirijos link, turėdami dar tą pačią dieną pasiekti Sirijos sostinę Beirutą.

Nejučiomis pravažiavome Sichemą, dešinėj ant kalvos pasirėmusią palikome Samariją. Pralėkė pro mūsų akis Dženin ir Esdreliono lyguma. Nazarete sustojome trumpai pasimelsti Apreiškimo bazilikoje. Paskui leidomės į kelionę toliau. Taip pravažiavom Kaną ir Tiberijadą. Kafarnaumą ir Korozainą palikę dešinėje, netrukus pasiekėm Roš Piną, žydų koloniją šiaurės Palestinoje (200 km nuo Jeruzalės), kur anglai patikrino mūsų pasus. Tiesa, rubežius dar buvo toli, bet sienos perėjimo formalumai jau čia reikėjo atlikti.

Už dviejų kilometrų nuo Roš Pinos mūsų kelias šakojosi į du: vienas į šiaurės rytus, einąs pro Džisr Benat Jakub į Damaską, kitas veržėsi tiesiai į šiaurę ir ėjo į Sidoną ir Beirutą. Mes pasirinkome šį pastarąjį.

Vaizdas nebuvo jaukus. Javai jau senai čia buvo nuvalyti. Žemė dirvonavo saulės kaitinama ir džiovinama. Kas žingsnis iš žemės kyšojo akmuo. Labai teko nustebti pamačius kiek toliau po laukus vaikštinėjant avių ir ožkų būrelį, kurį sekė suvargęs piemuo. Kuo jos čia maitinosi? Jų maistas buvo labai kuklus: jos skabinėjo apdžiūvusias usnis ir stagarus.

Visai kitokį vaizdą buvo tekę matyti Roš Pinoj. Tarp išmėtytų žydų kolonistų namelių (kolonija įkurta 1882 m. ir turi 600 gyventojų), žaliavo medžiai, bujojo vynuogynai ir tabako pluoštai. Maloniam eukaliptų ir platanų pavėsy ir mes turėjome progos praleisti valandėlę laiko, kol buvo atliekami sienos perėjimo formalumai. Čia aiškiai buvo galima pajusti, kad viską prižiūri rūpestinga žmogaus ranka, parūpindama augmenijai drėgmės.

AZORAS

Pakelėj nebuvo galima nesustoti prie Tell el-Kėdah, senovės Azoro miesto griuvėsių, kur Deboros ir Barako laikais viešpatavo žiaurus Kanaano karalius Jabinas. Jo valdžion pakliuvę izraelitai nešė sunkų vergijos jungą be šviesesnės vilties ateičiai. Ir nežinia kada jie būtų atgavę laisvę, jei ne pranašė Debora ir Barakas, šaukusieji Izraelį į kovą su priešu. Ne tik Jabino kariuomenė tada buvo sunaikinta. Žiauriai žuvo ir tos kariuomenės vadas Sisara, Jahelei pervėrus jo smilkinį vinimi.

Strateginiu atžvilgiu Azoro miestas buvo labai svarbus. Būdamas Palestinos šiaurėje, jis pirmas turėjo atlaikyti spaudimą priešo iš šiaurės. Tai gerai suprato išmintingasis Saliamonas, ir miestą sustiprino. Deja, šios tvirtovės šiandien veik nieko neliko. Menki jos likučiai, jos sutvirtintų sienų liekanos, pastatų griuvėsiai, tik 1928 m. prof. Garstang'o aptikti, prakasus ne menką ant tvirtovės sunešto smėlio ir žemių klodą. Tai paprastas šių kraštų reiškinys. Palestinoj, Sirijoj ir Egipte teko matyti daug tokių žemėmis užneštų miestų, kuriuos dabar atkasinėja archeologo kastuvas, ieškodamas senovės kultūros liekanų.

Tų liekanų, dar nepatekusių į muziejus, Azoro griuvėsiuose radome ir mes. Tai įvairiai dažytų molinių indų šukės. Tarp griuvėsių jų gulėjo ne maža. Jas kruopščiai rankiojo mūsų vadas, dėstė šalia viena kitos ir bandė iš šukių raižinių išskaityti indo gamybos metus. O tai nėra sunku. Prityrusiai archeologo akiai kalba ir menkiausi raižiniai, paprasti ant indo šukių dažų brūkšniai. Jie pasako su kokiais meno pamėgimais čia žmonės gyveno, kokios svetimos įtakos veikė į juos, su kuo palaikė prekybos santykius. Dažnai indai nebuvo vietos gamybos, bet importuoti iš svetur, ypač iš Kipro salos.

Ir mūsų tarpe atsirado senienų mėgėjų. Jų žymiausias buvo airis Karmelitas, įsėdęs į mūsų automobilį Sicheme. Savo žvalia akimi ir archeologine nuovoka jis pralenkė mus visus. Radęs ką nors įdomesnio nedelsdamas skubėjo prie vado, prašydamas įvertinti jo radinį. Ir ne maža jis prisirinko tų šukių. Juk ne vieną dieną keliavom, ir ne vienus tokius griuvėsius teko aplankyti. Bandėm ir mes šį - tą pasiimti atminimui, tik mūsų rinkiniai išėjo žymiai mažesni ir menkesni.

EL - HŪLE

Į šiaurės rytus nuo Azoro, paskendęs tarp meldų, ramiai tyvuliavo El - Hūle ežeras (Bahr El - Huleh), vadinamas dar Meromo (Meromo vandens, plg. Joz. 11, 5) ir Semachonities (Juozapas Flavijus) ežeru. Jis yra kriaušės pavidalo, ir turi 5,8 km ilgio, 5,2 km pločio ir 3 — 5 metrus gylio, du metru iškilęs virš Viduržemio jūros lygmens. Dėlei pelkėtų pakraščių, apaugusių meldais, prie ežero prieiti sunku. Bet užtat čia veisiasi daugybės įvairiausių paukščių ir žuvų, kurioms vandenį pakeičia perteką ežerą Jordanas šiaurės pietų kryptimi. Tarp ežero augmenijos įdomybių tenka paminėti papyrusą. Iš meldų čia pinami įvairūs patiesalai.

Pelkių dėlei oras prie ežero nėra sveikas. Mes čia ir nestojome, tenkindamiesi pasižvalgę į ežerą, į augančius pakraščiais meldus ir papyrusus, pro automobilio langą. Šen ten gulėjo krūvos nukirstų ir džiūstančių saulėje meldų. Retai kur sutikom ar pralenkėm einantį arabą. Buvo pats vidudienis, pati kaitra, šioje apylinkėje atskiesta pelkių drėgme. Kaitroje ilsėjosi visi, net vėjas buvo nustojęs pūsti. Tik retkarčiais tingiai iš meldų pakildavo būrelis paukščių ir vėl nusileisdavo.

Netrukus pasiekėme Libano respublikos ruberžių. Kadangi jau gerokai buvome išalkę, ir pietų laikas jau senai buvo atėjęs, jei jau nepraėjęs, ryžomės čia sustoti kiek ilgiau, pasilsėti ir pasistiprinti. Buvo taip pat gera proga išgirsti ilgesnį vado žodį apie naująjį kraštą, kurį dabar teks pamatyti. Turėjome aplankyti Libano respubliką su sostine Beirutu, Sirijos ir Alauitų valstijas. Druzų valstiją Haurane išvysti neteko. San Remo konferencijoj (1920 m.) Prancūzijai buvo suteiktas šių valstijų mandatas.

Čia praleistas laikas būtų buvęs tikrai malonus, jei ne Libano pasienio policininko prikibimas prie mūsų bendrakeleivio prancūzo, Cahors'o seminarijos profesoriaus, kurio pasas pasirodė esąs ne visai tvarkoj. Jam stokavo Sirijos valstijų vizos. Taigi malonusis profesorius turėjo grįžti į Tiberijadą vizos. Grįžęs jis mus rado jau Beirute.

Atsigaivinę Libano pasienyje, vėl sėdame į automobilį ir keliaujame į šiaurę toliau. Privažiuojame Nahr el - Lîtâni upę, senovėje Leontu vadinamą (jos žemupis vadinamas Nahr el - Kasimyje). Čia pat ant stataus kalno stovi frankų pilies Beaufort (arabiškai Kalaat Eš - Šakyf) griuvėsiai. Netrukus kelias pakrypsta į vakarus ir vingiuojasi kalnų aukštumose šalia Nahr Zaharani upės, kurios vandens, putodami tarp akmenų, nenugalima jėga veržiasi Viduržemio jūros link. Vaizdas čia nepaprastai gražus. Reikia stabdyti automobilį ir reginį užfiksuoti filmoje.

SIDONAS

Pavakariais pasiekėme Saidą, iš senovės gerai žinomą fenikiečių miestą Sidoną. Pastatytas ant žemės iškyšulio, prie pat Viduržemio jūros, judrių fenikiečių jūrininkų prekybininkų apgyventas, drauge su Tyru, Sidonas buvo garsus savo turtais. Iš čia plaukė su prekėmis jų laivai į plačiąją jūrą, į visus žymesnius Viduržemio jūros pakraščius, ieškodami vis naujų rinkų, veždami taip pat didelius lobius į savo kraštą. Mediteranos pakraščiais fenikiečiai turėjo ir savo kolonijų: Kipro saloje, Afrikos pakraščiuose(Kartaga) ir kitur.

Ar kas iš senovės fenikiečių Fenikijoje beliko, sunku pasakyti, nes kraštas ne kartą kaimynų ir ne kaimynų buvo nuteriotas, gyventojai žudomi, nežiūrint, kad tik siauras prie Libano kalnų pajūrio plotas jiems priklausė. Visiems, mat, rūpėjo fenikiečių turtai ir priėjimas prie jūros. Šio bendro visų Fenikijos miestų likimo neišvengė ir Sidonas.

Juozapo Flavijaus žiniomis, Sidoną įkūręs Kanaano vyriausias sūnus Sidonas (Antiq.I,VI,2; Pradž. 10, 15). Menkas tebuvo iš pradžių miesčiukas. Tik vėliau, globojamas XVIII ir XIX dinastijų Egipto faraonų, Sidonas tapo žymiausiu Fenikijos miestu, plačiausiai išplėtęs savo prekybą su Mediteranos pakraščių tautomis. Miestą paėmus filistiečiams, Fenikijos svarbiausiu miestu tampa Tyras. Vėliau (877 m. pr. Kr.) Sidonas patenka asiriečių valdžion, nuo 540 m. jis priklauso persams. Sukilus 350 m. prieš Artakserksą Ochus, miestas su 40,000 savo gyventojų žūna liepsnose. Šios ir kitų nelaimių sidoniečiai pamokyti, jau be kovos jie pasiduoda Aleksandrui Didžiajam (333 m.). Priklausęs kiek Ptolomiejams, nuo 260 m. Sidonas pereina Seleukidams. Romėnų generolas Pompejus 63 m. miestą pavergė Romai, palikdamas tačiau gyventojams autonomiją, kurią vėliau panaikino Augustas.

Kai keliaudamas iš Kesarijos į Romą Sidone buvo sustojęs šv. Povilas (Apd. 27, 3), miestas jau buvo žymiai nusmukęs, nors prekyba dar buvo gana gyva. Kryžiaus karų metu Sidonas priklausė tai frankams, tai sarazėnams. Iš šių laikų yra užsilikę miesto sustiprinimai, kurių griuvėsius dabar turėjome progos apžiūrėti. Aplankėme ir šv. Liudviko pilies liekanas. Jo vardo pilyje manoma gyvenęs pats šventasis, viešėdamas Sidone.

Be šių istorinių liekanų iš kryžiaus karų laikotarpio, Sidone nieko ypatingesnio matyti neteko. Namai daugumoj moliniai, kaip ir kituose arabų miesteliuose. Gyventojų yra 11.276, iš kurių apie 8000 yra muzulmonai, 1,014 graikų unitų, 807 maronitai, 489 žydai ir kt.

Jei pats Sidonas savo pastatais mūsų akies nepavergė, tai betgi jo apylinkės mus sužavėjo. Visas miestas skendėjo puikiuose soduose, kur augo apelsinai, citrinos, bananai, abrikozai, migdolai, šilkmedžiai, o kiek toliau į rytus pamažu stiebėsi aukštyn Libano kalnų šlaitai. Šis vaizdas visu pajūriu tęsėsi ir tolyn į šiaurę, net iki pat Beiruto vartų.

Per 6 savaites stebint vien tik pliką ir išbalusią Palestinos žemę, mūsų akys jau buvo pavargę. Užtat dabar, kai mus apsupo iš visų pusių žalumai, mūsų džiaugsmui nebuvo ribų. Juo mes atsigavom. Čia tuoj buvo galima pastebėti ir žemės derlingumas ir vandens gausumas. Tai ne Palestina. Iš Libano kalnų galvotrūkčiais veržiasi putoją upokšniai jūron skandintis. Bet

„Netrukus horizonte pradėjo išsiskirti ir Beiruto žiburiai" čia juos sulaiko gailestinga žmogaus ranka. Jis leidžiamas ramiai tekėti į vagas, išskirstytas po sodus ir daržus. Štai kodėl čia taip žalia ir gražu.

Iš Saidos į Beirutą 48 km kelio. Jau buvo beveik sutemę, kai pasiekėm pušynėlį, esantį ne toli Beiruto. Netrukus horizonte pradėjo išsiskirti ir Beiruto žiburiai. Daug tokių žiburių mums blykčiojo ir nuo Libano kalnų, kurie buvo čia pat virš mūsų galvų. Tai buvo vilų gyventojų pasveikinimas naujiesiems svečiams.

BEIRUTAS

Beirute sustojome pas Tėvus Jėzuitus, prie šv. Juozapo universiteto. Iš čia mes turėjome pradėti ekskursuoti po gražiąją Siriją ir siektis Mezopotamijos.

Maloni čia buvo Tėvų Jėzuitų globa. Jautėmės kaip namie. Labai nustebau vieno Jėzuito užkalbintas lietuviškai. Tai buvo „Jėzaus Širdies Pasiuntinio“ arabų kalboje redaktorius, mokąs net 22 kalbas. Daugelį jų, kaip ir lietuviškąją, pats per save išmoko. Parodė visą glėbį lietuviškų knygų, kurias jau yra perskaitęs. Ypač atsidėjęs sekąs Kaune Tėvų Jėzuitų leidžiamą „Žvaigždę“, kuria daug pasinaudojąs savo leidžiamam laikraščiui redaguoti. Tai esąs geriausias jam žinomas šios rūšies laikraštis, paduodąs daug žinių ir trumpai. Turiu prisipažinti, šis svetimtaučio pareiškimas man, lietuviui, buvo labai malonu išgirsti.

Rugsėjo 6 d., antradienis, perpildytas sostinės įžymybių lankymu, pradedant šv. Juozapo bažnyčia, universitetu ir čia pat esančia spaustuve. Tikrai gražų darbą dirba šiame islamo krašte prancūzai šv. Iganaco sūnūs. Universitetas, įsteigtas 1875 m., išaugęs į labai rimtą mokslo įstaigą su penkiais fakultetais: teologijos- filozofijos, orientalistikos, medicinos, teisių ir technikos. Studentų turi apie 2000. Prie universiteto yra žymi orientalistikos biblioteka ir observatorija Ksarojė.

Beirute yra dar protestantiškas amerikiečių universitetas, įsteigtas 1866 m. Danieliaus Bliss. Tarp gausiai prisodintų kiemuose medžių, įvairūs universiteto pastatai tarsi parke skęsta žalumuose. Įstaiga gerai aprūpinta mokslo ir sporto priemonėmis.

Beirute statyba labai gyva. Griaunamos lūšnos ir statomi moderniški namai. Trumpu laiku Beirutas bus sunku atpažinti. Ieškodami orientališkų motyvų, su įdomumu narstėm po siauras prekių ir žmonių prikimštas bazaro gatves, kur klegesys ir šauksmai pynėsi į vieną bendrą ūžesį. Pro minią spriaudėsi ir vienas kitas asilas su našta ant nugaros, kartais savo kroviniu užkabindamas žmones. Asilai čia nepratę kam nors lenktis iš kelio. Čia veikiau žmogus asilui kelią užleidžia.

„Ieškodami orientališkų motyvų,... narstėm po siauras prekių ir žmonių prikimštas bazaro gatves...“

Orientalų bazare kartais ir Kelno vanduo ne pro šalį. Juk čia šalia įvairiausių prekių, suverstų daržovių ir vaisių, kabo paltys avienos ir kitokios mėsos, iš kurios tvankiame ore sklinda labai nemalonus kvapas, verčiąs nepratusį praeivį bėgti toliau nuo gendančios prekės. Ir mes neilgai laukę movėm iš čia.

Įdomus ir tautinis Libano senovės meno muziejus, kur surinkti, nors ir negausūs, archeologiniai radiniai. Čia teko matyti garsusis Bibloso (arabiškai Džebail) karaliaus Ahiramo (iš XIII amžiaus pr. Kr., Ramsio II bendralaikio) sarkofagas su fenikišku įrašu. Tai seniausias mums žinomas fenikiškas raštas. Muziejus įkurtas tik 1919 m. Prieš karą visi eksponatai buvo siunčiami į Konstantinopolio muziejus.

Be uosto, kurs yra geriausias Sirijoje, teko pasigrožėti ir bendru jūros pakraščio vaizdu. Miestui pošnumo priduoda dar ir Libano kalnai, kurie čia pat su paskutiniais miesto pastatais pradeda stiebtis aukštyn debesų link. Baltosios vilos, vakar vakare mums svaidę nuo kalnų savo šviesas, šiandien visu grakštumu švytėjo saulės spinduliuose.

Su Beirutu mums prisiminė visa garsiosios Fenikijos praeitis. Pats Beirutas yra senas tos Fenikijos miestas, jau minimas kyliaraščiu rašytuose Tell el-Amarnos laiškuose (iš XV-XIV šimtmečio pr. Kr.), atrastuos 1887 m. Tell el-Amarnoj (Egipte). Jau tuomet jis buvo kuni-

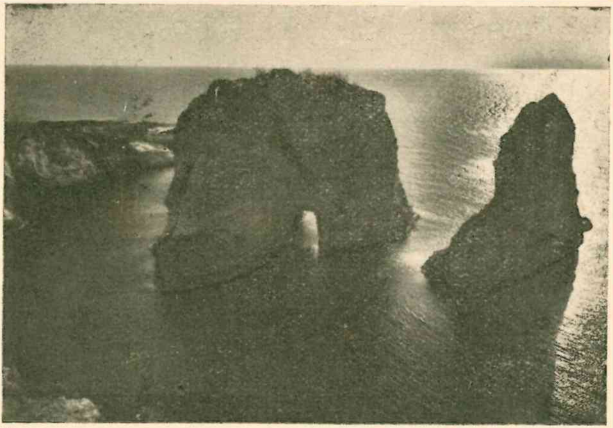

„... teko pasigrožėti ... jūros pakraščio vaizdu“.

gaiškščių sostinė. Kovojant dėl sosto Trifonui ir Antijokui VII, miestas išgriautas (140 m. pr. Kr.), bet netrukus vėl atstatytas. Beirutą paėmus romėnams, čia buvo apgyvendinti du legijonai veteranų ir miestas pavadintas Colonia Julia Augusta Berytus. Erodas Didysis miestą išpuošė šventyklomis, teatrais ir pirtimis. Vidury III šimtmečio po Kristaus čia įsisteigė garsi teisininkų mokykla. Bet 551 m. miestą sunaikina žemės drebėjimas. Teisininkų mokykla tada nusikelia į Sidoną. Dar neatsigavusį miestą 635 m. paima arabai. Kryžiaus karų metu miestą valdo pakaitomis tai frankai, tai arabai. XVI amžiuje Beirutas patenka turkų valdžion Nuo tada prasideda jo smukimas. Tiesa, miesto valdytojas emiras Fachr Ed Din (1595 - 1634), tapęs veik nepriklausomu valdovu, stengiasi miestą sueuropinti, padaręs jį savo sostine. Bet toks valdžios pasisavinimas nepatiko turkams. Todėl emirą jie iškviečia į Stambūlą ir čia jį nužudo. Dabar vėl miestas ankštai susirišo su Turkija. 1772 m. Beirutą buvo užėmę rusai. 1831 m. jis patenka Egipto valdžion (Mahometui Ali). Bet tuo nepatenkinti Anglija, Austrija ir Turkija. Jų laivynas, kovodamas prieš Egipto karo pajėgas Sirijoj, 1840 m. spalių 10 d. Beirutą bombarduoja. Bet miestas maža nuo to nukentėjo.

Beirutas pradėjo atkusti tik 1860 m., kai čia prisiglaudė daug pabėgėlių krikščionių iš Damasko ir Libano, ten pradėjus krikščionių skerdynes. 1918 m. spalių 8 d. į Beirutą įžengė britų ir prancūzų kariuomenė, 8 dienas po to kai sąjungininkų buvo užimtas Damaskas. San Remo konferencijoj 1920 m. balandžio 25 d., Prancūzijai suteikiant Sirijos mandatą, Beirutas tapo Libano respublikos sostine ir rezidencija Prancūzijos aukštojo komisaro Sirijai.

Beirutas yra svarbus prekybos centras, sujungtas geležinkeliu su Damasku ir Bagdadu. Gerai įrengtas uostas aptarnauja visą Siriją. Per čia eksportuojama šilkas, nafta, alyvų aliejus, medvilnė, vaisiai, sezama, džiovintos vynuogės, gyvuliai, vilna ir kt. Gyventojų Beirute dabar yra apie 130,000, iš kurių mahometonų yra apie 40.000, maronitų 18.648, graikų stačiatikių 13.218, graikų unitų 4,551, armėnų 25,000, žydų 3,311 ir lotynų 668. Gyventojų skaičius Beirute padaugėjo ypač po Didžiojo karo, Prancūzijai gavus Sirijos mandatą, atbėgus taip pat iš Turkijos armėnams, kur jie buvo pradėta skersti.

Jūros dėka, vasaros karščiai Beirute kiek sušvelnėja, kurie šiaip būtų labai įkyrūs. Vis tik gyventojams dar pakankamai tų karščių tenka patirti. Jų užteko ir mums, nors jau buvo rugsėjo mėnuo.

Kaip visuose šiltuose kraštuose, taip ir čia privisę daugybės moskitų, nuo kurių tenka gintis kaip nuo didžiausių priešų. Jų įkąsta vieta labai peršti ir tinsta. Prie lovų todėl visur yra pritaisyti moskiterai, užuolaidos, kad apsisaugojus nuo jų įkandimo. Deja, ne visuomet tai pavyksta. Menkiausias neatsargumas pakeliant užuolaidą yra gera proga jiems įlysti į lovą ir paskui sukandžioti savo miegančią auką. Norint langą vakare palikti atdarą, moskiterai yra būtini, nors šiaip nepageidaujami, nes po jais trūksta gaivesnio oro.

LIBANO KALNUOSE

Popiet išsirengėm į Libano kalnus. Tai labai įdomi kelionė tarp kalnagubrių, apaugusių lapuočiais ir spygliuočiais medžiais, tarp daugybės vilų su žavinčiu vaizdu į Viduržemio jūrą, nuo kur dabar maloniai pučiąs vėjelis mus gaivino ir stiprino. Prie kaimelių kalno įsauly visur sirpo geltonos ir mėlynos vynuogės bei noko fygos. Pasiekėm ir Bikfają (35 km nuo Beiruto), daugumoj maronitų apgyventą kaimelį Libano kalnyne (950 metrų virš jūros lygmens). Tėvai Jėzuitai, čia turį savo rezidenciją, mus priėmė labai širdingai, vaišindami savo rūsių vynu ir sodo vaisiais. Čia teko pamatyti ir garsųjį islamo žinovą prof. Lammens, begaivinantį kalnų oru išsekusias savo jėgas. Ne senai mane pasiekė liūdna žinia apie šio profesoriaus mirtį. Jis mirė, eidamas 75 savo amžiaus metus, 1937 m. balandžio 24 d., Beirute, prie šv. Juozalo universiteto, kur praleido veik visą savo gyvenimą beprofesoriaudamas.

Besileidžianti saulė mus ragino grįžti namo. Ką gi veiksi tamsyj kalnuose! Bet tuo tarpu vaizdas dar buvo puikus. Ir saulė ir liepsnojanti jūra dar svaidė spindulius į temstančius Libano kalnus ir juos nudažė raudonai. Ypač Sanino viršūnė (2.628 m) paraudusi stovėjo, aukštai pilką galvą iškėlusi pro spygliuočius. Ir kada mūsų automobilis suko paskutinius kalno vingius, Beirutas jau skendo tamsoje, iš kurios žybčiojo tik elektros žiburiai.

NAHR EL KELB

Trečiadienį, rugsėjo 7 d., leidžiamės į Siriją gilyn. Dabar jau Homsas turės būti tolimesnių mūsų ekskursijų mazgas. Važiuojame pačiu Viduržemio jūros pakraščiu šiaurės kryptimi. Kelias labai geras, išsitiesęs tarp bananų ir cukrinių nendrių plantacijų. Po mūsų dešinei, rytuose, dunkso Libano kalnai. Saulė dar nespėjo juos apšviesti, todėl jie dvelkia sviežumu ir vėsa. Kartais prie mūsų jie pribėga taip arti, tarsi kelią pastoti norėtų. Bet mes veržiamės vis tolyn ir tolyn, aplenkdami išsikišusias uolas.

Mes nesam pirmieji, kuriems Libanas čia kelią pastojo. Pirm mūsų kadaise šiuo pajūriu žygiavo asiriečių ir egiptiečių kariuomenės: egiptiečiai pro čia veržėsi į Siriją ir Mezopotamiją, asiriečiai į Palestiną ir Egiptą. Jau tada į jų žygį Libanas kreivai pažiūrėjo. Bet šaunūs kariai to pabūgo. Jie čia pražygiavo, ratams ir savo vežamiems pabūklams, kelią apačioje uoloje išsikirtę, nepamiršdami apie tai pranešti ateinančioms kartoms įrašais uoloje. Vėliau pro čia žygiavusios kariuomenės padarė tą pat. Prie Nahr El Kelb (Šuns upės), senovėje Lykos vadinamos, žiočių į jūrą dar iki dabar išlikę tie uoloje iškalti įrašai, vienas, Nabuchodonozoro II (601-562 m. pr. Kr.), prie kelio upės dešiniajame krante, šešiolika gi kitų įrašų kairiajame krante. Įrašų čia yra įvairiomis kalbomis: kyliaraščių (Asarhado no paminklas, kur aprašomas jo 671 m. pr. Kr. žygis į Egiptą), jieroglifais (paminklas Ramsio II, viešpatavusio 1292-1225 m. pr. Kr.); yra dar graikiškų įrašų, lotyniškų (Marko Aurelijaus Karakalos), arabiškų, prancūziškų (paminėjimas generolo Gouraud kariuomenės įėjimo į Damaską 1920 m. liepos 25 d.) ir angliškų (pamini paėmimą Damasko, Homso ir Alepo). Visos šios paminklinės lentos ir įrašai uoloje turi byloti praeiviui ir ateisiančioms kartoms apie žygius ir pergalę čia praėjusių kariuomenų. Negalėjome ir mes čia nesusimąstyti.

Per Nahr El Kelb dabar yra pertiesti trys tiltai: geležinkelio, plento ir kiek toliau išlikęs senas arabų tiltas. Pasirinkę antrąjį, leidomės Biblosо link.

BIBLOSAS

Biblosas (41 km į šiaurę nuo Beiruto) yra graikiškas pavadinimas kito svarbaus senovės fenikiečių miesto, šv. Rašte vadinamo Gebal, dabargi arabų Džebail vadinamo. Jo gyventojai šv. Rašte giblitais vadinami (3 Kar. 5, 18). Dabar jų tėra tik 1.500.

Biblosas žinomas jau ketvirtam tūkstantmety prieš Kristų, taigi ankščiau už kitus Sirijos ir Palestinos miestus. Tyras ir Sidonas dar tik menki žvejų kaimeliai tebuvo, kai Biblosas jau palaikė glaudžius prekybinius santykius su Egiptu. Egiptiečiai čia gaudavo kedro medžių namų ir laivų statybai, čia jie statėsi didžiuosius jūros laivus ir vežėsi varį, atgabenamą iš Kaukazo. Taigi nuo pat giliausios senovės Biblosas buvo artimuose santykiuose su Egiptu.

Tie santykiai tačiau buvo ne tik prekybiniai, bet ir religiniai. Bibloso dievai noriai buvo garbinami Egipte, jų gi pačių šventykla Biblose ne kartą buvo gausiai faraonų apdovanota. Taip pat ir Egipto dievai rado Biblose malonią prieglaudą. Jų kultą čia įvedė Egipto pirkliai. Pasak legendos, jūros bangų čia buvęs atneštas užmušto dievo Ozirio karstas, gi deivė Izidė čia atvykusi savo vyro palaikų ieškoti. Giblitų garbinamas Adonis, nepaprasto grožio jaunikaitis, mirštančios ir prisikeliančios gamtos simbolis, yra tas pats egiptiečių garbinamas Oziris, tik kitu vardu vadinamas. Šventyklų jo garbei nepagailėta. Visai teisingai egiptiečiai Biblosą dievų žeme vadino.

Ilgą laiką Bibloso valdovai buvo faraonų vasalai. Numirę jie laidojami egiptiečių papročiu, ir jų kapas laidotuvių reikmenims aprūpinamas paties faraono (jų karaliaus Ahiramo sarkofagas, atrastas 1924 m., saugojamas Beiruto muziejuj). XII šimtmety pr. Kr. Biblosą, kaip ir visą Fenikiją, užima jūrų tautos. Vėliau jį pavergia asiriečiai, gi 537 m. jis patenka persams. Aleksandrui miestas savo noru pasiduoda. Prie seleukidų Biblosas turi savo tautinius karalius. Pompejus miestą pavergia Romai. Tuomet miestas pradeda smukti, nes romėnai varžo medžių kirtimą Libane, kuo ypač vertėsi giblitai. Kryžiaus karų metu miestas priklausė tai frankams (iš jų laikų miesto sienos ir pilis), tai arabams.

Šiandien Biblosas įdomus tik savo praeitimi. Archeologų P. Montet (1921 - 1924), paskui M. Dunand (nuo 1925 m.) priežiūroje kasinėtas, senasis fenikiečių miestas visus sudomino savo radiniais. Rasta daug palaidotų vaikučių lavonų, sudėtų moliniuose induose. Atrasti taip pat kapai su miesto valdovų sarkofagais, IV tūkstantmety egiptiečių statyta Bibloso deivei, kurią jie identifikavo su savo Izide - Hator, šventykla,

„...kasinėtas senasis fenikiečių miestas visus sudomino savo radiniais“.

su senosios karalystės faraonų dovanomis tai deivei. Vėlesnių laikų šventyklų atrastos kolonos dabar vėl pastatytos. Smulkesnių radinių teko matyti sandėlyje. Tai daugumoj dievų stovylėlės, indų šukės ir kt. Jie visi laukia sau vietos muziejuj.

Šio atkasto miesto gyventojai turėjo santykių ir su izraelitais. Saliamonui statant Jeruzalėje bažnyčią, buvo kaip tik reikalingi bažnyčios išpuošimui gražūs ir kieti kedro medžiai, kuriuos apdirbti puikiai mokėjo giblitai. Juos tad Saliamonas šiam darbui ir panaudojo (3 Kar. 5, 18).

Aplankę senąjį Biblosą, metę žvilgsnį į dabartinį Džebail, skubame pajūriu Tripolio link. Pervažiuojame gražų tunelį, iškirstą kalno uoloje prie pat jūros. Tripolį šį kartą pervažiuojam nesustodami, ir sukame į šiaurės rytus Homso link. Pravažiuojame didžiulius svogūnų laukų plotus. Pakelėje suverstos svogūnų krūvos laukė būti vežamos į Egiptą. Tai mums priminė anuos Egipto svogūnus, kurių kadaise taip ilgėjosi išėję iš Egipto žydai, keliaudami po Sinajaus dykumas. „Atsimename žuvis, kurias valgėme Egipte dovanai; mums prisimena agurkai, ir melionai, ir porai, ir svogūnai, ir česnakai. Mūsų dvasia išdžiūvo, o mūsų akys nieko kito nemato, kaip tik manną“ (Skaitl. 11, 5 - 6).

Po kiek laiko prasilenkiame su Nahr El Kebir - Eleutėro upe, kurios slėnis skiria Libaną nuo Nozairio kalnų ir sudaro ribas tarp Liba-

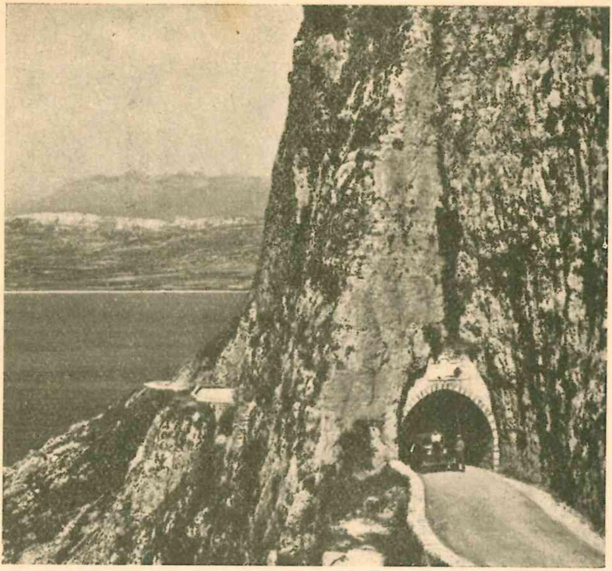

„Pervažiuojam gražų tunelį, iškirstą kalno uoloje...“

no respublikos ir Alauitų valstijos. Tik trumpai šį kartą mes mindžiojom alauitų žemę. Veikiai turėjome įvažiuoti į Sirijos valstiją.

Pravažiuojame Tell Kalach, miestelį su 1,052 gyventojais. Kryžiuočių pilies griuvėsius, kurie čia riogso vieniši ir apleisti, tik nuo kelio galim pamatyti. Nebuvo taip pat laiko pavažiuoti 18 km į šalį, į Kalaat El Hosn, Kraką, didžiausią ir geriausiai išlikusią frankų pilį Sirijoje. Pasitenkinam ir ją iš tolo pamatę, bestūksančią ant kalno 750 m aukštumoje. Toliau važiuojame vulkaninio pobūdžio aukštuma. Vaizdas čia labai nykus: dirvos be jokio medžio, be jokio želmens. Viskas išdeginta negailestingosios saulutės.

HOMSAS

Įvažiavus į Bukejos slėnį vaizdas pagyvėjo. Nors medžių nė kaimų čia nebuvo matyti, bet drėgmės dėka žolė čia žėlė vešli. Netrukus mes vėl įvažiavome į lavos laukus. Prie Chirbet Et Tin atsivėrė gražus vaizdas į ežerą pietuose ir Homso miestą šiaurėje, stačiai prieš mūsų akis. Tarp daugelio miesto namų ryškiai išsiskyrė miesto pilis ir Sajed Chaled mečetė. Pervažiavę Nahr El Asi - Orontą, įsiveržėm į miestą. Čia mūsų jau laukė Tėvai Jėzuitai su pietumis.

Kaip gera ir malonu svetimųjų jūroj rasti artimų sau žmonių! Mes tai ypač pajutom Homse, patekę į fanatikų mahometonų tarpą. Iš 55,000 gyventojų tik apie 15.000 yra krikščionys, visi kiti mahometonai. Šalia savęs jie ne labai pakenčia tuos, kurie negarbina Alacho ir neklauso jo pranašo Mahometo. Tiesa, jie jau pradeda sušvelnėti, nes turi progos vis dažniau susitikti su kitatikiais.

Homsas niurus miestas. Namai daugumoj tamsios spalvos (statyti iš bazalto) ir per maža žalumo. Tik naujoji miesto dalis kiek gyvesnė. Su vandeniu gyventojams čia vargas. Jį turi imti iš Oronto, tekančio 1 km už miesto; jis čia atvedamas kanalu ir filtruojamas.

Pastatytas didžiulės dirbamos lygumos viduryje, Homsas tapo gera žemės ūkio gaminių rinka. Čia juk ateina apsipirkti nomadai. Ir eksportui sąlygos labai geros, nes miestas sujungtas geležinkeliu su Alepu ir Tripoliu, panaudojama taip pat anga tarp Libano ir Nozairo kalnų, kuria lengva pasiekti pajūris kupriais.

Romėnų laikais Homsas Emeza vadinosi. Iš čia tai yra kilęs imperatorius Elagabalas (218-222 m.), kurs ir išaukštintas neužmiršęs savo miesto. Jį puošė ir rėmė, kaip įmanė. Arabų paimtas 636 m., Homsas niekuomet nevaidino žymesnio politinio vaidmens. Ir dabar jis stovi nuošaliau už kitus Sirijos miestus.

KADEŠ

Po piet vykstame lankyti Tell Nebi Mend, senovės Kadešą, esantį prie Oronto upės, kur 1295 m. pr. Kr. Egipto faraonas Ramsis II sumušė hititų kariuomenę. Kadešas buvo tada hititų imperijos labiausia į pietus nusistūmusi tvirtovė. Prie jos sienų įvykusi kova net keletą kartų aprašyta Egipto šventyklų sienose: Rameseumo Liuksore, Memnoniumo Abydose ir Ipsambūle. Ramsis II su savo kariuomene tikriausia čia atvyko pro Nahr El Kelb, kur jo įrašų kalno uoloje teko matyti dar šį rytą.

Iš senovės Kadešo beliko tik griuvėsių krūva, ant kurios dabar stovi mahometonų kaimelis ir mažutė šventykla. 1921 m. kalva buvo dalinai atkasta, kur rasta, tarp kitko, Sečio I, Ramsio II tėvo, pastatytas monumentas. Indų šukių, nepatekusiu į muziejus, dar ir dabar čia apščiai gulėjo. Pasiėmėm jų keletą atminimui.

Netoli kalvos teka Orontas, buvęs kadaise apsauga miestui. Jo pakraščiais želia vešli žolė ir auga meldai, po kuriuos dabar braidė kupriai ieškodami vandens.

Vaizdas nuo Kadeš labai gražus. Į pietus nuo kalvos guli išsitiesusi didžiulė lyguma, išvagota Oronto. Toli toli buvo matyti Rablė, senovės Ribla, su savo medžiais ir pastatais. Tai Emato krašto Ribla, dažnai minima šv. Rašte. Rablė gyventojų dabar teturi tik 500; visi graikai katalikai. Čia gyveną Tėvai Trapistai turi nemažą ūkį.

Kad senovėje Ribla buvo svarbi vieta galima išvesti iš to, kad karo metu čia įsikurdavo ir Egipto ir Babilonijos kariuomenių generaliniai štabai. Ribloje buvo apsistojęs pats Egipto faraonas Nechao II, nugalėjęs asiriečius ir valdęs Siriją iki Eufrato. Čia jam buvo atvestas Jeruzalės karalius Joakazas, karaliaus Jozijo sūnus, kurį, apkaldinęs grandinėmis, belaisvį nusivedė Egiptan, kai tuo tarpu jo vieton, trumpai sustojęs Šventajame Mieste, Jeruzalės karalium paskyrė kitą Jozijo sūnų, Eliakimą, permainydamas jo vardą į Joakimą (4 Kar. 23, 33 - 34; plg. 2 Kron. 35, 20; 36, 3-4). Po kiek laiko čia buvo apsistojęs ir Babilonijos karalius Nabuchodonozoras, prie Jeruzalės sienų palikęs savo kariuomenės vadą Nabuzardaną tęsti toliau savo operacijas prieš maištą pakėlusį miestą ir karalių Sedekiją. Apgulimas tęsėsi net pusantrų metų. Tada karalius Sedekijos ryžosi iš miesto bėgti, bet ties Jerichu buvo sugautas ir su savo sūnumis bei Judo didžiūnais nuvestas į Riblą, į karaliaus teismą. Čia Nabuchodonozoras liepia nužudyti Sedekijo akivaizdoje jo sūnus ir Judo didžiūnus, paskui jam pačiam išlupdina akis, apkaldina grandinėmis ir nusiveda į Babiloniją, kai tuo tarpu Jeruzalė ir jos bažnyčia sunaikinama ugnimi ir išgriaunama (4 Kar. 25, 1 - 10; Jer. 39 1 - 8).

Tik iš tolo mes stebim šią judiečių krauju sulaistytą žemę, nedrįsdami arčiau prie jos prieiti. Bet ir arčiau priėję nieko ypatingo ten nepamatysim, nes tiek amžių jau spėjo išdildyti bet kokius šių žiaurųjų dienų pėdsakus ir atsiminimus. Vien tik vietovardyje Rablė tepajėgė išlikti senovės Ribla.

Nuo Kadešo matyti ir daugiau taip vadinamų „tell“. Arabai šiuo vardu vadina kalveles ne gamtos, bet žmonių supiltas. Senovėje ten turėjo stovėti miestas ar kaimas, kurs karo ar gamtos katastrofos metu pavirto pelenais ir griuvėsiais. Vėliau toje pačioje vietoje vėl išdygo miestelis ar kaimas, pastatytas ant buvusių griuvėsių. Bet amžių būvyje ir šiuos ištiko panaši nelaimė. Tačiau ir vėl atsistatoma. Ir taip toliau. Kelis kart besistatant toje pačioje vietoje, ant vis naujų griuvėsių, vėlesnis miestelis ar kaimas jau buvo gana aukštai iškilęs.

Kartais tačiau tokia sugriuvusi vietovė gyventojų buvo visai apleidžiama. Pelenus ir griuvėsius užnešė tada smėlio ir žemių klodai, kartais viršus dar apaugo žole. Taip ir atsirado taip vadinamieji „tell“. Jie labai rūpi archeologams, nes kartais jie turtingi senovės kultūros palikimais. Juos atkasus, apčiuopiamai atsidengia gili senovė, tolima praeitis. Tokių iškasenų šviesoje Šventoji Istorija mums suspindi nauja tikrove.

Nuo Kadešo gražus vaizdas ir į Libano bei Antilibano kalnus, kuriuos čia skiria Bekos slėnis. Aukštesni Libano, žemesni Antilibano kalnai, kurie čia pat mūsų kairėje kyla iš žemės ir stiebiasi aukštyn.

Gal dar ilgai būtume dairęsi aplink ir tyrinėję patį Tell Nebi Mend, jei ne įtartini vietos gyventojų mahometonų žvilgsniai, žvairavimai į mus. Aiškiai buvo jaučiamas jų nepasitenkinimas mūsų buvimu čia. 1925 m. ne toli šios vietos mahometonų buvo išžudyta prancūzų geodezinė misija. Prie artimos Kuzeir geležinkelio stoties stovįs monumentas dar ir šiandien mums priminė tą žiaurų įvykį ir perspėjo būti atsargesniais. Laikėmės todėl visi draugės, nuo būrelio vengdami atsilikti. Vienybėje priešas turėjo pajusti mūsų galybę. Su pasitenkinimu grįžom pavakare namo sveiki ir gyvi.

PALMYRA

Ketvirtadienis, rugsėjo 8 d., paskirta kelionei į dykumas ir Palmyrą. Tai viena įdomiausių mūsų kelionų po Siriją. Kadangi kelias netrumpas (165 km), iškeliaujame jau 6 val.

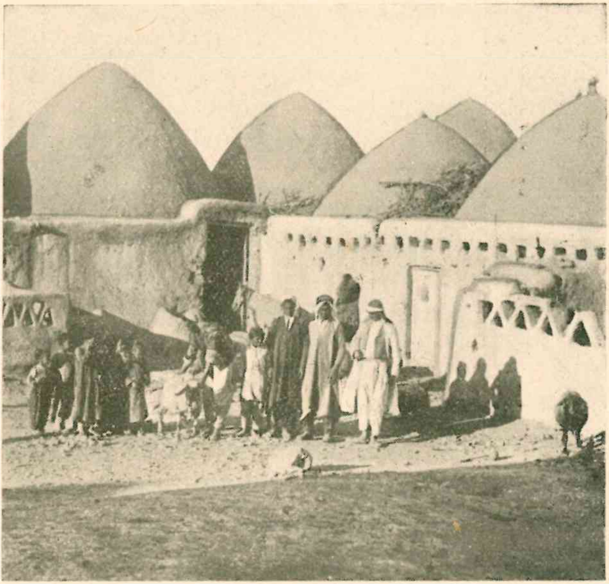

„Pravažiuojam stilingą siriečių kaimelį“.

Pravažiuojam stilingą siriečių kaimelį. Visi namai lipdyti iš molio su kūgio pavidalo stogais.

Tikras avilynas. Šis statymo būdas įsigalėjęs šiaurės Sirijoje ir vakarų Mezopotamijoj. Ir tikrai praktiška, nes nereikia medžio, kurio čia didelė stoka, ir pagaliau aukšti kūginiai kambariai yra vėsesni, kas labai svarbu šioje karščių šalyje. Pasigirdus automobilio ūžimui, sujudo visas siriečių kaimas. Seni ir jauni leidosi tekini iš savo avilių pažiūrėti to įdomaus svečio, automobilio. Deja, gatvėje jie suspėjo rasti tik sukeltą sūkurį dulkių, kai mūsų automobilis, greitai pravažiavęs kaimelį, galvotrūkčiais pasileido rytų kryptimi. Pravažiavome dar keletą tokių kaimelių. Jų vienas visai skendėjo kukurūzų plantacijose.

Galop įvažiavome į dykumas. Kelią Palmyron žymėjo tik šen ten išmėtyti akmens ir keletas provėžų seniau čia važiavusių automobilių. Kad važiavome geru keliu buvo matyti ir iš to, kad teko pralenkti vieną automobilį, taip pat važiuojantį Palmyron su turistais.

Vaizdas čia buvo tikrai niurus: visur rudavo saulės išdeginta žemė, vietomis paįvairinta tik apdžiūvusių usnių. Kai kur vėjo supūstas gulėjo lekiantis smėlis. Čia nebuvo matyti nei žmonių, nei gyvenamų namų, nei gyvulių. Tik negailestingai kepino karšta priešpiečių saulė.

Pusiaukelėj privažiavom būrelį darbininkų, betiesiančių per dykumas didelius vamzdžius. Netrukus jais turės tekėti iš Irako į Haifą žibalas, eksportuojamas į Europą ir kitas šalis. Griebiamasi šios priemonės, kadangi jo pervežimas traukiniais žymiai brangiau atseina. O Mosulo žibalo versmių ištekliai dideli. Pramatyta ir šių vamzdžių, kuriais tekės žibalas, stipri apsauga. Beduinais juk negalima pasitikėti.

Iš čia kaitroje leidomės per dykumą tolyn. Nutilo ir dainos ir gyvosios mūsų kalbos. Kiekvienam buvo malonu tylumoje pamąstyti, kas bus iš šios mūsų kelionės po dykumas, ar dar ilgai ji mus vargins ir kuo ji baigsis. Dar tik pirmą kartą buvome išvydę tyrus. Bet tokių klausimų mūsų vadui statyti nemėginome, nes matėm, kad ir jis nuo kaitros ne maža pavargęs. Visi alsavom sunkiai, kai tuo tarpu prakaitas stambiais lašais riedėjo nuo mūsų kaktų.

Ir kaip nudžiugau pamatęs tolumoj ežerą! Dar keletą kilometrų, ir jau prie vandens! Kaip gera bus tokioje kaitroje išsimaudyti! Būtinai reikės sustoti išsimaudyti! Bet juo mes važiavom tolyn, juo labiau ežeras nuo mūsų tolo. Aš visai nusiminiau ir jau rengiausi mūsų vado paklausti, kada gi pagaliau privažiuosime prie vandens, kai tasai sušuko: „miražas". Taip, tai buvo tik miražas. Ten nebuvo jokio ežero, kur jį mačiau esant. Tai buvo tik atsispindėjimas ore kokio nors toliau esančio ežero.

Dar ilgai šis vaizdas neišnyko iš mūsų akių. Grįžtant į Homsą matėm ir kitokių reginių:

prieš mūsų akis stovėjo tai atskiri medžiai, tai miškai. Deja, ir tai buvo tik miražai. Vargas dykumų keleiviui, kurs jiems duodasi suvedžiojamas. Miražas tai paprastas reiškinys karštų kraštų dykumose.

Apie dešimtą valandą iš toli išvydome Palmyros griuvėsius. Tai jau nebuvo miražas. Tai buvo palmyriečių laidojimosi bokštai, išsikišę tarp kalvų. Koks džiaugsmas, kad jau netrukus išbrisim iš dykumų ir nebereikės gyventi miražais!

Šio miesto pavadinimas Palmyra siekia tik graikų romėnų laikus, kai tuo tarpu senovėje ir dabar jis vadinamas Tadmor. Įsikūręs Sirijos dykumos vidury, į šiaurės rytus nuo Damasko ir maždaug į rytus nuo Homso, miestas greit tapo žymus prekybos mazgas tarp Mezopotamijos, Persijos ir Viduržemio jūros pakraščių. Čia visuomet sustodavo vilkstinės, nešančios prekes iš krašto vidurio į pajūrį, kelionės reikmenims apsirūpinti, čia buvo taip pat dideli prekių sandėliai ir įvykdavo mainai. Tai lėmė Palmyrai didelius turtus. Bet ypač II ir III šimtmečiuose Kristui gimus Palmyra praturtėjo. Iš tada yra ir žymiausi Palmyros meno pastatai.

Kada miestas įsikūręs, tikrų žinių nėra. Dviejuose Teglat - Falasaro I, Asirijos valdovo, įrašuose iš 1115 - 1100 metų jis jau minimas, bet įsikūręs bus žymiai anksčiau. Negi galėjo tokia puiki dykumų oaza pasilikti neišnaudota? Priklausęs Seleukidams, 64 m. pr. Kr., Siriją paėmus romėnams, miestas tampa nepriklausomu. Jau tada Palmyra turėjo būti turtinga, kad 40 m. Antonijus ryžtasi miestą apiplėšti. Gyventojai su visu savo turtu nusikelia tada už Eufrato.

Trajano išgriautą miestą atstato Hadrijanas, ir jį pavadina savo vardu Hadrijanopoliu. Nors jau tuomet miestas buvo romėnų žinioje, bet tik Septimijaus Severo laikais (apie 200 m.) jis tampa jų kolonija.

III šimtmety Romos priklausomybėje Palmyrą valdo Odenatai (Hairanas, Romos senatoriaus sūnus, viename 251 metų įraše vadinamas „Palmyros kunigaikščiu"). Hairano sūnus, garsiosios Zenobijos vyras, 258 m. tampa konsulu. Romėnams jis yra didi parama kovoje su imperijos priešais. Jis nugali Saporą, ir Mezopotamiją iki Ktesifonui grąžina imperijai. Imperatorius Galienas už tai jam suteikia „vado" (dux) ir imperatoriaus titulus, kai tuo tarpu jis pats, norėdamas geriau pagerbti Romos imperatorių, save tik karaliumi vadina. Išskiriant Egiptą ir Mažąją Aziją, jis valdė tada visą Rytų imperiją. Deja, 266 m. jis ir jo vyresnysis sūnus nužudomi Emezoje (Homse).

Dabar valdžią į savo rankas antrojo sūnaus Vahbalato vardu paima jo motina Zenobija, ambicinga ir karinga moteris. Imperatoriui Galienui atsisakius suteikti jos sūnui tėvo turėtus titulus ir teises, Zenobija stoja į atvirą kovą prieš Romą, kuri, bekovodama prieš gotus, nebeturi jėgos atsispirti naujam savo priešui. Zenobijos kariuomenė užima tada Egiptą ir Mažąją Aziją.

Naujasis imperatorius, Aurelijonas, Zenobijai nusileidžia, pripažindamas jos sūnui Vahbalatui visus senuosius jo tėvo turėtus titulus. Bet ambicingai karalienei dabar jau to per maža. 271 m. jos sūnus pasisavina Augusto titulą, pasiskelbia nepriklausomas nuo Romos ir kala pinigus savo ir savo motinos atvaizdais.

Aurelijonas to pakęsti jau nebegalėjo, ir stojo į karą su Zenobija, kuri nugalėta ir paimta nelaisvėn. Aukso grandinėmis surakinta, išdidžioji karalienė dabar turėjo dalyvauti imperatoriaus triumfo eisenoj Romoj ir savo gyvenimą baigti Tivolyje (netoli Romos).

Paliktą Palmyroje nedidelę Romos įgulą vietos gyventojai išžudė. Keršydamas už tai Aurelijonas, paskubomis sugrįžo į Palmyrą, ją apiplėšė ir išgriovė jos sienas. Tai buvo miesto didybės pabaiga (273 m.).

Bet žmonių ir vėliau čia gyventa, ir miestas dalinai atstatytas. Tačiau 745 m. jį išgriauna arabai, ir Palmyra lieka apytuštė. Vėliau šis dykumų miestas visai išnyksta iš žmonių atminties ir tik XVII šimtmečio pabaigoje aptinkami jo griuvėsiai.

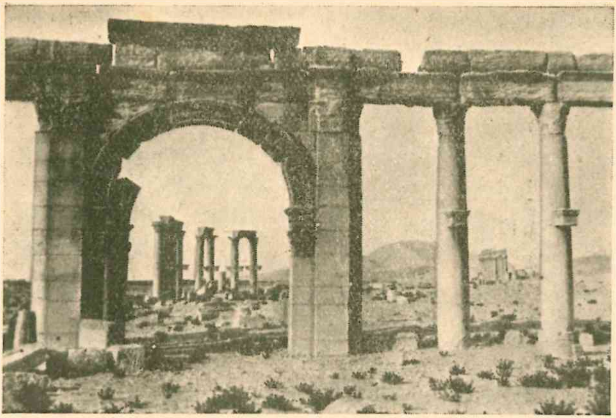

„...kolonų eilės miesto viduriu“...

Griuvėsiai tikrai impozantiški, sutraukią netik archeologus, bet ir didelius turistų smalsuolių būrius. Atrasta didinga saulės dievaičio Belio šventykla, dabar restauruojama, kolonų eilės miesto viduriu, ypatingi keturkampiai bokštai laidojimuisi su įvairiais piešiniais ir įrašais palmyriečių tarme (dabar mokslininkų atydžiai studijuojama) ir kiti įvairūs didingi pastatai, tiesa, jau sugriuvę, bet dar iškalbingai byloja savo liekanomis apie buvusių pastatų didingumą ir jų architektų genialumą. Po šiuos griuvėsius ir mes dabar vaikščiojom, prisimindami tolimą praeitį ir Palmyros valdovės Zenobijos laikus.

Mums krito į akį atkastos dievų šventyklos. Tai ne pirmiena. Ir kitų atkastų miestų griuvėsiuos jų teko matyti. Tai tik parodo, kaip nuostabiai amžių būvyje žmogaus jausmai išliko tie pats! Žmogus yra religinė būtybė dabar, toks buvo jis ir anksčiau. Tai pakankamai įrodė archeologų kastuvai.

Palmyra ir dabar yra gyvenama. Be mažo arabų kaimelio, įsikūrusio pačioje oazoje, dykumų apsaugai yra nors ir nedidelė kariuomenės įgula ir pora viešbučių turistams bei pakeleivingiems. Ir dabar Palmyra yra prie kelio, einančio nuo Viduržemio jūros pakraščio į Mezopotamiją ir Persiją.

Pasistiprinę viešbutyje pietumis, pilni įspūdžių pusiau trečią išsirengiame atgal į Homsą. Dar kartą metam žvilgsnį į griuvėsius, pasilypim į laidojimo bokštus. Netrukus mes jau vėl dykumose.

Šį dartą dykuma mums ruošė naujų įspūdžių. Apie trečią valandą pakilo smėlio audra. Viskas taip aptemė, kad nebuvo nė žingsnio matyt kur važiuoti. Užsidarėm automobilio langus kaip galint sandariau. Bet nieko negelbėjo. Vėjas cypdamas lindo pro mažiausius plyšiukus, grūdo pro juos smulkutį smėlį, bėrė jį ant galvos, į akis ir ant drabužių. Ne po ilgo mus jau dengė smėlio visas sluoksnis.

Automobilis tik pamažu riedėjo per audrą. Neįžiūrėdamas kelio, nežiūrint kad jau degė žiburiai, šoferis tik ant nuovokos jį leido pirmyn.

Kad tik nepaklystumėm, perbėgo per galvą mintis. Ištiesų, su mūsų automobiliu jau buvo kažkas negera. Jis pradėjo šokinėti per kupstus, slidinėti smėlyje ir skęsti jame. Tai buvo ženklas, kad išklydome iš kelio. Tai pastebėjo ir šoferis, ir klaidą rengėsi atitaisyti. Deja, čia automobilis tarnauti atsisakė. Pavažiavęs keletą žingsnių, staiga jis sustojo ir toliau nė iš vietos. Į motorą, matyt, smėlio prilindo ir užčiaupė jam kvapą.

Mūsų būklė buvo nepavydėtina. Aplink mus ir toliau siautė smėlio audra. Buvom pasilikę be tikro kelio ir su nedidele benzino atsarga. Kas bus, jei audra ilgiau užtruks?

Mūsų laimei, audra netrukus liovėsi ir sušvito maloni saulutė. Išdulkinę motorą galėjome keliauti tolyn, tiesa, pirma kelio į Homsą susiieškoti. Paaiškėjo, kad mūsų buvo nukrypta į Damasko pusę. Tad dabar per dykumą, per kupstus ir vagas, atsargiai leidomės šiaurės link. Kelią pavyko šiaip taip surasti. Bet netrukus vėl pakilo smėlio audra, tik ji truko neilgai. Užtat ji grįžo trečiu kart. Su baime dabar laukėme jos pabaigos. Bet ir ji neilgai mus vargino.

Šios smėlio audros mums įvarė daug baimės, apsunkindamos motorą ir tuo pareikalaudamos daugiau benzino. O jo ištekliai nebuvo dideli. Jau nuklydimas iš kelio pareikalavo jo didelį kiekį, o namai dar buvo toli. Todėl dabar važiavome su baime, kad kelyje nepritrūktų kuro ir nereikėtų nakvoti dykumoje. O vakaras buvo jau arti. Mūsų laimei, benzino gavome pirkti pirmame pasiektame kaimely.

Be miražų ir smėlio audrų, dykumose mus aplankė dar gandrai, baigę vasaroti šiaurėje ir dabar beskrendą į pietų kraštus. Audrai praėjus, jų visą pulką, keletą šimtų, pasirėmusių ant vienos kojos radom bestovint dykumų smėlyje. Jie, matyt, ilsėjosi po ilgos kelionės, pasirengę skristi dar toliau. Iš kur jie čia buvo atskridę? Gal iš Lietuvos? Gali būti. Juk jau kelios savaitės po šv. Baltramiejaus, jų išskridimo šventės. Mintis, kad čia gali būti begrįžtą vasarotojai iš Lietuvos, užtvindė mane nostalgijos banga.

Jau sutemus turėjome pervažiuoti keletą arabų kaimų. Praslinkus dienos kaitroms, jų gyventojai buvo sugužėję į gatves bei kertes ir gaivinosi vakaro vėsa. Vienur jie sutūpę smaksojo prie ugnies, kur baigė virti vakarienė, kitur būreliais susimetę šnekučiavosi seniai, trečiur kvatodamas ir stumdydamasis triukšmavo jaunimas.

Čia pat jiems suspiegė mūsų automobilio signalas. Iš karto jie nusigando ir pašoko į šalį. Bet veikiai jie susigriebė mus supti, norėdami sulaikyti automobilį. Ir būt jį sulaikę, jei ne laiku būt pagreitinęs mašiną šoferis ir taip ištrūkęs iš daromo jų grandies. Jie mus dar vijosi, bet veltui.

Nejauku būt buvę patekus į jų rankas. Šiomis dienomis jie smarkiai širdo prieš svetimtaučius. Mat, ne senai jiems buvo žuvę keletas galvijų ir reikėjo ant ko nors savo tulžį išlieti. Ne mes tačiau buvome jų nelaimės kaltininkai. Jų galvijus į dykumas buvo nusivarę beduinai.

Penktadienį, rugsėjo 9 d., išsirengėm į Alepą. Išvažiavę iš Homso, radom visur benokstančius arbūzus, melionus ir sirpstančias vynuoges. Kaimai čia taip pat pasižymėjo avilio stiliaus nameliais. Neiškenčiau nenufotografavęs Tell Bizė, pastatytą iš dalies ant senojo tell.

Dar įdomesnis buvo Restân, senovės Aretūza, pastatyta ant uolos prie pat Oronto upės. Pasilenkę moters ąsočiais sėmėsi upėje vandens, juos dėjo sau ant galvos ir išsitiesę, tarsi žvakės, pamažu žygiavo uolos šlaitais namo. Jos devejo visai vyriškai: jupa ir kelnėmis raudonos spalvos.

Čia pat prie Oronto triukšmavo arabai: bėginėjo pusnuogiai vaikai ir ginčijosi tarp savęs piemens. Tuo tarpu vandenyje vėsinosi ir troškulį malšino įsibridusios juodos siriškos karvės. Čia pat vandenyje girgždėdama sukosi norija, didžiulis ratas, semdamas Oronto vandenį ir jį pildamas į aukščiau esančius daržus. Tokia hidraulinė laukų laistymo mašina Sirijoj ne retas dalykas. Jų teko matyti ir kitur, ypač prie Hamos, kur jomis semiamas vanduo net gėrimui. Jų girgždėjimas besisukant ratui sudaro puikiausią muziką.

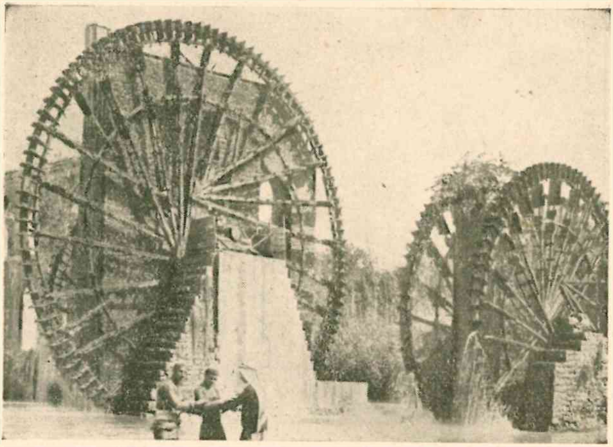

„Jų teko matyti ir kitur, ypač prie Hamos“...

HAMA

Hama yra 54 km nuo Homso su 55.000 gyventojų, kurių 11.000 yra krikščionys. Tai šilko pramonės centras. Visas šis grynai orientališkas miestas skendėja medžiuos, nes drėgmės čia yra pakankamai. Pats Orontas perskrodžia miestą padalindamas jį į dvi dali. Apžiūrėję norijas, įtaisytas ant Oronto, skubėjome į Alepą, kurį pasiekėm 10 val. ryto.

ALEPAS

Alepas (arabiškai Haleb — pienas) po Damasko yra pirmutinis savo didumu Sirijos valstijoje. Gyventojų jis turi apie 250.000, kurių dauguma yra arabai; kiti armėnai, žydai, graikai ir tt. Krikščionių yra tik 13%. Tai vienas iš seniausių išlikusių miestų, vardu Challab minimas jau XVI šimtmečio pr. Kr. raštuose. Seleukidų laikais pavadintas Beroe, miestas buvo persų sunaikintas 540 m. Kristui gimus. 637 m. jį pavergė arabai. Hamdanų valdžioje (944 - 1022 m.), tapęs sostine nepriklausomos kunigaikštystės šiaurės Sirijoje, miestas pasiekė klestėjimo amžiaus. Bet vėliau, bekeisdamas savo valdovus, priešų puolamas ir griaunamas, Alepas sunyko. 1516 m. jis pateko turkų valdžion. Dabar Alepas yra sostinė to paties vardo šiaurės Sirijos vilajeto ir yra Sirijos valstijos dalis.

Miestas guli lygumoje prie nedidelės upės apsuptas kalvų. Klimatas sausas. Maža čia matyti žalumo. Daugiausia auga pistazijos medis, savo gausiai eksportuojamais vaisiais išgarsinęs Alepą toli užsieniuose. Turėjome progos ir mes jų paragauti. Čia dar prekiaujama vilnomis, alyva, odomis, tabaku, saldžiąja šaknele, lajumi ir įvairiais vaisiais. Garsios taip pat Alepo šilko verpyklos ir audyklos bei mezginių gamyba.

Sustoję pas Tėvus Jėzuitus, tuoj išsiskubinom lankyti miestą ir jo įžymybes. Išskiriant pilį, čia pasikartojo kituose Sirijos miestuose matytas vaizdas: siauros dengtos visokiais kvapais sklidinos bazaro gatvės, mečetės su savo lieknais minaretais, plokščiais stogais daugumoj

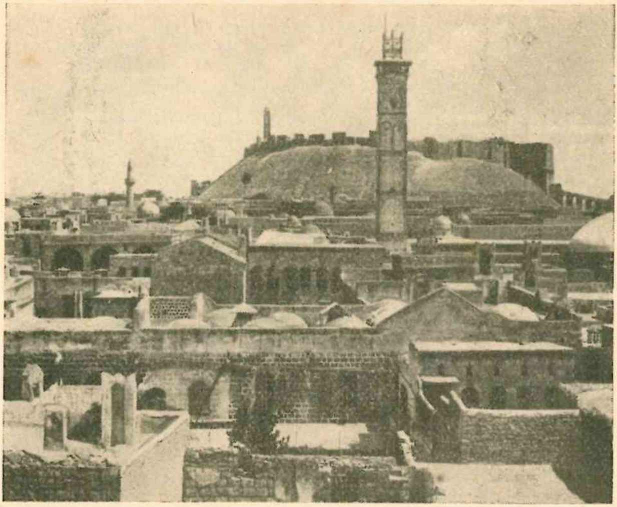

„Išskiriant pilį, čia pasikartojo kituose Sirijos miestuose matytas vaizdas . . . “

dviejų aukštų namai, stambiais akmenimis grįstos gatvės ir gatvelės, kur nardė nesiprausę vaikai, iškilmingai žengė dengtais veidais moters ir prie namų susigužę su feskomis ant galvos traukė nargilėją vyrai.

Muziejus turi labai brangių eksponatų iš asirų ir hititų laikų, todėl jį lankėm atsidėję. Bet ir miesto pilis buvo įdomi. Tai tikrai gražus Viduramžių architektūros pastatas. Tiesa, pilies sienos, atstatytos XVI šimtmety, išskiriant įėjimą, jau smarkiai apgriuvę. Ir viduje radome tik griuvėsius. Čia pat suverstos gulėjo didžiulės krūvos švino sviedinių. Neiškentėm jų nepasiėmę po vieną atminimui.

KALAAT SEMÂN

Po piet išsirengėm lankyti šv. Simono Stulpininko vienuolyno liekanas- griuvėsius. Tai maždaug 43 km kelias į šiaurės vakarus nuo Alepo. Vieta dabar vadinama šventojo vardu- Kalaat Semân.

Savotiškai Simonas tapo šventuoju: 37 metus jis pragyveno ant stulpo. Gimęs apie 390 metus, Simonas iš pradžių buvo paprastas piemuo. Pajutęs pašaukimą į vienuolinį gyvenimą, jis meta viską ir stoja į vienuolyną. Bet čia gyvenimas draugėje, bendra visiems regula jam kliudo vesti griežtesnį gyvenimą, kurio jis taip troško. Gauna tada Simonas vyresniojo leidimą gyventi nuošaliai. Bet ir čia jis neranda iekomo nuošalumo ir ramybės. Mat, jo šventumo garsas ir atgailos griežtumas greitai pasiekė žmones ir pradėjo masinti jų smalsumą. Būriais tada žmonės pradeda lankyti atsiskyrėlį.

Tuo nepatenkintas, Simonas pradeda ieškoti vienumos kitur. Gavęs vyresniojo sutikimą, jis apsigyvena ant trijų metrų aukščio stulpo. Vėliau šį stulpą jis iškeitė ant aukštesnių. Paskutinysis turėjo jau 16 metrų aukščio. Bet ir taip gyvenant nepavyko Simonui pabėgti nuo žmonių akių. Prie stulpo žmonės rinkosi dar gausiau, ieškodami jo patarimų ir reikalingų gyvenimui pamokymų. Atvykdavo žmonės ir iš svetur. Šventasis nuo tokio patarnavimo atsisakyti negalėjo.

Šv. Simono stulpininko įtaka į žmones buvo didelė. Iš čia grįžo žmonės pasiryžę savo gyvenimą geriau tvarkyti, atitaisyti skriaudas, dovanoti artimui, išlaisvinti vergus.

Simonas Stulpininkas mirė 459 m. rugsėjo 27 d. Palaidotas ant paskiausiai gyvento stulpo, netrukus jo kūnas su didelėmis iškilmėmis buvo perneštas į Antijokiją, į Konstantino bažnyčią. Bet šis stulpas ir toliau minių buvo lankomas, nors nuo jo jau nieks į susirinkusius neprabilo. Pabaigoj V amžiaus aplink šį stulpą šventojo garbei pastatyta didžiulė bazilika, kurią ir mes dabar vykome aplankyti, deja, rasdami tik jos griuvėsius. Sugriuvęs ir buvęs prie bažnyčios vienuolynas. Graži baptisterija dabar arabų paversta tvartu.

Bet ir griuvėsiai yra dar didingi, aiškiai parodą kokia didinga turėjo būti šv. Simono Stulpininko garbei pastatyta bažnyčia. Stulpas, ant kurio gyveno šventasis, stovi pačiam bažnyčios vidury. Tiesa, jo beliko tik žemutinė dalis. Su pagarba dabar atsisėdau ant akmens, kurį savo gyvenimu pašventė Stulpininkas. Aplink mane gulėjo suversti apgriuvusios bazilikos akmens.

Kalaat Semân maldininkų buvo gausiai lankomas iki VII amžiaus pabaigos, kada visi šie pastatai buvo arabų sugriauti. Tada sunaikinta ir Deir Semân, truputį žemiau buvę vienuolynai ir viešbučiai, įkurti su tikslu priimti čia ateinančius maldininkus.

Skaudu buvo matyti dabar paverstas griuvėsiais taip brangias krikščionio širdžiai šventoves. Išnyko visa praeities garbė. Daugiau čia nebeplaukia nė maldininkų būriai. Tik smalsus turistas čia užsuka pažiūrėti ką gražaus čia sukūrė krikščioniškoji senovė.

Kai grįžome į Alepą, žydrasis Sirijos dangus jau spinduliavo žvaigždėmis, žadėdamas ir rytojui giedrią gražią dieną. Tai buvo labai svarbu, nes rengėmės keliauti į Džerablių, senovės Karkemišą, ir keltis per Eufratą į Mezopotamiją.

KARKEMIŠ

Ištiesų, šeštadienis, rugsėjo 10 diena buvo labai graži ir nepaprastai tiko šiai nelengvai tolimai kelionei į Mezopotamijos pakraščius (apie 240 km į abi puses). Iki Babo kelias buvo labai geras, bet toliau jau teko važiuoti vos pramintu taku. Kiek tik akis užmatė, visur gulėjo išraudę saulės išdeginti dirvonai. Prieš keletą mėnesių čia turėjo augti javai. Bet dabar viskas buvo tuščia ir žemė lengvai supurenta.

Automobilis tik nedrąsiai ritosi pirmyn. Iš po ratų kas žingsnis pašokdavo akmuo ir vėl guldavo į sausą žemę. Pagaliau pasiekėme kalvų viršūnes. Čia prieš mūsų akis atsivėrė naujas vaizdas: rytuose tarp meldų ir žaliuojančių lankų raitėsi Eufratas, už jo tysojo Mezapotamijos dirbamos žemės plotai, kiek toliau pamažu stiebėsi aukštyn Turkijos kalnai.

Pamačius Mezopotamiją, širdis pradėjo smarkiau plazdenti. Juk tai visai nesvajotas kraštas, kurį dabar taip staigiai ir nelauktai teko išvysti. Ši senovės Asirijos žemė dabar priklauso iš dalies Turkijai; rytinė jos dalis teko Irakui.

Sustoję viešbutyje, kiek apsivalę nuo dulkių metėmės į gatvę, kur gyvenimas virte virė. Čia kaip tik buvo prekymetis, sutraukęs ir beduinų būrius. Galvas apsupę turbanais, bronziniai saulės nudažytais veidais, šie laisvės sūnūs drąsiai vaikštinėjo Džerabliuso gatvėmis (gyv. 3000), derindami pakraščiais išstatytas prekes. Kai mes gatvėse nardėme po žmonių būrius, mūsų vadas ieškojo turkų valdžios atstovo, norėdamas gauti leidimą pereiti turkų sieną, kad galėtume aplankyti čia pat esančius senovės Karkemišo griuvėsius. Deja, jo rasti nepavyko. Tada ryžomės leidimo prašyti pasienio policijoje. Šiuo tikslu nuvykome prie geležinkelio linijos, kuri skiria Turkiją nuo Sirijos valstijos, ir kreipėmės į dežuruojantį policininką. Deja, be vizos jis mūsų praleisti nesutiko. Nieko nepadarysi.

Reikėjo tenkintis per sieną vogčiomis pažvelgus į griuvėsius, kurie tik už poros žingsnių nuo mūsų, kitoje geležinkelio pusėje, riogsojo archeologų rūpesčiu ir pastangomis atkasti.

Karkemišas senas hititų miestas. Žuvus jų imperijai Mažojoje Azijoje jūrų tautoms ten įsiveržus (apie 1180 m.), hititų sostine tapo Karkemišas, kurs jau seniau buvo žymus jų imperijos miestas. Bet dabar arti buvo asirai, kurių vis didėjančiai ekspansijai šis pakelėje į Viduržemio jūrų pakraščius miestas buvo būtinai reikalingas. Jį jie ir paėmė (717 m. pr. Kr.). Vėliau Karkemišas buvo išgriautas. Užneštas žemėmis, jis visai išnyko iš žmonių atminties.

Kad senovės Karkemišas būsiąs Džerabliuso „tell", pirmas atspėjo anglų tyrinėtojas G. Smith. Tai patvirtino vėlesni kasinėjimai, daromi 1908 ir 1911 m. British Museum lėšomis, rūpestingoj priežiūroj archeologų D. G. Hogarth, C. L. Woolley ir Lawrence. Atrasta daug bazalte iškaltų bareljefų iš įvairių šio miesto laikotarpių. Vieni jų nuvežti į British Museum, kiti patalpinti Ankaros muziejuj, treti dar guli radimo vietoje, tarp griuvėsių pastatų, kuriuos jie puošė. Hititų papročių, bareljefais buvo puošiami vartai ir pastatų pamatai. Savo motyvais ir darbu jie mums primena asiriečių meną. Iš atkastų trejopų miesto sienų matyti, kad miestas buvo triskart didintas.

Apžvalgę Karkemišą, leidomės prie Eufrato, kur geležinis tiltas jungė abu jo krantu. Bet jis priklauso turkams, todėl ir čia stovėjo turkų sargyba. Visaip ją šnekinom, bet ir ji nesiteikė mus praleist į savo pusę. Beliko dabar tik valtimi keltis per Eufratą į Mezopotamiją, priklausančią Sirijai, kur mus pasitiko malonūs darbininkų veidai.

Žmonės čia drėkino savo laukus. Hidraulinė mašina, jaučių sukama, pylė ant kranto vandenį, kurį vagutės išskirstė po plačias kukurūzų plantacijas. Užtat vandeniu prisisotinę laukai čia želte žėlė. Tiek žalumo jau senai nebuvom matę, todėl ir akis atitraukti nuo jo buvo sunku.

Išsimaudę Eufrate, atsigaivinę laukų žalumu, užmiršę todėl ir apmaudą ant turkų, neleidusių aplankyti Karkemišą, dabar grįžome su pakilusiu ūpu į Džerablių pietauti. Pusiau trečią jau mes vėl sėdėjome automobilyje, ieškodami kelio į Alepą.

Pasukome nauju keliu, norėdami aplankyti senovės Hierapolį, dabar Membidžu vadinamą. Dabartinis Membidž vardas kilęs iš senojo Mabbôg. Vietovė pavadinta Hierapoliu — Šventuoju Miestu tik vėliau, čia pastačius šventyklą Hadadui ir Atargatei (Astartei), kurių garbei čia būdavo rengiamos didžiausios iškilmės ir kurių kultas iš čia prasiplatino po Europą. Išskiriant miesto sienų griuvėsius, iš senovės Hierapolio jau nieko nebeliko. Šventasis ežeras, kurs kadaise buvo didžiai branginamas ir saugojamas, šiandien apleistas ir suprofanuotas. Prie mūsų akių vienas čerkesas jame maudė savo arklį.

Romėnų laikais Hierapolyje buvo įrengti svarbūs kariuomenės reikmenų sandėliai, jo gi sustiprinimas buvo gera Eufrato užnugario apsauga ir atrama prieš besiveržiantį priešą į Sirijos vidurį. Dabar miestas visai sunykęs. Gyventojų turi tik 2000, iš kurių 800 čerkesų ir 100 armėnų. Drėgmės dėka žalumo jame ne maža.

Iš Membidžo pasukome Babo link, kur vėl įsijungėm į gerą kelią ir prietamsoj nusiskubinom į Alepą.

ANTIJOKIJA

Su auštančiu sekmadienio rytu, rugsėjo 11 d., budo mumyse nauji lūkesčiai, naujos mintys ir svajonės. Tai kelionės diena į krikščionies vardo lopšį, į Antijokiją, ir Viduržemio jūros pakraščius, iš kur turėsime pamažu grįžti Beiruto ir Palestinos link. Alepe tą dieną tik nedaugelis krautuvių užsidarė. Mahometonai ir žydai nejautė sekmadienio rimties ir toliau prekiavo savo krautuvėse ir bazaruose.

Kelias į Antijokiją vietomis asfaltuotas, tad mašina sparčiai rieda pirmyn, nežiūrint kad pradedame lipti į kalnus. Karts nuo karto privažiuojame seną dar romėnų tiestąjį kelią, kurio didžiuliai akmens, apskilę ir išvartyti, dar dabar guli. Vietomis tenka pamatyti ir romėnų laikų tiltų liekanas-griuvėsius. Dabar visur pravesti nauji keliai ir pastatyti nauji tiltai.

Pervažiavę kalnus, po dešinei palikę kelią į Aleksandretę, leidomės tiesiai į vakarus, kur saulės spinduliuose maudės Antijokijos ežeras. Pakelėje sutikome keletą beduinų šeimų, su apkrautais asilais ir kupriais, grįžtančių į kalnus, iš kur prie Oronto upės ir Antijokijos ežero juos buvo atvariusi didelė šių metų sausra. Buvo išdžiūvę net šaltiniai.

Ištiesų, 1932 m. buvo neturtingi lietumi. Žiemą ir pavasarį mažai telijo ne tik Palestinoje, bet ir visoje Sirijoje. Žemė todėl neprisisotino vandenimi, ir atėjus vasaros sausroms greit pritrūko vandens ne tik cisternose, bet ir šaltiniai nustojo tekėję, ypač kalnuose. Štai kodėl kalnuose gyveną beduinai buvo priversti pirmieji ieškoti vandens slėniuose, laikinai įsikurdinti prie upės ar ežero. Daug tokių matėm Antijokijos ežero pakrantėse, kiti savo palapines buvo ištiesę prie Oronto upės. Jie visi nekantriai laukė lietaus, kad, prisipildžius jų cisternoms vandenimi, vėl galėtų grįžti į savo numylėtuosius kalnus. Jų lūkesčiai išsipildė. Kaip tik šiomis dienomis čia iškrito pirmas lietus. Nekantresnieji tuč tuojau išsirengė kelionėn.

„Nuo ... terasos labai gražus vaizdas į miestą ...“

Antijokijoje sustojome pas Tėvus Kapucinus. Kadangi buvo pats sumos laikas, ir mes įsigrūdome į jų bažnytėlę pasimelsti. Jau senai nebuvau gyvenęs parapijiniu gyvenimu, tad dabar buvo vienas malonumas kartu su kitais susikaupti maldoje. Man prisiminė ir Lietuvos bažnyčios, prigrūstos tokių pat tikinčiųjų, kaip ir šiame tolimame krašte, iš kurių širdžių veržėsi į Dievą nuolanki malda.

Nuo Tėvų Kapucinų vienuolyno terasos labai gražus vaizdas į miestą ir aplinkines lygumas bei kalnus. Tik pirma nuo čia apžvalgę miestą leidomės į gatvę. O miestas yra įdomus ne tik dabartimi, bet ir praeitimi. Juk jį pašventė savo buvimu apaštalai Petras ir Povilas, čia pirmiausia atsivėrė pagonims platūs vartai į Kristaus Bažnyčią, čia taip pat Kristaus mokiniai pradėjo krikščionimis vadintis.

Antijokija (arabiškai Antakije) yra, palyginti, ne senas miestas, įkurtas 300 m. pr. Kr. geg. 22 d. Seleuko I, seleukidų dinastijos įkūrėjo, derlingame slėnyje prie pat Oronto upės (Nahr El Asi). Netrukus miestas išsipuošė šventyklomis ir stovylomis. Bet gyvenimas čia nebuvo ramus: tarp savęs riejosi graikai ir žydai, kurių buvo ne maža. Tai davė progos į Antijokijos reikalus įsikišti svetimiems, ypač Pompejui, kurs visą Siriją, kartu su Sirijos valdovų seleukidų sostine, 64 m. pr. Kr. pavergė Romai. Po Romos ir Aleksandrijos, Antijokija buvo tuomet žmoningiausias miestas visoje Romos imperijoje. Romos valdymo laikais čia įsižiebė ir Evangelijos šviesa.

Antijokijos krikščionys neišvengė bendro visiems Romos imperijos krikščionims likimo. Ir čia tekėjo jų kraujas, ir čia buvo naikinamos ir griaunamos jų bažnyčios. Trajano laikų Antijokijos vyskupas šv. Ignacas buvo nuvežtas į Romą ir čia žvėrims sudraskyti atiduotas (107 m.). Bet tai nesulaikė naujos gyvenimo srovės. Krikščionys tik labiau Antijokijoj daugėjo. Taip pat statytos naujos, net gražesnės bažnyčios. Taip išpuoštą Antijokiją baigė išgarsinti šventieji, pav. šv. Jonas Chrizostomas ir kt.

VI šimtmečio pradžioje Antijokijoje gyveno 300,000 žmonių. Bet tas šimtmetis kupinas miestui įvairiausių nelaimių. 526 m. žemės drebėjimo metu čia žuvę net 250,000 žmonių. 538 m. jį naikino Chosroės vedami persai, išvesdami net dalį gyventojų į Persiją.

Miestą atstato Justinijonas, bet jis jau nepasiekia savo pirmykštės garbės. 637 m. jis patenka arabų valdžion ir jų žinioje išbūna iki 969 m., kada jį atsiima Konstantinopolio imperatorius Nikeforas Fokas. 1098 m. miestą paima kryžiuočiai, ir jis tampa Antijokijos kunigaikštystės sostine. 1268 m. Antijokija vėl mahometonų žinioje, bet 1516 m. ji atitenka turkams. Po Didžiojo karo Antijokija, priklausanti Sirijos valstijai, yra mandatarinėje prancūzų valdžioje. Kaip autonominio Aleksandretės sandžiako (apskrities) miestas, Antijokija dabar turi 35, 000 gyv., kurių 21,000 mahometonai sunitai, 7,000 alauitų ir 7,000 krikščionių. Šalia arabiško, Antijokijoj daugiausia kalbama turkiškai, kaip ir visam Aleksandretės sandžiake, kurs yra prie pat Turkijos rubežiaus.

Žiūrint gyventojų skaičius, Antijokija šiandien smarkiai nusmukus. Bet ir kaip prekybos centras Antijokija seniau daugiau svarbos turėjo, kol, būtent, nebuvo smėlio užneštos Oronto žiotys, kuriuo antijokiečiai plukdydavo savo prekes ir kol buvo naudojamas Seleukijos uostas. Antijokija dabar išveža daug muilo, šilko kokonų, vilnos, alyvų aliejaus, kailių, kukurūzų, saldžios šaknelės ir kt. Plačiai išvystyta prekyba su Alepu vaisiais. Visas miestas paskendęs žalume. Didžiulės norijos, panašiai kaip prie Hamos, semia iš Oronto vandenį ir pila į daržus bei sodus.

Šiandien Antijokija mums buvo brangi ypač dėl savo svarbos pirmykštėje Bažnyčioje. Pasak Apaštalų Darbų, Kristaus Evangelija Antijokijoje buvo skelbiama ne daug laiko praslinkus po Kristaus mirties, kada persekiojimo išblaškyti krikščionys iš Jeruzalės išsiskirstė po Judiebą, Samariją, kiti gi nuvyko net iki Fenikijai, Kiprui ir Antijokijai.

Į Antijokiją atėję iš Jeruzalės žydai tuoj ėmėsi apaštalauti, bet tik savųjų tarpe. Mesiją jie skaitė savo tautai žadėtu, todėl vienam Izraeliui jie Kristų ir teskelbė, juo labiau kad pagonis jie skaitė suteptais, su kuriais todėl negalima turėti jokių santykių, ypač religinių.

Bet jų tarpe buvo ir keletas platesnių pažiūrų žydų, kilusių iš Kipro ir Kirenaikos. Jų nuomone, Evangelija yra šviesa, kuri turi šviesti visiems ir apšviesti visus; ji yra universali. Gal dar paskatinti Petro pavyzdžio, priimant Kornelijų į Bažnyčią, jie kreipėsi todėl ir į pagonis graikus, skelbdami ir jiems Kristų Išganytoją.

Koks didelis turėjo būti šių pastarųjų džiaugsmas išgirdus išganymo žodį! Ne mažas jų skaičius turėjo įstoti tada į Bažnyčią. Veikiausiai apie tą laiką ir evangelistas Lukas, trečiosios Evangelijos ir Apaštalų Darbų autorius, bus priėmęs krikštą.

Greit džiugus gandas pasiekė Jeruzalės Bažnyčią, kur pagonių priėmimo į Bažnyčią klausimas jau buvo išspręstas. Petras pats jiems buvo atidaręs Bažnyčios vartus, liepdamas suteikti Korneliui ir su juo esantiems krikštą. Ir priešginos tada turėjo sutikti, kad „ir pagonims Dievas davė atgailos, kad būtų gyvi" (Apd. 11, 18). Jeruzalės Bažnyčia, pritardama įvykusiam faktui, pasiuntė dabar į Antijokiją vieną savo žymiausių narių, Barnabą, kilusį iš Kipro, kad tasai sustiprintų tikėjime naujai įstojusius Bažnyčion narius.

Barnabas tuoj pramatė Antijokijoje gražių apaštalavimo vaisių, ir nuvyko į Kilikijos Tarsą į talką pasikviesti Saulių, vėliau vadinamą Povilu, persekiojusį Kristaus Bažnyčią, bet prieš keletą metų atsivertusį. Dabar juodu drauge čia darbuojasi visus metus su dideliu pasisekimu. Ta proga pastebi Lukas, „kad Antijokijoje pirmą kartą mokytiniai buvo pavadinti krikščionimis" (Apd. 11,26). Tai buvo ne vien vardo krikščionys. Jie gerai suprato artimo meilę. Tai parodo ir tas faktas, kad vargstančiai Jeruzalės krikščionių bendruomenei per Barnabą ir Saulių jie siunčia savo pašalpą (Apd. 11, 30).

Į Antijokiją buvo atėjęs ir šv. Petras, čia pasilikdamas gyventi net keletą metų. Bet ypač Povilo Antijokija buvo mėgiama vieta. Iš čia jis leidžias į savo apaštališkąsias keliones, į čia jis grįžta iš savo kelionių pailsėti. Bet ir tada jis sielojas šios Bažnyčios reikalais. Kai, po pirmosios jo apaštališkosios kelionės, Antijokijoje kilo ginčai su kai kuriais iš Judiejos atėjusiais žydais, reikalavusiais, kad ir į tikėjimą atsivertę pagonys užlaikytų žydų įstatymą, Povilas nenusileidžia, bet reikalauja jiems visiškos laisvės. Tų laisvių ginti jis keliauja su Barnabu iš Antijokijos į Jeruzalę pas Apaštalus. Ir garbingai jas apgina. Tas laisves jis gina ir pačioje Antijokijoje Petro akivaizdoje.

Antijokijoje įsikūrusi krikščionių bendruomenė nebuvo apsnūdusi, bet pilna gyvybės ir jėgos. Ir nenuostabu. Jų mokytojai, vadai buvo žymiausieji Apaštalai. Pats Petras buvo pirmas jų vyskupas. Dvasingų vadų jie turėjo ir vėliau. Tai šv. Ignacas, šv. Jonas Chrizostomas ir kt.

Dabar mintis ginė mintį prisiminus garbingą šio miesto praeitį. Rodos dar taip netoli tie laikai. Vis tik amžiai pakeitė ir miesto išvaizdą ir žmones. Šiandien tų Kristaus mokinių čia taip maža, taip skysta. Jie veik paskendę kitatikių jūroj.

Greitai perbėgom keletą miesto gatvių. Yra keletas platesnių, su šaligatviais ir gana moderniškais namais. Vienur kitur kyšojo mečečių minaretai. Kadangi buvo vidudienis, iš vieno minareto aidėjo skambus muedzino (mečetės tarnautojo) balsas, kviečiąs savo tikinčiuosius maldai. Bet mes skubėjome toliau nekreipdami į tai dėmesio.

Laikas tačiau bėgo, ir reikėjo keliauti toliau. Teko todėl atsižadėti pamatyti miesto sienas, kurių, tiesa, nedaug kas belikę. Nebuvo taip pat laiko nuvykti ir į šv. Petro grotą, kur, pasak padavimo, šv. Petro laikais krikščionys rinkdavęsi maldai. Ją jau buvome matę nuo kelio, atvažiuojant į miestą. Dabar todėl sėdome į automobilį ir iš Antijokijos leidomės tiesiai į pietus, į Dafnę.

DAFNĖ

Senovės Dafnė dabar Beit El Ma — Vandens namais — vadinama, ir yra 9 km nuo Antijokijos. Tai vieta garsi savo šaltiniais ir vandenkričiais su aplink kerojančiais medžiais. Noriai čia atvažiuoja antijokiečiai atsigaivinti vėsa ir pasilsėti.

Bet ypač pagonybės laikais buvo lankoma ši vieta. Čia augąs kiparisų ir laurmedžių miškas buvo pašvęstas Apolonui, kurio meilės persekiojama, pasak graikų padavimo, į laurmedžius buvo pavirtusi undinė Dafnė; jam taip pat Seleuko Nikatoriaus čia buvo pastatydinta šventykla. Pastatytos šventyklos ir Artemidei, Afroditei bei Izidei. Nenuostabu tad, kad ši vieta buvo gausiai lankoma pagonių, ypač kai ją atsidėję globojo Seleukidai. Antijokas Epifanas (Skaistusis) čia pastatė stadijoną, kur buvo ruošiamos šventės ir koncertai, kuriuose ir pats dalyvaudavo. Nuo Komodo laikų (180 - 192 m. Kr. g.) iki VI šimtmečio čia buvo ruošiami ir olimpiniai žaidimai.

Iš tų laikų šiandien nedaug kas belikę. Tarp šlamančio miško medžių, prie putojančių vandenkričių, riogso kai kur sugriuvusios sienos dalis, šen ten drybso ant žemės išsitiesusi kolona. Tai primena ir pačios pagonybės griuvimą. Julijonas Atsimetėlis smarkiai rūstavo ant krikščionių, kai čia 362 m. sudegė Apolono šventykla. Kaltindamas juos padegime, jis uždarė jų baziliką Antijokijoje. Bet Apolono šventyklos niekas daugiau nebeatstatė. Pati pagonybė tuomet jau gulė graban. Su ja viena po kitos griuvo ir kitos šventyklos bei stabai.

Iš Dafnės per kalnus leidomės Latakijos, senovės Leodikiejos, link. Kelias buvo geras, tik vienoje vietoje dar nebaigtas grįsti. Kalnai gražūs, žali, apaugę medžiais. Tai buvo poilsis mūsų akims ir dvasiai. Apgedus mašinai, turėjome progos iš automobilio išlipti ir keletą žingsnių pažengti kalnuose. Mūsų džiaugsmas buvo dar didesnis, kai pamatėm, kad tik pereitą naktį čia buvo palyta ir dabar gamta alsavo nauja gyvybe ir šviežumu. Lietaus mes buvome be galo pasiilgę, nes jau trys mėnesiai kaip nebuvom jo matę nė lašelio. Tiesa, nematėm jo nė dabar, bet jautėm, kad nesenai jis čia praėjo, palikdamas gaivinančios drėgmės.

Automobiliu pasikėlus kiek aukščiau, prieš mūsų akis atsivėrė naujas vaizdas: vakaruose saulės spinduliuose kiek tik akis užmatė ramiai tyvuliavo Vidūržemio jūra, gi jos pakrašty, truputį į pietus, baltavo Leodikieja. Jos link mes dabar ir skubėjom.

LATAKIJA

Latakiją, senovės Leodikieją, alauitų valstijos sostinę, pasiekėme pusiau trečią po piet. Gyventojų miestas turi 24.514, iš kurių 18.000 yra mahometonai sunitai, 4.000 graikų stačiatikių ir kt. Pačių alauitų (tai viena islamo sektų) yra tik 139.

Latakijoj tuoj krinta į akį dvi skirtingos miesto dalys: prie jūros miestas visai moderniškas, su plačiomis medžiais apaugusiomis gatvėmis, toliau nuo kranto, į rytus, senasis miestas su siauromis ir kreivomis gatvelėmis. Tiesa, bandoma jau ir čia miestą tvarkyti. Uostas tik menko tonažo būriniams laivams tetinka. Miesto pakraščiai apsodinti alyvų ir figų medžiais, už kurių driekiasi didelės medvilnės ir tabako plantacijos.

Papietavę ir apsižvalgę po miestą, pajūriu leidomės į pietus, pasiryžę nakvoti Tripolyje, iš kur rytojaus dieną turėsime vykti į Libano kalnus kedrų apžiūrėti.

TARTUS

Pavakare pasiekėme Tartuso miestelį (3.676 gyv.), kryžiuočių laikais vadinamą Tortozą, garsų savo katedra, statyta kryžiuočių XII-XIII šimtmečiais. Nebuvo galima jos neaplankyti. Tiesa, ji kiek apgadinta, bet vis tik dar gerai išsilaikiusi. Miestui patekus į mahometonų rankas, ji buvo paversta tvartu, paskui mečete ir galop kareivinėmis. Tik 1922 m., prancūzų generolo Gouraud įsakymu, ji apvalyta, ir dabar saugojama kaip žymus Viduramžių architektūros kūrinys.

Kryžiuočiai savo pavergtuose kraštuose ne tik pilis ir tvirtoves statydavos. Kraštą jie aprūpino ir puikiomis bažnyčiomis. Jų statytų bažnyčių vėliau teko matyti ir Palestinoj. Tik daugumoj jos labai masyvinės. Taip, be abejo, statyta todėl, kad reikale, į jas susimetę, galėtų gintis nuo priešų.

TRIPOLIS

Tripolį (arabiškai Tarabulius) pasiekėme jau sutemus. Tai nemažas miestelis su 32.626 gyventojais, kurių 28.000 yra mahometonai sunitai, 4.000 graikų stačiatikių ir 1.600 maronitų. Kol mums viešbutyje pagamino vakarienę, dar spėjome aplankyti Tėvus Pranciškonus ir susitarti dėl rytdienos Mišių, kurias norėjome atsilaikyti pirm išvažiuojant į kalnus. Šia proga pamatėm ir miesto truputį. Eit į pajūrį, miesto kvartalą El Mina apžiūrėti, jau nebuvo noro, nes ir nuovargis slėgė ir žvarbus, nuo jūros pučiąs, vėjas smarkokai nugarą čaižė. Tik laukėm nekantriai rytojaus.

LIBANO KEDRAI

Rugsėjo 12 dieną aušo gražus ir malonus pirmadienio rytas. Saulutė dar nebuvo prakopusi Libano viršūnes kai mes, apleidę Tripolį, jau dulkėjom keliu pro alyvmedžių sodus, apelsinų, bananų, šilkmedžių plantacijas, pro kukurūzų laukus. Netrukus pradėjome kopti į kalnus pietryčių kryptimi. Čia visur dvelkė tyras kalnų oras.

Pravažiuojam tai vieną, tai kitą maronitų kaimelį, iš kurių kyšo keturkampė bažnyčia su žemu bokšteliu. Įsauly čia dar auga vynuogės, noksta figos, balzgani alyvmedžiai glaudžiasi prie uolų, plačiai šakojasi šilkmedis. Kaip gera būtų ilgiau čia pagyventi, kyla galvoje mintis.

Ehdenas mus pasitinka labai iškilmingai. Visur plevėsuoja vėliavos ir gaudžia bažnyčios varpai. Savo automobilį pastatę nuošaliau, į šventę įsijungiame ir mes. Tuojau sužinome ir šventės priežastį. Vakar, mat, prieš pat bažnyčią, kurioje ilsisi Libano laisvės kovotojo Juozapo Bey Karan kūnas, buvo atidengtas šiam didvyriui paminklas. Ir, štai, jau antra diena, kaip visas kaimas ir apylinkė šį įvykį mini. Šiandien susirinkę daugiausia negalėjusių atvykti vakar.

Iškilmės dar ir šiandien didelės ir reikšmingos. Bažnyčios aikštėje koncertuoja įvairiaspalviai pasipuošęs mergaičių choras, kuriam švilpynėmis pritaria vyrai. Pertraukos metu į tribūną išeina kalbėti kunigas. Kalba įtikinančiai ir ugningai. Tiesa, jo kalbos suprasti nepavyko, bet, kad kalba teisingai ir į minios širdį, buvo galima jausti, nes kalbėtojo pagauti susirinkusieji dažnai pertraukdavo jo kalbą griausmingu rankų plojimu. Iš dalyvių veidų mes skaitėme kaip stipriai jie visa tai pergyvena. Tai buvo jų tautinė ir religinė šventė, prasidėjusi pamaldomis bažnyčioje.

Nuo Ehdeno iki kedrų beliko tik apie 5 km kelio. Nors kelio nedaug, bet baimės ir šalto prakaito jis spėjo išspausti pakankamai. Nuo Ehdeno kelias buvo net geresnis. Bet jis buvo status, su staigiais pasisukimais. O čia pat po dešine baisi praraja. Šiam keliui mūsų automobilis visai netiko: jis buvo perilgas ir todėl ne visuomet staigiuose vingiuose pajėgdavo iš syk pasisukti. Reikėdavo tada mašinai leisti žengti atgal. Bet tai buvo baisiausia, nes ji prieidavo iki prarajos krašto, tiesa, aptverto, bet vis tik gal nepakankamai saugaus. Kas bus, jei užtvaras mašinos smūgio kada nors neatlaikys? To jausmo pagauti, ne vienas mūsų tada automobilyje pašokdavo aukštyn. Ir kaip nudžiugo širdis, išvažiavus į tiesų kelią! Bet jau tuoj pasiekėm ir kedrus.

Libano kedrai garsūs visame pasaulyje. Kokį tūkstantį metų prieš Kristų jais buvo nuklotas visas Libanas. Jie tada buvo naudojami įvairiai statybai: rūmams statyti, stovyklas daryti ir laivų stiebams. Ir išmintingasis Saliamonas jų parsisiųsdino į Jeruzalę, kad jais išpuoštų Jahvei statomą bažnyčią. Tiro karaliui Hiramui, iš kurio šiuos medžius jis ėmė, buvo atsimokėta kviečiais ir aliejum. Medžiai buvo nuleidžiami į pajūrį, iki Jafai plukdomi jūromis ir paskui velkami į Šventąjį Miestą.

Plačiai naudojami kedrai pradėjo nykti, ir šiandien jų beliko visai maža. Ne daug jų tėra prie Ehdeno, viso 400 medžių beliko ant kalno Džebel Baruk (1800 metrų aukštumoje, į pietryčius nuo Beiruto, prie Maaser Eš Šuf kaimelio), ne daug jų prie Hadet El Džiubė (jie priklauso maronitų patrijarkui) ir galop prie Bešarės, kur jie gražiausi ir seniausi. Šių pastarųjų aplankyti mes kaip tik dabar ir vykom.

Kedro liemuo aplamai išauga tiesus ir siekia virš 30 m aukščio. Kamiengalio apskritimas gali siekti iki 13 - 14 metrų. Mediena rausvos spalvos, kieta ir kartaus skonio. Štai kodėl kirminai jo nemėgsta ir todėl medis negenda.

Bešarės kedrai, kurių lankyti vykom, auga kalno Džebel Machmal papėdėje, 1921 m aukštumoje. Tai ne didelis miškelis (apie 400 medžių) su ne vienodo amžiaus kedrais, aptvertas akmenų tvora. Įėjimas apmokamas (5 piastros). Jauniausi kedrai turi ne mažiau 200 metų. Kitų

„Bešarės kedrai ... 1921 m. aukštumoje“.

„Gaila, kad į mus neprabilo".

amžius žymiai rimtesnis. Jie turi 400, 700 , 800 ir 1000 metų. Dvylika iš jų dar senesni. Kai kurie iš jų gali turėti 1.500 m. amžiaus. Vienas ypatingai atkreipė mūsų dėmesį: aukščio jis turi 25 m, gi kamiengalio apskritimas siekia 12 metrų. Daug vyrų reiktų jį apimti. Gaila, kad į mus jis neprabilo. O būt turėjęs daug ką mums papasakoti iš praeities.

Maronitai didžiai gerbia kedrus, vadindami juos Dievo medžiais. Jų patrijarkas Bešarės miškelį yra paėmęs ypatingon savo globon, uždrausdamas naikinti medžius, net laužyti šių šventųjų kedrų šakas. Ir nieks šių medžių neliečia, net turistai. Atminimui šakelę kedro nuskina miško sargas, kuriam už tokią malonę pritinka įspausti į delną keletą piastrų bakšiš.

Turistų prie kedrų visuomet gali rasti. Būti Libano kalnuose ir nematyti kedrų juk tai būtų nusikaltimas turizmui ir visiškas nenusimanymas, kas pasaulyje verta pamatyti. Bet ir vietiniai gyventojai, ypač maronitai lanko kedrus. Bešarės miške jų patrijarkas 1843 m. pastatydino koplytėlę ir dabar kasmet rugpiūčio mėnesy po šventaisiais kedrais, patrijarko akivaizdoje, įvyksta didžiulė šventė, sutraukianti ištisas maronitų minias.

Maloniai prabėgo kelios valandos kvapnių kedrų pavėsy. Šventos pagarbos seneliams kedrams pagauti, su ilgesiu širdy, apleidom Bešarės miškelį, paskendusį tarp Libano viršūnių. Šiaurėje Kornet Es Sauda viršūnė (3·088 m aukščio), su sniego juostomis įdubimuose, dabar skaisčiai žibėjo saulės spinduliuose. Rodės ji gina šios žemės galiūnus, šventuosius kedrus, nuo šiaurės vėjų ir audrų. Gaila, kad tos viršūnės, aukščiausios Libano kalnuose, negalėjom užkopti. O vaizdas nuo jos giedrią dieną nuostabiai gražus. Šiaurėje ir pietuose, rytuose ir vakaruose prieš tavo akis atsiveria neišmatuojami plotai: kalnai ir lygumos, dykuma ir jūra. Vakaruose tada matyti už 250 km Troodo kalno masyvas Kipro saloje.

Automobilis be vargo riedėjo nuo kalno žemyn Beiruto link. Važiuojame jau kitu keliu. Praraja nuo mūs nors netoli, bet jau nepavojinga. Dar kartą su baime pažvelgiam į ją. Pravažiuojame Hadet El Džiubė su kedrų gojeliu. Tai tik vaikai prieš ne senai matytus senius Beašrės miške. Pajūrį pasiekiame žemiau Tripolio saulei jau leidžiantis.

Lengviau atsikvėpėm atsistoję ant gero ir lygaus kelio. Beirutas pasiekti jau buvo vieni niekai, nežiūrint, kad ir žvaigždės jau pradėjo spindėti danguje.

Po tiek pavojų dykumose ir kalnuose mes buvom sveiki ir gerai nusiteikę. Negalėjom, be abejo, pamiršti, kam mes už tai privalome būti dėkingi. Kalti buvom dangaus karalienei Marijai, kurios motiniškai globai šios kelionės metu mes buvom pasivedę. Jos garbei todėl kasdien aidėdavo giesmės dykumose, kalnuose ir miestų pakraščiuose. Ir dabar prie Beiruto vartų iš dėkingų širdžių išsiveržė dėkingas „Magnifikat“.

NAUJI DRAUGAI

Antradienį, rugsėjo 13 d., mūsų būrelis padidėjo penkiais naujais žmonėmis, atvykusiais iš Romos tiesiog į Beirutą. Taip mūsų ekskursija dar labiau pagyvėjo. Fano seminarijos dogmatinės teologijos profesorius, jau pagyvenusio amžiaus žmogus, dabar buvo pati svarbiausioji ašis, apie kurią sukosi visi mūsų pagarbos jausmai. Nuolat ištroškęs, visados beskubąs ir suprakaitavęs, profesorius negalėjo atsidžiaugti atvykęs į Šventąją Žemę. Jau nuo senai šios kelionės buvo brėžęs planus, bet tik dabar pavyko juos įgyvendinti. Todėl džiaugėsi visa širdimi. Bet jautė, kad ir pasiaukoti reikės ir pavargti. Tiek to, kad tik pakelėj nestokotų vandens, galvojo jis sau. Deja, ne viskas klojosi pagal užmanymą. Jo termosas ištuštėdavo labai greit ir nebuvo kuo jį pripildyt. Vargas, jei ir mano termosas tada būdavo tuščias. Už profesoriaus troškulį tada buvau kaltinamas aš.

Nėvienas nebuvo taip susidomėjęs vietovardžiais ir šiek tiek atminimo vertais dalykais, kaip jaunas Belgijos jėzuitas, besirengiąs į seminarijos profesorius Belgų Konge. Jis turėjo viską pamatyti, viską užsirašyti. Netrukus jo blanknotas mirgėte mirgėjo Sirijos kaimelių vardais.

Kiti iš mūsų naujos grupės tuo tarpu ryškiau neišsiskyrė, nebent tuo, kad jautė pareigos mane išbarti už pavėlavimus. Gintis per daug negalėjau, nes, tikrai, dažniausia būdavau paskutinis. Bet sąžinė ką nors dėl to man išmetinėti nebedrįso, nes kaltininkas buvau ne aš, bet foto aparatas, kurs dirbo visiems naudingą darbą.

Sulaukę Beirute naujų svečių, iš naujo lankėm miesto įžymybes, tik šį kartą aiškinimo pareigas iš vado pasiimdami sau. Sirijos dalykų žinojime jautėmės visa galva aukščiau už naujai atvykusius ir panūdom jiems vadovauti. Pavakare nuvykome net į Biblosą, iš kur teko grįžti jau sutemus. Kadangi buvo šv. Kryžiaus Paaukštinimo šventės išvakarės, visur kalnuose degė sukurti laužai. Tokiomis pat ugnimis 630 metais po kraštą buvo paskelbta žinia apie šv. Kryžiaus medžio atgavimą iš persų.

KSARA

Trečiadienį, rugs. 14 d., jau galutinai apleidom Beirutą. Kelionės tikslas buvo Damaskas, su sustojimu Ksaroje pas Tėvus Jėzuitus ir Baalbeke, senovės šventyklų mieste, dabar jau griuvėsiais pavirtusiam.

Vingiais raitėsi automobilis per Libano kalnus. Kelias geras, asfaltuotas, vienas malonumas juo važiuoti. Nė nepasijutom, kaip išsinėrėm iš kalnų ir atsistojom ant slenksčio didelės plokštikalnės — Bekos. Ji skiria Libaną nuo daug žemesnių Antilibano kalnų, eidama iš šiaurės pietų link, iškilusi 900 - 1000 metrų virš jūros lygmens.

Pavažiavę keletą kilometrų šiaurės rytų kryptimi, netoli Chtauros radom malonią prieglaudą pas Tėvus Jėzuitus. Tai garsioji Ksara su savo observatorija ir vyno gamyba. Požemiai, kur ilsisi statinėse supiltas vynas, turi net pusę kilometro kelio. Su žvake rankoj mes juos apžiūrėjom, neužmiršdami atidaryti statines bei patikrinti vyno kokybę.

Garsūs yra Ksaros vynai ne tik Sirijoj ir Palestinoj. Jie gerai žinomi ir Europos šalyse. Iš gaunamų pajamų Jėzuitai išlaiko savo universitetą Beirute ir misijų stotis priešakinėj Azijoj.

BAALBEKAS

Iš Ksaros, perskrosdami Bekos plokštikalnę šiaurės rytų kryptimi, skubėjome į Baalbeką. Apie 9 val. jau iš tolo išvydome senojo miesto griuvėsius.

Baalbekas vis tik senas miestas, nors jo kilmė ir gili senovė nėra gerai žinoma. Jis minimas jau asiriečių ir egiptiečių raštuose. Finikiškas miesto pavadinimas (Baalbek — Bekos viešpats) leidžia manyti, kad miestas įkurtas fenikiečių. Čia turėjo būti garbinamas Baalis, jei jau pats miestas jo vardu pavadintas. Aleksandro Didžiojo laikais Baalbeke įsikūrė graikai, miestą pavadindami Heliopoliu, saulės dievo miestu,

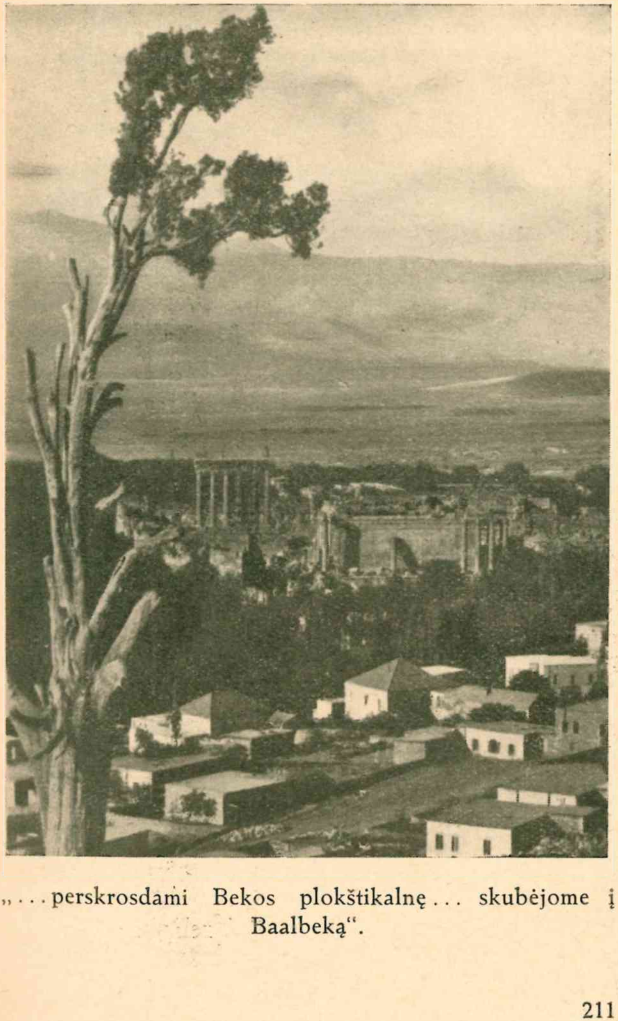

„... perskrosdami Bekos plokštikalnę... skubėjome į Baalbeką“.

semitų Baalį identifikavę su saulės dievu. Augusto laikais Heliopolis tampa romėnų kolonija, vadinama Colonia Julia Augusta Felix. Tada saulės dievas Helios pradedamas identifikuoti su Jupiteriu, kuriam ir statoma Heliopoly puikiausia šventykla (II-III šimtm.). Savo šventyklos čia susilaukia ir Venera su Merkūru. Bet ateina krikščionybės pergalės laikai. Tai Baalbeko smukimo pradžia. Konstantinas Didysis uždraudžia Veneros garbinimą. Teodozijus (379 - - 395) nugriauja dalį Jupiterio šventyklos ir jos vietoje stato krikščionims bažnyčią. Likusią Jupiterio šventyklos dalį 554 m. sunaikina perkūnas. Pastatas atstatomas ir paverčiamas krikščionių bazilika. Bet 634 m. miestą užima arabai, ir šventovė paverčiama tvirtove.

Baalbeko pastatai nyko ir toliau. Juos griovė drebanti žemė (ypač 1759 m.), griovė ir įvairūs miesto engėjai (mongolai ir kiti). Nebuvo kas pasigaili meno kūrinių. Tik dabar mokslininkai archeologai suskubo gelbėti tai, kas dar galima išgelbėti, su pagarba atstatydami, kiek tai galima, į savo vietą išvirtusias sienas ir kolonas. Ir dabar teko matyti bedirbant būrelį darbininkų, beramstančių apdaužytus Jupiterio šventyklos stulpus. Bet Baalbekas vis tik turės pasilikti griuvėsių krūva, tiesa, griuvėsių didingų, kurie ir toliau nesiliaus savęsp traukę turistų būrius, bylodami ką pasaulyje sukūrė religinis jausmas.

Susikaupę ir užsimąstę vaikščiojom po šiuos griuvėsius, stengdamiesi nors kiek atspėti pirmykštį šių šventyklų miesto grožį. Tai nebuvo sunku, nes tik vietomis iš didingų pastatų beliko vien akmenų krūva. Mus ypač domino ir stebino aukštos vienalytės kolonos ir didžiuliai tašyti sienų akmens. Daug vargo buvo juos pagaminti ir čia atvežti. Didesnį už kitus aptašytą akmenį, bet dar neatvežtą į vietą, matėm už miestelio, iš kur buvo imami ir kiti statybai reikalingi akmens. Ilgio jis turi 21 m. 50, aukščio 4 m 30 ir pločio 4 m 80, galįs sverti iki 2.000 tonų. Bet lieka mįslė, kokiomis priemonėmis jis būtų galėjęs būti atvežtas į vietą. Bet, matyt,

„... tik vietomis iš didingų pastatų beliko vien akmenų krūva".

priemonių jie tam turėjo, nes tris panašaus tūrio akmenis teko matyti statyboje jau panaudotus. Tai garsusis trilithon šventoriaus užtvare.

Prie šventyklų griuvėsių, gražiojoj Baalbeko oazoj, dabar yra įsikūręs naujas miestelis su 5,000 gyventojų ir patogiais viešbučiais turistams. Lankytojų Baalbekas turi nemaža, ypač vasarą, kur juos traukia ne tik senovės paminklai, bet ir malonus sveikas kalnų klimatas, nes miestas yra 1,500 m virš jūros lygmens. Ir mus čia jau nebevargino karščiai, nuo kurių buvo tekę tiek daug kentėti iki šiol.

DAMASKAS

Po pietų mūsų akys nukrypo Damasko link. Dar kartą pervažiuojam Bekos plokštikalnę, kur mus pasitinka švelnutis lietus, ir įvažiuojam į Antilibano kalnus. Jie yra skurdesni ir žemesni už Libaną. Netoli Damasko pasivijom tekančią Barado upę. Iš abiejų jos pusių išsitiesę stovėjo tuopos ir nuleidę šakas įvairūs kiti lapuočiai. Tai buvo Damasko oazos pradžia.

Damaskas stovi 3 km į rytus nuo Antilibano kalnų 690 m virš jūros lygmens, Ghūtos lygumoje, tarp žaliuojančių sodų ir laukų, kuriuos drėkina išsišakojusi Barados upė. Viena jos šaka, išskirstyta į mažesnius kanalus, teka miesto viduriu, aprūpindama vandeniu miesto, mečečių ir namų fontanus, taip pat maudymosi baseinus.

Kad vanduo nesusiterštų, visa upė yra uždengta. Nutilus triukšmui mieste, malonu paklausyti, kai požemiuos niurzgia srovės vandens. Gėrimui vanduo atskirais vamzdžiais atvedamas iš versmės Ain Fidže Antilibano kalnuose. Būdama labai vandeninga, dalį savo vandens turi perleisti Baradai, kuri jį išnešioja po visą Ghūtos lygumą.

Damaskas dabar turi 320.000 gyventojų, kurių 80% yra mahometonai, krikščionių gi yra apie 50.000, žydų 9%. Hebraiškai šv. Rašte Damaskas vadinamas Dimmešek, arabų ir turkų jis vadinamas Dimašk Eš Šam, arba tiesiog Eš Šam, t. y. Sirija. Vidurinė miesto dalis apjuosta sienomis. Tai seniausioji miesto dalis.

Damaskas minimas jau Abraomo istorijoje (XX šimt. pr. Kr.). Rytų karaliams užpuolus Pentapolį, kame gyveno jo brolėnas Lotas, Abraomas eina gelbėti savo giminaitį ir vejasi rytų karalius iki Hobai, esančiai į šiaurę nuo Damasko (Pradž. 14). Iš Damasko buvo kilęs ir Abraomo tarnas Eliėzeris (Pradž. 15, 2). Atrodo, kad jau tuomet Damaskas buvo ne menkas miestas. XVI šimtmety pr. Kr. Damaską užėmė egiptiečiai (Tutmozis III). XI šimtmety pr. Kr. Damaskas tampa sostine aramiejų valstijos, dažnai bekovojančios su Izraeliu, ypač valdant kraštą Hazaeliui. Susilpnėjus Izraeliui, ji užima žymiausią vietą visoje Sirijoje, organizuoja taip pat pasipriešinimą asirams, ne kartą juos sulaikydama prie Oronto upės. Vis tik VIII šimt. (732 m.) ir Damaskas patenka į asirų rankas. Jį užima Tiglat—Pilezaras III, Judo karaliaus Akazo iškviestas į talką prieš Izraelį ir Damaską; taip pat jo gyventojus asirai išveda į vergiją Armenijon.

Vėliau miestas atiteko persams, paskui jį paėmė Aleksandras Didysis (333 m.), o po jo mirties Damaskas perėjo Seleukidų žinion. 64 m. jis atiteko romėnams, prie kurių išaugo į didelį prekybos centrą. Bet 635 m. jį užima arabai, ir miesto reikalai pablogėja. Ne po ilgo tačiau, tapęs sostine viso mahometonų pasaulio, čia gyvenant Omajadų dinastijos kalifams, Damaskas sušvinta nauja šviesa. Bet neilgam. Abasidų dinastijos kalifai apsigyvena Bagdade, ir Damasko garbė smunka. Miestas pereina Egipto valdžion. Įvairiais atvejais Damaskas deginamas ir griaunamas. Keletą kartų jį puola ir kryžiuočiai, bet be pasisekimo.

1158 m. Damaską paima į savo rankas Alepo sultonas Nur Ed Din. Damaskas tada vėl tampa Sirijos sostine ir centru kovos prieš kryžiuočius. Šioje kovoje ypač pasižymi Saladinas (1137—1193). Darbą toliau tęsė Ajubidų dinastija. XIII šimtmetis yra vienas iš garbingiausių Damasko istorijoje, nes tada pastatyta dauguma žymiausių miesto paminklų. 1260 m. miestą paima mongolai, paskui jis patenka mameliukų valdžion. 1516 m. jį užėmė turkai. 1918 m. Damaską buvo užėmę anglai, bet 1920 m. jį perleido prancūzams, kuriems taip pat suteiktas Sirijos mandatas. Dabar Damaskas yra Sirijos valstijos sostinė ir mazgas geležinkelių į Ałepą (Konstantinopolį), Tripolį, Beirutą, Dėraą, Mediną ir Haifą.

Damaskas ne mažiau įdomus ir savo krikščioniškąja praeitimi. Labiausia jį išgarsino savo atsivertimu Apaštalas Povilas. Tuomet jis buvo dar jaunas ir besivadino Saulium. Išauklėtas fariziejiškai įstatymų griežtume, jis kęste neapkentė krikščionių vardo ir jų garbinamo Jėzaus iš Nazareto. Savo neapykantą Saulius parodė ir darbais, traukdamas krikščionis į teismus ir kalėjimus. Vėliau, geriau pažinęs Kristų ir tapęs jo mokytiniu, su skausmu jis prisimena šį savo nedorą elgesį: „Aš perdaug didžiai persekiojau Dievo Bažnyčią ir kovojau prieš ją“ (Gal. I, 13).

Kada dar kerštu ir žudynėmis tebealsavo prieš krikščionis, Saulius kartą buvo gavęs iš vyriausiojo žydų kunigo Jeruzalėje plačius įgaliojimus prieš Damasko krikščionis, kad juos apkaldinęs grandinėmis atvestų į Jeruzalę. Su džiaugsmu jis tada keliavo į Damaską lydimas savo bendraminčių. Bet, štai, netoli Damasko staiga jį apšvietė šviesa iš dangaus. „Sukniubęs ant žemės, jis išgirdo balsą, kurs jam sakė: Sauliau, Sauliau, kam mane persekioji? Jis tarė: Kas tu, Viešpatie? Tas atsakė: Aš Jėzus, kurį tu persekioji. Sunku tau spardytis prieš akstiną. Drebėdamas ir nustebęs jis paklausė: Viešpatie, ko nori, kad daryčiau? Viešpats jam atsakė: Kelkis ir eik į miestą; tenai bus tau pasakyta, kas tau reikia daryti. Tie vyrai, kurie jį lydėjo, stovėjo nustebę; jie, tiesa, girdėjo balsą, bet nieko nematė" (Apd. 9, 4—7). Saulius tada atsikėlė nuo žemės, bet nieko nematė. Apakusį persekiotoją lydėję vyrai dabar už rankų nuvedė į Damaską, kur jis išbuvo tris dienas neregįs, nevalgė ir negėrė.

Damaske buvo tuomet vienas krikščionis, vardu Ananijas. Jį tai pasiuntė Dievas suteikti Sauliui krikštą ir priimti persekiotoją į Bažnyčią. „Viešpats jam tarė: Eik į gatvę, kuri vadinama Tiesioji, ir ieškok Judo namuose vieno tarsiečio, vardu Sauliaus; štai jis meldžiasi. Ananijas atsakė: Viešpatie, aš girdėjau iš daugelio apie tą žmogų, kaip daug pikto jis yra padaręs tavo šventiesiems Jeruzalėje. Ir čia jis turi valdžios iš vyriausiųjų kunigų surišti visus, kurie šaukiasi tavo vardo. Viešpats jam tarė: Eik, nes jis yra man rinktinis indas, kad neštų mano vardą pagonių, karalių ir Izraelio vaikų akivaizdon. Nes aš jam parodysiu, kaip daug jam reikia kentėti dėl mano vardo" (Apd. 9,11, 13—16). Ananijas paklausė. Atėjęs į Judo namus, uždėjo ant Sauliaus rankas ir, grąžinęs regėjimą, Saulių pakrikštijo.

Didį perversmą pajuto savo dvasioje Saulius. Jis jautėsi nugalėtas ir pavergtas to, kurį taip žiauriai persekiojo krikščionių asmenyje. Už savo klaidas jis dabar ryžosi atsiteisti darbu. Todėl tuojau jis ėmė skelbti sinagogose, kad Jėzus yra Dievo sūnus. Bet kitiems buvo sunku tikėti tokį staigų pasikeitimą.

Saulius tada tris metus praleidžia Arabijoje, po kurių vėl grįžta į Damaską skelbti Kristaus netikintiems žydams. Bet tuo jis tik sukelia prieš save daug priešų. Net susitaria žydai tarp savęs jį nužudyti. Dieną ir naktį jie saugoja miesto vartus, kad naująjį apaštalą galėtų sugauti ir nugalabyti. Patyrus tačiau apie šiuos tykojimus, mokiniai naktį Saulių nuleidžia pintinėje per sieną, ir taip jis ištrūksta iš savo tautiečių galvažudžių rankų.

Malonu mums buvo dabar pamatyti tą miestą, kuriame plėšrusis Saulius tapo nusižeminusiu Kristaus apaštalu, kur pasigirdo pirmieji jo žodžiai apie Mesiją, Jėzų iš Nazareto, kur pats turėjo progos patirti pirmus smūgius dėl Kristaus.

Sustoję patogiame „Hôtel Viktoria“ viešbutyje, jau temstant išėjome pasižvalgyti po miestą. Bet tokia iškila tamsesnėse gatvėse pavojinga. Damaske juk niekuomet fanatikų nestokavo. Todėl tamsesnių gatvių saugojamės, kad išvengus bet kokių netikėtinumų. Tenkinamės tik nuo viešbučio stogo plačiau pasižvalgę į temstantį miestą, iš kurio išsikišę spoksojo

„Tenkinamės tik nuo viešbučio stogo plačiau pasižvalgę į temstantį miestą . . .“

mečečių minaretai ir bonės. O jų čia visas miškas. Viso Damaske yra 200 mečečių, nors naudojamų yra tik 70, kitos gi kiek apgriuvę. Ir kai šį vakarą mėnulis patekėjo ir temti pradėjo, sugniužęs prie mūsų kojų Damaskas apsigaubė pasakišku aukso ir sidabro šydu.

Ant rytojaus, ketvirtadienį, rugs. 15 d. anksti išsirengėm pas Jėzuitus laikyti šv. Mišių, po kurių prasidėjo miesto lankymas. Pirmiausia mums rūpėjo pamatyti su šv. Povilo buvimu Damaske susiję vietos. Aplankę todėl šv. Jono Damaskiečio namus, esančius Tėvų Jėzuitų žinioje, skubėjom į namus šv. Ananijo, kuriam buvo tekusi laimė pakrikštyti didįjį Tautų Apaštalą. Kadaise jo namų vietoje stovėjo krikščionių bažnyčia, bet arabai ją pavertė mečete. Tik jai sugriuvus pavyko Tėvams Pranciškonams šią vietą atgauti ir pastatyti jos vietoje koplytėlę, kuri ir šiandien dar tebestovi. Į ją tenka lipti laiptais žemyn (viso 15 laiptų), nes žemės paviršius nuo Ananijo laikų žymiai pakilęs. Tai šiuose namuose begyvendamas Ananijas išgirdo Dievo balsą, raginantį jį eiti pakrikštyti Saulių: „Eik į gatvę, kuri vadinama Tiesioji, ir ieškok Judo namuose vieno tarsiečio, vardu Sauliaus; štai jis meldžiasi“ (Apd. 9, 11).

Nuėjom aplankyti ir Tiesiosios gatvės. Perėjom ją visą išilgai. Saulius ne kartą bus ja vaikščiojęs. Kadaise ji buvo labai graži, kolonomis apstatyta, dabar gi ji nieku nesiskiria nuo kitų orientališkų gatvių. Čia pat siauroj gatvelėj mums parodė ir Judo namus, kur radęs užeigą Saulius, atvestas į miestą aklas. Judas buvo veikiausiai savininkas kokio nors viešbučio, lankomo žydų.

Vidurinė miesto dalis dar ir dabar apsupta sienų. Tai liekanos iš romėnų laikų. Tik viršutinė jų dalis yra pastatyta arabų ir turkų. Tokią senieną vertėjo pamatyti, juo labiau kad romėnų laikais per šią sieną pintinėje buvo nuleistas Saulius, bėgąs nuo gręsiančio jo gyvybei pavojaus. Padavimas šią vietą nurodo netoli Rytų vartų (Bab eš Šarki).

Damaskas yra garsus savo kilimais ir vario bei medžio išdirbiniais. Šios rūšies prekėmis prigrūsti krautuvių langai ir bazarai. Ir gatvės pirkliai tau kiša atminimui visokių arabeskų. Buvo tačiau įdomu pamatyti, kaip visa tai gaminama. Tuo tikslu užėjome pas p. Nassan, graiką kataliką, kurio įmonės vienos žymiausių visam Damaske. Tiesa, dabar jį slėgė didelė krizė, kad net darbininkų skaičius reikėjo sumažinti nuo 300 iki 30. Bet vis tik įmonės atskiri skyriai dar veikė ir turėjome progos pamatyti kaip audžiami kilimai, kaip inkrustuojamas varis, kėdės ir stalai. Negalėjom nenusipirkt ko nors atminimui.

Buvo įdomu pasižiūrėti ir verdančio gyvenimo Damasko bazaruose. Tai didžiulės uždengtos gatvės, pilnos prekių, žmonių ir triukšmo.

Kiekviena gatvė tik vienos rūšies prekėms skirta: vienoj buvo pardavinėjama šilko išdirbiniai, kitoj įvairios brangenybės, trečiur perlų išdirbiniai, seni ginklai ar kt. Į visą bazaro maišatį ir triukšmą kartais įsiterpia prekėmis apkrautas asilas ar kupris. Tada aiškiai pajunti, kad tave gaubia slėpiningoji Rytų šalis.

Arabiško stiliaus namais teko pasigrožėti Azemo, buv. Damasko gubernatoriaus, rūmuose, kuriuose dabar prancūzų patalpintas Archeologijos Institutas. Marmuro plytelėmis išklotas kiemas, fontanai, glicinijos, puošnūs medžiai, fajansu išpuošta buv. priėmimų salė, poilsiui atviras kambarys į kiemą, vilioja ir europiečio akį.

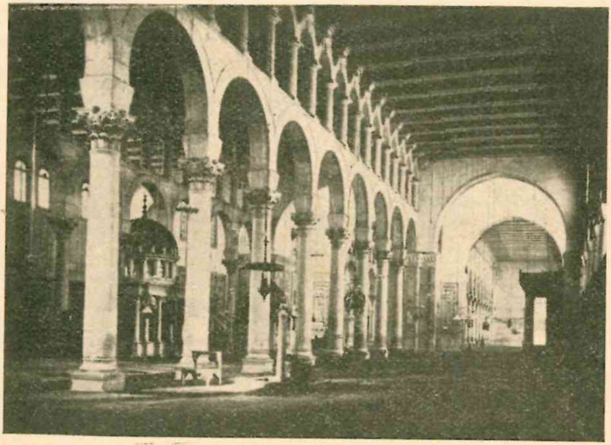

„Mečetės transepte yra mažutis pastatatas . . . kur . . . esanti šv. Jono Krikštytojo galva".

Teko dar aplankyti Omajadų mečetę, vieną puošniausių Damaske, pastatytą krikščionių bazilikos vietoj, kuri savo ruožtu buvo pastatyta vietoje Jupiterio šventyklos, romėnų laikais garbinamo Damaske. Tai didelio grožio mečetė, išklota puikiais kilimais. Mečetės transepte yra mažutis pastatas, tarsi koplytėlė, kur, pasak mahometonų, esanti šv. Jono Krikštytojo galva. Kristaus pirmtaką gerbia ir mahometonai. Mečetėje dar yra saugojama Mahometo vėliava, kurią, eidami į Meką, nešasi su savim maldininkai.

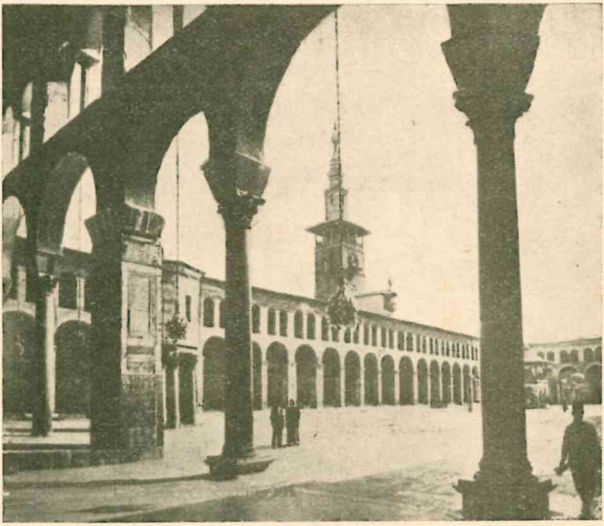

„Prie mečetės yra didelis su arkadomis kiemas".

Prie mečetės yra didelis su arkadomis kiemas. Prie keletos čia veikiančių fontanų nuolat gali matyti besiplaunant rankas, veidą ir net kojas mahometonus. Toks apsikuopimas reikalingas prieš įeinant į mečetę. Be to, prie durų jie palieka savo apavą. Mes gi, nenorėdami prie durų palikti savo batus, pas mečetės sargą turėjome išsinuomoti pantaplius.

Arti Omajadų mečetės kiemo teko matyti Egipto bei Sirijos sultono Saladino, mirusio Damaske 1193 m., mauzoliejų, puošniai atstatytą Vokietijos imperatoriaus Vilhelmo II savo lankymosi metu Sirijoje (1898 m). Saladinas išgarsėjo trečiojo kryžiaus žygio laikais, sutriuškinęs kryžiuočius. Jeruzalė tada vėl pateko į mahometonų rankas.

Po pietų tenka aplankyti Damasko pilį ir dervišų vienuolyną. Dervišai tai savotiški mahometonų elgetaujantys vienuoliai. Jie čia gyvena bendrai. Vilki ilgą drabužį, kaip ir visi arabai. Keletas jų įsinėrę į pantaplius dabar vaikštinėjo vienuolyno sode besišnekučiuodami. Tuo metu vienas jauno veido dervišas sodo kampe rengėsi maldai, savo apsiaustą pasitiesęs ant žemės ir akis įsmeigęs į tolimą Meką. Netrukus jis jau gulėjo kniūbščias ant žemės, kėlėsi ir vėl kniubo ant savo patiesalo. Dervišų miegamieji įrengti labai kukliai. Lovos kietokos, po 10 ar daugiau vienam kambary.

Mahometonas meldžiasi.

Paskutinė mūsų ekskursija buvo į Damasko priemiestį Salihiję, prisiglaudusį prie pat Antilibano kalnų Džebel Kasjūn viršūnės (1.220 m). Tai tik 25 minučių kelionė. Bet vaizdas iš čia buvo nuostabus. Prieš mūsų akis gulėjo paskendęs oazoje visas Damaskas su kalnais horizonte. Pietryčiuose mėlynavo Džebel Hauran, vakaruose stūksojo Antilibano kalnai ir snieguotasis Hermonas.

Penktadienį, rugs. 16 d., atsisveikinam Damaską ir vykstame į Palestiną. Susėdę į du automobiliu leidžiamės pietų kryptimi. Greit Damasko sodai pasiliko toli už mūsų, prasidėjo laukai ir dykumos, nuklotos bazalto akmenimis. Tuoj matyti, kad važiuojame vulkaninės kilmės sritimi.

Kūneitroje (čerkesų kaimas su 1,700 gyv.) randame didelį prekymetį. Karvės, avys ir ožkos čia užplūdusios visą rinką. Iš čia pasukame šiaurės vakarų kryptimi miestelio Banijas link, ir netrukus pradedame kopti į kalnus, pasiekdami net 1,030 m aukštumą. Kelias geras. Vienur kitur auga išsišakoję medžiai. Prieš pat mūsų akis į dangų stiebiasi Hermono kalnas (2.760 m), fenikiečių Sirion, amoriečių Senir vadintas. Arabai jį vadina Džebel Eš Šeich - Šeicho kalnu, kai Vulgata jį Hermonu vadina. Trys jo skiaterės veik visus metus apdengtos sniegu. Jo papėdėj išteka žymiausioji Palestinos upė - Jordanas.

Kanaaniečių ir kitų pagonių Hermonas buvo laikomas šventu. Dar šv. Jeronimo laikais ant jo buvo aukojamos aukos. Bet tų kulto vietų šiandien vien griuvėsiai belikę.

BANIJAS

Kraštas, kuriuo dabar važiavom, arabų vadinamas Džolan. Tai senovės Gaulanities kraštas, priklausęs tetrarkui Pilypui, Erodo Didžiojo sūnui, kurs graikų kilmės miestą Paneas, pavadinęs Kesarija, padarė savo sostine. Kad atskirtų tačiau šį miestą nuo kitos Kesarijos, pajūrio, pridėjo dar savo, Pilypo, vardą ir vadino Pilypo Kesarija. Agripa II šį vardą pakeitė į Meronias, bet neilgai jis išliko. Arabai Pilypo Kesariją vadina savo senuoju vardu, Paneas, tik jį tardami Banijas.

Tai šio miesto apylinkėse būdamas Kristus paskutiniais savo gyvenimo metais paklausė savo mokytinių, ką kalba apie jį žmonės ir kuo jį laiko jie patys. Ir kai Petras visų Apaštalų vardu jį išpažino Kristumi, gyvojo Dievo Sūnumi, Jėzus jam atsakė: „Palaimintas esi, Jonos sūnau, Simonai, nes ne kūnas ir kraujas tai tau apreiškė, bet mano Tėvas, kurs yra danguje. Ir aš tau sakau: tu Petras, ir ant tos uolos aš pastatysiu savo Bažnyčią, ir pragaro vartai jos nenugalės. Tau aš duosiu dangaus karalystės raktus; ką tu suriši žemėje, bus surišta ir danguje, ir ką tu atriši žemėje, bus atrišta ir danguje“ (Mt. 16, 17-19). Taip pažadėjo Kristus Petrui Bažnyčios primatą, padarydamas jį nepajudinama savo Bažnyčios uola.

Dabar mums rūpėjo šią vietą aplankyti ir apžiūrėti. Tiesa, tiksli vieta, kur šie žodžiai buvo pasakyti, nėra žinoma. Evangelistai tik pažymi, kad tai buvę Pilypo Kesarijos apylinkėse. Bet to mums užteko, kad žygis apsimokėtų. Be bendro Pilypo Kesarijos apylinkių vaizdo, turėjome dar pamatyti patį Banijos miestelį ir Jordano versmes.

Pamažu riedėjom nuo kalno Banijos link. Prieš mūsų akis ant aukštoko kalnelio stovėjo Banijos tvirtovė Kalaat Es Subeibe. Tuoj pajutome, kad esame drėgme turtingoj žemėj, nes iš visur pasipylė medžiai. Ir Banijos kaimelis (200 gyv., visi mahometonai) skendėjo lapuočių miške. Iškėlę į dangų savo šakas čia stovėjo tuopos ir kerojo gluosniai.

Keletas žingsnių už kaimelio kalvoje yra Pano urvas; kiek žemiau iš žemės trykšta viena iš Jordano versmių, apaugusi tuopomis ir gluosniais. Gausiai besiveržiąs vanduo tuč tuojau sudaro upelį Nahr Banijas, kurs už keletos kilometrų susijungia su upe Nahr Leddan. Nuo čia juodu abu susikibę daro mirtiną šuolį ir nugrimsta upės Nahr el-Hasbâni bangose. Dabar išnyksta visų trijų susiliejusių upių vardai ir pradeda tekėti nauja upė Jordanas, galvotrūkčiais besiverždamas į Mirties jūrą.

Virš Nahr Banijas versmės esantis urvas kadaise buvo pašvęstas Panui, girių ir piemenų dievaičiui. Jo vardu ir vieta graikų buvo pavadinta Paneas. Iš graikų romėnų laikų uoloje dar ir dabar yra išlikę penkios nišos, kuriose buvę patalpintos stovylos. Šalia jų kelios atplyšę uolos skeveldros guli čia pat suvirtę ant žemės prieš šventąją grotą. Viskas sunykę ir apleista. Tik piemens kartais čia atsivaro savo bandas, norėdami pasislėpti nuo darganų.

LAIŠAS-DANAS

Kadangi kita Jordano versmė buvo tik už ketverto kilometrų prie Tell El Kadi, senovės Dano, kanaaniečių vadinamo Laiš, nuvykome ir jos aplankyti. Laišas buvo sidoniečių miestas, tapęs izraelitų auka. Nepatenkinti sau skirta dalia, 600 Dano giminės kovotojų sužinoję iš pasiuntinių, kad Palestinos šiaurėje yra gabalas geros žemės, Laišas, jį užpuolė ir paėmė. Veltui šaukėsi Laišo gyventojai Sidono pagalbos. Jis buvo per toli, kad suspėtų jiems suteikti paramos. Taip ir įsikūrė Laiše danitai, miestą pavadindami savo vardu, Danu. Labai dažnai minimas Dano miestas šv. Rašte. „Nuo Bersabejos iki Dano“ posakis tapo žinomiausias visam Izraelyje, nurodąs jų gyvenamą plotą Palestinoje: Bersabeja buvo Palestinos pietuose, Danas gi pačioje šiaurėje.

Iš senovės Dano šiandien beliko tik griuvėsiai, apdengti storu žemės klodu. Ką „tell‘

slepia savyje, archeologo kastuvas dar nespėjo įžvelgti. Paviršium radom tik keletą iš vėlesnių laikų išsilikusių tašytų akmenų.

„Prie... Tell El Kadi gausiai iš žemės veržiasi vanduo“...

Prie pat kalvelės Tell El Kadi gausiai iš žemės veržiasi vanduo ir tuojau upe leidžiasi žemyn. Tai Nahr Leddan, antroji Jordano versmė. Už Nahr Banijas ši upė žymiai didesnė.

Bet saulutė jau pradėjo slinkti vakarop. Reikėjo rengtis keliauti toliau, nes kelio dar ne maža buvo palikę. Šį vakarą dar turėjom pasiekti Genezareto ežerą. Tabchoje pas Tėvus Lazaristus jau buvo užsakyta ir nakvynė.

Grįžtame atvažiuotoju keliu į Kūneitrą, iš kur pasukame pietvakarių kryptimi į Džisr Benat Jakub, kur teks pereiti Palestinos sieną. Nors kelias geras, bet vaizdas nepaguodžiantis. Aplink visur tik bazalto kalnai.

Saulutė greit slenka į vakarus tolyn. Nenorim ir mes jai apsileisti. Šoferis todėl gena automobilį kaip galint greičiau. Bet tai mus neguodžia. Vos neįvažiuojame į pulką avių, grįžtančių iš Kūneitros prekymečio. Bet po to ir vėl galvotrūkčiais riedame pirmyn.

Palestinoje

GALILIEJA

— Pazienza, kantrybės! — beviltiškai sušuko mūsų kelionės draugas, Fano seminarijos profesorius, ir išsirito iš automobilio. Nuotaika tikrai buvo nekokia. Visų veiduose reiškėsi nuovargis, bet kartu ir nusiminimas. Tiesa, laimingai pervažiavom Jokūbo dukterų tiltą (Džisr Benat Jakub), Sirijos — Palestinos rubežių, bet dabar mūsų mašina tik sučerškė, ir — nė iš vietos. Pasirodo pritrūko benzino.

Saulė jau leidosi į rausvus debesis ir už keletos minučių turėjo visai išnykti netolimų Viduržemio jūrų gelmėse. Aplink nė gyvos dvasios. Į visas puses, kiek tik užmatė akis, stūksojo tik juodi bazalto akmens. Ir kaip ilgai čia reikės mums stovėti ir laukti? Dar šį vakarą turime pasiekti Tabchą, kaimelį prie Genezareto ežero, kur laukia vakarienė ir malonios nakvynės. Pirmasis mūsų automobilis jau senai išnyko iš mūsų akių. Gal jis ten jau ir nuvažiavo. Bet mes nė iš vietos. O dar apie 18 km kelio.

Neramios mintys pradėjo varstyti mūsų galvą. Juk mes čia vieni ir be jokios apsaugos. O kas bus, jei mus užpuls arabai beduinai? Jie kerštingi krikščionims.

Šoferis dar bandė iščiulpti kelis benzino lašelius iš rezervuaro. Gal tas, manė jisai, kiek pagelbės, ir galėsim privažiuoti artimiausią kaimelį Roš Piną, už 4 km. Mes laukėme ir raminomės. Bet tai nieko negelbėjo. Pavažiavom keletą žingsnių ir mašina vėl sučerškė ir sustojo. Joks mašinos krėtimas ir stūmimas daugiau negelbėjo. Dabar mūsų rankos nusviro. Vienintėlė išeitis — eiti į artimiausią kaimą benzino ieškoti. Temstant jau nebuvo vilties sulaukti pravažiuojant šiuo keliu automobilio, iš kurio būt galima gauti benzino pasiskolinti. Šoferiui nužingsniavus į Roš Piną, mes vieni pasilikome ant kelio laukdami pagalbos.

Sėdėdami automobilyje, jau buvome išgiedoję visas psalmes ir giesmes, kurios tik mintinai galvoje buvo išsilikusios. Dabar repertuaras baigėsi ir reikėjo užsiimti kuo nors kitu. Dar bandėme vieną kitą dainelę savo kalboje sudainuoti, bet kažkaip nesisekė. Nuo ilgos kelionės jau ir nuvargę jautėmės, ir apmaudo jausmas ant mūsų šoferio, kam tokiai ilgai kelionei nepasiėmė pakankamai benzino, čiaupė mūsų lūpas. Tad dabar, profesoriui išlipus iš automobilio, susitarę ir mes paskui jį išsiritom.

Kas veikti? Vieni griebės už ražančiaus, kiti po akmenynę pradėjo bastytis, ieškodami retesnių atminimui akmenėlių. Jie turėsią priminti šią mūsų kelionę ir tolimąją Galilieją.

Bet ir tuomet apmaudas dar vis raižė širdį. Nenorėjome taip pat dovanoti ir savo kelionės vadui. Kam jis mums davė tokį šoferį, su kuriuo ir susikalbėti negalima? Jis kalbėjo tik arabiškai, mums visai nesuprantama kalba. Todėl ir pasiinformuoti apie pravažiuojamas vietas nebuvo kaip. Dar laimė, kad vienas mūsų draugų, nors ir nebuvo arabų kalbos žinovas, mus išmokė žodelį: švaj — lėtai, pamažu. Juo mes pasinaudodavom, kai tik arabas mašiną pradėdavo galvotrūkščiais leisti. Mes tada jam pradėdavom šaukti: švaj, švaj. Ir tai pagelbėdavo. Vieną kartą vos tik į avių bandą neįlėkėm. Bet tokios gelbėjimosi priemonės mums nepatiko, ir iš Tabchos šia mašina nutarėm toliau nebevažiuoti.

Pagaliau jau ir temti pradėjo, o mūsų šoferio grįžtant dar vis nematyt. Laimei, mūsiškiai mums į pagalbą atėjo. Sustoję kaimelyje Roš Pina vizuoti pasus, ir ilgai mūsų nesulaukdami, spėjo mus nelaimė ištikus, ir todėl pasiuntė savo automobilį mūsų ieškoti. Didžiam mūsų džiaugsmui, su jų automobiliu grįžo ir mūsų šoferis, sutiktas pakelėj į Roš Piną.

Gavę kiek benzino, mes dabar leidomės vytis sugaištą laiką. Bet tik mūsų budrumo dėka vėl išvengėm didesnės nelaimės. Jau būtume įvažiavę į griovį, jei laiku nebūtumėm sušukę: švaj, Mašina kaip tik spėjo prie griovio sustoti. Taip Roš Piną pasiekėme sveika galva.

Atlikę visus sienos perėjimo formalumus, gausiai apsirūpinę benzinu, bet visų pirma per vertėją gerai įmokę šoferį, kad važiuotų pamažu, leidomės Genezareto ežero link. Kelias buvo labai geras, akmenimis grįstas, vietomis net asfaltuotas.

Safedo miestelis, pastatytas ant kalno, pasiliko dešinėje. Veikiausiai jį regėdamas Kristus sakė, kad negali būti paslėptas miestas, pastatytas ant kalno (Mt. 5,14). Ištiesų, jo nepaslėpsi nei dieną nei naktį. Dieną — nes jis baltuoja saulės spinduliuose, naktį — nes žiburiai jį garsina. Nors dabar važiavom ne greit, bet tuoj pajutom staigų oro kitimą. Juo labiau leidomės žemyn, juo šilčiau buvo. Ir nenuostabu! Juk Roš Pina yra keli šimtai metrų virš jūros lygmens, kai tuo tarpu Genezareto ežeras, paskendęs giliai tarp kalnų dauboje, yra 208 m žemiau tų pačių jūrų lygmens. Todėl ir vasarą klimatas čia daug karštesnis negu kitur.

Pamatę ežerą, užmiršome visus dienos rūpesčius ir vargus. Mėnulis buvo tik ką pakilęs iš užu kalnų ir sidabru nuklojęs ežerą bei jį supančius kalnus. Kur - ne - kur pakraščiais žybčiojo šviesa. Matyt, ne daug kas gyveno ežero pakraščiuose, arba gyveno toki, kuriems žiburys nėra jau taip reikalingas. Tik toliau pietuose aiškiau švietė žiburiai. Tai buvo žiburiai Tiberijados miesto.

TABCHA

Tabchoje apsigyvenome Tėvų Lazaristų užeigos namuose, prie pat ežero. Vieta nuostabiai graži. Aplink mus augo eukaliptai, palmės, bananai ir kt. Prie ežero yra kelių aukštų terasos, čia pat mažutė laiveliams prieplauka. Visai neatrodo, kad Palestinoje esi. Iki šiol buvo tekę matyti tik akmenis, kur-ne-kur balzganuojančius alyvmedžius, saulės spindulių išdegintus laukus, kuriems, rodos, ir dangaus rasos pavydėta. Tiesa, tuomet buvo vasara, su savo sausromis ir kaitra. Tabchoje tačiau buvo visai kitaip. Čia visur buvo galima jausti rūpestinga ranka, kuri viską tvarko ir globoja. Pirmykštė Palestina turėjo jai panešėti, nes ji juk „tekėjo pienu ir medum".

Užėmę sau skirtus kambarius, skubėjome į terasą prie ežero. O mėnulis dar nuostabiau švietė, vilgydamas savo sidabrinius spindulius ramiai banguojančiame ežere. Aplink buvo tylu, tik kartais bangos tingiai atsimušdavo į prieplaukos krantus, suplakdamos luotelius. Tik toli toli ant ežero perskrodė tylą švelniai banguojanti daina. Gal koks žvejys ten dainavo, leisdamas į gilumą nakčiai savo tinklus.

Ieškojau vienumos. Sunku buvo sukaupti mintis, kurios varstė pavargusią nuo automobilio ūžimo galvą; sunku buvo sugaudyti jausmus, kurie dabar veržėsi iš jaunos krūtinės. Ilgai ilgai negalėjau įsitikinti savo laime, kad esu prie Genezareto ežero, kurio paviršium ir krantais vaikščiojęs Kristus, nuo kurio taip pat įsėdęs

„. . . ilgai negalėjau įsitikinti savo laime, kad esu prie Genezereto ežero . . .“

į laivelį mokė žmonių minias. Ir tai buvo dar taip neseniai... Ramus vakaras palankiai nuteikė pavargusią sielą ir viliojo svajoti apie anuos laikus, kada pats Kristus čia vaikščiojo. Laiminga Galilieja, laimingi Genezareto vandens ir žmonės! „Jis ėjo per miestus ir sodžius... skelbdamas karalystės evangeliją ir gydydamas visokias ligas ir visokias negales“ (Mt. 9, 35).

Ir už ką Jį prikryžiavo?... Kodėl Jį atmetė išrinktoji tauta? Ar tas pat ir šiandien nepasikartoja su Kristaus religija, su Jo įsteigta Bažnyčia? Jos nuopelnai pasaulio kultūrai neįkainuojami, o vis dėlto ji bjauriai puolama ir naikinti bandoma. Po tiek šimtmečių įvykusio atpirkimo daugumas dar ir šiandien tik dienos įspūdžiais tegyvena, be gilesnio jausmo, be atjautimo amžinųjų tiesų, be ilgesio dangaus ir bendravimo su Kristumi. Užtat ir gyvenimas bėga niūrus ir be dvasios, nežadąs šviesesnės ateities.

Nejučiomis dabar skrido mintis ir į gimtąjį kraštą, pas savus, pas tuos, kurių tarpe netrukus teks darbuotis dangaus karalystei, kurią pats Kristus šioje vietoje, prie šio ežero skelbė. Darbas sunkus ir atsakingas, bet viltis būti naudingu gaivina ir teikia jėgos. „Duc in altum, irkis į gilumą“, — kartą čia pasakė Kristus savo Apaštalams. „Tai padarę, jie užgriebė didelę daugybę žuvų“ (Lk. 5, 6).

Dar ilgai būčiau svajojęs, jei draugo balsas, kuris šaukė vakarienės, nebūtų nutraukęs mano minčių gijas. Nenoromis teko apleisti šią ramią vietą, tarp gėlių paslėptą suolelį, kur buvo taip gera sėdėti ir stebėti sidabruojantį ežerą.

Rodos, skubėjau, bet draugai jau vakarieniavo, kai atėjau prie stalo. Tačiau už pasivėlinimą niekas pastabos nedarė. Visų nuotaika —

buvo pakilusi. Ir monsignoras, Fano seminarijos profesorius, kurs daugiausia kelionėj rūstavo, dabar maloniai šypsojos ir pasakojo nemalonius mūsų išgyvenimus, pasiliktus be lašo benzino laukų glūdumoje ir temstant. Pasirodo, jis ne maža ir šiaip pakelėje iškentėjęs. Jį nepaprastai kankinęs troškulys. Ir kaltino mane, kad aš drįsęs tuščią termoso bonką vežti, kai ji, pripildyta šaltu Jordano šaltinių vandeniu, būtų trokštančius pagirdžiusi. Aš buvau kaltas, ir turėjau tylėti.

Pavakarienevę vėl nusiskubinom į paežerį. Mėnulis jau buvo iškilęs viršum ežero ir plūduriavo jo bangose. Stiprus kvapas gėlių, kurios augo prisiglaudusios prie terasos sienų, pripildė ramų vakaro orą. Tik retkarčiais ties mūsų galvomis nusvirusios palmių šakos, švelniai dvelkiančio vėjelio paliestos, atsargiai pajudėdavo, tarsi bijodamas pažeisti vakaro tylą. Mes gi sėdėjome ir klausėmės tos vakaro bylos, užmiršę dienos nuovargį ir nesmagumus. O laikas bėgo nejučiomis.

Pagaliau nutraukėme šią vakaro tylą. Pagiedojome „Sveika Karaliene“, „Mano siela garbina Viešpatį“. Ir nors jau buvo vėlu, nėvienas neskubėjo poilsio ieškoti. Kiekvienas troško ramiai pasėdėt valandėlę ir prisiminti, atkurti savo vaizduotėj tuos netolimos praeities vaizdus, laikus, kada čia vaikštinėjo Išganytojas ir mokė minias.

Vienuoliką išmušė, kai užvėriau verandos duris. Mano kolegos jau buvo sumigę. Guliau ir aš. Bet nors ir nuovargio prislėgtas, dar ilgai nesuvėriau akis. Prieš mano lovą balzgavo ežeras ir nulinkusios palmių šakos, kurios kaskart vis dažniau ir smarkiau pradėjo linguoti. Pradėjo šlamėti ir eukaliptai.

Aušo rugsėjo 17 d. Nubudau paskutinis. Ir nustebau nepažinęs vakarykštės dienos vaizdo. Pro verandos kampą švilpė šiaurės vakarų vėjas ir plėšė eukaliptų šakas, kai palmių šakos, siūbuojamos vėjo, lenkės iki pat žemės. Visas ežeras smarkiai bangavo. — Audra. — perbėgo mano galvą mintis, ir šokau iš lovos. Apsitaisęs, apsišvarinęs kelionėje sudulkėjusius drabužius, skubėjau prie ežero. Vakar naktį čia buvo taip ramu. Dabar gi bangos putojo ir smarkiai plakė krantus. Dabar tikrai nebūtų malonu irstytis po ežerą. Pamatęs šią audrą, pradėjau labiau Apaštalus užjausti, kai jie taip labai pabūgo audros, juo labiau kad tada viesulas varė bangas į jų laivą, ir laivas darėsi pilnas vandens (Mk. 4, 37). O audra ant Genezareto ežero pakyla labai staigiai. Nuo Hermono kalno (2,760 metrų aukščio), kurio viršūnė didesnę metų pusę pridengta sniegu, dažnai slenka šalto oro srovė, traukias Jordano dauba ir staiga krinta ant ežero, kuris yra 208 m žemiau jūrų lygmens. Ji ir įsiūbuoja ežero vandenį. Ir vargas, jei viesulas savo kelyje laivelį sutiks.

Pusiau devintą jau visi buvome pasiruošę kelionei į Kafarnaumą (arabiškai Tell Hūm). Kadangi šoferis arabas, mums kainavęs daug nervų, buvo begrįžtąs į Damaską, turėjome dabar automobilyje sutilpti visi 9 žmonės. Tai buvo nelengva, juo labiau, kad mūsų kolegai profesoriui teko užleisti net dvi vietas. Jaunesniems teko susispausti.

Vis tik gera nuotaika važiuojam į Jėzaus miestą, vietomis beveik pačiu ežero pakraščiu. 21 km ilgio ir 12 km pločio, apvalus Genezareto ežeras dabar skendėjo dauboje tarp kalnų, kurie tai visai priartėjo, tai tolo nuo jo, polikdami vietos miesteliams ir derlingiems laukams. Jo vanduo, vakar sidabru žerėjęs mėnulio šviesoj, saulės spindulių glostomas dabar nusidažė žydria spalva. Pakraščiais, vėjo sukeltos, putojo bangos. Šen ten prie vandens žaliavo oleandrų krūmai, pasipuošę baltais ir raudonais žiedais. Bet vėjas buvo taip stiprus, kad kaip smilgos linkčiojo jų šakos ir maudės ežero bangose. Ežero vanduo labai geras, todėl ir labai žuvingas; jame nardo net 22 rūšių žuvys. Kristaus laikais, kaip ir dabar, jis maitino daug žmonių. Jo pakraščiais buvo įsikūrę ištisi žvejų kaimai. Daugumoj tai buvo ramaus būdo ir dori žmonės. Iš jų tarpo ne vieną Kristus ir į savo Apaštalus pašaukė.

KAFARNAUMAS

Kafarnaumas! Koks čia liūdnas vaizdas! Iš miesto griuvėsių spokso tik viena nesenai iš po žemių atkasta sinagoga. Kadaise tačiau ji buvo miestelio pažiba. Pastatyta, regimai, antrame šimtmetyje po Kristaus, ir veikiausiai vietoje senos sinagogos, kurią buvo pastatęs pagonis, romėnų šimtininkas, mylįs žydų tautą (Lk. 7, 5), ir kurioj Kristus dažnai lankėsi bei mokė ten susirinkusius žydus. Kiti, kaip Meistermann, mano, kad tai Kristaus laikų sinagoga, kurioj jis pasakęs ir savo eucharistinę kalbą, pažadėda-

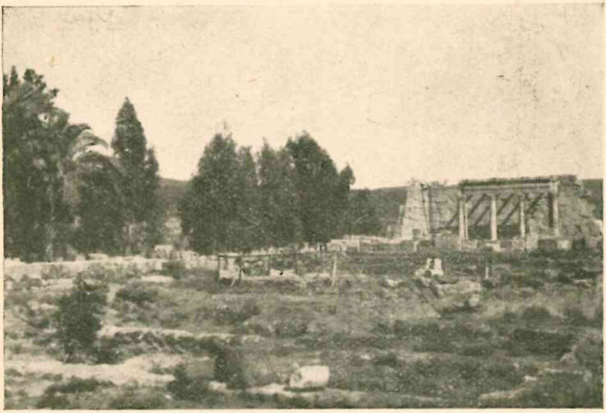

„Iš miesto griuvėsių spokso tik viena neseniai iš po žemių atkasta sinagoga“.

mas duoti tikrąją duoną iš dangaus, save patį, kaip maistą mūsų sieloms.

Kristus mėgo Kafarnaumą. Apleidęs Nazaretą, jis čia apsigyveno kartu su savo motina ir giminaičiais. Čia gyveno taip pat Simonas Petras ir jo brolis Andriejus, turį čia savo namus. Gal tuomet Kafarnaume gyveno ir Zebediejaus sūnūs: Jokūbas ir Jonas. Kafarnaumo muitinėje nuolat sėdėdavo muitininkas Matas, taip pat būsimasis Kristaus Apaštalas. Pro Kafarnaumą, mat, ėjo kelias iš Damasko į Viduržemio jūrų pakraštį, vadinamas jūrų kelias, Kafarnaumui labai pelningas, nes vilkstinėmis nešamos prakės prie jo vartų būdavo apmuitinamos.

Kristus Kafarnaume daugiau negu kitur praleido laiko bemokydamas žmones, ypač šimtininko pastatytoje sinagogoje, kur jis pasakė savo ir eucharistinę kalbą. Čia jo padaryta ir įvairiausių stebuklų. Bet Kristus rado tik sukietėjusias širdis... Ir todėl Dieviškojo Išganytojo lūpos, kurios šiaip tik laiminti mokėjo, tarė šiuos baisius pasmerkimo žodžius: „Kafarnaume, argi iki dangui būsi išaukštintas? Tu nužengsi iki pragarui; nes, jei Sodomoje būtų buvę padaryta stebūklų, kokių padaryta tavyje, ji, rasi, būtų išlikusi iki šiai dienai“ (Mt. 11, 23). Kristaus mestas prakeikimas slėgia šią vietą ir šiandien. Tai liudija gražus kadaise miestas dykuma pavirtęs.

Kafarnaumo likimas pamokantis visiems. Sugriuvusio miesto liekanos, šen ten išmėtyti miesto pastatų akmens, verste verčia susimąstyti kiekvieną apie likimą žmogaus, kurs, gausiai gaudamas Dievo malonių, nepaklausė jos balso, jai neatvėrė savo širdies. „Žemė, sako šv. Povilas savo laiške Žydams, gerianti dažnai krintantį ant jos lietų... jei ji duoda erškėčių ir usnių, yra atmesta, arti prakeikimo, ir jos galas-sudeginimas" (Žyd. 6, 7-8). Susikaupę vaikščiojom po sinagogos griuvėsius, stengdamies atausti savo vaizduotėje tas ne labai tolimos praeities scenas, kada Kristus čia mokė. Jei mes būtumėm gyvenę tais laikais, ir jei būtumėm turėję laimės klausytis Kristaus žodžių, ar mes būtumėm jiems atvėrę savo širdis, ar būtumėm buvę Jam palankesni už anuos žydus?

Tamsias mintis kiek išblaškė malonus priėmimas pas Tėvus Pranciškonus, kurie čia turi pasistatę savo namus Casa Nova, kuriuose maldininkai visuomet randa malonią pastogę, malonų priėmimą. Tėvai Pranciškonai yra Palestinos šventovių angelai sargai, visuomet budį ir guldą už jas savo galvą. Daug kas į jas tiesia savo grobuonišką ranką. Bet yra kas jas ir gina. Tai Asyžiaus Poverello sūnus. Jų namais Casa Nova yra nusėta visa Palestina. Dabar savo Casa Nova namuose Kafarnaume jie mus vaišino kuo įmanė. Šia proga ir bendrai tenka pasakyti Rytų garbei, kad nepavaišinę svečio neišleis. Arabų papročiu, paprastai vaišinama kava, kuri ruošiama vos tik spėjo svečias į jo pastogę per slenkstį perkelti koją.

Pranciškonų gyvenimas čia, kaip ir apskritai Palestinoj, labai sunkus. Gyventi tenka tarp nepalankių mahometonų, nebičiuliškų kitatikių, labai karštame klimate. Kafarnaume gyvena tik du, vienas kunigas ir broliukas. Ir viskas tenka apeiti. Dažnai tenka ir maldininkams Kafarnaumo liekanas aprodyti. Kartais broliukui tenka vienam pasilikti. Tada rytais išklausyti šv. Mišių tenka eiti už 3 km į Tabchą, pas Tėvus Lazaristus.

Casa Nova namai labai gražiai prižiūrėti. Aplink auga eukalipto medžiai, daktilų palmės, nuo kurių dabar kabojo kekės paraudonavusių sirpstančių uogų. Visur jauti rūpestingą ranką. Čia pat prie ežero esantį lauką užpernai jie buvo kviečiais užsėję, ir keletą maišų jų derliaus jie nusiuntė į Dublino eucharistinį kongresą ostijoms gaminti. Labai gražiai sugalvota. Juk čia, Kafarnaume, Kristus tiek daug yra kalbėjęs apie Eucharistiją, net ją įsteigti pažadėjęs (plg. Jon. 6).

Broliukas pranciškonas, su kuriuo man teko kalbėti, jau nuo daugelio metų čia gyvena. Labai džiaugėsi galėdamas su manim kalbėti vokiškai, savo kalba. Tai ne visuomet pasitaiko. Pasirodo, juos čia vargina nepaprastos kaitros. Vasarą naktis tenka net ant stogo praleisti, vėsesnio oro beieškant — taip šio ežero dauboj karšta. Mes buvome kiek laimingesni. Dabar pūtė smarkus šiaurės vakarų vėjas, ir vėsino nuo saulės spindulių kaistantį orą.

Susimąstę ir susikrimtę apleidom Kafarnaumą. Iš šaunaus kadaise miesto, kurį Kristus buvo taip pamėgęs ir pasirinkęs savo gyvenamuoju miestu, kur pirmiausiai ir savo Evangelijos šviesą jis buvo paskleidęs, dabar buvo belikusi tik griuvėsių krūva. Niekas jo neapsaugojo nuo pražūties. Jei Kristus tačiau būtų čia radęs nors kibirkštėlę tikro tikėjimo, beabejo, Kafarnaumas ir šiandien dar tebestovėtų.

KOROZAINAS

Važiavome dabar aplankyti Korozainą (Keraze), kuriam Kristus taip pat nepagailėjo skaudaus papeikimo už jo gyventojų netikėjimą. Kiek pavažiavus automobiliu, apie pusantro kilometro teko eiti pėstiems. Visa laimė, kad vėjas pūtė ir orą vėdino. Takas buvo labai blogas. Vietomis reikėjo šokinėti nuo akmens ant akmens. Aplink mus niūrūs stūksojo tik bazalto akmenų laukai, kur joks arklas, joks kastuvas tos žemės nepureno. Visų apleistas, visų užmirštas kampas. Kristaus laikais tačiau čia gyventa.

Korozaine 1926 m. atkasta iš bazalto akmenų pastatyta sinagoga, tokių pat linijų bei papuošimo, kaip ir Kafarnaumo. Rasta taip pat sinagogos vyresniojo kėdė, su aramaišku įrašu, kur kalbama apie šios sinagogos architektą Judaną. Neilgas tačiau buvo jos amžis. Ketvirtame šimtmety griūvantis miestelis buvo gyventojų apleistas; palikta sugriuvimui ir sinagoga. Tiesa, vėliau čia dar arabų gyventa, bet šiandien iš Korozaino tik griuvėsių krūva.

Į šiaurę nuo Korozaino griuvėsių keletas arabų šeimų gyvena dar ir dabar. Matyt, jos ir dirbamos žemės turi, nes iš jų stovyklos vėjas mums nešė pelus ir šiaudų nuotrupas. Bet jų gyvenimas nepavydėtinas. Prastas drabužis, ištysę veidai ir murzini vaikai nerodė, kad jie gyventų pasiturinčiai ir švariai. Bet tai buvo laisvės vaikai. Gyvenančius dykumose čia niekas nevaržė.

Retai čia atvyksta svetimas žmogus. Daugumoj tai senienų mėgėjai. Bet jų atvykimas tai tikra sensacija visam šiame nuskurusiam kaimelyj. Tuoj subėga jų pasižiūrėti vyrai, moters ir vaikai.

Ir mūsų atvykimas į Korozainą neliko nepastebėtas. Netrukus apie mus susirinko bent pusė arabų kaimo; iš pradžių nedrąsiai, paskui visai nesivaržydami jie gretinos prie mūs. Įbedę į mus savo akis, jie žiūrėjo ir stebėjosi, ko mes čia atėję. Juk čia tik griuvėsių krūva, akmens ir smulkios suverstos šukės. Jie visai nesuprato, kad mus čia viliojo istorija ir archeologiniai turtai.

Arabai pagaliau visai įsidrąsino. Vienas kitas jau tiesė į mus savo ranką, prašydami bakšiš. Kiti ragino bakšišo prašyti savo vaikus, kurie todėl viens už kitą garsiau mums pradėjo šaukti: bakšiš, bakšiš. Tik šį kartą nepasirodėm duosnūs. Juk negalima jų paikyti. Kartą gavę bakšiš, jie neužmirš savo laimikio, ir sekantį kartą savo įkyriais maldavimais dar daugiau tave vargins, neatleisdami nė žingsnio. Tad ryžomės sprukti iš čia.

Murzini arabukai mums ypač krito į akį. Jų neprausta s veidas buvo visas apgultas musių. Bet dėl to nerimauti nebuvo jiems ko: prie musių jie buvo pripratę. Bet ir musės nenugąstavo, bėginėjant ar žaidžiant vaikams; jos ten kiūtėjo tarsi prilipę. Kai vienas iš mūsų nurodė vaikams, kad nubrauktų nuo veido muses, jie paklausė. Bet nubrauktos musės vėl puolė prie neprraustų veidelių.

Bandžiau nufotografuoti Korozaino sinagogą. Bet tai pavyko ne be didelių pastangų. Vėjas buvo toks smarkus, kad mane net laikyti turėjo, kad vėjas mane su aparatu nenuverstų nuo akmenų, ant kurių buvau pasilipęs.

PAEŽERĖ

Sugrįžus, popietis prabėgo nejučiomis. Tabchoje apžiūrėjome nesenai atrastą puikiai išsilikusią mozaiką. Duonos pintinės, žuvys, paukščiai, mozaikoje vaizduojama labai gyvai. Kadaise šioje vietoje stovėjo bažnyčia duonos padauginimui atminti, ir šioji mozaika puošė tos bažnyčios grindis. Bažnyčios sienų jau nieko nebelikę, tačiau matyti kur jos stovėję.

Kadangi šioj vietoj buvo pastatyta duonos padauginimui atminti bažnyčia, kai kas mano, kad ir pats stebuklas šioj vietoj įvykęs. Tačiau ne. Duona padauginta rytinėje ežero pusėje, netoli Julijos Betsaidos, kaip tai duoda aiškiai suprasti pats Evangelijos tekstas (plg. Jon. 6). Ir antru kart padauginama duona toje pat ežero pusėj, tik kiek toliau nuo Betsaidos. Jei tačiau tam stebuklui atminti bažnyčia statyta ne pačio stebuklo vietoj, bet veikiau vakariniam ežero krante, tai buvo tam priežasčių. Šis krantas buvo saugesnis ir prieinamesnis maldininkams.

Šiauriniame Tabchos pakraštyje iš žemės veržiasi septyni šaltiniai, kurių vardu senovėje ir ši vieta buvo vadinama Septyniais šaltiniais, graikiškai Heptapegon (hepta pegai). Dabartinis pavadinimas Tabcha yra tik sudarkytas Heptapegono vardas. Izraelitų laikais ši vieta buvo vadinama Beršėba (beer — šaltinis, šėba — septyni). Vandeningiausias šaltinis, kurio vanduo turi net 32 laipsnius karščio, kadaise buvo panaudotas malūno varymui. Dabar jis leidžiamas nutekėti į ežerą. Juozapas Flavijus, žydų istorininkas, gyvenęs pirmame šimtmetyje po Kristaus, šią versmę vadina Kafarnaumo šaltiniu.

Reiškia, Kafarnaumo teritorijos ribos siekė net Tabchą.

Į pietus nuo Tabchos aplankėme kalvą Tell Oreime, kur XIV šimtmetyj prieš Kr. buvo žymus kanaaniečių miestelis Kinneret, gretimam ežerui davęs net savo vardą. Tuomet jis kaip tik vadinosi Kinnereto ežeru. Šiuo vardu jis vadinamas ir Senojo Testamento raštuose. Vėliau tačiau jis pavadintas Genezareto ežeru, gaudamas vardą nuo Genezaro lygumos, esančios prie pat kalvos Tell Oreime, į pietus. Dabar Tell Oreime tik griuvėsių krūva. Juos bekasinėjant, 1928 m. atrasta Tutmozio III statyto monumento dalis. Reiškia, ši vieta buvo kadaise Egipto faraonų žinioje. Kad ši vieta jau gilioje senovėje buvo apgyventa matyti iš to, kad dar ir dabar čia atrandami įvairūs titnagio įrankiai.

Nuo XIII šimtmečio pradėta manyti, kad ant šios kalvos sėdėdamas Kristus yra ištaręs aštuonis palaiminimus ir pasakęs savo pamokslą nuo kalno. Labai galimas dalykas. Vieta pamokslams sakyti čia labai patogi. Kalno šlaituose iki pat ežero gali tilpti didelios minios žmonių, kurios ramią dieną lengvai girdi pamokslininko balsą. Reik tačiau pripažinti, kad pagal Evangelijos pasakojimą, tos vietos reiktų lyg arčiau Kafarnaumo ieškoti. Tokią vietą faktinai nurodo italai. Tai jų apgyventas gražus kalnelis kiek arčiau Kafarnaumo, iš kur vaizdas į ežerą ir kalnelio šlaitus nuostabiai gražus.

Prie Tell Oreimės, arčiau ežero yra malonus eukaliptų miškelis. Šaltinis Ain Et Tine duosniai pila savo vandenį ant eukaliptų šaknų, todėl medžiai auga buiniai ir plačiai išskėtę savo šakas.

Pasilsėję eukaliptų pavėsy, dar aplankėme Chirbet Minije, griuvėsius vieno išnykusio miesto, kurį rįžos atkasti vokiečių katalikų draugijos Goerresgeselschaft archeologai. Atkasti seni užeigos namai. Tai statinys iš plytų su nemažu kiemu. Kai kas mano, kad Chirbet Minije tai Betsaidos miestelis, iš kur kilę Petras, Andriejus ir Pilypas Apaštalai. Jie taip pat mano, kad netoli šios vietos įvykęs ir stebuklingas duonos padauginimas. Deja, ne visi mokslininkai šiai nuomonei pritaria. Rimtų mokslininkų manymu, buvusi tik viena Betsaida, būtent, Julijos Betsaida, Genezareto ežero šiaurės rytuose, netoli Jordano. Evangelijų tekstų suderinimui nėra jokio reikalo manyti, kad buvę dvi Betsaidos, viena ežero šiaurės rytuose, kita jo vakariniame krante.

Namo sugrįžome jau pavakare. Vėjas dar vis nesiliovė pūtęs ir draskęs eukaliptų, palmių bei bananų šakas. Nesiliovė taip pat siautę ir ežero bangos. Išplaukti į ežerą laiveliu nė pamanyti nebuvo galima. Nejaugi tačiau to malonumo mums teks išsižadėti? Nekantriai todėl laukėme rytojaus, tikėdamiesi, kad gal ryt ežeras aprims, ir be baimės galėsime pasivažinėti po ežerą, kurio paviršių lietė dieviškosios Išganytojo kojos, kur Apaštalai praleido ne vieną kiaurą naktį bežvejojant. Nutarėm, jei tik bus ramu, plaukti rytoj laiveliu prie Jordano žiočių.

Rugsėjo 18 d., sekmadienis, buvo laukiamas su ypatingu pasiilgimu. Pakilę tuoj bėgom prie lango pažiūrėti, kaip atrodo vakar taip niršęs ežeras. Rytas buvo ramesnis. Švelniau lingavo eukaliptų ir palmių šakos. Bet ežero bangos dar vis nebuvo nurimę. Audroj įsisiūbavusios, dar ir dabar jos taškė krantus. Todėl kelionę prie Jordano laivu teko pakeisti automobiliu.

Pavažiavus kiek už Kafarnaumo, apie 45 min. teko eiti pėstiems. Eiti čia buvo patogiau, negu vakar į Korozainą. Bet ir čia prie kelio gulėjo virtinės akmenų. Protarpiais radom ir šiek tiek žalumo. Teko praeiti pro mažą arabų beduinų kaimelį. Jie visi gyveno šėtrose, kurios, kaip teko pastebėti, padalytos į dvi dalis: viena skirta moterims su vaikais, kita vyrams. Beduinai mus pasitiko gana maloniai, savo įprastu „saida" (labas); tik šunes skalindami mus ilgą galą lydėjo. Mūsų didžiam nusistebėjimui, bakšišo čia nieks neprašė. Vos keletas beduinų mus lydėjo iki Jordano brąstos.

Jordano žiotys į Genezareto ežerą yra gera brąsta perėjimui į kitą ežero pusę. Vienas mūsų kelionės draugų, australietis, pats laimingai šį galimumą išbandė. Kristaus laikais ši brąsta buvo dažnai žmonių naudojama. Kai minios žmonių norėdavo pasiekti Kristų, esantį kitoje ežero pusėje, šioj vietoj jos pereidavo Jordaną. Luotelių persikelti per ežerą juk ne visiems galėjo užtekti. Panašiai įvyko duonos padauginimo metu, kai Kristus, anapus Jordano, ežero šiaurės rytuose, netoli Julijos Betsaidos (dabar Et Tell), kurios griuvėsius mes dabar iš tolo matėme, pa-

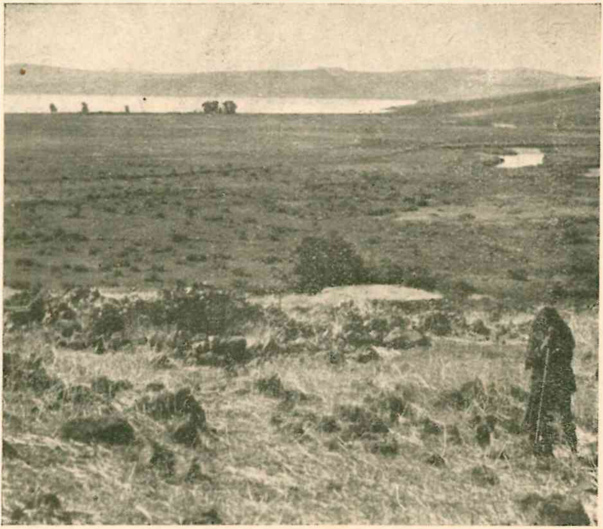

„duonos padauginimo metu ... netoli Julijos Betsaidos, kurios griuvėsius mes dabar iš tolo matėm ..."

valgydino su penkiais duonos kepalėliais ir dviem žuvim 5.000 vyrų minią, neskaitant moterų ir vaikų. Prie Jordano žočių auga keletas eukaliptų, ir ricinos krūmų. Šių pastarųjų pavėsy ir mes ilsėjomės, žiūrėdami į tekantį dumbliną Jordano vandenį.

Popiet turėjome iškeliauti į Nazaretą. Mūsų laimei, ežeras jau beveik visai buvo aprimęs ir galėjome pusvalandį pasivažinėti laiveliu.

Tikrai malonios ir smagios buvo tos dvi Tabchoje praleistos dienos. Noriai būtumėm čia ilgiau pasilikę, jei ne iš anksto nustatytas maršrutas ir skubėjimas Jeruzalės link. Pro automobilio sukeltas dulkes dar ilgai žiūrėjom į nykstančius Tabchos medžius.

Genezaro lyguma, kuria dabar važiavom, netraukė širdies. Tiesa, vieta prie ežero labai graži. Tik dabar viskas apleista. Po dykas žoles vaikštinėjo nuleidę savo ilgus kaklus kupranugariai ir ieškojo sau maisto. Išgirdę automobilio dūzgimą, tik vienas kitas tingiai pakėlė savo galvą, teiraudamiesi iš kur eina šie keisti garsai. Jų išvaizda atrodė labai kvaila. Nudribę lūpos visai subiaurojo ir šiaip negražų jų veidą.

Prie Magdalos miestelio, Marijos Magdalietės tėviškės, yra kiek gražiau. Čia yra didelės žydų kolonijos apelsinų bei bananų plantacijos. Tai pakeičia visą vietovaizdį. Kadaise visa ši Genezaro lyguma buvo nepaprastai graži ir derlinga. Juozapas Flavijus neranda žodžių aprašyti šios lygumos grožiui ir derlingumui, kur įvarių klimatų, šaltų ir karštų, medžiai drauge auga ir nuolat duoda vaisių. Bet dabar kaip nuskurusi ši vieta! Pamačius tačiau žydų plantacijas, tenka padaryti išvadą, kad ir dabar Palestina galėtų būti kraštas, tekantis pienu ir medum, jei tik viskas rūpestingos rankos būtų tvarkoma ir prižiūrima.

Mūsų automobiliai (važiuojam kiek erdviau, gavę papildomą mašiną) pamažu riedėjo šalia Genezareto ežero. Diena buvo karšta, tad šen ten ežero pakraščiais vandeny taškėsi arabų ir žydų vaikai. Vienas arabas stengėsi įtraukti į ežerą ir išmaudyti savo kupranugarį, bet šis tik vaipėsi ir spyrėsi atgal, bijodamas kelti į vandenį gremėzdiškas savo kojas.

TIBERIJADA

Netrukus pasiekėm Tiberijados miestą, esantį ant pat Genezareto ežero kranto, statytą Erodo Antipo, Erodo Didžiojo sūnaus ir Jono Krikštytojo nužudytojo. Norėdamas pagerbti Romos imperatorių Tiberijų, miestą jis pavadino imperatoriaus vardu Tiberias — Tiberijada. Gyventojų dabar yra apie 11,000, iš kurių 7,500 yra žydai. Veikiausiai Kristus šiame mieste niekuomet nėra buvęs. Po Jeruzalės išgriovimo 70 metais, Tiberijada tapo žydų tautos centru. Antrame šimtmetyje į čia persikėlė vyriausioji žydų taryba, čia įsikūrė taip pat žymi žydų mokykla. Ketvirtam šimtmety išleista Gemara, Mišnos komentorius, dažniau vadinamas Jeruzalės Talmudu, yra daugumoj tos mokyklos nuopelnas. Bet mokslinis rabinų įkarštis dėl to neatslūgo. Jie dirbo ir toliau. Apie 600 m. čia buvo sudaryta masora, išrasti balsiai ir kiti ženkleliai, kurie turėjo palengvinti šv. Rašto skaitymą ir jį padaryti nekintamą. Čia taip pat mokėsi hebrajų kalbos šv. Jeronimas, didžiausias šv. Rašto žinovas ir jo vertėjas į lotynų kalbą.

Tiberijadoje Pranciškonų Casa Nova yra prie pat ežero. Kiek pasimeldę bažnyčioj, pastatytoj laivelio formoje šv. Petro garbei, rengėmės keliauti toliau. Gatvėse lakstė gana daug vaikų, daugiausia žydukų. Tik keletas arabukų mūsų prašė bakšiš; nieko tačiau negavę, nuleidę galvas spruko šalin.

Mūsų automobilis staiga pradėjo kopti į kalną. Čia prieš mūsų akis atsidengė Genezareto ežeras visame savo grožy. Tiberijados miestas, su savo žydišku priemiesčiu Kirjat Šmuel, pastatytu iš vieno juodo bazaltinio akmens, dabar gulėjo sugniužęs prie pat mūsų kojų. Dar ilgai žiūrėjome atgal į nykstantį ežerą, klausėme savęs mintimi, ar dar kada nors teks išvysti šią palaimos vietą, kur praleidome tiek daug malonių, pilnų žavėsio valandų.

„Tiberijados miestas ... gulėjo sugniužęs prie pat mūsų kojų“.

KURUN HATIN

Žavus Genezareto ežero vaizdas jau nyko iš mūsų akių. Tik nuo vandens atšokę saulės spinduliai dar žaidė ore, tarsi įkaitusi lava spinduliavo tarp kalnų. Mūsų automobilis, nors sunkiai, vis lipo aukštyn.

Prieš mūsų akis dabar atsivėrė nauji horizontai. Aplink, kiek tik užmatė akis, stūksojo paniurę kalnai. Aukštuma, kuria važiavom, išsidriekę gulėjo bazalto uolos, akmenų nesuskaičiuojamos eilės. Jų čia tiek daug, kad guli visų apleisti, keliams tiesti visai neberenkami. Dabar tik apie gilią senovę jie mums tyliai bylojo: kadaise įkaitusio vulkano jie buvo išspiauti į žemės paviršių ugninės lavos pavidale.

Po tiesei stūkso Kurun Hatin, Hatino ragais vadinamas kalnas, 361 m aukštas. Ištiesų, du to kalno kauburiu labai panašūs į ragus. Nuo jų į pietus tęsiasi didžiulė lyguma. Kryžiaus karų laikais pradėta manyti, kad Kurun Hatin yra Palaiminimų kalnas, nuo kurio Kristus susirinkusiai prie jo miniai paskelbė aštuonis palaiminimus. Tiesa, vieta čia labai patogi didžiuliai žmonių miniai susirinkti. Ant kauburio sėdįs Kristus galėjo būti gerai visų matomas ir girdimas. Bet visgi šis padavimas yra vėlybas ir nepagrįstas Evangelijų liudijimais; palaiminimų kalno reikia arti Kafarnaumo ieškoti.

Kurun Hatin yra veikiau liudininkas skaudžių smūgių krikščionijai. Saladinas, Sirijos ir Egipto valdovas, čia nugalėjo frankus, ir tuo sudavė mirtiną smūgį Jeruzalės lotynų karalijai. Tai įvyko 1187 m. liepos mėn. 4 d. Kova turėjo būti baisi. Saladinas, vedinas muzulmonų kariuomene, surinkta Arabijoj, Egipte, Armenijoj ir Turkestane, atėjo Jordano aukštupiu iki Genezareto ežero. Liepos 2 d. jis pereina Jordaną ir veikiai paima Tiberijadą, ją apiplėšia ir sudegina. Frankai tuomet stovyklavo Seforiso mieste, netoli Nazareto. Čia jie buvo sutraukę visą savo kariuomenę; net nepaliko kas pilis gina. Viso buvo apie 60,000 karių, kurių 2,000 buvo raiteliai. Atnešta ir šv. Kryžiaus relikvija.

Norėdamas užkirsti Saladinui kelią, karalius Guy de Lusignan, neprotingai patariamas, apleidžia Seforiso miestą, gausų vandenim, ir leidžias Tiberijados link, per kalnuotąjį kraštą ir išdžiūvusius laukus, kur lašas vandens gauti sunku. Per visą dieną žygiuoja frankų kariuomenė, žengia sunkiai apsišarvavę jų raiteliai, nežiūrint šiurpulingos kaitros. Tik vakare, nuo Seforiso miesto neragavę nė lašo vandens, pasiekia Hatino viršūnes, kur juos jau pasitinka Saladino kariuomenės avangardas. Naktį praleidžia troškuly. Ir žmonės ir sunkiai šarvuoti arkliai, troškulio kankinami, nekantriai laukia rytojaus, kada kardu rankoje bus praskintas kelias į ežerą. Bet veltui.

Išaušo nelaimių diena. Saulė karščiau negu vakar kaitina žydriame danguje. Dieną ir naktį troškusiems frankams nepavyksta prasiveržti pro mahometonų eiles. Saladinas gerai suprato jų norą, ir didelę jėga užkirto jiems kelią. Jų nelaimę dar padidino pradėjęs pūsti karštasis rytys-chamsin. Pagaliau sarazėnai padegė išdžiūvusią žolę; dūmus ir liepsnas vėjas nešė tiesiai frankams į akis. Veltui tada jų pastangos. Troškulio nukamuoti, kaitros ir dūmų apakinti, sarazėnų narsiai puolami, nuleido frankai rankas. Kryžiui patekus į priešo rankas, visiškai pradėjo irti jų eilės.

Bet ir dabar heroizmo nestokavo. Joanitai ir templieriai, susispietę aplink karalių ant Hatino viršūnės, kovojo kaip liūtai. Tačiau nežiūrint viso jų narsumo, nepajėgė atlaikyti priešo spaudimo. Daugelis jų žuvo kovoje. Bet ir paimtųjų į nelaisvę nebuvo geresnis likimas: priešininkas negailestingai nukapojo jų galvas. Vaizdas buvo baisus. 20,000 frankų lavonais buvo nuklotas mūšio laukas; paplūdęs jų kraujas dabar godžiai siurbėsi į vandens ištroškusią žemę. Daugiau kaip 30,000 frankų buvo paimti nelaisvėn.

Nors tai tolimi laikai, bet kaip slėgiančiai jų prisiminimas veikia krikščionies dvasią! Šiandien Palestinos gyventojų daugumas mahometonai, Mahometo sekėjai, nežiūrint kad čia Kristaus tėvynė: Jis čia gimė, augo ir mirė. Kodėl tačiau čia tiek maža Kristaus mokinių beliko? Todėl kad Mahometo sekėjai ugnimi ir kardu nuteriojo šį kraštą, jėga pavergdami jį Allaho pranašai. Krikščionys persekiojami ir spaudžiami nyko, mažėjo jų skaičius ir šiandien jų tik 106,595, kai mahometonų yra apie 784,771, ir žydų 376,786, kitų apie 11,000. Viso Palestinos gyventojų yra apie 1,280,000.

Liūdinčia širdimi pravažiavome šią vietą. Aplink nė gyvos dvasios. Tik karštas vėjelis pamažu lingavo išdžiuvusias lauko žoles, saulės apdegintus krūmokšnius ir usnis.

Kelias vedė tiesiog į vakarus. Palestinos keliais tik pasidžiaugti galima. Visur plentai, daugely vietų asfaltuoti. Ir čia mūsų automobilis be vargo riedėjo kalnų aukštuma. Turėjom progos stebėti anglų valdžios rūpestingumą kelių taisyme. Nors lietuvišku supratimu kelias buvo dar geras, bet ne toli Kurun Hatin privažiavom kelią jau taisomą. Dirbo daugumoje žydai. Net žydelkaitė, neatsilikdama nuo savo tautiečių, vyriškai apsidariusi, su atidėjimu nešė juodus bazalto akmenis ir pylė juos kelio vidury. Ir ji, matyt, savo veido prakaite ryžosi valgyti duoną.

Netrukus įvažiavome į slėnį Vadi Rumane. Aplink tik pliki kalnai, juoduojančios uolos. Ties kaimu Liubije, pačiam slėny matyt derlinga, supurenta dirva. Padavimas, nežinia kaip teisėtai, sako, šiuo lauku ėjęs su savo mokytiniais Kristus. Buvo subata. Išalkę mokytiniai ėmė skintis varpų, jas trinti rankomis ir valgyti. Fariziejai, įžiūrėję Apaštalų elgesy neleistiną subatos dieną darbą, javų kūlimą, tarė Kristui: „Štai, tavo mokytiniai daro, ko nevalia daryti subatomis" (Mat. 12, 2). Bet kaip maloniai teikėsi Kristus tuos aklus tautos vadus pamokyti! Ir Dovidas, jų taip gerbiamas karalius, norėdamas numalšinti alkį, tai, kas atrodė neleistina, darė — valgė šventos padėtinės duonos; ne tik pats valgė, bet davė valgyti ir tiems, kurie su juo buvo. Ir kunigai pagaliau, atrodo, peržengią subatos poilsį, piaudami gyvulius aukai. Bet jiems tai leistina. Kodėl ne labiau Kristaus mokytiniams? Žmogaus Sūnus pagaliu yra subatos Viešpats (Mat. 12, 8), todėl jis gali savo mokytiniams tai leisti.

„...pasukome Galiliejos Kanos link“.

GALILIEJOS KANA

Pravažiavę Liubiję, palikę tiesėje Vadi Rumane, pasukome Galiliejos Kanos link. Galiliejos Kana, dabar Kefr Kena vadinama, mums gerai žinoma iš šv. Jono Evangelijos aprašymų. Čia Kristus padarė pirmąjį savo stebūklą, paversdamas vandenį į vyną. Tai įvyko vestuvių proga, kuriose dalyvavo Kristaus Motina Marija ir pats Kristus su savo mokytiniais, su kuriais buvo grįžęs nuo Jordano po Jono krikšto. Kristus su Apaštalais gal buvo visai netikėtas svečias, prisidėjo gal ir kitų nelauktų svečių, ir dėl to vestuvėse pritrūko vyno. Šiuo atveju juo lengviau suprantamas ir jaunavedžiams pagelbėti noras.

Vestuvės Palestinoje keliamos iškilmingai. Daug svečių, daug triukšmo, ir tai per daugelį dienų. Ne toli Gazos man teko matyti vestuvių eiseną. Tuomet jaunąją vedę į jaunojo namus. Jaunoji, baltais drabužiais apsirengusi, sėdėjo ant kupranugario; iš abiejų jos pusių ant to pačio kupranugario sėdėjo jos draugės — pamergės. Pirma ir paskui ėjo didelis būrys vyrų ir moterų, berniukų ir mergaičių, šūkaudami, dainuoda-

„Jaunoji baltais drabužiais apsirengusi sėdėjo ant kupranugario...“

mi ir šokdami. Muzikantai šiai eisenai pritarė švilpynėmis. Tikrai įdomus buvo reginys. Eisenai praeinant, mūsų automobilis sustojo, ir šią gražią eiseną suspėjau užfiksuoti filmoje.

Panašiai vestuvės turėjo būti keliamos ir Kristaus laikais. Išganytojas yra pasakęs prilyginimą apie dešimtį mergaičių, kurios pasiėmusios lempas išėjo pasitikti jaunikio ir jaunosios. Penkios paikosios, pasiimdamos lempas, nepasiėmė su savim aliejaus; gudriosios gi draug su lempomis pasiėmė aliejaus savo induose. Tik šios penkios ir pateko į vestuvių pokilį (Mat. 25, 1 - 12). Tokiam pokily bus dalyvavęs ir Kristus.

Dabar Galiliejos Kana turi 1.175 gyventojus, kurių 672 yra mahometonai, ir 503 įvairių apeigų krikščionys. Katalikų yra apie 100. Mūsų automobilis sustojo prie Tėvų Pranciškonų bažnyčios, kuri, kaip manoma, pastatyta vietoje, kur įvykusios Evangelijoje minimos Kanos vestuvės. Dabartinė Pranciškonų bažnyčia pastatyta dar ne senai, vietoje ten buvusių kitų pastatų griuvėsių. Tai parodė bažnyčios požemiuose archeologiniai kasinėjimai. Rasta stulpų pamatai, mozaikos nuotrupos, net aramaiškas įrašas, nors sunkiai įskaitomas. Clermont Ganneau, žymus prancūzų archeologas, šiaip jį skaito: „Geram atminimui: Juozapas, sūnus Tanhumo, sūnus Buta'o, ir jo vaikai, kurie padarė šitą T B L H. Tebūna jiems palaiminimas. Amen." Tas keturias raides galima skaityti „tabulah"; tai bus rabiniškas žodis, paimtas iš lotynų kalbos, kurs reiškia „stalą" (tabula). Gali būti taip pat ir aramaiškas žodis „tablita", kas reikštų altorių. Daugelis archeologų yra linkę manyti, kad čia minimas Juozapas yra Juozapas, Tiberiados grafas, Konstantino Didžiojo laikų atsivertėlis žydas, kuris, pasak šv. Epifanijaus, pastatęs bažnyčių Tiberijadoje, Kafarnaume, Seforise, Nazarete ir kituose miestuose bei kaimuose.

Po altoriumi atrasta kripta, kur, manoma, buvę šeši akmeniniai indai žydų apsiplovimams pastatyti. Rabinų įtakoje tuomet buvo įsigalėjęs paprotys, kad žydas rankų neplovęs į stalą nesėdo. Ir kadangi vestuvių proga pokilyje buvo daug svečių, visai suprantama, kodėl net šeši didžiuliai indai vandens turėjo būti pastatyti. Tai juose Kristus vandenį perkeitė į vyną.

Jau nuo ketvirtojo amžiaus maldininkai pradėjo lankyti šią vietą. Regimai tuomet buvo pastatyta ir bažnyčia. Piacenzos keliauninkas (VI amžiuje) sakosi sėdėjęs Kanoje ant to pačio suolo, kur sėdėjęs pokilio metu Kristus; ant to suolo užrašęs ir savo gimdytojų vardus. Čia matęs taip pat užsilikusius du akmeniniu indu, kuriuose Kristus vandenį perkeitęs į vyną. Šv. Vilibaldas (VIII amž.) jau teradęs tik vieną šių indų. Bažnyčia išliko iki XVI šimtmečio, kada ji buvo paversta į mečetę. 1641 m. Tėvai Pranciškonai šią šventovę įsigijo iš mahometonų nuosavybėn. Vėliau jie čia pastatė bažnyčią, kurion šiandien ir mes atėjome pasimelsti.

Pagarbinus Švenčiausiąjį, vienas Tėvų Pranciškonų mums aprodė visas šventovės įžymybes. Aplankėme ir kriptą, kur, sakoma, stovėję minėtieji akmeniniai vandens indai. Dar ir šiandien vieną tokių indų čia teko matyti pusiau įmūrytą sienoje. Ar jis autentiškas, nežinia. Visgi jis yra labai senas.

Vaikščiojom giliai susimąstę, o mintys skrido į anuos laikus, kada čia viešėjo Kristus. Koki laimingi namai! Kur Kristus užeina, ten palaima ir džiaugsmas.

Bet šis Kristaus atsilankymas Kanoj nebuvo paskutinis. Sugrįžęs iš Jeruzalės, čia būdamas jis pagydė karaliaus valdininko sūnų, kurs sirgo Kafarnaume (Jon. 4, 46). Prieš Kristaus galią nyksta ir didžiausias atstumas.

Reikėjo aplankyti ir Tėvus Pranciškonus, kurie tiek daug pagarbos ir meilės nusipelnė viso katalikiškojo pasaulio akyse. Svečiams pavaišinti pastatyta vyno. Ir ne be prasmės. Juk čia kakaise vanduo buvo paverstas vynu.

Buvom nuvesti aplankyti ir šv. Baltramiejaus, vadinamo dar Natanaėlium, koplytėlę. Šis Kristaus Apaštalas buvo kaip tik kilęs iš Galiliejos Kanos. Nors dabartinė koplytėlė naujutė, bet statyta ant senesnių pastatų. Sakoma, esanti pastatyta Baltramiejaus — Natanaėlio namų vietoje. Buvo tai atviros sielos vyras. Išgirdęs kalbant apie Jėzų iš Nazareto, kad tai esąs Mesijas, Natanaėlis atvirai pareiškė savo abejojimus: „Ar gali būti kas gera iš Nazareto?" Taip kalba kaimynas, kurs gerai pažįsta savo kaimyno menkumą (Nazaretas apie 6 km nuo Kanos). Bet kai tik Kristus jam atidengė savo dievišką žinojimą, Natanaėlis netruko Jį pripažinti Mesiju. Negi gali žmogaus protas atsispirti prieš dieviškos šviesos spindėjimą? „Pirma nekaip Pilypas pavadino tave, kuomet buvai po figų medžiu, aš mačiau tave", pareiškė jam Jėzus. Natanaėlis tada drąsiai sušuko: „Rabbi (Mokytojau), tu Dievo Sūnus, tu Izraelio karalius" (Jon. 1,48-49).

NAZARETAS

Praleidę tiek malonaus laiko Kanoje, ryžomės pagaliau keliauti į Nazaretą. Bet dar nespėjom susėsti į automobilius, kai mus užpuolė arabės, siūlydamos pirkti savo rankdarbių. Ir tiesiog buvo neįmanoma jų atsikratyti; reikėjo joms duoti užpelnyti. Tėvas Pranciškonas mus dar paakino, kad tai padorios moters katalikės, geros jo parapijietės. Jos mums jau tuo patiko, kad neprašė bakšišo, kuris jau spėjo mums iki kaulų įgristi. Jos siūlė tik pirkti tai, ką kruopščiai savo rankomis sukūrė. Gi jų darbeliai tikrai gražūs. Kiek pasiderėjus, abi pusės skyrėsi patenkintos.

Už miestelio, pakelėj į Nazaretą, pravažiavome Kanos šaltinį. Tai vienintelis Kanos gyventojams vandens teikėjas. Tikriausiai iš šio šaltinio buvo semtas vanduo, kurį Kristus pavertė vynu. Dabar prie šaltinio grūdosi moters ir vaikai. Buvo jau pavakarė, patogus laikas eiti vandens. Vieni pilnais vandens asočiais ant galvos jau grįžo namon, kiti dar tik laukė prie šaltinio savo eilės.

Už dviejų kilometrų nuo Kanos pravažiavome, palikdami po tiesei, kaimelį Mečed, senąjį Gethėfer, pranašo Jono tėviškę. Bet dabar jau niekur nestojom. Saulė žymiai buvo pasislinkusi vakarop, ir už valandėlės kitos turėjo pasislėpti netolimoj Viduržemio jūroj.

Automobilis smagiai riedėjo Nazareto link. Vienoj ir kitoj kelio pusėj stūksojo kalneliai, vienas kitas kaimelis. Bet štai ir Nazaretas! Prie kalno prisiglaudęs, tarp plačiašakių medžių dabar jis dažėsi rausvai besileidžiančios saulės šviesoj. Kiek šis žavintis vaizdas sužadino mūsų atminty malonių prisiminimų! Čia įvyko Dieviškojo Žodžio įsikūnijimo paslaptis. Kristus čia praleido savo kūdikystės ir jaunystęs dienas, savo rankų darbu pelnydamas duoną ir laukdamas valandos, kada, Tėvo šaukiamas, galės eiti į Palestinos miestus ir kaimus skelbti besiartinančios Dievo karalystės. Čia gyveno Juozapas ir Marija, globodami ir ugdydami pasaulio Atpirkėją. Kaip laimingi turėjo būti šio miesto gyventojai!

„Prie kalno prisiglaudęs, tarp plačiašakių medžių dabar jis dažėsi rausvai . . .“

Deja, jie nesuprato, nenorėjo suprasti šios malonės — Dievo aplankymo valandos. Jie nenorėjo ir rodėsi negalį suprasti, kad Jėzus, Juozapo ir Marijos Sūnus, su jais drauge gyvenęs, užaugęs, galėtų būti tas Mesijas, apie kurį pranašai kalbėjo, kurio visi teisieji taip laukė ir ilgėjos. Teisingai Jėzus pasakė, kad nėvienas pranašas gerai nepriimamas savo tėviškėje (Luk. 4, 24).

Maloniai mus priėmė Tėvai Pranciškonai į savo namus Casa Nova. Užėmę sau skirtus kambarius, kiek apvalę nuo dulkių drabužius, skubėjom į Apreiškimo baziliką maldai. Čia juk prasidėjo mūsų atpirkimo paslaptis, čia turėjo būti sudėtos mūsų pirmosios maldos. Ir dabar man maloniai prisimena ta gyvo tikėjimo valanda. Nuo ilgos kelionės nuvargę, kaitros nukamuoti, ilgai ilgai klūpojo ant šalto marmuro grindų mūsų karavano keleiviai. Niekas nedrįso užtvenkti iš gilumos širdies besiveržiančios maldos, nenorėjo užgniaužti savo jausmų. Čia juk Marija, angelo Gabrieliaus pakalbinta, nuolankiai ištarė pirmus išganymą nešančius žodžius: „Štai aš Viešpaties tarnaitė, tebūnie man taip, kaip tu pasakei“ (Luk. 1, 38). Maloni Apreiškimo kriptos prietamsa, raudona smilkstanti degančių lempų šviesa sielą nuteikė maldai.

Jau saulė buvo nusileidus, kada apleidom baziliką. Tik vakarai dar liepsnojo nuo gęstančių pasislėpusios saulės spindulių. Bazilikos ir kitų šventaviečių lankymą turėjom atidėti ryto-

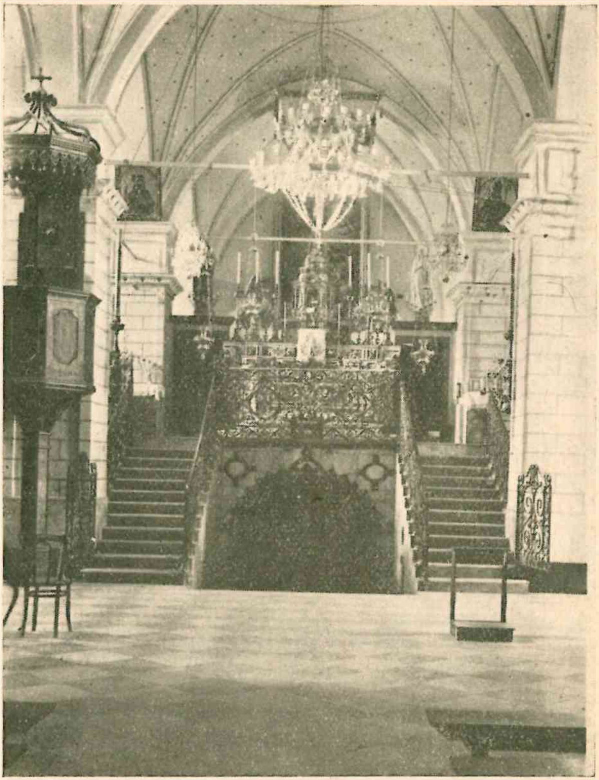

„Maloni Apsireiškimo kriptos prietamsa, raudona smilkstanti degančių lempų šviesa sielą nuteikė maldai“.

jui. Bet aplankyti Marijos šaltinį buvo labai patogi valanda. Tai vienintėlė Nazareto versmė. Tad ir Marija ir Kūdikėlis Jėzus bus čia atėję semtis vandens. Ir dabar mums teko stebėti, kaip moters bei vaikai, su įvairaus didumo asočiais ant galvos, bėgo prie šaltinio vandens. Kiti vandeniui semti nešėsi nuo benzino atlikusias skardines.

Čia tikras pažmonys. Prie šaltinio renkasi didelė miesto gyventojų dalis, ir kiekvienas laukia savo eilės. Ir stebėtis tenka rytiečių pajėgumu. Moters, prisipylę didelius asočius vandens, juos dedasi sau ant galvos, dažnai net ranka neprilaikydamos asočio eina namon, vesdamos už rankos savo sūnų ar dukrelę. Taip pat ir vaikai,

„...prisipylę didelius asočius vandens, juos dedasi sau ant galvos."

mergaitės bei berniukai, lavinasi šios rūšies akrobatikoj, stiprina savo sprando muskulus, dedamies ant galvos nors ir mažesnio tūrio asočius bei skardines. Tik kartais jų jėgos per silpnos, ir reikia prašyti svetimųjų pagalbos.

Stovėdami prie šaltinio, ilgai stebėjome Nazareto gyventojus čia belaukiančius savo eilės. Jie labai charakteringi. Berniukai, apsivilkę jupomis, purvini ir sudriskę, dažnai su nukirptais tonsūros formoje plaukais, gyvai čiauškėjo, stumdėsi ir barškino savo skardines. Ne vienas iš jų, ištiesęs į mus savo murziną ranką, maldavo bakšiš. Mergaitės, taip pat ilgais drabužiais apsidarę, atrodė rimčiau. Jos skalavo plovė savo indus nors ir nešvariam vandeny. Bent parodė susirūpinimo švara, ko arabams labai ir labai stokoja. Moters gana plepios. Saulės nudeginti veidai dabar dar tamsesni atrodė. Vyrų tik retas kuris atėjo vandens. Pagaliau jo prisemtas vandens skardines nešė ne jis pats: jas vilko ant savo nugaros jo atsivestas asilas.

Būtumėm gal ilgiau čia rymoję ir ragavę šaltinio vandens, jei ne pirkliai būt mus čia užpuolę. Jie labai pastabūs. Vejasi kuone kiekvieną automobilį, kurs važiuoja per miestą, vis ieškodami maldininkų, turistų, iš kurių būtų galima pasipelnyti. Jie mums brukte bruko pirkti atsiminimui įvairių paveiksliukų, karolių ir kt. Tik pažadėjus rytoj iš jų pirkti, jie nuo mūs atsitraukė.

Aušo gražus pirmadienio rytas, rugsėjo 19 d. Anksti sukilome laikyti šv. Mišių. Ne maža džiaugsmo patyriau širdyje, galėdamas laikyti šv. Mišias prie Apreiškimo altoriaus, vietoje, kur angelas Gabrielis apsireiškė Marijai ir kalbėjo apie Jos išrinkimą Dievo motina, kur Žodis tapo kūnu.

Nazaretą ir jo šventoves pradėjome lankyti gana anksti. Gaišti nebuvo ko, nors miestelis nedidelis. Nazaretas turi apie 7,424 gyventojus, iš kurių 2,486 muzulmonai, 52 žydai, 4,885 krikščionys, iš jų 2,054 graikai stačiatikiai, 1,165 lotynai (Palestinoj taip vadinami Romos apeigų katalikai), 995 grakai unitai, 200 maronitų, 382 protestantai ir kt.

Nazaretas, arabiškai En Nasra, Evangelijose minimas kaip Apreiškimo ir Kristaus paslėpto gyvenimo vieta. Kristui pradėjus viešąjį darbą, nazaretiečiai nenorėjo Jį pripažinti Mesijum; Jį išvarė iš miesto ir net bandė Jį nustumti nuo kalno, ant kurio jų miestas pastatytas. Jie tarėsi pažįstą Jo tėvus ir brolius. Ir Jį patį laikė tik paprastu dailide. Tada tad Kristus persikelia gyventi į Kafarnaumą, kuris evangelistų visuomet ir vadinamas Jėzaus miestu. Šiaip Nazaretas buvo visai nežymus Galiliejos miestelis, apie kurį buvo kalbama su panieka. Ir Natanaėlis, vėliau tapęs Kristaus Apaštalu, šią visiems bendrą nuomonę pareiškė: „Ar gali būti kas gera iš Nazareto“ (Jon. 1, 45). Šiai paniekai išreikšti vėliau ir pats krikščionys buvo vadinami nazariečiais. Mahometonai dar ir šiandien juos taip vadina (Nasara).

Iki Konstantino Didžiojo laikų Nazaretas buvo tik žydų gyvenamas. Rodos, IV šimtmety pastatyta pirmutinė bažnyčia ir tai Apreiškimo vietoje. Piacenzos maldininkas ją aplanko 570 metais. 636 m. Nazaretą užėmė arabai, bet šventovę nesunaikino. Šv. Vilibaldas (VIII am.) pasakoja, kad nauji viešpačiai nedraudę šventovę lankyti; jiems tai buvęs geras pasipelnymo šaltinis. Bet kada, paėmus Jeruzalę, Tankredas su kariuomene ėjo užimti Galiliejos (1099 m.), besitraukdami arabai, naikindami bet kokius turtus, išgriovė ir Apreiškimo baziliką. Tačiau Tankredo rūpesniu Apreiškimo bažnyčia buvo veikiai atstatyta; perkėlus gi arkivyskupijos sostą iš Skitopolio į Nazaretą, ji tapo paskirta katedra. Po Hatino mūšio, 1187 m. Nazaretą paėmė Saladinas. Krikščionims jis grąžinamas tik 1240 m., paskui vėl 1250 m. 1252 m. Nazaretą aplanko prancūzų karalius šv. Liudvikas. Tačiau 1263 m. žiaurus sultonas Bibaras išgriauja ne tik Apreiškimo, bet ir kitas Nazareto bažnyčias. Dabar beveik per 400 metų Nazaretas buvo tik griuvėsių krūva, kol pagaliau 1620 m. Pranciškonams pavyksta, dėka nepriklausomo emiro Fachr Ed Din'o, išgauti leidimas Apreiškimo vietoje pastatyti koplytėlę ir prie jos apsigyventi. Tiesa, Pranciškonams ir po to teko nemaža nukentėti nuo arabų. Bet ir ne maža pasišventimo jie parodė. 1730 m., prie emiro Daher'o, koplytėlės vietoje pastatyta dabartinė Apreiškimo bazilika. Bažnyčia statyta labai skubiai, į 7 mėnesius, su baime, kad nebūtų atšauktas duotasis leidimas. Todėl bažnyčia yra prastutėlė ir toli gražu neatatinka tai didžiai Apreiškimo paslapčiai bent iš tolo pagerbti. Yra tad projektas pastatyti didžiulę bažnyčią ant viduramžiais kryžiuočių statytos bažnyčios pamatų, kurie jau atkasti. Turint pakankamai lėšų, statybos darbai bus pradėti.

Apreiškimo kripta yra po bažnyčios didžiuoju altorium, į kurią nulipama laiptais. Marijos namai, kokių dar ir dabar esama Nazarete, buvo tai prie uolos pastatytas namelis. Uoloje padarytas kambarėlis dar ir dabar yra užsilikęs, būtent, pati dabartinė bažnyčios kripta, kai prie uolos pristatytasis namelis, pasak padavimo, dabar esąs Loreto mieste, Italijoj. Kriptos vidury stovi Apreiškimo altorius, kurio paveikslas vaizduoja archangelo Gabrielio Apreiškimą Marijai. Po altoriumi yra pažymėta vieta šiais lotyniškais žodžiais: „Verbum Caro Hic Factum Est" — Čia Žodis tapo kūnu. Čia nuolat dega sidabro lempos. Prie šio altoriaus turėjau laimės net keletą kartų laikyti šv. Mišias.

Altoriaus kairėje riogso dvi raudonojo granito kolonos. Tai bizantiškosios bažnyčios iš IV amžiaus liekanos. Viena iš jų pusiau nuskelta, ir karo pasikabinusi lubose. XVII šimtmety kuris tai paša ją nulaužė, manydamas jos vidury rasiąs užslėptų turtų. Deja, kolonoje jie nieko nerado.

Apreiškimo kriptoje visuomet gali rasti besimeldžiančių žmonių būrelį, bekalbančių rožančių, nuolat bekartojant „Sveika Marija, malonės pilnoji" — angelo Marijai čia ištartus žodžius. Su kitokiu atjautimu čia kalbi ir „Viešpaties Angelas" žodžius. Rodos, dar taip ne senai visa tai čia įvyko.

Pranciškono Prospero Viaud rūpesniu (1907 - 1909), bažnyčios požemiuose ir jos pakraščiais atkasta daug viduramžių, net bizantiškosios bazilikos liekanų: kryžiuočių bažnyčios masyvinis absidas, rasta įvairių mozaikų, kolonų, kolonų galvenų ir kt.

Kokį 100 metrų į rytus nuo Apreiškimo bazilikos yra šv. Juozapo bažnyčia, atstatyta 1914 m. ant senesnės kryžiuočių statytos bažnyčios pamatų. Manoma, čia buvusi šv. Juozapo dailidės dirbtuvė. Čia ir Kristus bus mokęsis iš Juozapo darbo; Juozapui gi mirus, pats vienas bus čia dirbęs. Kadangi šiuose namuose bus augęs Kristus, tai ši šv. Juozapo bažnyčia vadinama dar „Maitinimo" bažnyčia, nes čia buvęs maitinamas ir auginamas vaikelis Jėzus.

Šios bažnyčios požemių uoloje yra išraustas kambarys, kurio grindyse yra iškasta gili duobė. Manoma, kad tai javams padėjimas (silo). Tai čia gyvenusi Šventoji Šeimynėlė sugrįžus iš Egipto. Reik tačiau pažymėti, kad ir vienuolės, vadinamos „Dames de Nazareth“, savo vienuolyno požemiuose atrado senos bažnyčios liekanas. Remiantis kai kuriais archeologijos daviniais, jos yra linkę manyti, kad veikiau jų atrastoji bažnyčia yra buvusi „Maitinimo“ bažnyčia.

Aplankę šv. Juozapo bažnyčią ir didžiulį moderniškai įrengtą Tėvų Pranciškonų naujokyno namą, kurio keletą kambarių užima įrengtas muziejus, skubėjome aplankyti sinagogos, kur Kristus savo tautiečių tarpe pirmą kart sau pritaikė pranašo Izaijo mesianišką tekstą: „Viešpaties Dvasia ant manęs, todėl jis patepė mane ir siuntė mane nešti linksmos naujienos beturčiams, gydyti tų, kurių širdis sutrinta, skelbti atvadavimo apkaltiems ir akliems, kad jie atgaus regėjimą, išvaduoti prislėgtųjų, apsakoti maloningų Viešpaties metų ir atsilyginimo dienos“. Perskaitęs šiuos žodžius, kaip rašo šv. Lukas, Kristus suvyniojo knygą, atidavė ją tarnui ir atsisėdo. Visų akys sinagogoje buvo į jį atkreiptos. Jis pradėjo tuomet jiems sakyti: „Šiandien įvyko šitie Rašto žodžiai, kuriuos jūs girdėjote“. Visi pripažino jam tiesą, stebėjosi malonės žodžiais, kurie ėjo iš jo burnos, ir sakė: „Ar jis ne Juozapo sūnus?“ (Luk. 4, 18 - 22). Nazaretiečiai gerai pažinojo Jėzų, jo motiną Mariją ir Juozapą, jo tariamąjį tėvą. Jie sužavėti Jėzaus kalba. Jie didžiuojasi savo žmogumi. Nazaretiečiai girdėjo apie Jėzaus padarytus stebuklus Kafarnaume ir jo apylinkėse. Nejaugi jis to pat nepadarytų ir savo tėviškėje? Bet Jėzus gerai žino, kad Jis nazaretiečiams tik dailidė, dailidės Juozapo ir Marijos sūnus. Dėl to jie nė kiek nepasiryžę Jėzų Mesijum pripažinti. Jų įsitikinimu, kuomet Mesijas ateis, niekas nežinos iš kur jis (Jon. 7, 27). Visai teisingas pasakymas, kad nė vienas pranašas gerai nepriimamas savo tėvynėje. Jėzus tada jiems duoda aiškiai suprasti, kad dėl to svetimi jam yra mielesni. Šie maloniai jį priima, pasiryžę į jį įtikėti. Išgirdę, kad svetimus labiau vertina Kristus, visi esantieji sinagogoje pasidarė pilni rūstybės, įtūžo ant jo. Nutvėrę Jėzų išvedė už miesto, ir jau norėjo nustumti jį nuo kalno, ant kurio jų miestas buvo pastatytas, kai Jėzus savo antgamtine jėga pasiliuosavo iš jų rankų, praskynė sau kelią per minią ir nuėjo šalin.

Tiesa, sinagoga, kurioje lankėsi Kristus, iki mūsų laikų nebeišliko. Jos vietoje dabar yra Tėvų Pranciškonų 1741 m. statyta koplytėlė. Pasak Petro Dijakono, jo lankymosi metu (1137 m.), sinagoga jau buvo paversta į bažnyčią. Jau nuo pirmųjų amžių ji buvo gausiai lankoma maldininkų. Dabartinė sinagogos koplyčia priklauso graikams unitams, kurie šalia turi ir savo parapijos bažnyčią.

Malonu buvo prisiminti Kristų, besilankantį šioje sinagogoje subatos dienomis ir besiklausantį Raštų aiškinimo. Kas subata čia buvo skaitomas šv. Raštas ir pranašystės apie ateisiantį Mesiją. Jau Mozė apie Jį buvo rašęs savo tautai: „Viešpats, tavo Dievas, pažadins tau iš tavo giminės ir iš tavo brolių Pranašą kaip mane; jo tu klausyti" (Atk. 18, 15). Kaip turėjo mušti Jėzaus širdis, girdint skaitomus šiuos žodžius! Juk jis yra tas Pranašas, apie kurį čia kalbėjo Mozė. Tačiau dar nebuvo atėjęs laikas Mesijui pasireikšti viešai.

Mūsų mintys dabar skrido vis tolyn ir tolyn į senovę. Įsmigę akys žiūrėjo į sinagogos pulpitą, iš kurio kadaise čia buvo skelbiamas Dievo žodis, skaitomas šv. Raštas, dėl kurio pranašysčių išsipildymo taip nerimavo Jėzaus širdis.

Apie 2 km nuo Nazareto, į pietus, pakelėj į Jeruzalę, parodoma gana aukšta 392 metrų uola (Džebel Kafse), nuo kurios, daugelio manymu, buvo norima nustumti Jėzus. Ypač viduramžiais ši nuomonė buvo įsigalėjusi. Šiai vietai reikšta tiek pagarbos, kad čia buvo pastatytas net vienuolynas, kurio bažnyčios liekanas dar ir šiandien galima matyti. Dabar tačiau daugelis abejoja šios nuomonės tikrumu. Iš šv. Luko pasakymo, kad „nuvedė jį iki viršūnei kalno, ant kurio buvo pastatytas jų miestas", atrodo, reikėtų išvesti, kad tas kalnas yra visai arti Nazareto, ko negalima pasakyti apie Džebel Kafsę.

„Nazaretas nieku nesiskiria nuo kitų rytų šalies miestų. Gatvės siauros, kreivos . . .“

Nazaretas nieku nesiskiria nuo kitų rytų šalies miestų. Gatvės siauros, kreivos, tai aukštyn kyla, tai vėl žemyn leidžias. Švaros jokios, juo labiau, kad dieną buvo prekymetis. Siaurutės gatvės buvo apstatytos įvairiais rytų vaisiais, įvairiais geležies bei vario išdirbiniais. Nazaretas garsus savo varinių puodų bei peilių gamyba. Ir dabar arabai kalė, tekino peilius, šaukė triukšmavo, norėdami atkreipti mūsų dėmesį į savo prekes. Iš atvirų namų, krautuvių, veržėsi į pritvinkusią gatvę slėgianti kvapai. Tik viena kita krautuvė atrodė pakenčiamesnė. Nudegusiais veidais arabai, apsigaubę ne labai švariais apsiaustais, su pintinėmis ant galvos ar pečių, pilnomis įvairių vaisių, skubėjo gatvėmis, nardė tai į vieną, tai į kitą pusę. Vaikai atrodė kiek mandagesni kaip kitur. Tik gražiai mus pasveikinę, pasakę „saida“ (labas), tiesė į mus savo rankas ir prašė „bakšiš. Kiti dar bandė mus sveikinti itališkai ar pracūziškai, deja, nieko už tai nepelnydami.

Laisviau atsikvėpėm išėję iš miesto. Dabar jau nesimatė jo purvų nei apdriskusių nešvarių jo gyventojų. Bet saulė kaitino nepermaldaujamai. Iš rytų dvelkė karštas vėjelis ir sunkino kiekvieną mūsų žingsnį į kalną, kurio aukštumoj švietė Saleziečių amatų mokykos rūmai. Ten pat stovinti didžiulė Bernelio Jėzaus bazilika dominavo visą miestą. Vaizdas buvo nepaprastai gražus. Medžiuose paskendęs, prie kalno, tarsi apsaugos ieškodamas, glaudėsi Nazaretas. Toli į vakarus saulės spinduliuose žėrėjo Viduržemio jūra. Šiaurėj, kiek tik akis užmatė,

„Į pietus, netoli nuo Nazareto, išsitiesusi gulėjo dirvonuojanti Ezdreliono lyguma . . .“

driekėsi kalnai. Tai buvo aukštutinė Galilieja. Rytuose, už Genezareto ežero, buvo matyti Galaado kalnai. Į pietus, netoli nuo Nazareto, išsitiesusi gulėjo dirvonuojanti Ezdreliono lyguma, medžiais apaugęs stūksojo Karmelio kalnynas; toli toli buvo matyti Samarijos kalnai. Džiugu buvo širdžiai žiūrėti į kelią, kurs nuo Nazareto per Ezdreliono lygumą raitėsi Jeruzalės link. Už poros dienų šiuo keliu mes turėsim važiuoti į Šventąjį Miestą. Nors gera mums buvo Jėzaus numylėtoje Galiliejoje, bet Jeruzalės mintis — mintis išvysti Šventąjį Miestą — mus dar maloniau nuteikdavo, pavargusiems teikdavo jėgų ir keldavo nenumalšinamą ilgesį, troškimą, kaip galint greičiau išvysti Getsemanį, Kalvarijos kalną ir Kristaus Karstą. Lūpos tada nejučiomis šnibždėdavo psalmės žodžius: „Teprilimpa mano liežuvis prie gomurio, jei neminėsiu tavęs, jei nelaikysiu Jeruzalės mano linksmybės pradžia" (Ps. 136, 6).

SEFORISAS

Po piet keliaujame aplankyti miestelį Seforisą, arabiškai Safūrije, kadaise buvusią Galiliejos sostinę (6 km nuo Nazareto). Gyventojų apie 3.000, bet visi mahometonai, garsūs savo fanatizmu. Tiesa, paskutiniu laiku jie kiek sušvelnėjo, dėka italų vienuolių pasišventimui. Kai atvažiavo pirmos vienuolės į Seforisą, gyventojai jas pasitiko akmenimis. Pradžioje į vienuolių mokyklą joks arabas neleido savo vaikų, bijodami, kad kartais jų vaikus nepatrauktų į katalikų tikėjimą. Sesers turėjo tenkintis atidarę tik gydymo punktą, kur retkarčiais užklysdavo vargo suspausta arabė, ir tai slapta. Čia ji seselių būdavo apžiūrima. Ir vaistų gaudavo nemokamai. Dėka šio labdaringo veikimo, gyventojai pradėjo labiau vertinti vienuoles. Pradėjo leisti ir vaikučius į jų mokyklą, kurioj šiandien jau keletas desėtkų. Bet arabų dar nė vienas į katalikų tikėjimą neperėjo, nežiūrint ilgų darbo metų.

Miestelis labai menkas. Visai neprimena senovės sostinės miesto. Tuo tarpu senovėje, ypač romėnų laikais ir vėliau, buvo tai svarbi ir žymi vieta. Dabar gatvės siauros, vos - ne - vos mūsų automobilis neužkabino namų sienas. Matyt, automobiliai čia retai lankosi, kad būrys vaikų smalsiai mus lydėjo iki vienuolyno vartų. Miestelio gatvėse nuskardėjęs automobilio signalas sukvietė prie seselių vienuolyno, kur sustojome, ne mažą būrį moterėlių bei vyrų pasižiūrėti svečių.

Seselės mus priėmė labai širdingai. Visi tik ką buvome atvykę iš Italijos, visi taip pat kalbėjom itališkai. Tad vienuolėms, kurios jau senai buvo nemačiusios savo krašto, buvo tarsi šventė, tarsi maloniai dvelkiąs atskridęs iš tolimos jų tėvynės vėjelis. Seselės mus vaišino kaip įmanė, rodė ką turėjo.

Seselių vienuolynas naujai pastatytas, švariai gražiai užlaikomas. Šalia yra senos bažnyčios griuvėsiai, pastatytos sinagogos vietoje, kaip tai liudija atrastas aramaiškas įrašas mozaikoje. Kai kurių senesnių rašytojų manymu, iš Seforiso miestelio yra kilę šv. Joakimas ir šv. Ona.

Čia pirmą kart turėjome progos pamatyti arabų ūkio darbus. Prie miestelio, po plynu dan-

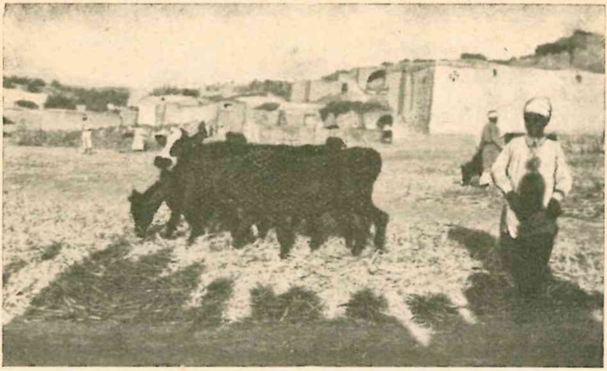

„Neužriši kuliančiam jaučiui nasrų“.

gum, arabai kūlė ir vėtė javus. Bet kūlimas savotiškas. Ant paklotų ant grindinio javų vienas arabas varinėjo keletą jaučių, kurie savo nagomis trempė javus, mindė varpas. Tik dabar man paaiškėjo visa Mozės žodžių prasmė: „Neužriši kuliančiam jaučiui nasrų“ (Atk. 25, 4). Bemindamas javus, jautis turi teisę grybštelti karts nuo karto gniūžtę kuliamų javų. Jis tai užpelnė. Šalia, ant kito grindinio, kūlimas buvo kiek patobulintas. Čia du jaučiai valkiojo po paklotus javus keletą rąstų, kurie blaškomi, šokinėdami daužė varpas, kratė iš jų grūdus. Čia pat krūvose gulėjo supilti jau iškulti javai. Keletas arabų prieš smarkiai pučiantį vėją juos vėtė. Visa tai dvelkė primityviškumu ir priminė žiląją senovę. Bet mes tuo buvome patenkinti, nes kaip tik tos senovės mes ir ieškojome. Mūsų kelionės tikslas buvo pažinti kraštas su žmonėmis ir jų papročiais, kurie daugely atvejų dar tie pats kaip ir šv. Rašte aprašyti. Įdomu, kad šv. Jonas Krikštytojas ir Kristų prilygina panašiai vėtančiam javus: „Jo vėtyklė jojo rankoje; jis išvalys savo klojimą; ir surinks kviečius į savo kluoną, o pelus sudegins neužgesinama ugnimi" (Mat. 3, 12).

Rugs. 20 d., pasivaikščioję po Nazaretą, aplankę kai kurias naujas vietas, pietaujame anksčiau. Ilga popietė buvo reikalinga kelionei į Beisaną ir Taboro kalną, kur turėjome likti nakvynei.

EZDRELIONO LYGUMA

Mūsų automobilis lengvai rieda Ezdreliono lyguma (arabiškai Merdž ibn Amir). Nazaretas jau senai išnyko iš mūsų akių, pasilikęs šiaurėje. Pravažiuojame įvairias sionistų kolonijas.

Ezdreliono lyguma daug visko matė. Pasauly joks žemės sklypas neregėjo tiek kovų, kiek ji. Egiptiečiai ir asirai, izraelitai ir filistiečiai, graikai ir romėnai, mongolai ir turkai, kryžiuočiai ir arabai čia kovojo už valdžią priešakinėje Azijoje. Ne retai čia buvo sprendžiamas Afrikos ir Europos likimas. Čia grūmėsi ir Napoleonas, pagaliau Didžiojo karo metu kovojo anglai ir turkai. Vis tai netolima praeitis. Žemė, tiek praleidusi audrų, šiandien rami. Gal dėl to, kad daug žmonių kraujo sugėrė, ji tokia derlinga. Žydai sionistai tą jos derlingumą gerai išnaudoja, prisisteigę daug savo kolonijų — ūkių, kuriuos jie išpirko iš arabų.

Deja, šiandien mes negalim pasigrožėti žaliuojančiais laukais. Tik kvietenojai vietomis beriogso. Visa gamta sunkiai alsuoja. Karštas rytys mums pučia stačiai į akis. Kaip žuvis ištraukta iš vandens, mes sunkiai kvėpuojam. Įsiveržę pro automobilio langus karšto vėjo kamuoliai kaip degančios žarijos spraudžiasi į plaučius. Ir veidą prakaitas pila. Ant dangaus nė debesėlio. Ir slaptas pavydas graužia krūtinę; kaip laimingi mano tautiečiai, kurie dabar turi malonias gražias vėsias naktis, dangų debesuotą, kuris nepašykšti žemei gaivinančio lietaus. Bet mes, štai, jau trys mėnesiai be krislo vandens iš dangaus. Ir dar mėnesį du jo nesulauksim.

Ezdreliono lyguma apsupta veik iš visų pusių kalnais. Šiaurėje Galiliejos kalnai; rytuose Taboras, Mažasis Hermonas ir Gelboė; pietuose Samarijos kalnai, į vakarus Karmelis ir Viduržemio jūra. Geležinkelio linija iš Haifos į Damaską perskrodžia šią lygumą pusiau. Ir mūsų automobilis kurį laiką sekė geležinkelio liniją, eidamas tiesiog į Beisaną, rytų kryptimi.

SKITOPOLIS

Beisanas mus traukė savęsp savo senove, savo archeologiniais radiniais. Jau XV amžiuj prieš Kristų buvo gerai žinomas šis kanaaniečių miestas, tuomet Betsanu vadinamas. Kadangi Egipto vilkstinės, nešančios į Damaską prekes, šalia Beisano turėdavo pereiti Jordaną, faraonai stengėsi gražiuoju sugyventi su šio miesto kunigaikščiu, kurio žinioje buvo tas vilkstinių perėjimas per upę. Tutmosio III laikais Beisanas gal net buvo egiptiečių pavergtas. El Amarnos laikais jis yra Egipto vasalas. Jozuei užėmus Palestiną, Beisanas atiteko pusei Manaso giminės; jie tačiau miesto gyventojų nepajėgė išstumti. Užtat filistiečiai buvo geri Beisane gyvenančių kanaaniečių bičiuliai. Kai Saulius ir jo sūnūs žuvo ant Gelboės kalnų, filistiečiai jų kūnus pakabino ant Beisano miesto sienų. Bet Galaado miesto Jabeso vyrai negalėjo pakęsti tokio savo karaliaus ir jo sūnų išniekinimo. Atėję naktį, nuėmė jų kūnus, ir parsinešę į savo kraštą sudegino, jų gi pelenus pakasė po tamarisku. Tik vėliau Dovidas šias jų liekanas pernešė į Sauliaus Gabaą ir juos palaidojo šeimos kape. Saliamono laikais miestas pateko į izraelitų rankas. Dabar Izraelio karaliai galėjo laisvai pereiti Jordaną ir vesti karus Galaado krašte. Aleksandrui Didžiajam užkariavus Beisaną, miestas pavadintas Skitopoliu, t. y. skitų miestu, kurie VII amžiuj čia įsibrovė ir įsigyveno. Helenizmas Skitopoly greit įsitvirtino, ir romėnų laikais jau buvo vienas iš žymiausių Dekapolio miestų. Daugumoj pagoniškam mieste, krikščionybė čia sunkiai tarpo. Vis dėlto IV amžiuj Skitopolis jau buvo vyskupo sostinė. 636 m. Skitopolis užimtas arabų ir pavadintas Beisanu. Kryžiuočiai nusmukusį miestą bandė atstatyti, bet 1183 m. miestą paėmė Saladinas ir jį išgriovė. Nuo tada miestas vargiai tarpsta.

Dabar Beisane yra apie 2.000 gyventojų, daugumoj mahometonai. Mus domino Beisano griuvėsiai, ypač miesto akropolis Tell el - Hosn. Nuo 1921 ik 1927 m. ir pagaliau 1930 m. kalva buvo kasinėjama Pensilvanijos universiteto rūpesniu ir lėšomis. Kasinėjimams vadovavo archeologai Clearence S. Fisher, paskui Alan Rowe, ir 1930 m. — Fitzgerald. Atkasta vertingų senienų. Nugriovus arabų mečetę ir pašalinus Viduramžių tvirtovės liekanas, atrasta iš romėnų laikų apvali bažnyčia, ir pagliau šventykla iš graikų laikų. Toliau atkasti įvairūs klodai iš persų, babiloniečių, asirų ir filistiniečių laikų, galop atrasta dvi kanaaniečių bei kitų šventyklų iš Sečio I ir Amenofio III, net dvi kanaaniečių šventyklos iš Tutmosio III (1501 - 1448) laikų. Iš Sečio I (1313 - 1292) laikų atkasta tvirtovė, kurioj rasta paminklai su hieroglifais, labai svarbūs istoriniu ir geografiniu atžvilgiais. Jie aiškiai parodo, kad Beisanas buvo egiptiečių įtakoje, net buvo jų tvirtovė svetimoj žemėj, kuri laidavo jų vilkstinėms, net kariuomenei saugų perėjimą per Jordaną. Atrasta taip pat sarkofagų iš įvairių laikotarpių.

Šia proga tenka pastebėti, kad šie archeologiniai kasinėjimai tik patvirtina tai, ką mes žinome iš šv. Rašto. Atkastieji žemės klodai aiškiai kalba apie įvairias civilizacijas, apie įvairių tautų įtakas šioje vietoje ir tuo pačiu paremia šv. Rašte aprašomą istoriją, kur atsispindi ta pati dalykų būklė. Mes todėl su ypatingu rūpestingumu lankėm senovės šventyklas bei rūmus, kurių šiandien tik griuvėsiai belikę.

Dabartinis Skitopolio, Beisano miestelis, paskendęs medžiuose, yra į pietus nuo Tell el-Hosn. Vieta yra labai palanki augmenijai. Pastatytas aukštumoj, jis apsaugotas nuo tropiškų karščių, kurie siaučia Jordano dauboj (miestas yra 7 km nuo Jordano). Ir pagaliau gausus vanduo, kurs teka iš Gelboės kalnų (upė Nahr Džalud), apsčiai sudrėkina apylinkę. Tai šio simpatingo savo išvaizda miestelio, J. E. Pr. Karevičius, daug nusipelnęs Bažnyčiai ir lietuvybei, yra tituliarinis arkivyskupas.

Įsėdę į saulės įkaitintus automobilius, dabar grįžome atgal, vakarų link, norėdami aplankyti šaltinį Ain Džalud, kitaip dar Ain Harod vadinamą. Automobilis pamažu riedėjo tai Ezdreliono kvietenojais, tai grumstuotu keliu, einančiu šalia geležinkelio linijos iš Damasko į

Haifą. Po tiesei stūksojo Mažasis Hermonas, išsikišęs Ezdreliono lygumon, po kairei — Gelboės kalnai, arabų Džebel Fukua vadinami. Tarp šių dviejų kalnų teka Nahr Dža'ud, net vasarą gausi savo vandeniu upė, besiveržianti iš Ain Džalud versmės.

Saulės nudeginti, Gelboės kalnai šiandien stūksojo juodi ir paniurę. Gal prisiminė jie tas baisiąsias kovas, kurios vyko ant jų kauburių, ir liūdėjo. Čia juk žuvo Saulius, pirmasis Izraelio karalius. Žuvo ir Jonatas, Sauliaus sūnus, didis Dovido bičiulis. Čia žuvo taip pat ir Izraelio narsieji.

Atsimink, Izraeli, tuos, kurie mirė,
sužeisti ant tavo aukštumų.
Prakilnieji, o Izraeli, užmušti ant tavo kalnų.
Gelboės kalnai!
nei rasa, nei lietus tenekrinta ant jūsų,
ir jūsų dirvos teneduoda pirmuonių;
nes tenai šalin numestas karžygių skydas,
skydas Sauliaus... (2 Sam. 1, 18 - 21).

Taip aimanavo skausmo suspausta Dovido širdis. Tiesa, gyvas būdamas, Saulius persekiojo Dovidą, jį nužudyti norėjo. Bet dabar Dovidas viską užmiršo. Jis regi vien tik nelaimę, kuri ištiko jo tautą, netekus savo pateptojo — karaliaus; mato vien tik karštai mylėtą draugą su kardo perverta krūtine. Skausmo slegiamas, Dovidas parašo vieną iš gražiausių elegijų, kurioj liejasi skausmas ir aidi grasinimai, rodos, nieku nekaltai nelaimės vietai.

Tai ne viena kova, kurios liudininku buvo Gelboės kalnai. Stūksodami prie Ezdreliono lygumos, jie dažnai matė ir kitas besigrumiančias tautas. Dėlto ir šiandien, prisimindami kruviną praeitį, jie stovėjo rūstūs ir paniurę.

GEDEONO KOVŲ VIETOJE

Nejučiomis pasiekėme ir Ain Džalud šaltinį, gausiai besiveržiantį iš Gelboės kalnų šiaurinės papėdės. Sionistai čia turi savo koloniją — didžiulį vištų ūkį.

Ain Džalud garsus savo praeitimi. Kai madianitai drauge su amalekitais atėjo nuniokioti Ezdreliono slėnio peselius, ir pastatė savo stovyklas prie Mažojo Hermono kalno, Gedeonas, surinkęs 32,000 izraelitų kariuomenę, rengdamasis juos pulti, sustojo ant Gelboės kalno. Priešų gi buvo 135,000. Prieš tokią kariuomenę, atrodė, jokiu būdu negalės atsilaikyti izraelitai. Visgi Dievas buvo pasiryžęs pergalę suteikti Izraeliui. Bet kad Izraelis tos pergalės nepriskirtų sau už nuopelną, Dievas liepia dar sumažinti Izraelio kariuomenę, atleidžiant pirmiausia visus bailius, kurių, pasirodo, buvo daug, net 22,000. Beliko 10,000. Bet ir tų per daug. Dievas ir menkesnėmis jėgomis gali pasiekti tikslą, padaryti stebėtinų dalykų. Jis tad Gedeonui paliepia vesti karius prie Harodo šaltinio išbandymui. Tie, kurie gėrė iš šaltinio vandens su sauja pasisemdami ir nešdami prie burnos, vieni turėjo pasilikti su Gedeonu. Tokių buvo tik 300. Visi kiti atsigulę ant žemės maukė vandenį. Ir jie visi buvo atleisti. Tokiu būdu Gedeonas tik su 300 karių nugalėjo priešą. Šie 300 karių pasirodė nemokšos, nepraktiški, gerdami vandens tik sauja pasisėmus. Toki nemokšos kaip tik negalėjo manyti apie pergalę, juo labiau tą pergalę sau už nuopelną paskaityti. Jei jie visgi priešą nugalėjo, tai tik Dievo padedami. Dievas kaip tik norėjo, kad pergalė jam būtų priskirta.

Gera ir malonu buvo ilsėtis medžių pavėsy, kurių gausiai čia augo. Iš žemės besiveržiančio upelio čiurlenimas gaivino suvargusią mūsų sielą. Kiek pasistiprinę atsivežtu valgiu, ir mes ragavom to vandens, kuriuo kadaise gaivinosi besiruošią į kovą izraelitai. Ir mes bandėm iš saujos jo gerti. Pasirodė tikrai nepraktiška. Iki sauja pasiekė mūsų burną, pusė vandens jau spėjo ant žemės išsilieti.

Saulė jau pradėjo slinkti vakarop. Tai ženklas, kad jau laikas ir mums keliauti tolyn. O Taboras dar buvo toli, pasislėpęs už Mažojo Hermono. Gaila tačiau buvo apleisti šį malonų pavėsį. Laimei, pradėjo pūsti malonus gaivinantis vakarys, ir išsiliejęs ant mūsų veido prakaitas pradėjo džiūti. Mūsų automobilis tuo tarpu vėl pamažu riedėjo Ezdreliono slėniu vakarų link. Taborą nuo mūsų skyrė Mažasis Hermonas, tad dabar reikėjo aplink jį apvažiuoti.

Pravažiuojam menkutį arabų kaimelį Zerin (730 gyv.). Tai senovėje garsus Jezreel, Achabo ir Jezabelės sostinė. Tik ši žemė sulaistyta nekaltu krauju. Karalienei Jezabelei įsakius, čia buvo akmenimis užmuštas Nabotas, kurs atsisakė perleisti savo vynuogyną, savo tėvų tėvainystę, Achabui, norinčiam padidinti savo karališką sodą. Bet užtat nelaimės, kurias Elijas Dievo vardu paskelbė Achabo namams, ne po ilgam pradėjo rodytis. Achabas krito mūšyje, jo sūnus Joramas nukautas prie šio miesto ir kūnas įmestas į Naboto vynuogyną; išdidžioji Jezabelė, Jehui įžengiant į miestą, buvo per langą išmesta ir arklių kanopų sumindžiota, gi jos kūno šunes tik kaulus paliko. Galop Samarijoje, Jehui įsakius, nužudyta 70 asmenų iš karališkos giminės. Iki šiol Dievo prakeikimas slėgia šią vietą.

Priešais, dešinėj, tarp balzganų alyvmedžių ir kaktusų paskendęs, prie Mažojo Hermono glaudžias mažas Sulem arba Sunem miestelis. Iš čia yra kilusi gražioji Abisagė, kuri tarnavo pasenusiam karaliui Dovidui. Sužieduotinė, kurią Saliamonas apdainuoja savo Giesmių Giesmėje, yra taip pat kilusi iš šio miestelio. Pranašas Eliziejus čia turėjo bičiulišką šeimą, kurioje praeidamas visuomet sustodavo. Atsidėkodamas už malonią pastogę moteriškei, jis prikėlė jos mirusį sūnų.

Ties sionistų kolonija El-Fule, apvažiavę Mažąjį Hermoną, pasukom į šiaurės rytus. Dabar mūsų ir akys prašvito. Prieš mus jau stūksojo apvalus Taboro kalnas, ant kurio viršūnės saulėj spinduliavo Kristaus Atsimainymo bazilika. Tiesa, dar buvo galas kelio, bet mintis, kad ant kalno, kur atsimainė Kristus, ilgiau teks pabūti, naktį praleisti ir atsilaikyti šv. Mišias, džiugino mus. Dabar įvairiausiais savo paklausimais nedavėm vadui ramybės.

NAIMAS

Pravažiuojant Naimą (arabiškai Nain), prisiglaudusį prie Mažojo Hermono šiaurinės pašlaitės, vadas sustabdo automobilį ir man leidžia jį nufotografuoti. Šiam tikslui mūsų vadas laiko niekuomet negailėdavo. Jo supratimu, lankomų vietų nufotografavimas privalo taip pat sudaryti žymią mūsų mokslinės ekskursijos dalį.

Šiandien Naimas labai suvargęs. Tarp menkų jo trobelių, kyšo maža kolytėlė, Tėvų Pranciškonų pastatyta senesnės bažnyčios vietoje. Sakoma, toje vietoje Kristus prikėlęs Naimo našlės mirusį vienatinį sūnų. Kristus tuomet su savo mokytiniais artinosi prie miesto vartų, kai buvo nešamas numirėlis, vienintėlis sūnus moti-

„Pravažiuojant Naimą, prisiglaudusį prie Mažojo Hermono . . .“

nos našlės. Kristui pagailo motinos ašarų, pasilikusios be ramsčio senatvei, be vienintėlės savo gyvenime paguodos. Kristus jaunikaitį prikelia ir grąžina motinai sūnų.

ENDORAS

Apie 3 km nuo Naimo, į šiaurės rytus, prie Mažojo Hermono, tarsi apsaugos ieškodamas, glaudžiasi taip pat ir Endoras. Saulius, ruošdamasis su filistiečiais į kovą, kurioje ir pats turėjo žūti, palikęs savo kariuomenę Gelboės kalnuose, atėjo čia nakčia pas moteriškę nekromantę, kad ši jam iššauktų pranašo Samuelio vėlę, iš kurio jis norįs išgirsti patarimų taip baisioj suspaudimo valandoj. Samuelis juk buvo jį karalium patepęs, visuomet širdingai juo rūpinęsis. Tad ir šioj sunkioj valandoj, tikėjosi Saulius, Samuelis jam tarsiąs paguodos ir pamokymo žodį. Bet Samuelis paguodos žodžio jam netarė. Už prasikaltimus, Dievas buvo nuo Sauliaus atsitraukęs. Beliko tik šiurpi bausmė. „Kadangi tu nebuvai paklusnus Viešpaties balsui ir nepadarei, kaip reikalavo jo didi rūstybė prieš Amaleką, todėl Viešpats tau šiandien padarė, ką tu kenti. Viešpats duos draug su tavim taipogi Izraelį į filistiečių rankas; rytoj gi tu ir tavo sūnūs būsite su manim", pasakė Sauliui Samuelis (1 Sam. 28, 18 - 19). Kaip perkūnas giedroje trenkė šie Samuelio žodžiai, ir Saulius sugriuvo ant žemės. Tik paskubomis pavalgydytas, Saulius atgavo savo jėgas, ir dar tą pačią naktį galėjo grįžti į savo stovyklą. Bet rytas jau aušo, ir raudoni tekančios saulės spinduliai krauju nudažė Gelboės kalnus.

TABORAS

Nejučiomis privažiavome ir Taboro kalną. Kairėj, kalno šiaurvakarinėj pašaknėj, yra kaimelis Daburije, kur, pasak seno padavimo, Kristus palikęs devynis Apaštalus, kai pats, pasiėmęs Petrą, Jokūbą ir Joną, užlipo ant kalno ir jų akivaizdoje persimainė. Čia taip pat jis juos radęs, sugrįžus nuo kalno, besiginčijančius su fariziejais ir Rašto žinovais. Kristaus mokiniams ne maža teko rausti prieš minią, kai, atvestą pas juos piktos dvasios apsėstą berniuką, jie negalėjo pagydyti. Iš nemalonios būklės Apaštalus dabar išgelbėjo jų gerasis Mokytojas, pagydydamas nelaimingąjį. Šiam Kristaus stebuklui priminti, miestely buvo pastatyta bažnyčia, bet šiandien jos tik griuvėsiai belikę.

Nuo Daburijos eina vingiuotas kelias į kalno viršūnę. Pirmiau tik asilais čia buvo galima užkopti. Bet 1923 m. pravestas kelias ir automobiliams. Mūsų automobilis dabar šniokšdamas kopė aukštyn. Bet užsisukimai pasirodė per staigūs, ir automobilis keletą kartų turėjo atgal pasistumti, kad galėtų įsukti į kelią. Jausmas tikrai nemalonus. Keletą kartų vienas kitas mūsų keleivių net pašoko iš savo vietų, kai automobilis pradėjo slinkti atgal. Visa laimė, kad stabdžiai buvo geri. Keletas pakraščiais padėtų akmenų jokiu būdu nebūtų sulaikę mašinos, riedančios į pakalnę.

Geso jau paskutiniai nykstančios saulės spinduliai, kai mūsų automobilis sustojo ties Casa Nova ant Taboro kalno. Tėvas Pranciškonas mus maloniai priėmė savo pastogėn. Skubėjom tad užimti mums paruoštus kambarius,

„Skubėjom ... aplankyti Kristaus Atsimainymo baziliką, kuri čia pat baltavo prieš mūsų akis“.

kad suspėjus aplankyti Kristaus Atsimainymo baziliką, kuri čia pat baltavo prieš mūsų akis. Nors Evangelijose nepasakyta, kad kalnas, ant kurio Kristus atsimainė, yra Taboras, tačiau už jį pasisako seniausias padavimas. Jau IV amžiuj čia buvo pastatyta Kristaus Atsimainymui prisiminti bazilika.

Taboras (Džebel et Tūr) jau nuo senai žinomas istorijoje. Debora ir Barakas čia buvo suspietę izraelitų kariuomenę, viso 10.000 karių, turėjusių pulti Sisarą. Šis kalnas stebėjo taip pat Gedeono kovas prieš madianitus, Sauliaus prieš filistiečius, Jozijo, Judo karaliaus, kovą prieš Nechao, Egipto faraoną. Kristus jį pašventė savo atsilankymu ir atsimainymu. Juozapas Flavijus, paskirtas Galiliejos valdytoju žydų sukilimo metu (66 m. po Kr.), ant šio kalno įsitvirtino, jį apvesdamas didžiule siena. Deja, savo naująja tvirtove pasinaudoti negalėjo, Placido, Romos generolo, įviliotas į pinkles.

Bažnyčiai atgavus laisvę, Taboras tampa krikščionių šventove, kur einama pagerbti atsimainiusis Kristus. Šiuo pat laiku čia pastatyta Atsimainymo bazilika, su dviem koplytėlėm, Mozei ir Elijui pagerbti. Bet 636 m. įsibriovę muzulmonai viską išgriauja. Atėję kryžiuočiai bažnyčią atstato iš naujo, deja, neilgam. Po Hatino mūšio, 1212 m. bazilika paverčiama arabų tvirtove, kurią 1263 m. žiaurusis Bibaras visiškai išgriauja. Dabartinė Taboro bazilika yra pastatyta Tėvų Pranciškonų rūpesniu senosios bažnyčios vietoje, tarp sarazėnų tvirtovės liekanų, pagal architekto Barluzzi planą. 1924 m. ją konsekravo kard. Giorgi. Tai gražus meno kurinys, bent kiek prisidedąs čia atsimainiusiam Kristui pagerbti.

Jau prietamsoj sugirgždėjo bazilikos durys. Pro vitražus neryškiai veržėsi paskutinė dienos šviesa ir greitai blėso. Tik raudonas žiburėlis, amžinai budįs prie pasislėpusio altoriuje Kristaus, žėrė aplink save skaidrius šviesos kamuolius. Pasimeldę šio žiburėlio šviesoj, žengėm į kriptą prisiminti ir pagerbti Kristaus atsimainymo stebūklą. Prieš 19 šimtmečių maždaug, Jėzus, pasiėmęs su savim Petrą, Jokūbą ir Joną, užsivedė juos ant šito kalno ir atsimainė jų akivaizdoje. „Jo drabužiai pasidarė žibantys ir balti, kaip sniegas. Jiems pasirodė Elijas su Moze, ir juodu kalbėjosi su Jėzumi. Atsiliepdamas Petras tarė Jėzui: Mokytojau, mums čia gera būti, padarykime tris padangtes, vieną tau, vieną Mozei ir vieną Elijui. Bet jis nežinojo, ką kalbąs, pastebi šia proga šv. Morkus, nes jie buvo labai nusigandę. Tuo tarpu pasidarė debesis, kurs juos apsiautė" (Mk. 9, 2-6). Nors mes dabar čia nematėm to didingo vaizdo, kurį matė Apaštalai, bet kiekvienas jautėm savo širdyje, kad ir mums čia gera būti.

Prof. Mallon vadovaujami, nors prietamsoj, dar spėjome apžiūrėti prie bazilikos riogsančius griuvėsius. Prieš baziliką kairėje Tėvai Pranciškonai atkasė Benediktinų vienuolyno pastatų liekanas. Benediktinai čia įsikūrė 1101 m., kryžiuočiams užėmus Palestiną. Tačiau, nežiūrint visų pastangų, negalėjo atlaikyti mahometonų puolimų, ir Taborą turėjo apleisti. Šiandien jų vienuolyno tik griuvėsiai belikę. Bazilikos pietų rytuose iki šiai dienai išlikę arabų tvirtovės liekanos — griuvėsiai. Kadaise iš čia buvo šaunama į krikščionis. Ačiū Dievui, šiandien ši vieta vėl katalikų rankose ir kiekvienas maldininkas gali laisvai, be pavojaus gyvybei, ateiti pagarbinti Kristaus pramintus takus, pašvęstą jo buvimu vietą. Dabar Tėvai Pranciškonai valdo visą pietinę pusę Taboro kalno. Kita pusė priklauso graikams stačiatikiams.

Pavalgius vakarienės skubėjome į orą. Vaizdas buvo žavintis. Toli rytuose pro Galaado kalnus pamažu kilo mėnulis, žerdamas savo sidabro spindulius po visą Užjordanę ir Galilieją. Tolumoj matėsi Safedo žiburiai, miesto pastatyto ant kalno, vakaruose prie Karmelio kalno žybčiojo Haifos šviesos. Gaivinantis vakarys maloniai dvelkė Taboro kalno kauburiu ir gaivino dienos kaitrų mūsų išvargintus kūnus. Čia mums buvo tikrai gera ir malonu.

Nuotaikos pagauti, nejučiomis sudarėme ir chorą. Simpatingasis senas dogmatinės teologijos profesorius savo gražiu baritonu tuoj paėmė mūsų improvizuojančio choro vadovybę. Giesmės ir dainos liejosi iš mūsų krūtinių. Nors buvome beveik kiek galvų, tiek tautų. Bet dabar mūsų širdys plakė vieningai, visi jautėmės esą vienos Kristaus karalijos piliečiai.

Laikrodžio rodyklė pasisuko vidurnakčio link. Mes vis dar sėdėjome ant benediktinų vienuolyno griuvėsių, kuriuos dabar liūdnai nušvietė sidabrinė mėnulio šviesa, vis dar gaivinomės nuo jūros atskridusiu maloniai dvelkiančiu vėjeliu. Dalinomės dienos įspūdžiais, svarstėm rytdienos kelionę į Nazaretą ir į Karmelio kalną. Rytojaus diena neatrodė būsianti viena iš maloniausių. Žydriame danguje tik žvaigždės plezdeno ir pranašavo karštą rytojų. Vėl prakaitas tekės per mūsų veidus. Vėl įkaitinto oro kamuoliai veršis į mūsų plaučius. Ir baugi darosi toji kelionė kaitroje. O čia taip gera, taip malonu.

Rytą sukilom gana anksti. 7 val. ryto turėjau laimės atsilaikyti šv. Mišias Atsimainymo kriptoje. Mišioms patarnavome vienas kitam, broliškai. Rytą vaizdas bazilikoje buvo nepaprastai gražus. Pro vitražus gausiai veržėsi pakilusios saulės spinduliai ir įvairiaspalviai nudažė marmuro grindis. Vidus įrengtas turtingai, nors puošimo darbai dar nebaigti. Aukso nepagailėta. Išganytojo garbei čia įdėta ir turtų ir širdies.

Prie įeinamųjų į baziliką durių yra dvi koplytėlės, kurių viena pašvęsta Mozei, kita Elijui. Tokiu būdu išsipildė karštas Petro troškimas čia pastatyti tris padangtes: vieną Kristui, kitą Mozei ir trečią Elijui. Ko negalėjo padaryti Petras, padarė jautri Petro troškimams architekto siela.

Dabar turėjome progos pasidairyti ir po apylinkę. O nuo Taboro vaizdas platus. Toli toli šiaurėje buvo matyti remiąs debesis Hermono kalnas (2760 m.), Genezereto ežeras, rytuose

Jordano dauba ir Galaado kalnai; į pietus, tiesiai prieš mūsų akis stūksojo Mažasis Hermonas, su prisiglaudusiais prie jo Naimu ir Endoru; už jo — Gelboė, dar toliau Samarijos kalnai; į vakarus Karmelis ir Viduržemio jūra. Taboras — puiki vieta geografijos pamokai apie Palestinos kalnus.

Nors mums čia buvo labai malonu, tačiau jau buvo laikas grįžti į Nazaretą. Jau senai paruošti automobiliai nekantriai mūs laukė. Nufotografavęs Atsimainymo baziliką, skubėjau į kambarį savo draugo ieškoti, jam išsirengti padėti. Gerasis mano draugas Karmelitas, laisvosios Airijos sūnus, buvo linkęs visuomet ką nors užmiršti. Nevienas jo daiktų jau buvo likę Sirijoje. Tad dabar man rūpėjo, kad vėl ką nors neužmirštų. Kambarį todėl griozdėm abu, išieškojom lovą ir po lova, ar kartais čia neužsimetęs koks nors daiktas. Bet šį kartą viską radom tvarkoj. Atsisveikinę tada su geraisiais Tėvais Pranciškonais, padėkoję už jų svetingumą, leidomės Nazareto link. Saulė jau buvo priešpiečiuos. Deja, ji mus vijosi, kaskart vis karščiau kaitindama mūsų nugaras.

MEGIDAS

Nazarete pasistiprinę itališkais makaronais, per Megido keliaujame į Karmelį. Važiuojame vėl Ezdreliono slėniu. Saulė visu smarkumu sviedžia į mus savo deginančius spindulius. Kurį laiką tenka važiuoti Jeruzalės plentu. Pravažiuojam keletą žydų kolonijų, kur tenka matyti žmones apsidariusius visai europietiškai. El - Fūlėje tenka klaustis kelio tiesiog per laukus į Megidą. Žydelis, kurį užkalbinom, buvo kilęs iš Lenkijos. Įdomu buvo iš jo sužinoti, kad šioje kolonijoje esą žydų ir iš Lietuvos. Deja, nebuvo laiko su jais pasimatyti.

Į Megidą važiuojam tiesiai per nuvalytus laukus. Automobilis, nežiūrint grumstų ir griovelių, rieda tvirtais žingsniais. Medigas (Tell-el-Mūtesellim) buvo matyti jau iš tolo. Tai didžiulė plati su nukastu kauburiu kalva. Kadaise čia buvo žymus miestas, svarbus strateginiu atžvilgiu: pro jį ėjo vilkstinių kelias iš Egipto į Damaską. Egiptiečiams todėl jis buvo svarbus. Štai kodėl jau Tutmosio III dėl Megido taip smarkiai kovoja. Megidas faraonui pasidavė tik bado verčiamas. Jozuei užkariavus Palestiną, Megidas atiteko Manaso giminei. Bet izraelitai nepajėgė iš čia išstumti kanaaniečius; juos tik privertė jiems duoklę mokėti.

Netoli Megido žuvo karaliaus Jabino kariuomenės vadas Sisara. Barako ir Deboros nugalėtas, Sisara pabėgo ir pasislėpė kinitės Jahelės šėtroje. Deja, jis čia rado savo mirtį, kurią jau manė išvengęs. Užmigusiam Sisarai Jahelė suvarė į smilkinį vinį. Saliamonas Megido miestą sustiprino. Vėliau čia miršta Judo karalius

Ochozijas. Čia sužeidžiamas ir miršta Judo karalius Jozijas, kurs, nenorėdamas praleisti Nechao II, Egipto faraono, einančio kovoti prieš asirus, pastojo faraonui kelią. Taigi miesto praeitis gana kruvina.

Kadangi Megido beliko tik griuvėsių krūva, apnešta žemių, ant kurių auga žolė, archeologams parūpo pažvelgti, kas slepiasi toj žaliuojančioj kalvoj. 1903 m. vokietis Schumacheris čia pradėjo kasinėjimus. Nuo 1925 m. kasinėjimams vadovauja amerikiečiai, Rockfellerio finansuojami. Iki šiol atrasta įvairių senoviškų indų, altorių, skarabiejų (kas pažymi egiptiečių įtaką), Saliamono arklidės ir kt. Kasinėjimų prižiūrėtojas, kurs ir vasaros metu čia gyvena, malonėjo mums parodyti įvairius radinius, paaiškinti apie įvairių atkastųjų klodų amžių, senumą.

Po Megido griuvėsius vaikštinėjom nežiūrint karštų saulės spindulių, kurie ypatingu smarkumu dardėjo iš aukštojo dangaus. Romoj žmonės būt sakę, kad mes iš namų išvyti, jei vaikščiojam tokios kaitros metu. Bet čia buvo reikalas. Nuo spindulių mūsų galvą saugojo baltas kamščio šalmas ir baltas ilgas švarkas.

Megido lankymas būtų praėjęs be ypatingų incidentų, jei ne mūsų senojo profesoriaus nelaukta širdperša. Jis mums nusiskundžia pametęs savo tamsiuosius akinius. Tai didis nuostolis tokioj saulėtoj dienoj. Supratom tai gerai visi. Atjausdami todėl profesoriaus nelaimę, beregint išsiskirstėm po visą kalvą ieškodami jo akinių. Bet kur čia rasi. Mūsų visur eita, visur vaikštinėta. Sunku atrasti tuos pačius kelius. Beliko tik užuojautą profesoriui pareikšti, kai vienas iš mūsų visai atsitiktinai atkreipęs į profesorių akį pamatė jį su savo tamsiaisiais akiniais ant nosies. Teko tik gardžiai pasijuokti. Profesoriui, matyt, buvo taip šviesu, kad jis net nematė savo nešiojamų tamsiųjų akinių.

ELIJO STEBŪKLO VIETA

Iš čia skubėjom į Elijo aukos vietą. Pranašas Elijas buvo garsus savo uolumu ginant Jahvės kultą Izraelio tautoje. Kada Achabas vedė Jezabelę, Sidono karaliaus dukterį, daug nukentėjo tikrojo Dievo garbinimas. Karalienės skatinami ir verčiami, izraelitai pradėjo garbinti svetimus dievus, ypatingai dievaitį Baalį. Prieš jį ir jo kunigus daug teko kovoti Elijui. Jis ryžos net stebūklu įrodyti, kad tik Jahvė, ne Baalis, yra tikrasis Dievas. Sutartą dieną ant Karmelio kalno susirinko visi Baalio kunigai, viso 450 žmonių. Su gausiai susirinkusia žmonių minia sulygstama, kad tas bus pripažįstamas tikru Dievu, kurio auka savaime užsidegs. Atvedama du jaučiu. Pirma auka skiriama Baaliui. Jo kunigai sukapoja jautį į gabalus, padeda juos ant paruošto altoriaus, ugnies nepadėdami. Bet veltui Baalio kunigai nuo ryto iki vėlybam popiečiui šaukiasi į Baalį, prašydami, kad jis siųstų ugnies paruoštai aukai. Baalis jokio ženklo neduoda. Tuomet paruošia savo auką Elijas. Ją ir malkas net vandeniu aplaisto. Bet štai stebuklas! Iš dangaus nukrinta ugnis ir sudegina auką. Tai matydama, minia sušuko: Jahvė yra Dievas, Jahvė yra Dievas! Tik dabar minia aiškiai pamatė, kaip melagingas buvo Baalio garbinimas. Įtūžusi minia nutvėrė Baalio kunigus, nutraukė juos nuo Karmelio kalno žemyn prie Kišono upelio ir čia juos visus išžudė (3 Kar. 18, 19-40).

Nuo Megido važiuojant Haifos link, ant dešiniojo Kišono upės kranto yra maža kalva, Tel el Kasis (Kunigų kalva) vadinama. Tai čia, manoma, Elijo įsakymu buvę nužudyti Baalio kunigai, kurių lavonus Kišonas nuvilko į jūrą. Prieš šią vietą, ant vieno Karmelio kalno kauburio, yra balta koplytėlė, pastatyta Tėvų Karmelitų rūpesniu, Elijo auką priimti. Ir pats šis kauburys todėl vadinamas „Auka“ (arabiškai „Muchraka“). Aplankę šią vietą, skubėjome į Haifą ir Karmelio kalną, į Tėvų Karmelitų vienuolyną. Gaišti nebuvo ko, nes saulė jau visai į vakarus buvo pasvirusi. Kelias ėjo Kišono pakraščiu. Netrukus įvažiavome į Haifą.

HAIFA

Haifa dabar turi 99,000 gyventojų, iš kurių 48.000 žydų, 30.000 mahometonų ir 21.000 krikščionių. Haifa yra geriausias Palestinos uostas, nuolat gerinamas. Čia taip pat yra svarbi geležinkelio linija, jungianti Damaską (Siriją) su Jeruzale ir El Kantara (Egiptu). Sionizmo dėka, Haifa plečiasi labai sparčiai. Žydų skaičius čia nuolat auga. Ypač priemiesčius jie apgyvenę. Miesto vakaruose yra vokiečių templierių sektos kolonija. Čia gatvės plačios, medžiais apsodintos, namai gražūs ir patogiai įrengti. Haifa — pra-

„. . . Haifa plečiasi labai sparčiai“.

monės miestas: čia yra cemento, aliejaus spaudyklos, muilo ir macų fabrikai. Per Haifą yra eksportuojami Palestinos produktai: aliejus, kukurūzai ir kt. Katalikai čia turi daug savo mokyklų, kurias gausiai lanko ir nekatalikai, net mahometonai. Haifos gatvės gana gyvos. Vaikai, daugumoj žydukai, gatvėmis tik nardo. Bet mes ilgiau mieste nepasilikom. Tuojau pasukome į Karmelio kalną, kurio papėdėje guli išsitiesusi Haifa.

KARMELIS

Ant Karmelio kalno iškyšulio stovi didžiulis Tėvų Karmelitų vienuolynas, arabiškai Deir Mar Elias, kurių bažnyčioj yra stebuklinga Dievo Motinos nuo kalno Karmelio statula, padaryta J. B. Caraventa'o (1836 m.). Panelė Švenčiausia nuo kalno Karmeliaus yra žinoma visame pasauly. Beveik kiekvienas katalikas nešioja jos škaplierius. Mes tad užėmę vienuolių laikomam viešbuty sau skirtus kambarius, skubėjome pasimelsti prie stebuklingosios Dievo Motinos.

Stebuklingoji statula yra didžiajame altoriuj, brangiais drabužiais papuošta. Marijos galvą gaubia masyvinis aukso vainikas, padovanotas vienos Ispanijos karalienės. Aplink žvakės tik dega, tik mirga. Kūdikiškai mylėdami Mariją, meile kupinomis širdimis, kaip geri Marijos

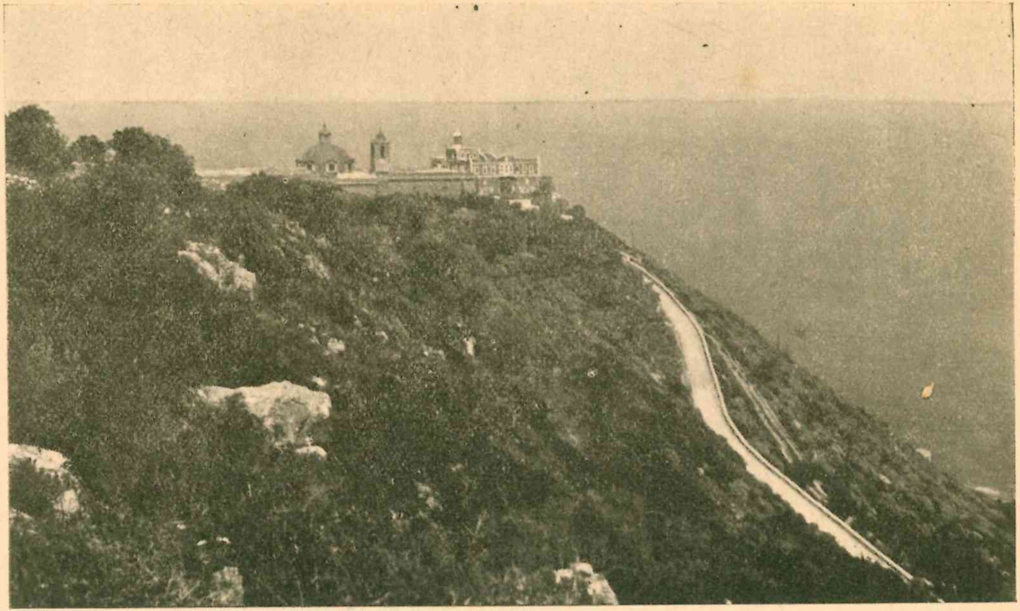

„Ant Karmelio kalno iškyšulio stovi didžiulis Tėvų Karmelitų vienuolynas . . .“

vaikai, sugiedojome savo dangaus Motinai „Salve Regina“, „Magnificat“. Vienas Tėvas Karmelitas mums pritarė vargonais. Kaip gera mylėti Mariją, atsiduoti Jos motiniškai globai! Jei mes iki šiol dar gyvi ir sveiki, nežiūrint ilgos ir pavojingos kelionės, tai privalome būti dėkingi Marijai, kuri mus tikrai motiniškai visą laiką globojo. Užtad dabar prie jos stebūklingojo paveikslo meldėmės ypatingai ilgai ir karštai.

Po didžiuoju altoriumi yra taip vadinama Elijo ola. Manoma, šioj oloj kurį laiką gyvenęs pranašas Elijas. Dabar čia yra įtaisytas altorius, kurį puošia šventojo pranašo statula. Galiliejos ir Sarono lygumos gyventojai, ne tik krikščionys, bet ir mahometonai, net druzai, nepaprastai gerbia Eliją. Jo šventės dieną (liepos 20) Karmelio kalnas yra didžiausios jų suei gos vieta. Susirenka iki 7000 įvairių religijų žmonių. Jau šventės išvakarėse keliama daug triukšmo. Po iškilmingų pamaldų pranašo kriptoje, kiekvienas jaučia pareigą prisiliesti šventojo statulos, su nosine ar su galvos skraiste. Šie paliesti daiktai esą geriausia apsauga nuo visokių nelaimių.

Yra taip pat įprotis Elijui paaukoti savo vaikus. Kai vaikui sukanka 4 metai amžiaus, pasodintas ant gražaus arklio, su dainomis ir šokiais jis atvedamas prie bažnyčios durių, kur jį pasitinka vienas Tėvų Karmelitų. Su procesija vaikas nuvedamas tada į Elijo kriptą. Čia jam apkerpami plaukai kryžiaus formoje, kai tuo tarpu tėvai jam reiškia savo geriausius linkėjimus, daugumoj, gauti gerą žmoną, sulaukti daugelio vaikų, įsigyti dideles kaimenes gyvulių ir gražių ginklų. Vaikas vėl užsodinamas ant arklio ir keletą kartų apvedamas apie vienuolyną, palydovams džiaugsmingai šūkaujant ir šaudant.

Kadangi jau buvo visiškai sutemę, kitų vietų lankymą reikėjo atidėti rytojui. Tėvų Karmelitų globoje jautėmės labai jaukiai. Jų laikomas viešbutis „Maris Stella" įrengtas labai moderniškai. Seniai nebuvome patyrę tiek patogumų. Kadangi mūsų vadas jau senai Tėvų pažįstamas, tai tas mus juo labiau su jais suartino. Vakarienė buvo paruošta labai iškilminga, po kurios mus vaišino savo darbo likieriais. Kruopštūs vienuoliai gerai išnaudoja ant Karmelio augančią kiekvieną žolelę.

Kieme, tarp bažnyčios ir viešbučio, yra Nekalto Prasidėjimo Mergelės Marijos statula. Tai Čili katalikų dovana. Maloni čia buvo poilsio valanda. Viduržemio jūra, vėjo blaškoma, ošė putojo prie pat Karmelio kalno pašaknės, vos 170 metrų žemiau mūsų. Pilna krūtine dabar gėrėm atvėsusį gaivinantį vakaro orą. Prie pat viešbučio esąs švyturys 50 km spinduliu kas dvi minutes nušvietė putojančią jūrą, nurodydamas kelią plaukiančiam laivui. Žinau ką reiškia plaukiant laivu jausti netoli žemyną, ypač naktį, kai matai tik spindinčias žvaigždes, girdi laivo turbinų ūžimą, ir neramias jūrų vanďens bangas. Tuomet nejučiomis kyla malda prie Marijos, Jūrų Žvaigždės. Nelaimėj kas pagelbės, jei ne Marija? Mes tačiau dabar jautėmės saugioj vietoj, ant Marijos kalno. Prie mūsų gi kojų mirgėjo Haifos žiburiai, toli į šiaurę švyturiavo Ptolemaidos šviesos.

Prašvito gražus ketvirtadienio rytas, rugsėjo 22 d. Pirmas rūpesnis — atsilaikyti šv. Mišias prie Marijos altoriaus. 10 val. turėjom išvažiuoti į Nazaretą. Kadangi iki tam laikui buvome laisvi ir galėjome eiti kur kas nori, ryžaus ta laisve kuogeriausiai pasinaudoti. Pasiėmęs foto aparatą, pasukau į Kankinių slėnį, į pietus nuo dabartinio vienuolyno. 1238 ir 1260 m. arabai čia išžudė šv. Brokardo vienuolyno Karmelitus. Dėlto ir slėnis pavadintas Kankinių slėniu. Jis yra Karmelitų ordino lopšys.

Pradžią Karmelitų ordinui davė šv. Bertoldas, kuris, atkeliavęs į Palestiną su kryžiuočiais kaip karys, paėmus Jeruzalę, apsigyveno ant Karmelio kalno. Čia jau iš ankščiau būta vienuolių-atsiskyrėlių, ypač graikų rito, begyvenančių atskirose Karmelio kalno olose. Jeruzalės lotynų patrijarcho pavedamas, Bertoldas juos sujungė bendram gyvenimui naujai pastatytam vienuolyne, kurį jis pastatė Kankinių slėny. Mirus Bertoldui, vienuolyno valdžią paėmė šv. Brokardas. Tai tokia yra Karmelitų ordino pradžia. Netrukus jis išsiplatino po visą pasaulį, neaplenkdamas Lietuvos. Po daugelio persekiojimų iš muzulmonų pusės, po pakartotų žudymų, ištrėmimų, Karmelitai vėl sugrįžo į savo ordino lopšį. Jie čia dirba savęs tobulinimo ir krašto kultūrinimo darbą.

Beeidamas Kankinių slėniu, nejučiomis ir pajūrį pasiekiau. Šlaituose aptikau keletą olų. Kadaise jose atsiskyrėliai gyvenę. Vis tai vietos pašvęstos šventųjų maldomis. Buvo tai žmonės, kurie jautėsi esą keleiviai ir svečiai šioje žemėje, beiešką savo tėvynės danguje. Kaip skirtinga mūsų laikų dvasia! Daugumoj moderninis žmogus taip stipriai prilipęs prie žemės, kad reikalinga nepaprastai didi jėga jį atplėšti nuo nykstančių žemės gėrybių.

Gaila buvo apleisti Karmelį. Bet jau laikas grįžti į Nazaretą. Mūsų automobilis vėl rieda Ezdreliono slėniu. Ir vėl mes svečiai Kristaus jaunystės mieste. Vėl vaikščiojam purvinomis Nazareto gatvėmis, vėl lankome įvairias šventoves. O širdis taip susirūpinusi. Nežinai ar dar kartą gyvenime teks išvysti taip brangias krikščionies širdžiai vietas.

Aušta rugs. mėn. 23 d. Sukylame anksti. Širdis nesuvaldoma plaka: šiandien išvysime Šventąjį Miestą — Jeruzalę.

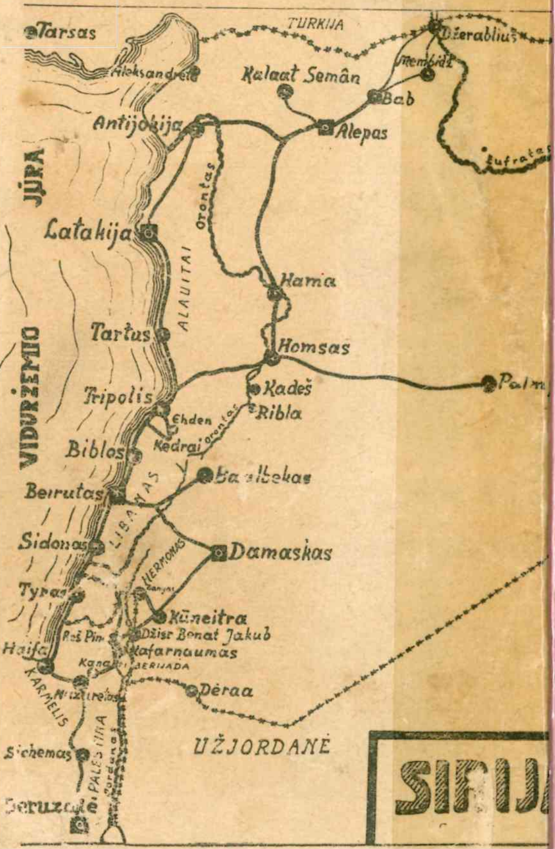
Tarsas
TURKIJA
Džerabliuš
Aleksandretė
Membidž
Kalaat Semân
Bab
Antijokija
Alepas
Eufratas
JŪRA
Orontas
Latakija
VIDURŽEMIO
Hama
ALAUITAI
Tartus
Homsas
Kadeš
Palm
Tripolis
Ribla
Ehden
Orontas
Kedrai
Biblos
Baalbekas
Beirutas
LIBANAS
Sidonas
HERMONAS
Damaskas
Tyras
Banjas
Kūneitra
Roš Pin
Džisr Bonat Jakub
Haifa
Kafarnaumas
Kana
BERIJADA
KARMELIS
Nazaretas
Dėraa
PALESTINA
Jordanas
Sichemas
UŽJORDANĖ
Jeruzalė
SIRIJ